

PEYZAJ MİMARLIĞI

“2000’Lİ YILLAR İÇİN
ANKARA KENTİ’NİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ
NE OLMALIDIR?”

Ankara • 1717

ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ • PEYZAJ MİMARİSİ DERNEĞİ
Sempozyum Bildirileri Ortak Yayını

Peyzaj Mimarisi Derneği
Yayın Organı**Official organ of the Association of Turkish**
Landscape Architects

- PEYZAJ MİMARİSİ DERNEĞİ tarafından
Mart, Temmuz ve Kasım aylarında
olmak üzere yılda 3 kez yayımlanır.

Tree issues in a year Journal
of the Association of Turkish Landscape
Architects

- *Yayınlayan :*
Peyzaj Mimarisi Derneği Yayın Komitesi
- *Yayın Yeri ve Yazışma Adresi / Head Office*
 - A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü
- *Fiatı (Özel Sayı) :*
12.000 TL (KDV dahil)
8.000 TL (öğrenciler için)
- *Dernek Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü*
Publisher and Editor in Chief :
Prof. Dr. YÜKSEL ÖZTAN
- *Genel Koordinatör / General Coordinator :*
Doç. Dr. HALİM PERÇİN
- *Bu Sayıyı Yayına Hazırlayanlar*
Editorial Advisory Committee:
Prof. Dr. YÜKSEL ÖZTAN
Doç. Dr. HALİM PERÇİN
Doç. Dr. MÜKERREM ARSLAN
- *Sayfa Düzeni / Graphic Design:*
Prof. Dr. YÜKSEL ÖZTAN
Doç. Dr. HALİM PERÇİN
- *Dizgi ve Baskı / Typesetting and Printing :*
TİSAMAT BASIM SANAYİİ
Mithatpaşa Caddesi 62, Yenişehir / ANKARA

- *Dernek Yönetim Kurulu*
Prof. Dr. YÜKSEL ÖZTAN
Doç. Dr. HALİM PERÇİN
Dr. CELAL ÖNSOY
ENDER TOPUZ
GAYE ÇULCUOĞLU

- *Yayın Koşulları*
 - Gönderilecek yazılar 6-7 daktilo sayfasından uzun olmamalıdır.
 - Yazıların sonunda 200 kelimeye kadar Türkçe ve İngilizce özet bulunması arzu edilmektedir.
 - Çizimler 1/2 oranında küçültüldüğünde okunabilir olmalı, görsel malzemeler yazıyla birlikte gönderilmeli ve kaynak belirtilmelidir.
 - Yayın Kurulu gönderilen yazıları basmakta ya da basmamakta serbesttir.
 - Yazılardaki görüşler ile çeviri için sorumluluk yazara aittir.
 - Yazı ve fotoğraflar için kaynak gösterilmesi gerekir.
 - Gönderilen yazılar iade edilmez.
 - Tüm yayın hakları PEYZAJ MİMARLIĞI DERGİSİ'ne aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Peyzaj Mimarisi Derneği
Yayın Organı

REVIEW OF
LANDSCAPE ARCHITECTURE

3. Peyzaj Mimarlığı'ndan
YÜKSEL ÖZTAN
5. Sempozyum Programı
9. Ankara ve Jansen Planı
ENİS KORTAN
11. Taşı - toprağı altın
tozu - toprağı çamur:
yeşil kent - temiz kent
BOZKURT GÜVENÇ
13. Yeşil Eğitimi
ÖNDER ŞENYAPILI
15. Kent Ekolojisi açısından "Yeşil Kuşak" ve Ankara örneği
MÜKERREM ARSLAN
18. *Rekreatif Amaçlı Kent Koruları ve Ankara İçin Öneriler*
HAYRAN ÇELEM
20. Ankara Kenti'nde yapılan çevre düzenleme çalışmalarında doğal bitki örtüsünden yararlanma olanakları
TUNA EKİM
24. Ankara Kenti için bir rekreasyon potansiyeli: Beynam Ormanı
EKREM KURUM, AYSEL ODABAŞ
26. Türkiye'de imar planları yapımı ve uygulamasında yeşil alan sorunları
AHMET C. YILDIZCI
29. Kentlerin planla üretilen makroformunu ve kentsel yeşil alan sistemlerini artık doğal değerler belirlemelidir
KAMUTAY TÜRKÖĞLU
32. Ankara Kenti'nin 2000'li yıllar için açık ve yeşil alan sistemi olanakları
YÜKSEL ÖZTAN
37. Ankara için hazırlanan imar planlarında yeşil alan yaklaşımı ve 2000'li yıllar
AHMET UZEL
42. Genel kent planlama sürecinde açık ve yeşil alan düzenlemeleri ve İller Bankası - Batı Kent örneği
*PERİHAN KİPER, AYŞEGÜL ÇİL İDUKUT, GÜLDEN KAYMAKLI, ESER GÜZELTEPE,
FAZİLE KARALEZLİ YURDAKUL, ERSİN ÇELENKOĞLU*
45. Ankara'da toplu konut bahçelerinin açık ve yeşil alan sistemi için katkıları neler olmalıdır?
HALİM PERÇİN
48. Ankara Kenti açık ve yeşil alan planlama çalışmalarında sürekli yeşilin önemi ve öneriler
GÜNİZ AKINCI
52. Cephe yeşillendirmesinin kent ekolojisine katkıları ve Ankara için öneriler
AYGEN KEMALOĞLU, OĞUZ YILMAZ
55. Ankara Kenti yol ağaçlarının sorunları ve çözüm önerileri
EMİN BARIŞ, ŞÜKRAN ŞAHİN
59. Gecekondu alanlarının Ankara Kenti açık ve yeşil alan sistemine etkisi
AYSEL ODABAŞ, EKREM KURUM
61. Kent estetiği açısından Ankara Kenti için açık ve yeşil alan sisteminin irdelenmesi ve değerlendirilmesi
SEZAR AYGEN
65. Kent, estetik, Ankara
CAN KUMBARACIBAŞI
68. Son yıllarda yapılan bazı çevre düzenleme proje yarışmalarının Ankara açık ve yeşil alan sistemi yönünden irdelenmesi
GAYE ÇULCUOĞLU
71. Kente estetik bakış
ZAFER GENÇAYDIN
73. Kent mobilyaları ve Ankara
HAMİYE ÇOLAKOĞLU
75. Başkent ve anıt - heykeller
KAYA ÖZSEZGİN
77. 2000'li yıllar için Ankara Kenti açık ve yeşil alan sisteminde heykelin yeri ne olmalıdır?
BURHAN ALKAR

PEYZAJ MİMARLIĞI'ndan

ÇEVRE, Doğa ve İnsan tarafından biçimlenen öğelerin ve koşulların tümüdür. İnsan ve Çevre birbirlerini bütünleyen, karşılıklı etkileşim içinde olan bir olgudur, bir sentezdir.

Kültür düzeyi ve yaşı ne olursa olsun, düşünce - sezgi ve fizik yapısı bakımından bu sentezden soyutlanmış bir insan ve yaşamı ise mümkün değildir.

Bu nedenle, çevresine ilgi duyan, onu düşünen ve koruyan, diğer bir anlatımla, çevre bilincinde olan ve bu senteze olumlu katkılarda bulunan bir insan yaratmak toplumumuzun ana amacı olmalıdır.

Ülkemizde, ÇEVRE ve ÇEVRE KULLANIMI tam olarak tanımlanmış ve kamuoyuna maledilmiş değildir. Çevreye ilişkin plan ve uygulama çalışmaları, sorumlu kamu ve özel kuruluşlarda meslekler arası eşgüdüm ve işbirliği sağlanmaksızın sürdürülmektedir. Bunun doğal sonucu olarak, genellikle ayrıntı ve bütünde çevreye ilişkin olumlu örnekleri bulmak ve izlemek çok zordur.

Bilimsel veri ve kurallara dayalı olmayan arazi kullanımları, hatalı planlama kararları, kalitesiz uygulamalar ve teknoloji ürünleri ile estetik ve işlevsellikten yoksun peyzaj elemanları yaşadığımız çevrede giderek yoğunlaşmaktadır.

Bu olguların düşündürücü ve üzücü yönü, bu gibi hatalı, çirkin, kötü, dengesiz ve bilinçsiz örneklerle karşı olan tepkimizin giderek alışkanlık ve duyarsızlığa dönüşmüş olmasıdır.

Oysa, toplumumuzu doğru, güzel, iyi, dengeli ve bilinçli örneklerle eğitmek ve alışkanlıklar yaratmak sorumlulara düşen temel görevlerden biri olmalıdır.

Birinci Dünya Savaşı sonlarında 20.000 kadar olan Ankara Kenti nüfusu, başkent oluşundan sonra 1950 de 288.000 e, 1965 de 750.000 e, 1969'da 1.200.000 e, günümüzde ise yaklaşık 3.500.000 e yükselmiş bulunmaktadır. Kent nüfusundaki bu artış ile Ankara, dünyada benzeri olmayan bir nüfus hareketine sahiptir.

Günümüzde, Ankara Kenti'nde hareketli ve durağan canlı-cansız her türlü varlıkların sayısal artışına paralel olarak, nitelik ve nicelik açısından çeşitli sorunların giderek yoğunlaştığını görüyoruz.

Örneğin, yapılarla ilişkin konularda yoğun gelişmeler, bir yandan açık ve yeşil alan yetersizliğini oluşturmakta; öte yandan, birçok sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hava kirliliği, yaya ve oto trafiği sıklığı, rekreasyon yetersizliği, kent estetiğinin giderek yitirilmesi, gürültü vb. olumsuz sonuçlar önemli ölçüde açık ve yeşil alan yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde, Ankara Kenti için bilimsel verilere ve plan ilkelerine dayalı, bugün için yeterli, gelecek için güvenceli **AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ**'nin varolduğu söylenemez. Çünkü, günümüzde Ankara Kenti açık ve yeşil alanlarının:

- m² olarak kişi başına isabet eden yeşil alan ölçüsü
- mevcut yeşil alanların kent içindeki dengeli dağılımları
- herbir yeşil alanın kendi sınırları içinde hizmet yönünden niteliği, işlevselliği ve görsel etkinliği

• donatı elemanları yeterliliği
konularında bütün olarak bir SİSTEM oluşturmadıkları görülür.

Bu durumda, gelecek Yüzyıl önümüzdeki on yıl içinde, Ankara Kent içi ve yakın çevresinde varolan açık ve yeşil alanların yeniden değerlendirilmesi, yeni alanların eklenmesiyle bir bütün halinde ele alınması, planlanması ve uygulama çalışmalarının programlanması gerekli ve zorunludur.

Bu amaçla ve Derneğimizin 25. Kuruluş Yılı dolayısıyla düzenlediğimiz **"2000'Lİ YILLAR İÇİN ANKARA KENTİ'NİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ NE OLMALIDIR?"** konulu sempozyumda peyzaj mimarı, mimar, şehir plancısı, plastik sanatçılar ile doğa bilimciler gibi farklı meslek temsilcilerinden oluşan katılımcılarla **AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ** ayrıntılı olarak irdelenerek geleceğe yönelik öneriler saptanacaktır.

Bu sempozyumda konular genelde dört grupta ele alınmıştır:

- Geçmişten günümüze değin Ankara Kenti'nin açık ve yeşil alan sisteminin irdelenmesi
- Kent ekolojisi açısından yaklaşımlar ve modellerin belirlenmesi
- Planlama açısından açık ve yeşil alan sisteminin oluşturulmasına ilişkin ana kararların ve politikanın belirlenmesi
- Kent estetiği açısından Ankara Kenti için açık ve yeşil alan sisteminin irdelenmesi ve değerlendirilmesi

Sempozyumda, yerli ve yabancı katılımcılar tarafından 40 bildiri sunulacak, her oturum sonunda tartışması yapılacaktır.

Sempozyum sonunda "AÇIK ve YEŞİL ALAN SİSTEMİ" için farklı; fakat, birbirini tamamlayan eğitim, ekoloji, uygulama, imar planları, yerel yönetimin yaklaşımı, kent estetiği ve bitkisel üretim politikası gibi konularda genel bir değerlendirme yapmak amacıyla bir panel düzenlenmiştir.

Sempozyum boyunca mesleki bir Sergi, Slayt ve Film gösterilerine yer verilmiştir.

Derneğimiz, 25. Kuruluş Yıldönümünde, bu süre içinde kentimizde Belediye Başkanı olarak görev yaparak, kentin açık ve yeşil alan sistemine katkıda bulunan Sayın H. Sezai ERKUT, Sayın Ekrem BARLAS, Sayın Vedat DALOKAY, Sayın Ali DİNÇER, Sayın Süleyman ÖNDER, Sayın Mehmet ALTINSOY ve Sayın Murat KARAYALÇIN'a hizmetlerinden dolayı bu sempozyumda birer plaket sunarak, aramızdan ayrılanları saygıyla anmaktadır.

Peyzaj Mimarisi Derneği, sempozyumun Ankara Kenti Açık ve Yeşil Alan Sistemi'ne ilişkin çalışmalar için yararlı olmasını dilerken, bu sempozyumu destekleyen T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara Büyükşehir Belediyesi, TÜBİTAK ve A.Ü. Ziraat Fakültesi'ne, Sempozyum oturum başkanlarına, sempozyuma bildirileriyle katılanlara, panelistlere ve izleyicilere değerli katkılarından dolayı teşekkürlerini sunmaktadır.

Sempozyum bildirimlerinin yer aldığı Peyzaj Mimarlığı Dergisi, 1991/2 Sayısını sizlere ulaştırmaktan büyük bir mutluluk duyduğumuzu belirtirken, derginin gelecek sayısında buluşmak ümidiyle saygılarımızı sunuyoruz.

Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN
Dernek Başkanı

- Peyzaj Mimarisi Derneği'nin Düzenlediği,
ve
- T.C. Kültür Bakanlığı
- Ankara Büyükşehir Belediyesi
- TÜBİTAK
- A.Ü. Ziraat Fakültesi'nin Desteklediği:

Sempozyum :

**“2000'Lİ YILLAR İÇİN
ANKARA KENTİ'NİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ
NE OLMALIDIR?”**

29/31 • Mayıs • 1991
MİLLİ KÜTÜPHANE SALONU
Ankara

**“2000’Lİ YILLAR İÇİN
ANKARA KENTİNİN AÇIK VE YEŞİL ALAN
SİSTEMİ NE OLMALIDIR?”**

29-31 Mayıs 1991

Sempozyum Programı

1. GÜN SABAH, 29 Mayıs 1991 Çarşamba

AÇILIŞ OTURUMU :

- Oturum Başkanlığı :
Prof. Dr. Muttalip USLU
Prof. Dr. Aysel BAYRAKTAR
Prof. Dr. Hayran ÇELEM
- 10.00 - 10.10 : Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN
(Dernek Başkanı)
“Açılış Konuşması”
- 10.10 - 10.20 : Prof. Dr. Günel AKBAY
(A.Ü. Ziraat Fakültesi Dekanı)
- 10.20 - 10.40 : Murat KARAYALÇIN
(Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanı)
- 10.40 - 10.50 : Saffet Arkan BEDÜK
(Ankara Valisi)
- 10.50 - 11.05 : Lütfullah KAYALAR
Tarım Orman ve Köyleri Bakanı
- 11.05 - 11.20 : Açılış Konuşmaları
- 11.20 - 11.35 : Plaket Sunumu
- 11.35 - 11.55 : Film “Mogan-Eymir-İmrahor Rekreasyon Projesi”
(ODTÜ Mimarlık Fakültesi)
- 11.55 : Sergi Açılışı
- 12.15 - 13.45 : Yemek Arası

1. GÜN ÖĞLEDEN SONRA, 29 Mayıs 1991 Çarşamba

II. OTURUM :

- Oturum Başkanı
Prof. Dr. Günel AKBAY
- 13.45 - 14.00 : Müfit HATTAT
(Ankara Büyükşehir Belediyesi
Park ve Bahçeler Müdürü)
“2000’Lİ YILLAR İÇİN BELEDİYELERİMİZİN
ANKARA KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN
SİSTEMİNE İLİŞKİN ÇALIŞMALARI”
- 14.00 - 14.20 : Prof. Dr. Enis KORTAN
(ODTÜ, Mimarlık Fakültesi)
“ANKARA VE JANSEN PLANI”
- 14.20 - 14.40 : Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ
(H.Ü. Edebiyat Fak., Antropoloji Bölümü)
“TAŞI-TOPRAĞI ALTIN, TOZU TOPRAĞI ÇAMUR:
YEŞİL KENT - TEMİZ KENT”
- 14.40 - 15.00 : Önder ŞENYAPILI, Mimar - Sanat Eleştirmeni
“YEŞİL EĞİTİMİ”
- 15.00 - 15.20 : Ekrem GÜRENLİ, Y. Zir. Müh. - Peyzaj Mimarı
“ANKARA KENTİ YEŞİL ALANLARINDAN
BEKLENTİLERİMİZİ ETKİLEYEN ETMENLER”

15.20 - 15.35 : Tartışma

15.35 - 15.50 : Ara

III. OTURUM :

- Oturum Başkanı
Prof. Dr. Lütfü ÇAKMAKÇI
TÜBİTAK - TOAG Yürütme Komitesi Sekreteri
- 15.50 - 16.10 : Prof. Dr. Aysel BAYRAKTAR
E.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
“KENT PLANLAMADA EKOLOJİK YAKLAŞIM”
- 16.10 - 16.30 : Doç. Dr. Mükerrrem ARSLAN
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
“KENT EKOLOJİSİ AÇISINDAN YEŞİL KUŞAK
VE ANKARA ÖRNEĞİ”
- 16.30 - 16.50 : Prof. Dr. Hayran ÇELEM
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
“REKREASYON AMAÇLI KENT KORULARININ
ÖNEMİ VE ANKARA KENTİ İÇİN ÖNERİLER”
- 16.50 - 17.10 : Prof. Dr. Tuna EKİM
G.Ü.Fen-Edebiyat Fak. Botanik Anabilim Dalı
“ANKARA KENTİNDE YAPILAN ÇEVRE
DÜZENLEME ÇALIŞMALARINDA DOĞAL BİTKİ
ÖRTÜSÜNDEN YARARLANMA OLANAKLARI”
- 17.10 - 17.30 : Prof. P. ZAREMBA (Polonya)
Szczecin Teknik Üniversitesi
- 17.30 - 17.50 : Ar. Gör. Ekrem KURUM - Ar. Gör. Aysel ODABAŞ
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
“ANKARA KENTİ İÇİN BİR REKREASYON
POTANSİYELİ: BEYNAM ORMANI”
- 17.50 - 18.10 : Tartışma
- 19.00 : Kokteyl

2. GÜN SABAH, 30 Mayıs 1991 Perşembe

IV. OTURUM :

- Oturum Başkanı
Ekrem BARLAS
Ankara Eski Belediye Başkanı
- 09.15 - 09.35 : Prof. Dr. Ahmet C. YILDIZCI
İTÜ - Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
“TÜRKİYE’DE İMAR PLANLARI YAPIMI VE
UYGULAMASINDA YEŞİL ALAN SORUNLARI”
- 09.35 - 09.55 : Dr. Kamutay TÜRKOĞLU
Y. Müh. Mimar - Şehir Plancısı
“KENTLERİN PLANLA ÜRETİLEN MAKROFORMUNU
VE KENTSEL YEŞİL ALAN SİSTEMLERİNİ ARTIK
DOĞAL DEĞERLER BELİRLEMELİDİR”
- 09.55 - 10.15 : Başkan GÜNAY
ODTÜ, Mimarlık Fakültesi
“KENT MAKROFORMLARI - YEŞİL ALAN
SİSTEMİ İLİŞKİLERİ”
- 10.15 - 10.35 : Murat BALAMİR
ODTÜ - Mimarlık Fakültesi
“ANKARA KENTİNDE REKREASYONEL
DAVRANIŞLAR”
- 10.35 - 10.50 : Tartışma
- 10.50 - 11.05 Ara

V. OTURUM :

Oturum Başkanı
Timur ERKMAN
Ankara Büyükşehir Beled yesi Genel Sekreteri

- 11.05 - 11.25 : Haluk ALATAN
ODTÜ, Şehir ve Bölge Pl. Bölümü
"YEŞİLDE PLANLAMA SORUNLARI VE ANKARA"
- 11.25 - 11.45 : Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
"ANKARA KENTİNİN 2000'Lİ YILLAR İÇİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ OLANAKLARI"
(Bildiri Ziraat Mühendisleri Odası adına da hazırlanmıştır)
- 11.45 - 12.05 : Dr. Ahmet UZEL,
Mimar, Şehir Plancısı
"ANKARA İÇİN HAZIRLANAN İMAR PLANLARINDA YEŞİL ALAN YAKLAŞIMI VE 2000'Lİ YILLAR"
- 12.05 - 12.25 : Perihan KİPER, Şehir Plancısı - Peyzaj Mimarları :
Ayşegül ÇİL İDUKUT, Gülden KAYMAKLI,
Eser GÜZELTEPE, Fazile Karalezli YURDAKUL,
Ersin ÇELENKOĞLU,
İller Bankası Genel Müdürlüğü
"GENEL KENT PLANLAMA SÜRECİNDE AÇIK VE YEŞİL ALAN DÜZENLEMELERİ VE İLLER BANKASI - BATI KENT ÖRNEĞİ"
- 12.25 - 12.45 : Dr. Turgay ATEŞ,
Peyzaj Mimar - Kent Plancısı
"ANKARA KENTİ'NİN SON PEYZAJ UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR SERBEST KONUŞMA"
- 12.45 - 13.00 : Tartışma
- 13.00 - 14.00 : Yemek Arası

2. GÜN ÖĞLEDEN SONRA, 30 Mayıs 1991, Perşembe

VI. OTURUM :

Oturum Başkanı :
Mahir GÜRBÜZ
Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı

- 14.00 - 14.20 : Senihi KİTAPÇI
Şehir Plancıları Odası Başkanı
"KENTSEL YEŞİL ALANLARIN PLANLANMASI VE ANKARA VADİLERİ"
- 14.20 - 14.40 : Doç. Dr. Halim PERÇİN
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
"ANKARA'DA TOPLU KONUT BAHÇELERİNİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ İÇİN KATKILARI NELER OLMALIDIR?"
- 14.40 - 15.00 : Doç. Dr. Güniz AKINCI
Ç.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
"ANKARA KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN PLANLAMA ÇALIŞMALARINDA SÜREKLİ YEŞİLİN ÖNEMİ VE ÖNERİLER"
- 15.00 - 15.15 : Yar. Doç. Dr. Oğuz YILMAZ
Ar. Gör. Aygen KEMALOĞLU
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
"CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN KENT EKOLJİSİNE KATKILARI VE ANKARA İÇİN ÖNERİLER"

15.15 - 15.30 : Ar. Gör. Emin BARIŞ
Ar. Gör. Şükran ŞAHİN
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
"ANKARA KENTİ YOL AĞAÇLARININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ"

15.30 - 15.45 : Ar. Gör. Aysel ODABAŞ
Ar. Gör. Ekrem KURUM
A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü
"GECEKONDU ALANLARININ ANKARA KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİNE ETKİSİ"

15.45 - 16.00 : Riccardo DİSPERATİ, Zir. Y. Müh., Peyzaj Mimar
GARDENIA, Yalova
"KENTLERİMİZDE YEŞİL ALAN SİSTEMLERİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ İÇİN BİTKİ MATERYALİ ÜRETİMİ POLİTİKASI NE OLMALIDIR?"

16.00 - 16.15 : Tartışma

16.15 - 16.30 : Ara

VII. OTURUM :

Oturum Başkanı :
Ali Talip ÖZDEMİR
Konya Milletvekili
TBMM Çevre Araştırma Komisyonu Başkanı

16.30 - 16.50 : Sezar AYGİN, Y. Müh. Mimar
"KENT ESTETİĞİ AÇISINDAN ANKARA KENTİ İÇİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİNİN İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ"

16.50 - 17.10 : Yar. Doç. Dr. Can KUMBARACIBAŞI
Bilkent Ü. İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü
"KENT, ESTETİK, ANKARA"

17.10 - 17.30 : Merih KARAASLAN, Y. Müh. Mimar
"ANKARA'DA KENT ESTETİĞİ SORUNLARININ MİMARLIK ÖLÇEĞİNDE ÖRNEKLERLE TARTIŞILMASI"

17.30 - 17.45 : Gaye KORCAN, Peyzaj Mimar
"SON YILLARDA YAPILAN BAZI ÇEVRE DÜZENLEME PROJE YARIŞMALARININ ANKARA AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ YÖNÜNDEN İRDELENMESİ"

17.45 - 18.00 : Tartışma

18.30 - : Konser (TBMM Milli Egemenlik Parkı)
Ankara Büyükşehir Belediyesi Orkestrası

3. GÜN SABAH, 31 Mayıs 1991, Cuma

VIII. OTURUM :

Oturum Başkanı :
Prof. Dr. Adnan TURANİ

09.30 - 09.50 : Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN
"ÇEVRE DÜZENLEMEDE MESLEKLERARASI İŞBİRLİĞİ ÖRNEĞİ: BAHÇE SERGİLERİ"

09.50 - 10.10 : Doç. Zafer GENÇAYDIN, Ressam
H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü
"KENTE ESTETİK BAKIŞ"

10.10 - 10.30 : Doç. Hamiye ÇOLAKOĞLU, Seramik Sanatçısı
H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Uygulamalı
Sanatlar Bölümü
"KENT MOBİLYALARI VE ANKARA"

10.30 - 10.45 : Ara

10.45 - 11.05 : Doç. Kaya ÖZSEZGİN, Sanat Eleştirmeni
H.Ü. Güzel Sanatlar Fak.
Uygulamalı Sanatlar Bölümü
"BAŞKENT VE ANIT - HEYKELLER"

11.05 - 11.25 : Burhan ALKAR, Heykeltıraş
"2000'Lİ YILLAR İÇİN ANKARA KENTİ AÇIK
VE YEŞİL ALAN SİSTEMİNDE HEYKELİN YERİ
NE OLMALIDIR?"

11.25 - 12.00 : Tartışma

3. GÜN ÖĞLEDEN SONRA, 31 Mayıs 1991, Cuma

IX. OTURUM :

Oturum Başkanı :
Prof. Dr. Gönül TANKUT
ODTÜ, Mimarlık Fakültesi

15.00 - 15.20 : Dr. Claude LEROY (Fransa)
"THE ANTROPOLOGICAL REFERENCE OF THE
ENVIRONMENT, EFFECTS ON THE HEALTH AND
THE IDENTITY; THE FRENCH EXPERIENCE"

15.20 - 15.40 : Dr. W. PESKI (Polonya)
Szczecin Teknik Üniversitesi

15.40 - 16.00 : Mrs. I. Bourne CLOPPENBURG (Fransa)

16.00 - 16.20 : TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bildirisi

16.20 - 16.35 : Tartışma

16.35 - 16.50 : Ara

16.50 - 18.50 : PANEL

Başkan : Özcan ALTABAN
Panelistler : Doç. Dr. Raci BADEMLİ
Ragıp BULUÇ
Dr. Celal ÖNSOY
Prof. Dr. Gönül TANKUT
Dr. Ahmet UZEL
Prof. Dr. Güngör UZUN
Prof. Dr. Aysel BAYRAKTAR

18.50 - 19.00 : GENEL DEĞERLENDİRME
Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN

19.30 - : Kokteyl

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU :

Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN
Prof. Dr. Hayran ÇELEM
Doç. Dr. Halim PERÇİN
Doç. Dr. Mükerrrem ARSLAN
Dr. Celal ÖNSOY
Müfit HATTAT, P. Mimar
Gaye KORCAN, P. Mimar

SEMPOZYUM ÇALIŞMA GRUBU :

Sami DOĞAN, Ziraat Y. Müh.
Belemir ŞALCIĞIL, P. Mimar
Türkân ÖZARDAL, P. Mimar
Ayşegül Çil İDİKUT, P. Mimar
Ar. Gör. Aygen KEMALOĞLU
Ar. Gör. Esra EKİM
Ar. Gör. Dicle OĞUZ
Sevtap EYYÜBİ, Ziraat Müh.
Pınar GÖKSAN, P. Mimar
Sabahat AÇIKSÖZ, P. Mimar
Renan ATATURAY, P. Mimar
ve
Adnan ERSAN,
(Ankara Büyükşehir Belediyesi)

SEMPOZYUM YAZIŞMA ADRESİ :

PMD
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü
ANKARA
Tel : 317 05 50 / 517, 518

ANKARA VE JANSEN PLANI

Prof. Dr. Enis KORTAN
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Öğretim Üyesi

Çağımızın ünlü şehirci-mimarı Le Corbusier, planlamalarını başlıca üç temel ilke üzerine kurmuştur ki bunlar;

- Güneş
- Ferahlık ve
- Yeşil'dir.

Bu ilkeleri, 1911 yılında ziyaret etmiş olduğu İstanbul'da bulmuştu. İstanbul'daki evlerin ağaçlarla çevrili olduğunu müşahade eden büyük usta orada "insan" ve "doğa" arasındaki çekici dostluktan söz eder ve şöyle der: "Eğer New York'u İstanbul ile kıyaslayacak olursak birisinin felaket ve diğerinin ise bir yeryüzü cenneti olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul bir meyve bahçesidir; bizim şehirlerimiz ise taş ocakları" (1)

Le Corbusier, günümüzün ve yarının şehirlerini de şöyle tanımlar:

"Yarının büyük şehirlerinin devasa olgusu, zevkli bir yeşillik içinde gelişecektir. Bu şehir, tümüyle yeşil ve ferah mekanların içinde olmalıdır. Gökdelenlerin başlarını yükselttikleri iş şehirlerinin kalbinde dahi şehir hala yeşil kalmalıdır. **Ağaçlar krallardır, doğa-insan bağlantısı tekrar kurulmalı, şehir büyük bir park olmalıdır**" (2)

Burada çok önemle üzerinde durduğumuz özellik, Le Corbusier'in **şehiri büyük bir yeşil park olarak** görmek istemesidir.

Kendisinin, 1935 yılında önermiş olduğu "Işıklı Şehir", bu özellikleri içerir: Şehir büyük bir yeşil alan gibi ele alınmıştır ve alanın sadece %12 sini binalar işgal eder; %88'i ise yeşil alan olarak bırakılmıştır.

Camillo Sitte'nin ekolünden olan Hermann Jansen'in Ankara için hazırladığı planın, yeşil'e önem veren özellikleri olduğu görülebilir. (1928-1932).

Bu planda Gençlik Parkı, 19 Mayıs Spor alanları, Hipodrum, Kurtuluş Parkı, Kızılay ve Güven Parkları, Esenpark gibi şehirle bütünleşmiş parklar ile şehrin çevresinde insanların yaz aylarında kaldıkları kuzey'e bakan Bağlar mevcuttur. (Dikmen bağları v.b.) Bu tür aktif yeşil alanları "Kaçış yerleri" olarak değerlendirebiliriz.

Jansen, Atatürk Bulvarını dahi bir yeşil alan olarak tasarlamıştı: Bulvarın ortasında, içinde çeşitli ağaçlar bulunan yeşil bir bölge bulunuyordu ki bugünkü durumun aksine ağaçlar bulvara hakimdi, oto yolları değil. Kısacası Atatürk Bulvarı zengin bir yeşil bant halindeydi. Fakat zamanla anormal biçimde artan otolara daha geniş yollar gerekti ve şehre güzellik ve sağlık hizmeti veren bu yeşil doku yok edildi ve onların yeni şehre zehirli gaz, gürültü ve tehlike veren motorlu araçlara terkedildi.

Jansen'in **şehir tasarımı** üç boyutlu olup, bina kitlelerini, meydanları ve parkları perspektiflerle gösteren diğer deyişle bir "Şehirsal Tasarım" şeklindeydi. Ankara için çizmiş olduğu birçok perspektifler onun aynı zamanda usta bir "Şehir tasarımcısı" olduğunu göstermektedir. Onun T.B.M.M.'den başlayarak Kızılay Parkına kadar getirdiği ferah, açık ve yeşil alan önemli bir başarısıdır.

Fakat ne yazık ki, büyüyen, kalabalıklaşan şehir yeni yapılacak binaları için yer arar ve şehrin içindeki kamuya ait bu pek değerli parklar, onlara yem olurlar. Doğan Hasol bu konuya değinerek şöyle demektedir:

"Şehir içindeki bugünkü park alanları, gelecekte üzerlerine dikilecek olan gökdelenler için arsalardır."

Ankara şehrinde son yıllardaki bu trajik gelişmeye birkaç örnek vermek istiyorum:

Kızılay Parkı, Yenişehir'in merkezinde ve Jansen'in Bakanlıklar Sitesi simetri ekseninin sonunda düzenlenmiş çok başarılı bir yeşil alandı. Bugün bu park yok edilmiştir ve üzerine rant tesisleri inşa edilmektedir. Parkın geri alınması için vakit henüz geçmiş değildir. Park eski medeni ve güzel haliyle aynen yapılmalıdır; içindeki su havuzu, maden suları satış pavyonu, bahçe duvarları ve aydınlatma elemanları v.b. ile. Kızılay rant tesisleri de yıkılmış olan Kızılay Binası yerine yapılabilir. Bunun mücadelesini her yoldan yapmalıyız.

Benzer durum Güven Parkın başına gelmişti; burada da Parkın üstüne değil fakat altına yapı yapılacaktı. Bereket versin bir yurttaşımızın açmış olduğu bir davada içinde benim de bulunduğum birlikişi heyetinin vermiş olduğu raporun yardımıyla Güven Park aynen, üstündeki bütün bitki örtüsü, heykeli ve havuzlarıyla birlikte kurtuldu; ancak şu sıralar orada derin ve geniş kazılar yapılmaktadır; bu durumu endişe içinde izlemekteyiz.

Diğer olumsuz örnek Esenpark'ın içine yapılan Altındağ Belediye Binasıdır. Bu park da çevresiyle uyumlu olmayan büyük bir ölçekte bir yapı yapılmış ve Ankara Kalesinin silüeti maskelenmiştir. Jansen planında yeşil alan olarak belirlenen ve yakın zamana kadar bu amaçla kullanılan Hipodrum'un içine de Atatürk Kültür Merkezi yapılmış ve burası bozulmuştur. Bu yeşil alanın devam niteliğindeki Atatürk Orman Çiftliği, Ankara'lılar için bir yeşil dinlenme-eğlenme alanı olarak işlev görmektedir.

İkinci dünya savaşına kadar çok nezih ve kaliteli bir durumda olan söz konusu çiftlikte Karadeniz ve Marmara yüzme havuzları yer almaktadır.

Jansen yeni Ankara'yı bahçeli bir şehir olarak düşünmüştü. Bugün hala Kızılay'da, örneğin Karanfil Sokak'ta güzel bahçelerde türlü çiçeklerin ve ağaçların bulunduğu 3 katlı evler vardır. Tabiiyle son 20 yıldır bu bahçelerdeki ağaç ve çiçekler yok edilmiş ve oto-park haline getirilmiştir. Artık bahçeler, yaya kaldırımları, meydanlar kısaca insanların sağlık ve mutluluğu için ayrılmış bölgelerin hepsini otolar doldurmuşlardır.

Jansen'in yarattığı önemli bir yerleşme de Bahçelievler'dir. (1935) Burası geniş bahçeler içinde yer alan düşük yoğunlukta yeşil bir mahalleydi. (38 m²/kişi yeşil alan) (Siedlung). Ancak 1970'lerden itibaren bozulma başlamış ve günümüzde yoğunluğun 16 kat arttığı kalabalık, bahçesiz ve gürültülü sadece sokaklarda ağaçlar kalan bir mahalle olmuştur. (3) (0,25 m²/kişi yeşil alan) Büyük şehirlerimizdeki bozulma ve gerileyiş, 1950'lerden itibaren başlamış ve hep yeşil doku'nun tahribine yönelik olmuştur.

Bu tarihe kadar modern ve medeni bir Avrupa şehri durumunda olan Ankara ne yazık ki her gün biraz daha kötüleşerek bugünkü yaşanmaz bir şehir durumuna gelmiştir.

Günümüzde Ankara'da kişi başına düşen yeşil alan 0,42 m²'dir. (İmar Yasası 7 m² öngörüyor.) Kentsel ölçekte ise bu alan 20 m² olması gerekirken 2,78 m² dir. Bu trajik durum giderek daha da kötüleşmektedir. (4)

Böylece Le Corbusier'in deyimiyle "Büyük bir park" görünümünde olan Ankara, bir "taş ocağı" haline geldi; şimdi de bir zamanların üzüm bağlarının bulunduğu yerde Sheraton Oteli yapılmakta.

Ünlü şehirci-mimar M.V. Posokhin,

"Binaların mimarisi iyi bile olsa suyu ve bitki örtüsü olmayan bir şehir ölüdür." (5) demektedir; bu da "içinde yaşanılmayan şehir" anlamındadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- (1) Le Corbusier, **The City of Tomorrow**, The Architectural Press, London, 1929/1975, p.64.
- (2) Le Corbusier, **The Home of Man**, The Architectural Press, London, 1948, p. 99.
- (3) İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Bahçelievlerin Öyküsü**, Kent-Koop yayınlarından, Ankara, 1984, s. 110.
- (4) Anonim, **Ulus Tarihi Kent Merkezli Çevre Düzenleme Yarışması**, Ankara Büyükşehir Belediyeleri İmar Dairesi Başkanlığı, Tarih yok, s. 21
- (5) Mikhaïl V. Posokhin, **Yaşanılır Şehirler**, Mimari Bilimler yayınları, 1974, s. 50.

TAŞI-TOPRAĞI ALTIN TOZU-TOPRAĞI ÇAMUR: YEŞİL KENT-TEMİZ KENT!

Prof. Dr. **Bozkurt GÜVENÇ**
H.Ü. Edebiyat Fakültesi
Antropoloji Bölümü

Tanrı, yarattığı insana "Topraktan geldin, gene toprağa döneceksin!" diye seslenmiş. İnsanoğlu nereden, nasıl geldiğini anımsamıyor ya -ölümlü varlık olarak- ergeç toprağa gideceğini biliyor. Hayat serüveninin başını sonunu bilmesede, yol boyunca yaşadığı, ekip biçtiği, uğruna can verdiği toprakların kutsallığını sorgulamıyor. Yağmur da, tıpkı toprak gibi varlığın kaynağı, Tanrı'nın *rahmetidir*.

Yıllar önce bir çocuk şarkısı vardı:
Bahar'da yağmur,
Tarlada çamur
Tekne'de hamur
Ver Allahım ver,
Sellice yağmur.

Şehir kızı cumbadan, Arap kızı damdan baksa da - bakmasa da - oğlanlar akan sellerde kayık yüzdürür, sokakta kalan kumlardan kubbeli evler yaparlardı.

Canlı varlıkların yaklaşık üçte-ikisi sudur. Su olmasaydı belki toprak hiç uyanamaz, canlanamazdı. Bundan dolayı, "Su gibi aziz ol" denir; sanatta, şiirde, törede suya en onurlu yer verilir. Her canlı varlık için gerekli toprak ile su yanyana gelince. "Doğa" adını verdiğimiz varlık alanının en güzel manzaraları oluşur. Bu güzellik doğaya duyarlı kimselere şiirsel esenlikler sunar.

Ne ki, Doğa'nın da kendine özgü diyalektik çelişkileri vardır. Dağ ile Su (Japonca San-sui) manzara ama toprak su ile karışınca *çamura* dönüşür. Sel suyu toprağı köklerden ayırır koparır, uzaklara sürükler, denizlere, göllere taşır. Düzlüklere yayar, çukurlara, kuyulara doldurur. Gerçi su, yağmur olarak, aklanıp paklanır görevi başına geri döner ama toprak uzun süre "çamur" olarak sürüklendiği derelerde kalır. Çıktığı gurbet yolculuğunda tarlaların, bahçe ve seraların, parklarla bostanların tabanı, eski kentlerle uygarlıkların koruyucu örtüsü olur. Rüzgârla savrulur, tarih sayfasının tozunu oluşturur. "Toz olmak" kaçmak, yitmek; "tozunu almak" ise temizlemek anlamında kullanılır. Tarihçiler, geçmişin "tozunu alan" temizlik işçileri, ya da usta kuyumcular gibi çalışırlar. Tarih beldeleri, ören yerleri, toz-toprak ile korunmasaydı nasıl dayanırlardı zaman aşımına? Toprak ile çamur gibi, tozun da özgün bir doğası var: Korurken gizliyor ancak örterek koruyor. Bu nedenle, toz-toprak deyimini çoğu zaman birlikte kullanırız. Oysa, toz-toprak aynı türden ikiler değildir. Toprak, çamurun yağmurla ıslanmadan önceki, toz ise kuru toprağın rüzgârla savurulduktan sonraki adıdır. Sel gider kum kalır; yel üfürür toprak toz olur.

Zengin sözler, zengin deyimler var dilimizde. Çamur üstüne söylenmiş *Çamura basıp çalıya asmak*, özensiz-düzensiz üstünkörü iş yapmak anlamına gelir. *Çamur atmak*, simgesel olarak lekelemek, karalamaktır. Atana bulaşır. Uzatabileceği yardım elini sakınan bencillere -Argo dilinde- *Çamura yattı* denir. *Yan yattı çamura battı*, bu işte yetenekli olanlara denk düşen bir sistemdir. *Çamuru karında*, (çiçeği burnunda gibi) deneyimsiz, acemi çaylak bir delikanlıdır. Çamura bulanmış deyimlerimizden birisi olumlu gibidir. "Eşek çamura yatınca/ sahibinden gayretlisi olmaz"mış. Gerçi atalarımız, sahibi çamura yatınca eşeğin ne yaptığı ya da yapacağı konusunda bir şey söylememiş ama - merkepten medet ummaktansa - en iyisi çamura saplanmamaktadır.

Atalarımız, topraktan yaratılmış çocuklarına "Suyla fazla oynaşmaya gelmez çamura bulaşırın" demişler. Bu yüzden, belki de, olup olmadık yerde sukoyuveren kimselerden uzak durmayı öğleriz.

İnsanoğlu kendini bildi bileli, sel kapanları, duvarlar, bentler yapıp sel baskınlarını tutmaya, çamuru önlemeye çalışmış, sürekli toz almışsa da toz ile toprağın suyla oynaşmasını durduramamıştır. Ne zengin bir maden ve hazinedir ki, Yeryüzü'nün toprağı, Tanrı'nın rahmeti ve şehirlerimizden çamuru tükenmiyor!

Toz-toprağın kaynağı "*Feldispat*" adı verilen bir tür kayadır (Al₂O₃. SiO₂. H₂O) Bilinen dağ ve taşların yaklaşık beşte-dördü *feldispat*,dır. Mevsimlik ısı değişimleri, süreli genleşme-donma büzüşme sonucu- yağmur sularındaki güçlü asitlerin de etkisiyle - feldispat kayaları, kum (*silis*) ve kil (*kaolin*) adı verilen iki maddeye ayrışır. Yaklaşık 10 yılda ortalama 10 mm. kalınlığında toprak oluşur. Yağmur suyu kili sever, karayel kumu seçer. Tarlaların, çöllerin, bahçelerin, parkların, saksıların, çanak-çömleğin samanlık kerpiçin, çininin, fayansın, seraların tükenmeyen tozu-toprağı işte böyle oluşur. *Feldispat* kayasını, güneş, su, rüzgâr gibi doğal güçler ayrıştırır. Toprak erozyonla dağılır, çevreye yayılır. Canlılar ise tozu-toprağı kendi yaşam çevrelerinde tutmaya çalışır.

Bilge bitkiler, ısıyı ve yağmuru denetleyerek, Güneş'in ateşini, İodos ile poyrazın hızını kesip selin sürüklenme gücüne karşı, derinlere uzanan kökleriyle direnerek, tozlu-toprakları savunurlar. İnsanoğlu, milyonlarca yıl boyunca, ormanların koruduğu bu topraklarda bir avcı-toplayıcı olarak yaşamış: yaşam zincirinin halkası olarak çevresine sahip çıkmıştı. Sonra, topladığı bitkilerle avladığı hayvanları evcilleştiremeyi başardı. Tarımcı oldu. Ağaçları, ormanları kesti. Yeşil örtüyü tarlaya, kara toprakları mer'aya dönüştürdü. Yaptığı işe "medeniyet" (uygarlık) adını verdi. "**Medeniyet**"i, doğru-yanlış, "insanın doğaya, doğal güçlere egemen olması" diye tanımladı. Medeniyet ilerledikçe insan güçlendi: insan güçlendikçe doğa üzerindeki denetimi arttı. Doğa'ya karşı

üstünlüğünün ikinci büyük atılımında, motorlu makineyi icat etti. Bitkilerin 100 asırda biriktirdiği doğal enerjiyi bir yılda tüketir oldu. Yiyip bitirdiği ata yadigarı "miras" budur!

Hızla büyüyen yayılan şehirlerimizin tükenmeyen çamuru medeniyetin ürünüdür. Gerçi şehir belediyeleri çamura karşı savaş açmışlardır ama bu umutsuz ve sonuçsuz bir savaşıdır. Temizlik işçileri, her yağmurdan sonra, sel yatağına dönen yolların çamurunu, kumunu kaldırmaya, renkli bordür taşları ile bezemeli (traverten) kaldırımları yıkamaya çalışır. Çalı süpürgesi ve gaz tenekesinden bozma faraşlarla yürütülen savaş, çamurun ne önünü ne de arkasını kesebilir. Yeşil doğayı pırl pırl eden yağmur, şehirlerimizin aklanıp paklanmasına nedense izin vermiyor; ürettiği çamuru şehirlere, yollara, şehrin çukur yerlerine yığıyor. Şehrin çamuru aslında medeniyetin yüz karası; yeşil örtüyü yok eden, toprağı savunmasız bırakan insana Tanrı cezasıdır. Bu gerçeği konuşuyor ama görmemekte direniyoruz. Tarlada çalışan çiftçinin köyü, göçerin yaylası, çobanın obası, askerin kışlası neden daha temiz? Sorusunu sormuyoruz. Bu aldırma ve de aymaz tutum içinde, çamurdan asla kurtulamayız. Çamur, toprak ile yağmurdan oluşuyor. Yağmursuz (susuz) yapamayacağımıza göre, -çamurdan kurtulmak istiyorsak-toprak bacaları ile toprak ocaklarını, topraktan başka bir örtüyle örtmek zorundayız.

Şehir ve şehir çevresindeki toz-toprağı azaltmanın türlü yolları geliyor akla: (a) Çevredeki yeşi örtüyü (orman ve ağaçları) korumak; (b) çoraklaşan, çölleşen komşu alanları ormanlaştırmak, (c) şehir içindeki ve çevresindeki toprak arsaları (tarlaları) parklaştırmak; (d) inşaat şantiyeleri çevresinde toprak kalkanları yapıp sel kapanları kurmak; (e) belli bir yükseklik kotu üzerinde inşaaata izin vermemek; (f) çukurlardan toplanan humuslu toprağı, ölü toprakların üzerine serip çorak yerleri yeşillendirmek vb.

Bütün bu önlemlerin başarısı, toprak üreten bacaların kapatılma hızına bağlıdır. Eğer, uygar bir beldede kapatılan toprak bacadan daha çok toprak ocağı açılıyorsa, umut yüksek değildir. Pembe tretuvarlarda uğradığımız başarısızlığın nedeni, örtülenden daha büyük alanların açılması, toprak ocakların açık tutulması olmuştur. En kestirme çözüm, geçit ve kavşaklarda dozer ve greyderleri temizlik (çamur) servisine; temizlik işçilerini ise Bahçeler ve Fidanlık Müdürlüğü hizmetine kaydırmakla sağlanabilir. Toprak bacaları insan eliyle örtülür, çamurlu sel yatakları makine ile temizlenirse belki bugünkü gidiş yönü tersine çevrilebilir. Sel suyu ile şehre inen toprağın hacmini lodosla veya çalı süpürgesiyle havaya savrulan tozun altına düşürdüğümüzde, şehrin sokağı aklanmaya şehirlinin yüzü gülmeye, gün ağarmaya başlayabilir.

Kovboyların Amerika'sında, hemşeriler kullanmadıkları arsaları çimlendirmek zorundadır. Şehirli ihmal ederse, şenlerdime işini Belediye yapar, giderlerini arsa sahibinden alır.

Japon Behçeleri'nin kent hayatındaki yerini ve kent temizliğindeki önemini sergilemeye çalıştığım bir sohbet sırasında, saygıdeğer bir dinleyicim şöyle hayıflanmıştı. "Bizde de böyle güzel bahçeler olsa elbet sahip çıkardık onlara!.." Söyleşimin amacı da buydu zaten. Korumayı öğrenmek için önce yapmak; güzelliği yaratmak gerekiyor, değerini bilmek için!

Büyük küçüklü belediyelerimiz, kentlerde açtıkları onarım ve bakım bacalarını, herbiri kendi ölçeğinde, fazla bekletmeden kapatıp örterse, çamur savaşını belki kazanabiliriz. Ancak sonuç, toprak bacanın örtülüp örtülmemesine değil, ne kadar kısa zamanda örtüldüğüne bağlıdır. Toprak bacası açıldıktan altı ay sonra kapatılıyorsa, bu süre içinde, toprak zaten çamur olup yer değiştirmiştir; olan olmuş, yapacak iş kalmamıştır. Japon töresi, kazılan toprağın aynı gün örtülmesini emreder-çimle, betonla, asfaltla.

Düzlükteki sel yataklarından ve çamur deryalarından kurtulmak için yeniden dağ ve yaylalara, tepe sırtlarına yerleşmeyi de düşünebiliriz. Ancak, Selatin Camiler'le, Beylik Hisarlar'a elverişli tepeler, metropollere yetecek kadar geniş değildir. Bir Troya, bir Hatuşaş, bir Bergama tepe üstüne inşa edilmişti ama bugünün sanayi şehri dağ-tepe üstüne kurulamaz. Şehrin çamurdan kurtulması, tepelerin inşaaata açılmasına değil, tepelerin ve yamaçların inşaat kanserinden korunmasına bağlı görünüyor. Mitolojiye göre, Tanrıların yaşadığı dağlar (Olympos'lar) kutsaldı. Çağdaş Japonya'da, Tanrı dağlar üzerindeki ormanlar hâlâ dokunulmazdır. Yamaçlarda tapınak yapılabilir de tepelerde inşaat yasaktır. Bu tabunun kutsal toprağın korunmasıyla ilgili Güneş (Ata) yasası olduğu söylenir.

Sellice bir mart-nisan yağmurdan sonra, bulvar ve meydanlarımızın kapkara çamuruna bakınız ve yağmurdan önce hiç dikkati çekmeyen toprak madenlerinin kaynağını bulmak için arabanızın direksiyonunu tepelere ve yüksekere çevirdiğinizde göreceksiniz: Çukurda çamurlaşan toprak, kelleşen tepelerden iniyor, aşağıdaki şehre. İnsan olarak, ergeç, toprağı döneceğiz ama çevremizdeki yeşili biraz daha özenle koruyabilirsek, daha az çamurlu ve daha temiz bir hayat sürebiliriz. Şehri bir ören (viran) yerine, öreni bir höyük mezarına dönüştürmekten kurtarabiliriz. Komşunun halısı kilimi sokakta silkilirken, pantolumdaki çamuru fırçalayıp temizlemeye çalışırken, çamursuz bir yeşil kentin düşünüyorum. Batı-Kentleri tasarlarlarken, Batılı kentlerin "Yeşil Kentler" olduğunu biliyormuyuz! diye düşündüğüm de oluyor -yağmurlu günlerin sabahında- çamurla sıvalı otobüsümü beklerken.

YEŞİL EĞİTİMİ

Önder ŞENYAPILI
Mimar-Sanat Yazarı

Sayılar karşı değilim. Sayılar, istatistiksel veriler bu toplantıda da ortaya dökülecek. Kişi başına şunca yeşil alan düşmesi gerekirken, bizim kentlerimiz standartların çok çok altında yeşil alana sahip, kentler nefes alamıyor, boğuluyor diye konuşulacak. Önlem alınması istenecek. Toplantının amacı bu. Yerel yönetimler başta olmak üzere, yerleşimlerin sorununu paylaşan bütün yetkililere uyarılar yapılacak.

Yapılmalıdır. Yapılması doğrudur.

Ne varki, madalyonun öteki yüzüne de bakmak gerek diye düşünüyorum. Kentlilerden bu yönde 'karşı durulamaz bir talep' var mı diye sormak istiyorum.

Son yıllarda kentlerde yaşanan karmaşanın suçu 'kırdan kente hızlı ve yoğun göç'e yüklenegelmiştir. Kırdan kente göçenler birçok 'çarpıklığın' sorumlusu olarak görülmüşlerdir. Kentleri çirkinleştiren gecekondulardır; gecekondular bölgeyi olmasa, kentlerin fiziği daha düzgün, daha alımlı, daha 'estetik' olacaktır inancı yaygındır.

Ama, yadsınamayacak bir olgu var: Büyükkentlerimiz, özellikle Ankara, gecekondulardan başlayarak yeşillenmiştir. Ankara, birkaç yıl öncesi anımsanacak olursa, gecekondularla yeşille donanmış bir kenti.

Gecekondulu nüfus, topraktan koparak kente göçtüğü için, yerleştiği kent alanında da toprakla ilişkisini sürdürmektedir. Elbette, kent toprağını ekip biçmemektedir, ekip biçmesi beklenemez ama, gecekondusunun önünü çiçeklendirmekte, çevresini ağaçlandırmaktadır. Bırakılan yaşam biçimine duyulan özlemi bir ölçüde gidermektedir bu tutum. Toprakla uğraşmak tutkusunun kentteki uzantısıdır.

Oysa, kent kökenlilerin böyle bir tutkusu yoktur. Kent kökenlilerin yeşil ile barışık olduklarını öne sürmek zordur. Eskiden de, yani kırdan kente göç hızlanıp yoğunlaşmadan önce de böyledi. Şimdilerde anımsanan 'o güzelim eski kentler'in güzelliğini sağlayan o kentlerde yaşayanların ortak tutum ve davranışları değildi. Hele hele, kentlerin nefes alınacak açık yeşil alanlarının yaratılmasında paylaşılan bir görüşün doğrultusunda işbirliği yapıldığı söylenemez. Başkent Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği ile Gençlik Parkı'nın kurulması doğrudan doğruya Atatürk'ün çaba ve direktifleri ile olmuştur. İzmir Enternasyonal Fuar Alanı, Kültürpark'ı kente kazandıran Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'dur. Antalya Parkı da kentin bir dönem Belediye Başkanlığı üstlenmiş olan Haşim İşcan'ın eseridir. Sıralayabileceğimiz örneklerin hemen hepsi, kişisel çabalarla gerçekleştirilmiştir.

Nitekim, sonraları, kentlere kazandırılmış bu alanların sağlığını koruma yolunda titizlendiği söylenemez. Atatürk Orman Çiftliği büyük ölçüde tüketilmiştir. Bu olumsuz tüketim hızı kesilmeksizin sürmektedir. Gençlik Parkı harabeye dönmüştür. Büyükkent Belediyesinin biraz çeki düzen vermek için çalışmalar başlattığına değin iç serinleten haberler var. İzmir'deki Kültürpark'ın 'imara açılması' görüşü ve girişimleri birkaç yıl öncesinin yalın tartışma konusuydu; bugün küllenmiş gibi gözükmekteyse de yeniden tartışma gündemine gelmeyeceğini hiç kimse temin edemez.

Kentlilerin yeşille pek barışık olmadıkları, yaşanan olaylarla, gözlemlerle ortaya çıkmaktadır. Yakın zamanda Ankara'da yaşanan bir olay, kentlinin Güven Park'ın korunması yolunda Büyükkent Belediyesine karşı gösterdiği tepki de kentlinin yeşille barışık olduğunu kanıtlamaya yeterli değildir. Belediyenin Güven Park alanında öngördüğü projeye karşı çıkılmasına önyak olanlar, elbette, çok yararlı, üstelik eğitici, yönlendirici ve kentlilere örnek olacak bir çabaya imza atmışlardır. Çabalarını başarıyla noktalamışlardır da. Gelgelelim, bu 'hareket'e herkesin aynı bilinçle katıldığını, ve/ya da hareketin taşıdığı önemin ve içeriğinin bilincine herkesin vardığını savunmak güçtür. Nitekim, Güven Park için kentlilerin giriştiği eylem sürerken, Sakarya Caddesi yaya bölgesindeki ağaçlar, bölgeden sorumlu Belediyece bir 'gece yarısı operasyonu' ile kesilmiştir. Onlara ağaca 'düzenleme yapıyoruz' gerekçesiyle kıyılmıştır. Yapılan üstü örtülü yürüme mekanının daha 'estetik' olduğu yetkililerce öne sürülmüştür.

Güven Park'ın korumasını sağlamak için kentlilerin direnişi sırasında, bir mimar dostumun, "Ağaçlar kesilmez diye katı bir kural söz konusu olamaz. Niye kesilmesin?" Diye sorduğunu ve ağaçların kesilebileceği savını 'daha estetik bir oluşum eldeleme' gerekçesine bağladığını anımsıyorum. Demişti ki:

"Oraya yapılacak yapı, kentin o kesimine daha estetik bir görünüm kazandıracaksa, ağaçlardan ve bakımsız bir yeşil alanda vazgeçmenin sakıncası yoktur."

Mimar dostuma göre, "gelişmeyi engelleyici bir 'yeşil fetişizmi'ne saplanmak son kertede tehlikeliydi.

Bugün Güven Park'ının önemli bir bölümü otobüs ve dolmuş durakları için çalınmıştır. Karşısındaki 'Kızılay Parkı' yokolmuştur. O parkın yerinde bir gökdelen yükselecektir. O gökdelenin kente katacağı 'estetik' görünümün, Kızılay Alanını çevreleyen öteki yapıların katkısından daha yüksek olacağını sanmıyorum.

Kentlerimizin merkezi bölgelerinde yapılan yeni yapıların çevresini düzenlemek kaygısı çekilmediği de bilinen bir gerçektir. Yeni yapıların çevresini ağaçlandırıp çiçeklendirmek, çimlemek gibi bir yönelim yoktur. Tersine, özellikle 'abidevi' yapıların çevreleri ağaçlardan arındırılmaktadır. Böylece, yapıların bütün 'heybetiyle' ortaya çıkması ve uzaklardan bile görülebilmesi sağlanmış olmaktadır. Böylece, söz konusu yapıların etkisinin artırıldığı sanılmaktadır.

Mimarlık plânları onaylanırken, yapıların çevre düzenlemesi onay ölçütleri arasında ağırlık taşıyor. İskan ruhsatları da çevre düzenlemesinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği dikkate alınmaksızın veriliyor. Dolayısıyla kentin irili ufaklı yeşil alanlarla donatılması yolunda 'bütüncül' bir hedefin varolmadığı ortaya çıkmaktadır. Özel ve tüzel kentli kişiler, 'yeşil alan' denilince, yerel yöntemlerin düzenleyecekleri park ve bahçelerin ötesinde kendilerine düşen bir sorumluluk bulunmadığını düşünmektedirler.

Kentliler, kentin yeşillendirilmesine katkıda bulunmadıkları gibi, kendilerine sunulanları korumak gibi bir sorumlulukları olduğunu da düşünmemektedirler. Servis kamyonları sokak ve caddelerin iki yanındaki ağaçların dallarını çatır çatır kırıp geçerken, sürücülerini dikkatli olmaya uyaran bir kentliye rastlamak güçtür.

Dahası, gecekondulu kent halkı gecekondusunun çevresini ağaçlandırıp çiçeklendirirken, kentin 'imarlı bölgeleri'nde oturan kentliler konutlarının ön ve arka bahçelerini yeşillendirmek için para ve çaba harcamaktan kaçınmaktadırlar. Giderek araba sahipliğinin artmasıyla birlikte ağaçların ve çimlerin sökülüp zemini betonlanarak arka bahçelerin otoparka dönüştürüldüğü gözlenmektedir. Otoparka dönüştürülmekten kurtulabilmiş apartman bahçeleri hâlâ varsa, bunlar o apartmanda oturan bir-iki 'huysuz' daire sahibinin karşı çıkışı ile çok şükür yaşamda kalabilmişlerdir.

Kentliler, konutlarının iç mekanında süs bitkileri yetiştirmeye, odalarını çiçeklerle süslemeye özen gösterirse de, dış mekandaki bitki örtüsüne karşı duyarlı davranmaz. Piknik yörelerinde mangaldaki kömürü tutuşturmak için körpe ağaç fidanını köklemeden çekinmez. Hektarlarca ormanı kül edebilecek bir yangına yol açabilecek sorumsuz davranışlardan kaçınmaz.

Kentin ruhsatlı konutlarında oturanların doğayı yağlıboya ya da suluboya tablolarla seyretmeyi yeğledikleri söylenebilir. Duvarlara asılı görünüşlerin aslını, bırakınız katkıda bulunmayı bir yana, korumayı; aslını seyretmenin kopyasından daha çok haz vereceğini akıl etmeyen kentin ruhsatlı konutlarında oturan nüfusun çocukları da doğal bitki örtüsüne duyarsız olarak yetişmektedir. Çünkü, yeşille ilgili olarak aykırı bir eğitim söz konusudur. Yeşil ile barışık olmayan bir toplumun çocuk nüfusunun doğru eğitilmesi beklenemez.

Bu yılın, 1991'in başlarında Yenimahalle Belediyesi, söz konusu aykırı eğitimin varlığını göz önüne alarak, bir uygulama başlattı. Saksılara dikilmiş binlerce çam fidanı dağıttı ilkökul çağındaki çocuklara. Her çocuk, kendisine verilen bu fidanı bir yıl süreyle evinde bakacak, saksısında gelişimini sağlayacak, yıl sonunda dış mekanda belirlenmiş yere dikecek. Diktiği ağacın yanında yer alacak beton bir plakete çocuğun adı yazılacak.

Yenimahalle Belediyesinin başlattığı bu 'uygulamalı yeşil eğitimi' sahiplenmesini amaçlıyor. Tıpkı bir evcil hayvanla kurulan bağ gibi, çocuğun ağaçla da bir bağ kurmasını sağlamayı öngören bir yaklaşım. Bir yıl boyunca odasında, masasının üstünde duracak, suyunu, gübresini vereceği saksıdaki fidana karşı çocukta gelişecek sahiplenme duygusunun, fidan açık mekana aktarıldıktan sonra süreceği ve böylece çocuğun fidanın ağaçlaşmasına gerekli özeni ve katkıyı göstereceği umuluyor.

Umulduğu gibi sonuçlanmasını yürekte dileyorum. En azından topluma yeşil sevgisini aşılabilirlik yolunda yapılan ciddi bir eğitsel girişim. Binlerce küçük yürekte birkaç yüzünün yeşilden yana, ağaçtan yana atmaya başlaması bile, geleceğin kentlerinde yeşil alanlar açısından bugün eleştirdiğimiz geriliğin sürüp gitmesine engelleyecek bir kazanımdır.

Estetik kuramının 'estetik özne', 'estetik nesne' ve 'estetik yaşantı' başlıkları altında geliştirildiği biliniyor. Estetik nesne, hepimiziz. Her birimiz. Her insan, bir estetik öznedir. Çünkü, akli olan ve de 'düşünen' canlıların 'güzel' ile 'çirkin'i ayrırabilme yetisi vardır. Ve de bu yeti, insanda gelişmiştir yalnızca. Dolayısıyla, bir sanat ürününe baktığımızda olduğu gibi, doğaya baktığımızda da gördüğümüzden haz duyarız. 'Estetik bir tat' alırız gördüğümüzden.

Estetik öznenin estetik tat alma yetisini inceleyen İmmanuel Kant olmuştur. Kant'a göre, estetik yaşantının temel ögesi beğeni yargılarıdır. Beğeni yargıları, yalnızca düşünen canlılara vergidir. İnsan, hiçbir pratik amaç gütmeksizin, yalnızca hayranlık duyarak doğayı seyrederek. İşte bu özellik estetik yaşantının özünü oluşturur.

Ağaca, çiçeğe, çime sıcak bir tavır içinde olmayan: yerel yönetim başkanları ve öteki yöneticilerinin, apartmanlarının ön ve arka bahçelerini otoparka dönüştürmeyi yeğleyenlerin, doğal örtüyü hiç duraksamaksızın yoketmekten çekinmeyen mimarların, müteahhitlerin, hiçbir pratik amaç gütmeksizin doğanın 'aslı'nı seyretmek yerine, toplumsal konum ve nüfuz sağladığı için tablolarındaki 'kopya'sını seyretmekle yetinenlerin, ve benzeri estetik öznelere 'beğeni yargıları'nda bir eksiklik olduğunu, 'estetik tat alma yetisi'nin yeterince gelişmemiş olduğunu söylemek yanlış sayılmaz. Dolayısıyla, böylesine bireylerin oluşturduğu bir toplumun estetik yaşantısı da özürdür.

Bu bakımdan, "yeşil eğitimi" büyük önem kazanmaktadır.

Öte yandan, estetik kuramına göre, estetik yaşantıda, estetik nesnenin duyularla algılandığı/görülürük, dinlenerek ya da bu yollarla zihinde canlandırılarak duyuları harekete geçirip haz sağladığı; ama, estetik nesnenin yalnızca duyulara hoş geldiğinden ötürü değil, aynı zamanda bir anlam taşıdığı, bir değeri bulunduğu için/düşündürdüğünden ötürü seyredildiği bilinmektedir. Dolayısıyla, estetik nesnenin algılanmasında beğeni yargılarının payı büyüktür. Estetik yargı duyularla zihnin birlikte verdikleri/vardıkları bir yargıdır. Örneğin, doğaya baktığımızda gördüklerimizi anlamlandıran biziz.

Bu bakımdan, yeşile eğitilmemiş toplumlarda estetik yargının da yeterli gelişimi gösterdiği ve gereken hızda gelişebileceği beklenmez. Bireylerin ve toplumun estetik yargısında yükseliş isteniyorsa, atılacak ilk adım yeşil eğitime gereken önemi vermektir.

Sayılara karşı değilim. Sayılar, istatistiksel veriler bu toplantıda da ortaya dökülecek, döküldü, dökülüyor. Kentlerde yeterli yeşil alan bulunmadığı, gereken önlemlerin alınması ilgililerden yetkililerden isteniyor, istenecek. Ne var ki, toplum gerçekten gereksinmediği, gereksinim duymadığı, 'talep etmediği' bir konuda toplantıya katılanların ortaklaşa istedikleri standart ve düzeylerin sağlanması için yapılacak girişimlerin başarıyla sonuçlanacağı kanısında değilim. Her şeyden önce bir 'genel talep' yaratıcak yolların denenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Söz konusu talebi yaratacak yolun ise toplumu yeşile eğitmek olduğunu sanıyorum.

KENT EKOLOJİSİ AÇISINDAN YEŞİL KUŞAK VE ANKARA ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mükerrrem ARSLAN
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Ekoloji 19.yy.da biyolojinin bir dalı olarak ortaya çıkmış olan ve doğadaki canlı toplulukların kendi aralarındaki ilişkileriyle yaşam ortamlarından etkilenmelerini inceleyen bu bilim dalıdır. Bu bilim dalında geliştirilen yöntem ve uygulamaların, pek çok ülkede gözlenen çevre sorunlarının hızlı bir biçimde ortaya çıkışı karşısında, insan refahı ve onun yaşadığı ortam olan çevrenin kalitesinin düzenlenmesi gereksinmesine güncellik kazandırdığı görülür.

İnsanların topluca yaşadıkları kentleri ekolojik sistemler olarak düşünmek mümkündür. Böylece kentsel bölgelerde ortaya çıkan çevre bozulmalarının tanımlanması ve alınacak önlemlerin en iyi bir biçimde saptanması mümkün olur. Bu ekolojik yaklaşımda karşılaşılan çevre sorunlarının, birbirinden kopuk ve bağımsız olgular olmadığı; her bir sorunun diğerleriyle ve doğal çevreyle karmaşık etkileşimler içinde olduğu ortaya çıkar. Ayrıca kentsel yaşam ortamının ekolojik açıdan duyarlı olduğu noktalar belirginleşir ve geleceğe yönelik plânlamalar açısından çok önemli kriterler ortaya çıkar.

Çevre sorunlarının yoğun bir biçimde ortaya çıkması, plânsızlığın daha doğrusu plânlamada ekolojik bileşenlerin geçmişte dikkate alınmamasının bir sonucudur. Sorunların çözümü, önleyici çevresel plânlamadır. Özellikle kentsel yerleşim bölgelerinde, ekolojik tahammül sınırlarını genel hatlarıyla tesbit etmek gerekir. Kentsel ekolojik plânlama çalışmalarında çok büyük hacimli verilerin işlenmesi ve bu verilerin yorumlanması zorunludur. Çalışmalarda mutlaka bulunması gereken saptamalar şunlar olmalıdır:

Mevcut durumu belirleyen veriler:

a- Bugünkü durum belirlenirken özellikle aşağıdaki noktalar ayrı ayrı saptanmalıdır:

- Bölgedeki mevcut kullanımlar belirlenmelidir,
- Bu kullanımların çevreye olan bugünkü etkileri saptanmalıdır,
- Ekolojik faktörlerin (örneğin toprak, su, hava, flora, fauna gibi) nitel ve nicel durumları araştırılmalı ve,
- Bu faktörlerin kullanımlara uygunluğu saptanmalıdır.

b- Alan kullanım kararları dikkate alınmadın ve / Alınarak Çevresel Yüklerin Projeksiyonlarının Saptanması:

Bir bölgede yeni kullanımlar olmasa bile, oradaki mevcut kullanımlar ile çevre faktörleri üzerindeki baskılar artacak çevre sorunları sürekli büyüyecektir. O halde ileride oluşacak bütün olumsuz gelişmeleri yeni kullanım kararlarına yüklemek doğru değildir. Bu nedenle bir ÇED Raporu hazırlanmasında hem alan kullanım kararlarını uygulamadan önce oluşacak, hem de uygulama yapıldıktan sonraki oluşacak sorunlar ile ilgili iki ayrı projeksiyon yapılmalıdır.

Yapılacak projeksiyonlarda,

— Hava kirliliği, gürültü, su kirliliği, floradaki olumsuz değişimler, faunadaki olumsuz gelişmeler, peyzaj görünüm ve yapısındaki olumsuz değişimler, kültürel varlıklara olan olumsuz etkiler, sosyo-ekonomik yapıya olan etkiler ve yukarıdaki kirliliğin, olumsuz değişimlerin bütün mevcut kullanımlara olan etkileri tek tek saptanmalıdır.

c— Bütün Çevresel Yüklerin Değerlendirilmesi:

Elde mevcut normlar, standartlar veya sınır değerleri gibi belli kriterler olduğu sürece değerlendirme elde edilen sonuçlarla bu kriterlerin sayısal karşılaştırılması ile yapılabilir.

d— Seçeneklerin Karşılaştırılması:

Değerlendirilmelerden sonra ortaya çıkacak çok sayıda verilere bakarak karar vermek çok zordur. Bu nedenle her seçeneğe ait bütün veriler bir sistemde biraraya toplanmalı ve bütün seçenekler tek tek olumlu ve olumsuz yönleriyle karşılaştırılmalıdır.

Genel ilkeleriyle toplumsal ve ekonomik gelişmeyi hedef alan plânlama kararlarının önceden çevreyi bozmayacak yer seçimi, kaynak kullanımı, üretim teknolojisi ve alınacak uygun önleme teknikleriyle birlikte irdelenerek, karar verilmesi Çevresel Etki Değerlendirme çalışmaları ile mümkündür. Geniş kapsamlı plânlama çalışmaları sonucunda, kentsel ve kırsal alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, gelecek kuşakların yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması sağlanmış olur.

1990'lı yılları kent ekolojisi dönemi olarak adlandırılan uzmanlar 1984 yılında Unesco MAB Grubunun Suzdal'da yapılan Kentsel Plânlamada Ekolojik yaklaşımlar konulu sempozyumda ekolojik kent kriterleri için su ilkeler önermiştir.

- a. Ekolojik koruma için stratejiler (doğal alanların tesbiti, flora ve faunanın korunması, hava, toprak, su kirliliğinin denetimi)
- b. Ekolojik Altyapı (Kentsel mekan organizasyonu ile açık ve yeşil alan sistem ilişkisi)
- c. Tarihi çevrenin korunması (Tarihe tanıklık edebilmek amacıyla geçmişin korunması)
- d. Fiziksel plânlamada insan faktörü (Davranışsal çevre, psikososyal sistem)
- e. Mimariye doğaya uyum (Mimari mekan içerisinde doğaya uyum, oranlara ve sembollere yakınlık)

Ayrıca kent dokusu içerisinde açık ve yeşil alanların kent ekolojisi açısından önemi vurgulanmıştır. Açık ve yeşil alanlar sportif, eğlenme ve dinlenme amacı ile ilgili donatılara olanak vermekte, ekolojik ve mikroklimatik yönden olumlu etki yaratmakta, tarımsal üretimin yapılabilmesini sağlamakta, kentin aşırı büyümesini engelleyen bir tampon görevini yüklenmektedir. Kentlerin taşlaşmış, betonlaşmış, çelik ve cam yığınlarından oluşan ortamında yeşil alanların, iklimi iyileştirme, gölgeleme, toz süzme, gürültü etkisini azaltma, dinlenme olanağı sağlama ve kültürel etkinlikleriyle kent halkının fizyolojik ve psikolojik gereksinmelerine yanıt verebilmektedir.

Kent çevresindeki açık alanlara antik dönemlerde de rastlamak mümkündür. Bu alanların çoğu kent halkının tarlaları, hayvanlarını otlattığı meraları, zaman zaman rekreasyon ve oyun alanları, gösteri ve şenlik alanları idi. Bu alanların önemli bir işlevi de duvarlar ile çevrili kent halkını salgın hastalık ve diğer tehlikelerden de korumasıydı. Günümüzde modern ulaşım olanakları uzak mesafelerden her türlü gereksinimin teminini sağlamakta, rekreasyon için kentliye geniş olanaklar sağlamakta; modern tıp ve yapı tekniği hastalık ve tehlikelerden korumak amacıyla hızla gelişmektedir. Ancak kentlerin çevresinin açık ve yeşil alanlarla kuşatılması yine de gündemdedir.

Günümüzde kentlerin yayılmasını olabildiğince engellemek kent, yakın çevresinde tarım topraklarını koruyabilmek, kent halkına kısa mesafede rekreasyon ve oyun alanları olanakları sağlamak amacıyla yeşil kuşakla çevrilmesi önerilmektedir.

Yeşil kuşak kavramı ilk kez Ebenezer Howard'ın önerdiği "Sosyal kent" döneminde ortaya çıkmıştır. Howard, kentlerin sürekli gelişerek bir çok sorunlara neden olmasını önlemek için anakenti çepeçevre saran bir yeşil kuşaktan sonra anakentle ve birbirleriyle ilişkili uydu kentlerin kurulmasını öngörmüştür.

Howard'ın önerisi, 1927'de kurulan Londra Bölgesel Plânlama komitesinin teknik danışmanı Raymond Unwin'i etkilemiştir. Unwin hazırladığı raporda kentin açık ve rekreasyon alan eksikliğini giderebilmek amacıyla Londra çevresinde arazi alınmasını önermiştir. Kenti en çok iki kilometre genişliğinde bir daire şeklinde saran ve 14.200 ha. bulan bir arazi kentin yayılmasını önlemesinden öte Londra kenti rekreasyon ve oyun alanları için rezerv alanlardı.

1942 yılında Prof. Patrick Abercrombie tarafından hazırlanan Londra plânında kent nüfusunun desentralize olması öngörüldüğünden, yeni yerleşmelerin 8-15 km. genişliğinde bir yeşil kuşaktan sonra kurulması kabul edilmiştir. Yaklaşık 15.000 ha. olan yeşil kuşağın kamulaştırılmasına gerek kalmadan, alınacak plânlama kararları ile kentsel kullanıma dönüşmesini önleyecek bir nitelikte kalması düşünülmüş, bu nitelikleriyle, yeşil kuşakta tarımsal işletmeler en geniş alanı kaplamaktadır.

Abercrombie'nin plânlama kararları ile amaçladığı, Londra'nın büyümesini denetlemek, yerleşmelerin zamanla birbirine eklenmesini önlemek, kentin özelliğini koruyarak tarımsal kullanımlar ve rekreasyon için gerekli araziye elde etmektir. Londra'nın yeşil kuşağı 1946 yılında Kentsel ve Kırsal Plânlama Bakanlığı tarafından onaylanarak kesinleşmiştir. Bakanlık 1955 yılında, yeşil kuşak içinde yerel idarelerin plân yapma koşullarını belirlemiş, bu alanlarda kentsel yapılaşmayı yasaklamıştır.

1966 yılında yapılan bir alan kullanımı çalışmasında, Londra yeşil kuşağında olan kullanımların dağılımı şöyledir.

Londra Yeşil Kuşağı Alan Kullanım Dağılımı

ALAN KULLANIMI	ALAN (ha)	%
Tarım amaçlı kullanımlar	19.100	62.3
Kamusal açık alan	4.550	14.8
Boş alan	1.900	6.2
Özel açık alan	2.800	9.1
Okul, oyun-spor alanları	450	1.5
Küçük bahçeler	200	0.7
Mezarlıklar	200	0.7
Fidanlıklar	750	2.4
Madenler	700	2.0
Toplam	30.650	100.0
Diğer Kullanımlar Toplamı	6.150	—

Yeşil kuşakla ilgili günümüze değin süren çalışmalar hem bu alanda kentin gelişimini önlemek hem de bu alanın en yararlı şekilde kullanılması üzerinde yoğunlaşmıştır. 1988 yılında İngiltere'de toplam yaklaşık 1.800.000 ha. olan yeşil kuşak alanının en büyük ve yaygın olanı Londra kentinin olup, 480.000 ha. alanı kapsar.

Genelde yeşil kuşak alanı olarak ayrılan alanlar ile büyük kentlerin genişlemesini engellemek, kırsal peyzajın korunmasını sağlamak, yerleşim birimlerinin birbirlerine eklenmesini önlemek ve açık yeşil alan kullanım olanaklarını artırmak mümkündür. Örneğin Varşova kenti yakın çevresindeki farklı kullanımlara uygun açık ve yeşil alanlar ve bu alanlarla ilişkili kent merkezine kadar uzanan park ve bahçeler şöyle bir dağılım göstermektedir.

ALAN KULLANIMI	ha	%
Konut alanları	8.166	18.3
Endüstriyel alanlar	1.615	3.6
Cadde ve meydanlar	1.386	3.1
Yeşil alanlar	1.371	3.1
Ormanlar	1.371	3.1
Tarım alanları ve halk bahçeleri	15825	35.5
Vistula nehri	1.574	3.5
Diğer kullanımlar	13.420	30.3
	44.545 ha.	100.0

Günümüzde kentlerin yalnızca insanların barınma gereksinimini karşılayan yapılardan oluşmadığı, toplu yaşam sonucu bir dizi olarak ya da kişisel gereksinimleri karşılayan birimleride kapsadığı kesindir. Toplu yaşam sonucu bir dizi ortak ya da kişisel gereksinimlerde doğar. Uygarlık derecesi, kültür yapısı, yaptırımların etkisi ya da ekonomik yapı farkları değişiklikler doğurur. İşte kentte toplumsal yaşamın nitel ve nicel yoğunlaşması sonucu doğal gereksinimler donatımları oluşturur. Bunlar dinlenme,

eğlenme, kültür, eğitim, sağlık, ticaret, spor, yönetim, ulaşım, kamu hizmetleri alt yapı gibi uzmanlaşmış olan birimler bütünüdürler. Bu birimlerle ilişkili olarak kent ormanları, kentsel tarım alanları, kent doğal alanları, kent park ve bahçeleridir.

Ankara kenti örneği ve öneriler

Ankara kenti 1920'lerden 1990'a gelene kadar nüfusu 100 kat artmış, 250 hektardan kabaca 80000 hektara genişleyerek fiziksel olarak 320 kat büyümüş, bu arada, kentin mekansal bünyesinde önemli dönüşümler biçimlenmiştir. Öyle ki, 1920'lerin Ankara'sı, yani Eski Ankara Büyük Ankara içinde bir semt haline gelmiş, 1930-1950 lerde yaratılan Cumhuriyet Ankara'sı yani Yenisehir, yıkılıp yeniden yapılmış, bu arada gecekondular bölgeleri Eski ve Cumhuriyet Ankara'larını çepeçevre sararken, 1970'lere kadar yörece yoğun ve toplu kalan kent, özellikle 1980 sonrasında karayolu bağlantıları boyunca uzayarak yayılmaya başlamıştır.

Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve belki de en çok plânlanmış kenti olarak, plânsız, plân dışı ve parçacı yaklaşım eğilimleri ile sorunların yoğunlaştığı bir kent örneğidir. Sorunların çözümü sosyal, ekolojik, teknik ve ekonomik kriterlerin ele alındığı entegre gelişim plânlarıdır. Entegre plânlamanın "merkez ve koridorları" kentleşme modeli ile kentleşmenin tek bir merkezde toplanmasının engellenmesi, kent çevresinde yeşil bir kuşak oluşturularak kentin büyümesinin durdurulması ve doğal alanlarla ilişkili açık ve yeşil alan sistemi hedeflenmiştir.

Ankara kenti yeşil kuşak çalışmaları ise, 1983 yılında Ankara kenti hava kirliliğinin azaltılması, kentin sel ve taşkınlardan korunması, düzensiz yerleşimleri olabildiğince engellemek, rekreasyon alanları arttırmak amacıyla başlatılarak günümüze değin 11630 hektar sahanın ağaçlandırılması ile sürdürülmektedir.

Yeşil kuşağın yalnızca ağaçlandırılmış bir alan olarak ele alınmayıp, kentin gelecekteki makro formunu oluşturacak bir eleman, bir açık stoğu olarak düşünülmesi zorunludur. Burasının tarım, korunması gereken doğal alanlar, kent ormanları, rekreasyon alanları zinciri olarak plânlanmalıdır. Kent yaşamının doğadan uzaklaştırdığı kişilere, kolayca ulaşılabilen bir mesafede yeşili ve tarımı göstermek, kent yaşamına katkıda bulunacaktır. Yeşil kuşak kent çevresinde sürekli açık ve yeşil alan halkası olarak ele alınarak, bu alan içinde aktif ve pasif rekreasyon alanları oluşturulmalıdır.

Ankara kenti yeşil kuşak alanı genişletilerek kent merkezine doğru uzanan kamalar şeklinde vadiler ve mevcut yeşillikler ile bağlanmalıdır. Çünkü yerleşim dokusuna girmiş ve onu kanalize eden büyük açıklıklar, ekolojik açıdan kente önemli katkılarda bulunacaktır. A.O.Ç. Hipodrom ve Gençlik Parkını kapsayan büyük ve kesiksiz bir açık alan koridoru, Ankara'da kuzey, doğu ve güneyde topoğrafyanın kısmen sınırladığı boşluksuz yerleşimin bütünleşmesiyle batıda kent merkezine kadar giren büyük bir açık alan koridoru oluşturmaktadır. Bu özellikle Ankara kenti için çizgisel bir makroform yaratma olanağı vermektedir. Kent merkezinin yakınına kadar uzanan yapı yasaklı yeşil koridorun Ankara'da bir veri olarak mevcut olması önemli bir avantajdır. A.O.Ç. liği Atatürk'ün 1938 yılında hazineye bağışladığı 15000 hektarlık çiftlik arazisininin 10200 hektar alanını kapsamaktaydı. Bugün yaklaşık 4200 ha. alanı kapsayan A.O.Ç. Ankara kenti açık ve yeşil alan sistemi içerisinde yeniden irdelenerek bilimsel, kültürel ve rekreasyonel amaçlı kullanımlar için olanaklarının araştırılması zorunludur.

Yeşil kuşak ile ilişkili olarak kent açık ve yeşil alanları, bölge ölçeğinde ele alınarak, kent formunu ve yoğunluğunu denetleyebilecek bir konumda plânlanmalıdır.

Kent içinde yeni parklar açarak yeşil kuşak alanı ile ilişkilerinin sağlanması kamulaştırma maliyeti getireceğinden uygulaması güçtür. Bu nedenle, trafik olabildiğince, kent dışına çekilip kent merkezi toplu taşıma ve yaya ulaşımının ağırlığında düzenlenmelidir. Böylece ortaya çıkan yaya aksları hem kentsel açık alan gereksinimini karşılayacak hem de Ankara çevresindeki uygun nokta, alan ve vadileri birbirine birleştiren doğal yürüyüş güzergâhları ile organik bir ilişki kurulmuş olacaktır.

Yaklaşık 4 milyon nüfuslu 2000 yılı Ankara'sı için yeşil alan standardı kişi başına 20 m² alındığında 8000 ha. yeşil alana gereksinim ortaya çıkmaktadır. 2000 yılı Ankara'sı için A.O.Ç. hatta ODTÜ ve çevresindeki kamu arazilerinin göresel olarak büyük alanlar olmadığı dikkati çekmektedir. Mümkün olan maksimum oranı bulabilmek için açık ve yeşil alanı sistemini oluşturan kamu arazileri, tarım alanları ile diğer doğal kaynakları korumaya yönelik kısa ve uzun vadede çözüm önerileri getiren ve kentin ekolojik potansiyeline uygun bir yeşil kuşak alanı plânlama çalışmasının yapılması zorunludur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Bademli, A. (1990)'dan 2000'li yılların Ankara'sına bir Bakış, Ankara Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ekim 90. Ankara.
2. Department of The Environment, (1988), The Green Belts, London.
3. Lothian Regional Council Department of Planning, (1988), Green Belt, Review of Boundaires, Summary. Edinburgh.
4. Türel, G., (1988), Ankara Kenti Yeşil Alanlarının Kullanım Etkinliklerinin Bugünkü Durumu ve Yeterliliği için Alınması Gereken Önlemler (Basılmamış Doktora tezi) Ankara.
5. Unesco MAB, (1984), International Experts Meeting on Ecological Approaches to Urban Planning, Final Report,
6. Uslu, O., (1987), Şehirleşme ve Çevre Konferansı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.
7. Zaremba, P., (1987) Urban Ecology in Planning, MAB 11. Polish Academy of Sciences Architecture and Town Planning Committee. Szczecin.

REKREATİF AMAÇLI KENT KORULARI VE ANKARA İÇİN ÖNERİLER

Prof. Dr. Hayran ÇELEM
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Bir an için gençlik yıllarımı yaşadığım 1960'lı yılların Ankara'sını gözlerimin önüne getirmek istiyorum. Nüfusu 960.000 olan, Dikmen Vadisi ve tepeleri bitkilerle kaplı, Gazi Osman Paşa sırtları ve Çankaya tepesinin arka yamaçları henüz bina ve yollarla örülmemiş, gecekondulaşmanın sorun olmadığı, Bahçelievler'in gerçekten bahçe içindeki şirin evlerden oluştuğu, Kızılay'a ismini veren Kızılay binasının yerinde durduğu, Atatürk Bulvarı'nda arabaların tek tek sayılabildiği, kaldırımların sadece yayalara ait olduğu bir kentti Ankara o yıllarda. Bugünün Ankara'sında yaşayan bir kişi olarak ister istemez acaba o yılların Ankara'sında yaşamak daha mı güzeldi diye düşünüyorum ve kendi kendime soruyorum; o dönemin Ankara'sına dönme olanaklı olsa politikacısı, yerel yöneticisi, kent plâncısı, mimarı, peyzaj mimarı ve Ankara'lılar olarak bugünkü bilgi, anlayış ve deneyimlerle 30 yıl sonrasının Ankara'sını nasıl şekillendirirdik. Yine havası insan sağlığını, ulaşımı insan sinir sistemini tehdit eden, alt yapı yetersiz, yerleşimi plânsız, çocukları caddelerde top oynayan, gecekonduyla çevrilmiş bugünün Ankara'sını yeniden yaratırmıydık dersiniz.

Günümüzde toplumun çoğunun yaşadığı kentler, kırsal yerleşim alanlarına oranla büyük olanaklara sahiptirler. Kentler çok yönlü çalışma olanağına, daha fazla sağlık, sosyal ve kültürel kuruluşlara sahiptir. Sosyal ve insan psikolojisi açısından iyi plânlanmış bir kentte insanlar tüm gereksinmelerini karşılayabilir ve içinde yaşamaktan güven ve mutluluk duyarlar. Ancak günümüz kentlerinin pek çoğu için bunu söylemek olası değildir. Çünkü günümüz kentlerinde yaşayanlar, buldukları çalışma ortamı içinde gücünü ve zihinsel verimliliğini tekrar kazanma olanağına yeterince sahip değildirler. Yapı ve insan yoğunluğunun aşırı biçimde arttığı, arazi kullanımı ile ilgili kararların doğal ekolojik dengeyi bozucu nitelik gösterdiği kentlerde, çevre sorunları tüm canlı yaşamını tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Özellikle kısa süreli ekonomik değerlendirmelere dayanan endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin çevre üzerine olumsuz etkilerini arttırması, insanların sınırlı yaşam çevresinde, çeşitli gereksinimleri için yapay öğelere daha çok yer verilmesi, tehdit çemberini giderek daraltmaktadır.

Son nüfus sayımına göre nüfusu 3 milyon olan Ankara'nın en önemli sorunlarından birinin hızlı nüfus artışı olduğu kesindir. Her yıl Ankara nüfusuna 100-120 bin kişi katılmaktadır. Böylesine hızlı büyüyen bir kentin açık ve yeşil alan gereksinmesi de aynı hızla büyümekte, beton ve asfalt yığınları arasında kalan insanlar nefes alabilecek yeşil alanlar aramaktadırlar. Jansen'in 300.000 bin kişilik Ankara kent plânında, kenti kucaklayan tarımsal alanları ile kentin içine çeşitli yönlerden giren vadi içi yeşillikleri, ağaçlandırılmış tepeleri, yolları, parkları ve spor alanları ile yeterli olan açık ve yeşil alanlar, kısa bir sürede yetersiz durumda kalmışlardır. Günümüzde kullanılan açık ve yeşil alanların bir kısmı bu plânın mirası olarak kabul edilebilir (ÖZTAN, Y., 1976). Daha sonraki yıllarda kentin gelişmesiyle bazı vadi ve tepeler yeşil olarak korunamıyarak, rantı daha yüksek kullanımlara terk edilmiştir.

Yerel yönetimler yeşil bir Ankara yaratmak için büyük çaba sarfetmişlerdir. Antropojen bir step bölgesinde kurulmuş olmasına rağmen Ankara aslında bir çok kentimizden daha fazla yeşil alana sahiptir. Sahip olduğu yeşil alanların niteliği ise tüm diğer kentlerimizden daha yüksektir. Ankara yerel yönetimlerinin bu çabalarına rağmen, aktif yeşil alan miktarının hâlâ istenilen düzeye ulaşamamasının nedeni, hızlı nüfus artışına paralel olarak kentin plânsız ve dağınık bir şekilde yayılmasıdır. Açık ve yeşil alan sistemi dahil Ankara kentinin pek çok sorununun çözümü, nüfus artışının dondurulması ile olasıdır.

Kentsel yerleşmelerde yeşil alanların önemi, insanın doğaya olan tutkusunun bir sonucudur. Özellikle Ankara gibi büyük kentlerde yaşayan insanlar, yaşadıkları kentte geniş açık ve yeşil alanlar isterler. Bu nedenle 19. yüzyılda gerçekleşen endüstri devriminden buyana açık ve yeşil alanlar toplumsal, ekonomik ve fiziksel yapı değişimleri açısından şehirciliğin vazgeçilmez öğelerinden biri olmuştur. Ancak ülkemiz genelinde ve Ankara özelinde kent açık ve yeşil alanları bir sisteme oturtulamamıştır.

Dünyada son yıllarda ortaya atılan kent ormancılığı kavramı, ülkemizde de yavaş yavaş işlenmeye başlanmıştır. Basit bir tanımlama ile kent ormanı, kent içinde ve çevresindeki bütün odunsu bitkileri kapsamaktadır. Bunlar yol ağacı olabilir, parktaki ağaçlar olabilir, doğal ormanlardan kalma koruluklar olabilir ya da sonradan tesis edilmiş ağaçlık alanlar olabilir (yeşil kuşak ve kent korusu uygulamaları gibi). Kent ormancılığı da, kent ormanlarına dönük, özel bir ormancılık uygulamasıdır (ATABEY, İ., 1988). Anlaşılacağı gibi kent ormancılığı, ormancılığın özel bir kolu olup, şehir halkının psikolojik, sosyolojik ve ekonomik refahı için, ağaç yetiştirmek ve ameneje etmeyi amaçlamaktadır. Bu bildiriye konu olan kent koruları ise, ister doğal olsun, ister sonradan tesis edilmiş olsun kent ormanı kapsamına giren, öncelikle rekreasyon amacına yönelik ağaçlıklardır.

Kentsel alanlardaki bu korulukların fiziksel çevre üzerine ve kent ekolojisine son derece olumlu etkileri olmasına rağmen, insanlar onlara ekonomik değeri olan, yiyecek ve yakacak üretin diğer kent tarımsal faaliyetleri kadar önem vermezler. Bu tür ağaçlıklar istenmeyen görüntüleri, sesleri ve kokuları perdelerler, gölge yaparak güneşten, perde yaparak rüzgârdan korunma sağlarlar, toprağın durağan hale getirilmesine yardım ederler, nitelikli su sağlar, ekolojik çeşitliliği arttırırlar ve rekreasyon için olanaklar sağlarlar.

İnsanlar açık alanlardan ziyade orman görebilmek için uzun mesafelere seyahat ederler. Kent koruları onları doğrudan kullanan insanlar üzerine olan etkilerinin yanısıra, onları ileride gerek duyulduğunda kullanabilme duygusu da önemlidir. Örneğin Ankara'ya 40 km uzaktaki, bu çevrede ayakta kalabilmiş tek doğal ormanlık alanı olan Beynam ormanını dinlemek, eylemek için bugüne kadar hiç kullanılmamış olabilir ama böyle bir ihtiyaç duyduğumda oraya gidebileceğimi bilmek, halde bir ormanın varlığı bana bir seçenek tanıması açısından önemlidir. Bu durum halkın kendisi doğrudan yararlanmadığı orada kentsel ekolojiyi korumak için niçin harekete geçtiğini de açıklamaya yardım eder. Güven Park'ı pek çok Ankara'lı kullanmıyor olabilir ama o

parktaki ağaçların kesilmesine herkez tavır koydu. Çünkü, o parkın orada olduğunu bilmek bizim için önemlidir.

Beynam ormanı hariç çevresinde doğal orman alanları olmayan Ankara kentinin yakın çevresinde rekreasyonu da amaçlayan kent korularının oluşturulması, 2000'li yıllara doğru Ankara kentinin açık ve yeşil alan sisteminin temel öğelerinden biri olmalıdır. Ankara içinde ve yakın çevresinde ağaçlık alanlar olarak; Atatürk Orman Çiftliği, Çubuk Barajı, Eymir Gölü çevresi, Kurtboğazi Barajı, O.D.T.Ü. çevresi, Bayındır Barajı ve Orman Genel Müdürlüğünce yeni başlatılan yeşil kuşak sonucu ağaçlandırılmış alanları sayabiliriz. Bu alanların bir kısmı alan olarak, bir kısmı bitkisel malzeme olarak yetersizdir. Hemen hepsi de Ankara'luların rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayacağı donatılardan yoksundur. Ankara kenti için yeni oluşturulacak kent koruları, hafta sonlarında Belediye otobüslerinin de çalışabileceği, böylece daha fazla Ankara'lının yararlanabileceği mesafede olmalıdır. Bu uzaklığın da vasıta ile bir saat den fazla olmaması gerekir. Koruluk arazisi çok dik olmalı, düz, az eğimli alanlarla yer yer tepeleri de içermelidir.

Kent koruları için ağaç türü seçiminde, kentleşme olgusu sonucu ortaya çıkan kentsel-endüstriyel ekosistemin, özellikle kente yakın koruluklarda ağaçların yaşamını etkileyeceği dikkate alınmalıdır. Son yıllarda bu gözlemler sonucu çeşitli ağaç türleri, çevre baskılarına duyarlılık derecelerine göre sınıflandırılmakta ve dayanıklı türler elde etmek amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Ağaçların doğal yetişme ortamı olan orman ekosistemi ile kentsel-endüstriyel ekosistem arasında, iklim yönünden, toprak yönünden, su ekonomisi yönünden önemli ayrıcalıklar vardır. Ayrıca hava kirliliği, mekanik baskılar, buzlanmaya karşı tuzlama çalışmaları, iletim şebekelerinden sızan gazlar gibi kent ağaçlarının yaşamını etkileyen özel baskıların, belirli ölçülerde de olsa kent korularını oluşturacak ağaç türlerini de etkilemesi söz konusudur (ASLANBOĞA, İ., 1988).

Tür seçiminde önemli konulardan biride, Ankara için kurulacak yeni koruluklarda geniş yapraklı ağaçlara ağırlık verilmesidir. Dikkat edilirse Ankara içi ve çevresindeki ağaçlıkların neredeyse tümü kara çam ağaçlarından oluşturulmuştur. Kara çamın herdem yeşil bir ağaç oluşu, kış aylarında da kente yeşil bir doku kazandırması açısından önemli olabilir, ancak toprak yüzeyinden itibaren dallanması insanların aktivitelerini sınırlayacaktır. Ankara karasal bir iklime sahiptir. Bunun sonucu olarak yazları sıcak ve kuraktır. Sıcak yaz aylarında insanlar ağaç taçlarının oluşturduğu çatının altında, güneşin yakıcı sıcaklığını hissetmeden, doğanın kucağında dinlenmek isterler. Bu olanağı ise, ibrelili ağaçlarla değil geniş yapraklı ağaç türleri ile sağlamak olasıdır. İbrelili ağaçlar arzulanan gölgeyi sağlamayacakları gibi, bu ağaçların altında insanların rahatça koşup oynamaları da olanaklı değildir. Geniş yapraklı ağaç türlerinin bir başka özelliği de sonbaharda yapraklarının aldığı renk değişiminin görsel olarak insana büyük zevk vermesidir. Ayrıca yeni oluşturulacak kent korularının bir an önce istenilen işlevlerini yerine getirebilmeleri ağaçların büyümesi ile olanaklıdır. Hızlı büyüyen geniş yapraklı ağaç türleri ile bu hedefe ulaşmak daha çabuk olacaktır. Önemli bir konuda halkımızın bu tür alanlarda ki piknik alışkanlığıdır. Bu alışkanlığın sonucu zaman zaman çıkan yangınlar bir anda büyük ağaçlık alanların yok olmasına neden olmaktadır. Bu konuda da geniş yapraklı ağaçlar ibrelilere oranla daha az tehlike arzederler.

1972 yılında Peyzaj Mimarisi Derneği'nin hazırladığı bir seminerde Dr. Şevki Vanlı şunları söylemiş; "Örneğin Ankara'nın etrafına Çam dikmek, bunların büyümesi için çok uzun zaman beklemek, bu ağaçlandırmanın rekreasyon değerlendirmesine yararsız olması vb. Aynı davranışla OR-AN banliyö şehrine 40.000 Çam fidanı dikerek, yeni bir yerleşimi bir fidanlık gibi kullanmış bulunuyoruz. Bu büyük hatada benim de payım olduğu için üzgünüm. Zira yaklaşık 10 yıl içerisinde bölüm bölüm yaşamaya açılacak olan bir yerleşim, çevresiyle birlikte düzenlediği biçime ulaşmadığı takdirde istek gerçekleştirmemiştir. Bir Kara Çam 30 yılda ağaç niteliğine ulaşıyorsa, aynı devrede ülkenin kentlerindeki yapısal olayların zenginliği ile boy ölçüşemeyecek anların arkasında yeri ve hatta varlığı şüpheli bir unsurdur. Bir mimarın konuya ilişkin gözlemleri bunlar. Bütün bu söylediklerim Kara Çam kent korularında yer almasını anlamına gelmez. Kara Çam derin kök sistemiyle eğimli alanlarda ve derin olmayan fakir topraklarda dahi gelişebilen bir ağaçtır. Bu nedenle belirli oranlarda ve arazi yapısına göre bu ağaç türünden yararlanılabilir. Aslında Kara Çamın bu kadar çok kullanılmasının ana nedeni, devlet fidanlıklarından büyük miktarlarda ve çok ucuza, hatta bedava temin edilebilmesi ve bakım istemeden neredeyse her tür toprakta yetişebilmesidir. Belki Kara Çam dan daha hızlı büyüyen Kızıl Çam bu konuda daha iyi sonuç verebilir. Ancak bu konudaki araştırmalar henüz sonuçlanmadı.

Kent koruları için, özellikle rekreasyon amaçlı kent koruları için sadece ağaç dikmek yeterli değildir. Bu koruluğun, yürüme yolları, bisiklet yolu, koşu parkuru, dinlenme mekanları, seyir terasları, kır kahvesi ve zemini çayır kaplı açıklıkları gibi rekreasyona hizmet edecek şekilde plânlanması gerekir.

Ankara Anakent Belediyesinin başlattığı Ankara Kenti Ağaçlandırma Ana Plânı (AKAP) projesi çerçevesinde kent koruları da gündeme getirilmiştir. Anakent Belediyesi bu projesi ile 2000'li yılların yeşil alan sistemine ilk önemli adımı atmış bulunmaktadır. Şimdi sıra, bu projenin başarısı için uygulamaya ilişkin doğru kararların alınıp, zamanında çalışmaların başatılmasındadır. Ankara Anakent Belediyesi yaptığı protokolle fidanları Orman Genel Müdürlüğünden temin etmeyi amaçlamaktadır. Uygulamayı ise, kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün katılımı yoluyla gerçekleştirecektir. Bu uygulama yöntemiyle halkın konuya sahip çıkması sağlanmış olacağı gibi, tesis masrafını da azalacaktır. Kent korularının tesisi belirli masraf gerektirdiği gibi bu tür alanların bakım giderleride oldukça fazladır. Genellikle de bakım ve iyileştirme için yeterli destek bulmak zordur. Kent korularının gelişmekte olan ülkelerde bu nedenle desteklenebilir ürün sağlayan bir sisteme oturtulması sağlık verilmektedir. Ayrıca alana girişin ücretli olması, kırkahvesi ve büfe gibi kullanımların kiralanması bakım masraflarını karşılamada yardımcı olacaktır.

2000'li yıllarda Ankara kentinin açık ve yeşil alan sisteminde kent korularının önemli rol oynayacağı kesindir. Bu tür kitlesel yeşillikler her zaman büyük kentlerin yeşil alan sisteminde dominant karakter olmuşlardır. Önemli olan hedefi iyi saptamak ve ona ulaşabilmek için kararlılıkla çalışmaktır.

KAYNAKLAR

- ASLANBOĞA, İ., 1988:Kentsel-Endüstriyel Ekosistemlerde Ağaçların Karşılaştığı Çevre Sorunları. Çevre ve Ormancılık Dergisi, Sayı 5.
ATAY, İ., 1988:Kent Ormancılığı.İ.Ü.Orman Fakültesi Yayınları, No.393.
ÖZTAN, Y., 1976:Ankara Kenti Yeşil Alanlarının Bugünkü Kullanış Biçimlerinin Eleştirisi ve Öneriler. Peyzaj Mimarlığı Dergisi, 1976/1.
VANLI, Ş., 1972:Ülkemizde Yeşilin Yaşantımızdaki Yeri. Peyzaj Mimarlığı Dergisi, 1972/1-2.

ANKARA'NIN ÇEVRE DÜZENLEMELERİNDE KULLANILABİLECEK DOĞAL BİTKİLERİMİZ

Prof. Dr. Tuna EKİM
Gazi Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Botanik Anabilim Dalı

Son yıllarda dünyada şimdiye kadar bilinen süs bitkileri yanında, yeni bitki türleri bulunarak bunların çevre düzenlemelerinde kullanılmaları gün geçtikçe popülarite kazanmaktadır. Yeni bitki türleri bulunurken önceleri her ülke kendi çevresindeki bitkileri araştırmakta ve bulmakta iken, son yıllarda, özellikle floraları zengin olmayan ülkeler, başka ülkeleri de araştırarak, oralarda yetişen ve kendi ülkelerinde de yetişebilecek türler bulmaya çaba göstermektedirler. Avrupa'nın çeşitli şehirlerindeki bahçeleri, özellikle botanik bahçelerini gezecek bir Türk botanikçisinin, kendi ülkesinden getirilerek yetiştirilmiş çok sayıda bitki görmesi çok olasıdır. Bu konuda çok sayıda örnek vermek mümkün ise de, en çarpıcı örnek son yıllarda yurdumuzda adı sık geçmeye başlayan bir bitki olan *Galanthus elwesii* (KARDELEN) dir.

Konunun en ilginç yanı Avrupa'da ülkemizden götürülerek çevre düzenlemelerinde kullanılan çok sayıda bitki türü olmasına rağmen, bunlardan hemen hiçbirinin ülkemizde kullanılmamalarıdır. Bu yazı yurdumuzda botanik uygulaması dalları ile uğraşan meslek elemanlarına, bu konuda bir ipucu vermek amacıyla hazırlanmıştır. Yazarın iddiası eserde adı geçen veya bir kısmının yalnızca cinsi verilen bütün bitkilerin çevre düzenlemelerinde kullanılması gerektiği değildir. Pek doğaldır ki, botanik açısından ilginç ve gösterişli çiçeklere sahip her bitki türü bu amaçlarla, belki, kullanılamaz. Ancak botanikçi olarak bizim gönlümüz bu güzel çiçekli ve çoğu yurdumuza has (endemik) bitkilerimizi ülkemiz kentlerinin bahçelerini süslediklerini görmeyi arzu etmektedir. Bu nedenle okuyucuların, belirtilen bitkilerin çevre düzenlemesinde kullanıma imkanlarını düşünürken, teklif edenin bir botanikçi olduğunu hatırlarından çıkarmamalarını arzu ederim.

Ankara, cumhuriyetimizin başkenti olmak gibi gurur verici pozisyonu yanında floristik açıdan da zengin ve ilginç bir kentimizdir. Güneyden kuzeye, doğudan batıya değişik ekolojik özelliklere sahip olduğundan, bu özelliklere uygun bir floristik yapıya sahiptir.

Ankara'dan toplanan bitkilerin ilk kaydedildiği flora eseri, 1865-1888 yılları arasında yayınlanmış olan ve batılı botanikçiler tarafından "Abide" olarak tanımlanan İsviçreli Botanikçi E. Boissier'in "Flora Orientalis" adlı eseridir. 5 cilt olan bu eserde Ankara civarında toplanmış 60 kadar bitki türü kaydedilmiştir.

Ankara Florası üzerindeki tesbit çalışmaları cumhuriyetin kuruluşundan sonra ülkemize gelen, çoğu alman bazıları İngiliz, botanikçi ve bitkilere meraklı kişilerce yapılmış, bu kişilerin yaptıkları toplamalar 2. baskısı 1937 yılında yayınlanan değerli alman botanikçisi Kurt Krause'nin "Ankara'nın Floru" adlı eserinde toplanmıştır. Yazarın belirttiğine göre Boissier'den sonra Ankara Flora'sı üzerinde ilk çalışma cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'da görev yapan İngiltere B. elçisi Lindsay tarafından yapılmış, çoğunlukla Çankaya tepelerinden yapılan bu toplamalar sonucu elde edilen bitki örnekleri Londra'da Kew herbaryumuna gönderilmiş ve buradaki botanikçiler tarafından adlandırıldıktan sonra Horwood ile Turritt tarafından "Kew Bulletin" adlı mecmuada "On The Flora of the Nearer East III. A Collection Made by the Rt. Hon. Sir Ronald C. Lindsay, Near Angora" adı ile 1927 yılında yayınlanmıştır.

K. Krause hem kendisinin, hem de özellikle Ankara civarından geniş koleksiyonları ile bilinen ve 1930'lu yıllarda Ankara'da görev yapan, Kotte ile Müller'in bitkileri yanında 1926 yılında Ankara'nın Almanya B. elçiliğinde müsteşar olarak çalışan Benndorf, gene Ankara'da görev yapan Gassner ve Gleisberg gibi üniversite hocaları ile Jaesche, Gierzewski, Warburg, Uvarov, Görz ve Wettrh gibi, Ankara çevrelerinden bitki toplayıp teşhis için Berlin-Dahlem herbaryumuna gönderen kişilerin koleksiyonlarından da yararlanarak eserini hazırlamıştır. Bu eserin ilk baskısında 650, 2. baskısında ise 800 kadar bitki türü kaydedilmektedir.

Ülkemizde, botanik biliminin kuruluşuna çok önemli hizmetler yapan ve şu anda görev yapan türk botanikçilerinin hocalarını yetiştiren Yüksek Ziraat Enstitüsünde değişik zamanlarda görev yapan K. Krause, Gassner, Kotte, Müller gibi hocaların yanında yetişen türk botanikçileri Ankara Flora'sı üzerindeki çalışmaları devam etmişlerdir. Bunların başlıcası hepimizin hocası olan rahmetli Hikmet Birand'dır. Bu çalışmalar halen de devam etmekte olup Korolojik ve fitosoyolojik açıdan Ankara'nın floristik yapısı ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Ankara Flora ve vejetasyonu üzerinde, özellikle son 30 yıl içinde çok sayıda bilimsel çalışma yapıp yayınlanmış olmakla birlikte, Krause'nin eserine benzer bir eser ne yazık ki henüz yayınlanabilmiş değildir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar ışığında Ankara Florası'nın yaklaşık 2500 tohumlu bitki türünden oluştuğunu söylemek mümkündür. Ülkemizin tüm florasının 9500 civarında türden oluştuğu düşünülürse, yurdumuzda yetişen türlerin yaklaşık %25'inin Ankara'da yetiştiği sonucu çıkar. Henüz Ankara il sınırları içinde floristik açıdan iyi incelenmemiş bölgeler bulunmaktadır. Gelecekte bu bölgelerde yapılacak araştırmalar ile bu sayının 3000 civarına ulaşabileceğini söylemek kehanet olmayacaktır.

Ankara Flora'sı zenginliği yanında oldukça ilginçtir. Belki de başkent olmasından kaynaklanan bir fikir ile, ilk olarak Ankara'dan toplanan bazı bitkilere bu kentimizin adı verilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır;

<i>Astragalus ankerensis</i>	<i>Crocus ancyrensis</i>
<i>A. ankaricus</i>	<i>Paracaryum ancyritanum</i>
<i>Hedysarum ancyrense</i>	<i>Verbascum ancyritanum</i>
<i>Crataegus dikmensis</i>	<i>Euphorbia ancyrensis</i>

Kentimizin adı verilen bu bitkiler dışında, dünyada ilk olarak Ankara'dan toplanıp bilim alemine tanıtılmış, daha sonra yurdumuzun diğer taraflarında da yetiştiği saptanan 30 kadar bitki türü vardır. Bunlardan konumuz ile de ilgili olan bazıları şunlardır: *Astragalus wiedemannicus*, *A. panduratus*, *Hieracium beypazariense*, *Convolvulus galaticus*.

Ankara Florası hakkında verdiğimiz bu çok özet bilgilerden sonra, bu flora içinde yer alan veya diğer bölgelerimizde yetişmekle birlikte Ankara'nın çevre düzenlemelerinde kullanılabileceği düşünülen bazı bitki türleri hakkında bilgi vermek isterim.

SOĞANLI, RİZOMLU, YUMRULU BİTKİLER (GEOFİT'LER)

Bu gruba giren bitkiler dünyada çevre düzenlemesinde en çok ilgi gören bitkilerdir. Bunun bellibaşlı nedenleri şunlardır:

1— Bu bitkilerin pekçoğu ilkbaharın ilk aylarında, hatta Ankara'da iklimin ılık gittiği bazı yıllarda kışın son aylarında, çiçek açarlar. Bunların bir kısmı da (*Colchicum*, *Crocus*, *Sternbergia* ve *Cyclamen* gibi) sonbaharda çiçeklenirler. Bu nedenle daha diğer bitkiler çiçekte değilken, bunlar güzel ve gösterişli çiçekleri ile park ve bahçeleri süslerler.

2— Diğer bitkilere göre daha kolay üretilir ve yetiştirilirler. Bu bitkilerin toprakaltı kısımları belirli bir büyüklük aldıktan sonra çiçek açarlar ve dikilen belli büyüklükteki soğan ve yumrular gelecek yıl kesinlikle çiçek açar.

Avrupa'daki botanik bahçeleri ile şehir park ve bahçeleri yanında ekonomik açıdan en zayıf kişilerin evleri önündeki birkaç metre karelik bahçelerde bile Şubat ayından itibaren bu bitkileri görmek mümkündür. Bu bitkilerin bir kısmı yurdumuzdan ihraç edilmekle birlikte, bunlar henüz, yurdumuz bahçelerinde yetiştirilmemektedir.

Bu gruba giren ve halen bazıları Ankara'daki üniversitemiz bahçelerinde yetiştirilen ve Ankara şartlarında yetişebileceği düşünülen cins ve türlerden bazıları şunlardır:

Galanthus (Kardelen) türleri: Avrupa'da yaygın olarak yetiştirilen Kardelen türleri *G. nivalis* ile yurdumuzda da yetişen *G. elwesii* ve *G. ikariae*'dir. Ankara çevresinde Elmadağ ile Gündül kazaları çevrelerinde *Galanthus* yetiştiği bilinmektedir. Yukarıda belirtilen 2 tür Ankara'daki üniversite bahçelerinde başarı ile yetiştirilmektedir.

Anemone blanda, *Eranthis hyemalis*: Aynı familyadan (Ranunculaceae) olan bu iki türden ilki Beyaz, mor ve pembeye kadar çok değişik, ikincisi ise sarı renkli çiçeklidir. Her ikisi de Ankara'da çok iyi yetişmektedir.

Lilium candidum: Doğal olarak yurdumuzun güneybatı kesiminde yetişmekle birlikte, son 10 yıl içinde bu bölgeden getirilen örneklerin Ankara şartlarında çok başarılı bir şekilde yetişip üredikleri gözlenmiştir. Bu tür dışında *Lilium'un* Kuzey Anadolu dağlarında yetişen bazı türleri daha vardır. Bunlar henüz Ankara'da pek denenmemiş olmakla birlikte bunların da, özellikle Kastamonu çevrelerinde yetişen *L. martagon'un*, kentimiz şartlarında yetişebileceği kanısındayız.

Cyclamen(Siklamen) türleri: Bu cinsin yurdumuzun kuzeyinde yaygın olarak yetişip ilkbaharın ilk aylarında çiçek açan *C. coum* türü yanında, yurdumuzun batı ve güney kısımlarında yetişen, bazıları da sonbaharda çiçek açan türleri vardır. Bunlardan hemen hepsi, Ankara şartlarında ancak gölgeli çalı altlarında kolayca yetiştirilebilirler.

Fritillaria türleri: Avrupa'da yaygın olarak yetiştirilen ve çok makbul süs bitkileri olan *F. imperialis* ile *F. persica* yurdumuzun özellikle doğu ve G. Doğu Anadolu bölgelerinde yetişmekte, gözlemlerimize göre Ankara şartlarında da çok iyi sonuç vermektedirler. Bu türler dışında son yıllarda kültüre alınmış bazı türler de yurdumuzda bulunmakta ve bunlar dışında da bazı *Fritillaria* türleri süs amacı ile yetiştirilebilecek özellik göstermektedirler.

Sternbergia türleri: Yurdumuzda yetişen ve genellikle sonbaharda sarı çiçekler açan bu cinse ait türler Ankara şartlarında da kolaylıkla yetiştirilebilmektedir.

Muscari ve *Ornithogalum* türleri: Bu iki cinse ait bazı türler son yıllarda Avrupa'da popüler olmaya başlamışlardır. Yurdumuzda bu iki cinse ait çok sayıda tür yetişmekle beraber bunlar henüz halkımız tarafından pek tanınmamaktadır. Bunlardan *Muscari* genellikle mor ve koyu mavi, *Ornithogalum* ise beyaz çiçekleri ile gelecekte park ve bahçelerimizin vazgeçilmez bitkileri olabilirler.

Crocus ve *Colchicum* türleri: Bu cinslerin hem ilk hem de sonbaharda çiçek açan türleri ülkemiz kentimiz florasında yetişmektedir. Özellikle adını Ankara'dan alan Ankara çiğdemi (*Crocus ancyrensis*)nin nefis sarı çiçeklerinin bahçelerimizi süslemesi botanikçilerin rüyasıdır. Bu cinslerin pek çok türü Avrupa'da kültüre alınmış olup, sarı, beyaz, mor renkleri ile bahçeleri süslemektedirler.

İris türleri: Ülkemiz mezarlıklarında yaygın olarak kullanılan ve yurdumuza ait olmayan bir tür yanında, bu cinsin 40 kadar türü yurdumuzda doğal olarak yetişmektedir. Sarı, kahverengi ve mor renkli güzel, gösterişli çiçekleri olan bu cinse ait bazı türler soğan bazıları ise rizomludur. Bunlardan da hemen hepsinin Ankara şartlarında yetişebileceği botanikçiler tarafından denenmiştir.

Allium türleri: Geofit'lerin yurdumuzda en çok türle temsil edilen cinsidir. 150 ye yakın türü vardır. Bu türlerden bazıları çok güzel ve gösterişli çiçeklidir. Bunlardan çoğunun kentimiz şartlarında kolaylıkla yetiştirilebileceği botanikçiler tarafından denenmiştir.

Yukarıda belirtilen cinsler dışında *Scilla*, *Chionodoxa*, *Puschkinia* ve *Romulea* gibi cinslerin bazı türleri de güzel çiçeklidir. Ayrıca gene bu gruptan olup güzel çiçekleri ile tanınan Orchidaceae (Salepgiller) familyasının bazı cinslerine ait türler de burada belirtilmelidir. Ancak bunların üretimleri konusunda henüz hiçbir çalışma yoktur ve fevkalade zordur.

ÇİT VE ÇALI OLARAK KULLANILABİLECEK ODUNLU BİTKİLER

Ankara şartlarında doğal olarak yetişen bazı çalı bitkileri belirli formlar verilerek hem çit bitkisi hem de bahçeler içinde süs çalıları şeklinde kullanılabilir. Bunlardan halk arasında en çok bilineni *Pyracantha coccinea* (ateş dikenidir). İlkbaharda beyaz çiçekleri sonbahar ve kışın ise kırmızı meyvaları ile park ve bahçeleri süslemektedir. Bizim teklifimiz bu şekilde kullanılış yanında bu bitkinin çit bitkisi olarak da kullanılmasıdır. Dikenli bir morfolojik yapıda olan bu bitki dikildikten 2-3 yıl sonra budanmak suretiyle çit bitkisi olarak da iyi sonuç vermektedir. Gene çit bitkisi olarak Orta Anadolu şartlarında yetişen *Berberis* ve *Rhamnus* türleri de denenmelidir. Bu çitlerde sarılcı bir cins olan *Clematis* türlerinin de kullanılmasının, çitlere güzel bir görünüm verme açısından faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

Bahçe ve park süslemelerinde ise gene bölgemizde yetişen *Viburnum*, *Colutea*, *Genista* cinsleri ile *Jasminium fruticans* türünün denenmesi gerekir. Ayrıca bölgemizin doğal bir türü olan ve henüz halk tarafından iyi tanınmayan bir *Rosa* (Gül) türü kullanılmalıdır. Sarı çiçekleri ile çok güzel bir süs bitkisi olan bu tür (*R. hemisphaerica* veya ona çok benzeyen *R. foetida*) fazla bakım istemeyecek bitkilerdir.

Ayrıca gene Ankara çevresinde doğal olarak yetişen ve orman tahrip alanlarının indikatör bitkisi olan diğer bir çalı, *Cistus laurifolius*'un Ankara'daki çevre süslemelerinde kullanılması uygun olacaktır. Güzel çiçekli olan bu türün çiçeklenme periyodu kısa olmakla birlikte, herdem yeşil olması nedeniyle, bu amaçla kullanılabilmesi düşüncesindeyiz.

AĞAÇ FORMUNDA BİTKİLER

Ankara'daki park ve bahçelerde ülkemiz florasındaki bazı bitkiler (*Acer*:Akçaağaç, *Fraxinus*:Dişbudak, *Platanus*:Çınar, *Pinus*:Çam, *Cedrus*:Sedir ve *Cercis*:Erguvan) kullanılmakta ise de Orta Anadolu'nun yerli cinsi olan *Quercus*:Meşe cinsi nedense ihmal edilmektedir. Bu ve benzer yerli cinslerimizin park ve bahçelerimizde kullanımı, bu ağaçların halkımıza tanıtılması açısından da faydalı olacağı tabiidir.

OTSU VE YARIÇALI FORMUNDAKİ BİTKİLER

Ankara ve ülkemizin zengin floristik yapısı içinde kentlerimizin çevre düzenleme ve süslemelerinde kullanılacak pek çok cinse ait sayısız tür bulunmaktadır. Sınırlı bir yere sahip olan bu yazıda bunların hepsinden söz etmenin imkansızlığını okuyucu takdir edecektir. Burada bunların belli başlılarından sözedeceğiz:

Astragalus'un da dahil olduğu Leguminosae familyasında çevre düzenlemelerinde kullanılacak çoğu otsu, bazıları bazıları ise yer örtücü veya yüksek boylu olup, her iki gruba ait olanlar genellikle güzel çiçeklidirler. Dikenli ve yastık formundaki türler özellikle eğimli park ve bahçelerde kullanılabilirler. Yurdumuz iklim şartlarına uyumlu olduklarından uzun müddet çiçekli ve yeşildirler. Ayrıca bazıları meyvaları da güzel ve gösterişlidir. Pekçoğu yurdumuza endemik olan bu türler süs, erozyon önleyici ve sath kaplayıcı olarak kullanılacak karakterlere sahiptir.

Astragalus'un dahil olduğu Leguminosae familyasında çevre düzenlemelerinde kullanılacak çoğu otsu, çalimsı pek çok bitki türü bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Cytisus*, *Genista*, *Lathyrus*, *Pisum*, *Vicia*, *Lotus*, *Coronilla*, *Trifolium*, *Hedysarum*, *Onobrychis*, *Ebenus*.

Doğa'da genellikle *Astragalus* ile birlikte rastlanan *Acantholimon* (Kirpi Dikeni) türleri de gerek çiçekleri gerekse kalıcı çanak yaprakları yanında, yastık formunda vücutları ile çok güzel süs bitkileri olabilirler.

Süs bitkileri açısından zengin bir diğer familya ise, aynı zamanda çoğu bitkileri kokulu olan Labiatae familyasına ait *Salvia*, *Phlomis*, *Thymus*, *Stachys*, *Sideritis* cinslerinin bazı türleri süs bitkisi olarak yetiştirilebilirler. Ayrıca gene güzel çiçekli *Mentha* (Nane) türleri de bahçelerin nemli yerlerinde kolayca üretilir.

Ranunculaceae familyası da süs bitkileri açısından zengin bir familya olup daha evvelce Geofit'ler arasında ismi belirtilen *Anemone* ve *Eranthis* yanında *Ranunculus*, *Delphinium*, *Consolida*, *Nigella*, *Aconitum*, cinslerinin güzel çiçekli türleri bu amaçla kullanılabilir.

Campanulaceae familyasından özellikle *Campanula* cinsi ile Caryophyllaceae familyasından *Dianthus*, *Silene*, *Saponaria*, *Minuartia*, *Arenaria* ve *Gypsophila* gibi güzel çiçekli cinsler Ankara şartlarında yetişebilecek türlere sahiptir.

Son yıllarda Avrupa bahçelerinde yaygın olarak kullanılan bir diğer familya ise Boraginaceae familyası olup bu familyadan *Myosotis* türleri halen bahçelerimizde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu familyadan olup süs bitkisi olarak kullanılacak ve çoğu yurdumuza endemik pek çok bitki vardır. Özellikle *Anchusa*, *Echium*, *Onosma*, *Paracaryum*, *Rindera*, *Moltkia* gibi cinsler bu bitkilerce zengindir.

Cruciferae familyasına ait çok miktarda bitki halen bahçelerimizi süslemekte ise de gelecekte bu familyadan daha fazla bitki çeşidi park ve bahçelerimizi süslemelidir. Pek çok türü yurdumuza endemik olan *Isatis*, *Alyssum*, *Aurinia*, *Draba*, *Fibigia*, *Hesperis* ve *Anchonium* cinsleri hem çiçek hem de meyvaları açısından güzel görünüme sahiptirler.

Süs bitkilerince zengin bir familya da Compositae familyası olup, bu familyaya ait bitkiler de halen kullanılmaktadır. Ancak bunlardan *Helichrysum*, *Achillea*, *Erigeron*, *Doronicum*, *Tanacetum* gibi endemiklerce zengin bazı cinsler, gelecekte süs bitkisi olarak kullanılacak özellikte türlere sahiptir.

Yurdumuzda çim dışında pek kullanılmayan bir diğer familya da Gramineae familyasıdır. Bu familya son yıllarda Avrupa'da oldukça çok kullanılmaya başlamıştır. Özellikle *Stipa* ve *Pennisetum* cinslerine ait bazı türler gösterişli çiçek ve meyvalara sahiptirler. Ayrıca *Arundo*, *Phragmites* ve *Thypha* gibi cinsler de sulak park ve bahçelerde yaygın olarak kullanılacak özelliklere sahiptirler.

KAYA BAHÇELERİNDE KULLANILABİLECEK BİTKİLER

Gelişmiş batı ülkelerinde son yıllarda en dikkat çeken bahçe tipi, kaya bahçeleridir. Bu bahçelerde en dikkat çeken bitkiler, güzel çiçeklere sahip alpinik bitkilerdir. Henüz ülkemizde bu tip bahçeler yaygınlaşmamıştır.

Ankara şartlarında, park ve bahçelerin uygun köşelerinde kaya bahçeleri kurmak mümkündür. Bu bahçeler ilkbaharın ilk aylarında *Arabis* ve *Aubrietia* gibi cinsler ile kaplanabilir. Tipik kaya bitkisi olan bu cinsler yanında Geofit'ler de kullanılabilir. Bunların dışında kaya bahçelerinde kullanılacak bazı cinsler ise şunlardır: *Achillea*, *Alyssum*, *Aquilegia*, *Campanula*, *Dianthus*, *Helianthemum*, *Helichrysum*, *Onosma*, *Saxifraga*, *Sempervivum* ve *Sedum*. Bunlardan son 3 cins tipik kaya bitkileri olup diğer cinslere ait kaya üzerinde yetişen türler kullanılmalıdır.

SU BAHÇELERİNDE KULLANILABİLECEK BİTKİLER

Yurdumuz gibi yazı kurak geçen ülkeler ile Avrupa'nın çoğu şehirlerinde, son yıllarda, su faktörü çevre düzenlemelerinde çok kullanılmaya başlanmıştır. Suyun kullanıldığı yerlerde veya park ve bahçelerin sulu kısımlarında, su seven doğal bitkilerin kullanılması kentimizin çehresine ayrı bir güzellik verecektir.

Bunlardan en gösterişli olanları, havuzlarda yetiştirilebilecek olan *Nymphaea* (Nilüfer) ile *Numphar* dır. Bunların yanında ve bahçelerin sulu kesimlerinde su seven güzel çiçekli *Polygonum*, *Butomus*, *Alisma* ve *Iris* türleri de yetiştirilebilir. Ayrıca çiçekleri güzel olmasa bile uzun vejetasyon devresine sahip *Juncus*, *Carex*, *Scirpus* ve *Thypha* cinsleri de sulak alanlar için ideal bitkilerdir. Bu bitkiler şehir dışlarında ancak sınırlı bir yayılışa sahip sulu, ıslak alanlarda yetiştirebildikleri için halk tarafından da iyi tanınmamaktadırlar.

Yukarıda belirli gruplarda toplanan bitkiler dışında daha pek çok doğal bitki şehrimizin çevre düzenlemesinde kullanılabilir. Örneğin, dünyada yalnızca Ankara'nın Gölbaşı ilçesinde, göl kenarında bir alanda yetişen *Centaurea tchihatcheffii* ile gene Ankara çevrelerinde de yetişen *Morina persica* hemen akla gelebilen iki örnektir. Tek yıllık, kırmızımsıtrak mor çiçeklere sahip ilk bitki Ankara'ya özel olması yanında, çok özel taksonomik karakterlere sahip, aynı zamanda gözlemlerimize göre Ankara şartlarında kolay yetiştirilebilecek bir bitkidir.

BOTANİK BAHÇELERİ ve ÖNEMLERİ

Bu yazının hazırlanmasındaki esas amaç, botanik bahçelerin uygulamalı dallarında çalışanların yurdumuzun doğal bitki zenginliğine ve bunlardan bazılarının şehirlerimizin çevre düzenlemelerinde kullanılması gereğine dikkat çekmektir. Bu konuda daha ayrıntılı çalışmak isteyenler, yurdumuzdaki hemen her üniversitede bulunan botanik bahçeler ile herbaryumlar ile ilişki kurarak, bitkileri herbaryumlarda bizzat görüp, onlardan kendi kullanma amaçlarına uygun türleri seçebilirler.

Dünyada bu tip çalışmaların yapıldığı araştırma enstitüleri ile BOTANİK BAHÇELERİ bulunmakta ve bu kuruluşlarda bu bitkiler yetiştirilmekte, üzerlerinde çeşitli araştırma ve deneyler yapılmakta ve halka bu konuda bilgiler verilmektedir. Yurdumuz da doğal bitkilerin şehir düzenlemelerinde henüz istenen seviyede kullanılmamasının bir nedeni, onlar hakkındaki bilgi eksikliğidir.

Botanik bahçeleri, botanik bahçelerin ve onun uygulamalı bir dalı olan tarım'ın değişik dallarında çalışan kişilerin koordineli olarak çalıştıkları kuruluşlardır. Bundan 20 yıl kadar evvel, bizce yer olarak çok uygun bir alanda, bir botanik Bahçesi kurma girişiminde bulunulmuş ise de, millet olarak koordineli çalışmaya alışkın olmadığımızdan, bu girişim bu güne kadar istenen çalışma düzenine ulaşamamıştır.

Böyle bir kuruluşun, yani tam fonksiyonları ile çalışan bir botanik bahçesinin, şu anda belirlenen yerde veya Ankara'nın uygun başka bir yerinde, interdisipliner bir tarzda çalışmaya başlaması Ankara kentinin çevre düzenlemesinde yeni ufuklar açabilecek; bu yazıda bahsedilen veya belirtmeye fırsat bulunmayan pekçok bitki türü bu amaçla kullanılacak ve bunlar halka tanıtılacaktır.

Böyle bir botanik bahçesinde özellikle yurdumuza has (endemik) bitki türlerine ağırlık verilir ve bahçe, dünya kamu oyuna iyi tanıtılır ise belki de hemşehrilerimizden daha çok yabancı turistlerin ilgisini çekecektir. Böyle bir kuruluşu gerçekleştirilemez ise, yukarıda bahsedilen konularda, gelecek yıllarda pek çok yazı ve tebliğ hazırlanacak ancak bunlar "Boş Kubbede Bir Hoş Seda" olmaktan ileriye gidemeyeceklerdir.

Unutulmamalıdır ki bugün gelişmiş ülkelerde büyük bir beğeni ve kıskançlıkla dolaştığımız botanik bahçelerinin çoğu 1500 lü yılların ortalarından itibaren kurulmuş ve bugünkü mükemmel hallerine uzun yıllar içinde gelmişlerdir.

Böyle bir bahçe kurulması için gerekli kullanılacak doğal materyal (bitki) ile böyle bir kuruluşun planlamasını yapabilecek elemanlar (Peyzaj mimarları), kullanılacak bitkileri saptayacaklar (Botanikçiler) ve bunların yetiştirme ve geliştirilme yollarını belirleyecekler (bitki yetiştiricileri ile fizyolog ve bitki ıslahçıları) yurdumuzda mevcuttur. Ana sorun faktörleri iyi şekilde bir eşgüdüm içinde

SUMMARY

THE USE OF NATIVE PLANTS AS ENVIRONMENTAL ARRANGEMENTS IN GARDEN PLANNING IN ANKARA

Ankara is a natural source of innumerable native plants that could be used as hedges, ground cover and ornamental planting. As a result of the floristic researches in this area, a very rich flora, some endemics for Central Anatolia and some for Ankara, have been found. In addition to these, in the Flora of Turkey, it reads that there are lots of showy plants that could be grown in the ecological conditions of Ankara.

Finally the paper points out that the importance of Botanic Gardens to introduce and teach the growing methods of these plants to the public.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akdoğan, G. (1972) Orta Anadolu Step Bitki Örtüsünde Bulunan Bazı Otsu Bitkilerin Peyzaj Planlamasında Değerlendirme İmkânları Üzerinde Bir Araştırma, Toprak-Su G.Md. Yay. Sayı 282, Ankara.
- Davis, P.H., (1965-1988), Flora of Turkey And East Aegean Islands, 10 volumes, Edinburgh Un. Press, Edinburgh.
- Krause, K. (1937) Ankara'nın Floru, Y. Zir. Ens. Yay. No:2

ANKARA KENTİ İÇİN BİR REKREASYON POTANSİYELİ: BEYNAM ORMANI

Arş. Gör. Ekrem KURUM
Arş. Gör. Aysel ODABAŞ
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarığı Bölümü

Gelişme sürecinde olan birçok ülkede olduğu gibi ülkemizin doğal yapısı ve peyzajında da hızlı ve yoğun değişmeler olmaktadır. Sürdürülmekte olan değişik ölçekteki birçok çalışmalar Kırsal Peyzajın fiziksel görünümünden başka, biyolojik ve ekolojik dengesini de bütünü ile altüst edecek bir olgu olarak önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle bu olgu doğal dengenin bozulması ve yenilenmesi imkansız olarak iki biçimde belirlemektedir.

Öte yandan, özellikle büyük yerleşme merkezleri metropollerini çevresinde izlenen ve algılanan bu olumsuz sonuçlar insan-çevre ilişkisinin sağlıklı biçimde yürümesini sağlayacak kentsel ve bölgesel ölçekte açık ve yeşil alan ihtiyacı ile rekreasyon planlamasının önemini arttırmaktadır.

Gelişmesini tamamlamış üst düzeydeki ülkelerde olduğu gibi, bilimsel araştırmalar, sosyal istekler ve deneyimler henüz yitirilmemiş hala bir değer taşıyan kaynakları daha akılcı bir biçimde kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu durum, ülke düzeyinden başlayarak geniş kapsamlı bir yaklaşımdan, ayrıntılara kadar bir dizi takip eden planlama anlayışı ve organik bir işbirliğini gerektirmektedir.

Başkent Ankara kent halkı monoton ve gürültülü bir kent havasından kurtulmak ve dinlenmek için hafta sonu tatillerinde kırsal alanlara kaçma ihtiyacı duymaktadır. Çevrede bulabildiği dinlenme ortamlarında aktif veya pasif rekreasyon eylemlerinde bulunduktan sonra daha zinde bir vücutla işine dönen insanların işgücü verimi artmaktadır. Rekreasyonun ihtiyacı çevrede bir açık hava organizasyonunun ele alınmasını ve boş zamanları değerlendirme ve dinlenme alanlarının planlanmasını gerektirmektedir. Ankara çevresinde, gerek kent nüfusu, gerekse kırsal nüfus için rekreasyon amaçlı değişik alan kullanışları mevcuttur. Kırsal alan içinde orman içi veya kenarı dinleme ve mesire yerleri, doğal koruma alanları ve milli parklar, doğal göller ile baraj gölleri kent halkının rekreasyon olanağı bulabildiği yerlerdir.

Ankara kenti rekreasyon alanlarının kent merkezine uzaklıkları 30-40 km ile 100 km arasında değişmektedir. Çubuk I, Çubuk II, Kurtboğazı ve Kayaş Bayındır Barajı, Kızılcahamam Soğuksu Milli Parkı, Karagöl, Elmadağ Sırtları, Mogan-Emir Gölleri, Ayaş ve Haymana Şifalı su kaplıcaları, Hirfanlı ve Kesikköprü barajları, Beynam Muhafaza Ormanı ve bunların dışında kalan bazı akarsu vadileri oldukça sınırlı bir rekreasyon potansiyeli göstermektedir.

Bu alanlar arasında yer alan Beynam Muhafaza Ormanı alanının Ankara ve hatta ülkemiz açısından çok önemli bir doğa varlığı olduğu ve özellikle bilimsel yönden emsalsiz bir değer taşıdığı kuşkusuzdur.

Ankara çevresinde, Mogan-Emir gölleri kompleksinin güneyinde, kente 40 km uzaklıktaki, Beynam Muhafaza Ormanı alanının iç Anadolu Bölgesinin gerek step iklim koşullarına sahip yöreleri arasında, özellikle doğal bitki örtüsü her nasılsa kalabilmiş ya da bir dereceye kadar korunabilmiş tek örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca, bu yörenin fevkalade zengin sayılabilecek florası ve faunası çok ilginç bir koleksiyon sergilemektedir. Beynam köyünün güneyindeki Kuyrukçu dağı Pinus nigra Arnold. Subsp. pallasiana (Lamb.) Holmboe. (Karaçam) ve Quercus pubescens Willd. (Tüylü Meşe) türleri ile örtülü bir ormandır. Kuyrukçu dağının florası 66 familya 241 cins ve 419 tür ile temsil edilmiştir. Bu dağ florasında yaygın olan başlıca familyalar Leguminosae. Compositae, Labiatae ve Rosaceae'dir.

Ankara kentine, Atatürk Orman Çiftliği, Çubuk I barajı ve Mogan-Emir göllerinden sonra en yakın mesire yeri olan Beynam Muhafaza Ormanının rekreasyon potansiyeli iyi değerlendirildiğinde kent halkının özellikle kampçılık, piknikçilik, doğa üzerinde çalışma, zihinsel dinlenme, çeşitli spor vb. gibi aktivitelere olanak sağlayabilir.

Özel idare ve Orman Bakanlığı Genel Müdürlüğü'nün birlikte yürüteceği kusursuz bir bölge planlama ile Ankara kent halkının fazla tanımadığı bu alan ve Beynam köyünün ekonomik yönden kalkınması sağlanmış olacaktır.

Bu alan için yapılacak kusursuz bir bölgesel planlamayı dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

★ Önerilen kulllanımlar uygun mudur?

Kara ve su alanları; toplum amaçları ile resmi ve bölgesel alan kullanım planları tutarlı olacak şekilde, en iyi ve en yüksek verimdeki kulllanımlar için ayrılmalıdır. Planlamada ilk aşama bu sorunun cevabını aramaktır.

★ Alan taşıma kapasitesinin tayini olmadan planlamaya başlanabilir mi?

Eğer, yapılacak planlama ile (doğal sistemler) ekolojik sistemler üzerinde olumsuz etkiler olacaksa kullanıma izin verilmemelidir. Yani kullanımdan önce doğal kaynaklar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkiler tanımlanmalıdır. Değerlendirmeye başlarken aşağıda örneği verilen çevre değerleri listesine göre bir sıralama takip edilmelidir.

- Doğal ekolojik sistemler
- Su temini ve kalitesi
- Gürültü
- Erozyon
- Sel ve taşkın

- Tarihi sit alanları
- Güzel ve özel peyzaj alanları
- Flora ve fauna
- Açık alanlar

★ **Önerilen kullanımlar, mevcut alanlarla uyum içinde olacak mıdır?**

Önerilen kullanım, mevcut kullanımları tamamlayıcı ve düşük maliyetli olacak bir kullanım mıdır? sorusu yanıtlanmalıdır. Planlama ile getirilen kullanım; arazi değerini düşürecek midir? çevresinde fiziksel ve görsel etkiler yapacak mıdır?

İyi planlanan ve iyice kavranarak oluşturulan kullanım, (bu kullanım; köprü, istasyon, yapı ya da bir oyun alanı olabilir.) Öncelikle bulunduğu şartları iyileştirecek nitelikte olmalıdır.

★ **Planlama ile sağlanan servis düzeyi yeterli midir?**

Tüm inşai adımlar ve amaçlanan iyileştirme çalışması, sosyal alt ve üst yapı ihtiyacına göre olmalıdır. Bu; kanalizasyon, elektrik ve su temini ve rekreasyon alanları ya da trafik yolları olabilir. Bu yerel yönetimlerle sağlanmalıdır.

Eğer yukarıdaki dört sorunun cevabı “**evet**” ise tersi için bir neden yoktur. Amaçlanan kullanım ise bölgeye canlılık ve çeşitlilik getirecektir.

Özetle, geniş ve kapsamlı bir planlama geleceği dikkatle bakarak, insan ve yaşama ortamının, peyzajın gereksinimlerini vermeyi sağlamalıdır.

Her bir alanın özelliklerine göre farklı problemler, olasılıkları ile de ayrıcalıkların olabileceği dikkate alınarak planlama yapılmalıdır. Her bir hedef (amaç) spesifik politikalarla yönlendirilip, desteklenmelidir.

Bu şekildeki iyi bir planlama ile Beynam Muhafaza Ormanı, Beynam köyü ve çevresini kapsayacak gerekli çevre düzenlemelerinin yapılması, uygun, konaklama ve rekreasyon aktivitelerinin oluşturulması, yörenin değerini ve ilgiyi artırarak Ankara kent halkının ihtiyaçlarına cevap verecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

JOHN O. SIMONDS., 1978. A Manual of Environmental planning. Mc Grav-Hill Book Company, Inc. U.S.A.

ÖZTAN. Y., 1977. Mutlak Koruma Alanı olması Gereken Beynam Ormanının Nitelikleri. Peyzaj Mimarlığı Yayınları. Ankara.

VURAL. S., 1974. Ankara Yöresi Göl ve Barajları Çevresi Doğal Denge Sorunları ile Peyzaj Planlama ilkelerinin Saptanması. Doçentlik Tezi. A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü. Ankara.

TÜRKİYE'DE İMAR PLANLARI YAPIMI VE UYGULAMASINDA YEŞİL ALAN SORUNLARI

Prof. Dr. Ahmet C. YILDIZCI
İTÜ-Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü Öğretim Üyesi

“Çağdaş toplum doğal ortamı terkedip, yapay bir ortamda yaşamaktadır. Doğanın koşullarına yeniden uymak zorunludur.”

Le Corbusier'in bu sözleri kentsel gelişmenin artış hızıyla doğru oranda her geçen gün biraz daha önem kazanmaktadır.

Bir kent sadece binalar ve insan hareketlerinden oluşmaz. Kentte öyle koşullar yaratılmalıdır ki, kent yaşayan ve yaşatan bir mekana sahip olabilsin. Bu koşullardan bir tanesi de Yeşil Alanlar'dır.

Yakın bir geçmişe kadar yeşil alanlara, kentin sokak ve caddelerini güzelleştiren basit bir dekor olarak bakılmıştır. Bu görüş yeşil alanların bir lüks olarak kabul edilmesine yol açmış ve kentsel planlama ve uygulamalarda parasal olanakları zorladığı düşünülmüştür. Ayrıca ekonomik çıkarların doğurduğu yeşil alan düşmanlığı, gecekondu olguları, arsa spekülasyonları, gibi etkenler kentlerimizde yeşil alan tesisine olanak vermemişlerdir.

Genellikle ülkemiz kentlerinde görülen yeşil alanlarla ilgili sorunlar şöyle özetlenebilir:

1. Kentlerimizde yeşil alanlar kent bütününde hiyerarşik bir dağılıma sahip değildir. Bu nedenle yeşil alanların etki alanları belirli bölgelere ulaşabilmektedir.

2. Yeşil Alanlar alansal olarak yetersizdir.

3. Yeşil Alanlar donatım çeşitliliği açısından sosyo-kültürel gelişmeyi sağlayacak düzeyde değildir.

4. Donatım kalitesi olarak gerek kendi içinde gerekse çevre ile uyumu genellikle yoktur.

5. Yeşil alanların bitkisel kompozisyonları ve bitki türleri seçimi genellikle bilinçsiz yapılmıştır.

6. Yeşil alanlarımız genellikle alt yapıya sahip değildir.

Ülkemiz kentlerinin büyük bir bölümünde mevcut olan bu yeşil alan sorunlarının nedenlerini iki ana grupta toplayabiliriz.

A) Planlamadan doğan sorunlar.

B) Uygulamadan doğan sorunlar.

A. PLANLAMADAN DOĞAN YEŞİL ALAN SORUNLARI

Yeşil alanların gerek nicelik açısından gerekse kent dokusu içerisindeki hiyerarşik dağılımındaki başarısızlığı;

• Kentleşme sorunlarına eksik bir açıdan bakmanın sonucu mu?

• Mevcut yeşil alan standartlarının olumsuz sonucundan mı?

• Bir politika ve yönetim yetersizliğinden mi?

• Yanlış planlama kararlarına mı bağlıdır?

Tabii ki bu başarısızlığın nedeni tek bir madde olamaz. Bütün bu olgular başarısızlığın nedenleri olarak ortaya konulabilir.

Ülkemiz kentlerinde, yerleşik alan içerisindeki mevcut yeşil alanların azlığı, kent plancılara büyük bir sorun olmaktadır. Kent plancıları,

• Kentin bugünkü ve plan hedef yılındaki nüfusun yeşil alan gereksinimi nedir?

• Bugünkü yeşil alan açığı ile gelecekteki yeşil alan gereksinimi nerelerden sağlanacaktır? sorunlarına yanıt bulmada bölgesel bir politika izlenmesi gerekliliği açıklık kazanmaktadır. Bu nedenle kent planamalarında, yeşil alanlar geniş kapsamlı bir planlama çerçevesinde ele alınarak bir sistem içerisinde geliştirilmeli, kentleşme olgularının hızına uyabilecek bir yeşil sistem yaratılmalıdır.

Çoğu kentlerimizde İmar planları, düzensiz kentleşmeyi takip etmekte, düzensizliği ve olumsuzluğu yasallaştıran bir araç olmaktadır.

İmar planları yapımında yeşil alanlar aleyhine gerçekleşen planlama sorunları şu şekilde özetlenebilir.

İmar planları yapımında plan aşaması gereği 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planında yerleşmelerin olasılıklı makroform oluşum yerleşmeleri irdelenerek arazi kullanma durumunun belirlenmesi yapılmaktadır. Bunun asıl amacı;

a) Yerleşmelerin çevresinde dengeli ve düzenli gelişme sağlanması,

b) Turizm ve rekreasyon kaynaklarının planlı biçimde kullanıma açılması,

c) Kısıtlı tarım alanları ve özel mahsul alanlarının korunması, tarım, sanayi ve turizm sektör kullanımları arasında birbiri aleyhine karar getirmeyecek şekilde denge sağlanması,

d) Mevcut orman kaynaklarının korunması gibi ilkeleri taşımaktadır.

Bu kadar önemi haiz araştırmalardan sonra 1/5000 Nazım Plan yapımında, Nazım Plan sınırları içerisinde kalan özellikle 1. ve 2. sınıf tarım topraklarına sahip alanlara TARIM ALANI lejandı koyamamak ülkemiz ekonomisi açısından büyük bir kayıptır.

Bu tür alanlar gerek bazı belediye meclisleri ile bazı danışma denetim kurullarında İSKAN DIŞI ALAN bazılarında ise mümkün olduğunca planlama sınırı dışına atılmaya, aksi halde oralara başka kullanımlar verilmeye zorlanmaktadır.

İmar ve İskan Bakanlığı nasıl orman alanlarına VETO alanlar planlama dışı alanlar diyebilirse 1. ve 2. sınıf tarım alanlarıyla özel mahsul alanlarına da tarımdan başka hiçbir kullanımın getirilemeyeceği TARIM ALANI kullanımının devamlılığı getirilmelidir.

Kıymetli tarım alanlarının Nazım plan sınırları dışına alınması da bir çözüm değildir. Bu yerler için ileride gelecek bir mevzi imar planı daima çevredeki arazi kullanım kararlarıyla irdelenerek konut alanlarına veya sanayi kullanımına değişebilecektir. Bugün çeşitli birçok ülkede kıymetli tarım alanları tescil edilmiş olup normal ifrazı bir yana miras yoluyla dahi parçalanmasını önleyen yasalar getirilmiştir.

Ülkemizde ilk kapsamlı İmar Yasası olan Yapı ve Yollar Kanunu, daha sonra 1957 yılında yürürlüğe giren 6785/1605 sayılı İmar Kanunu ve son olarak da 1985 tarih ve 3194 sayılı ve bugün yürürlükte bulunan İmar Kanunu, yeşil alan sorunlarına değinmişlerdir. Ancak bu yasaların yeşil alan ile ilgili hükümleri, yeşil alan sorunlarını çözümleyici nitelikte değildir. Örneğin 6785 Sayılı Yasanın 28. maddesinde "Yeşil sahaların tamamı planlamaya esas alınan nüfus başına 7 m²'den aşağı düşürülemez" demektedir. 3194 Sayılı İmar Yasasına dayalı olarak çıkarılan İmar Planlarının Yapılması ve Değişikliklerine İlişkin Yönetmelikte verilmiş olan standartlar arasında kentsel alanlarda kişi başına 7 m² 'lik yeşil alan normu aynen korunarak 1957 yılından bu yana gelen sürede geçerliliğini devam ettirmiştir. Turizm alanlarında bu standart kişi başına 14 m² olarak alınmıştır.

Yeşil alanlar açısından böyle bir minimum norm vermek gerçekten iyi bir düşüncedir, ancak artan nüfusun, yeşil alan gereksinimlerinin de artacağı, yine artan nüfusun getireceği yerleşmelerle kırsal ortamdan uzaklaşacağı bilinen gerçeklerdendir. Bu nedenle her nüfus büyüklüğündeki kent için 7 m²'lik yeşil alan normu, nüfusu büyük olan kentler için olumsuz etkiler yapmaktadır. Bunun için ülkemizde nüfus oranına göre artan bir yeşil alan normu önermelidir.

Yeni kent gelişmeleri için öneri normları gerçekleştirilirken mevcut kent dokusu içerisindeki yeşil alan oranı dikkate alınmalıdır. Şayet mevcut dokudaki yeşil alan az miktarda ise açığı yeni yerleşmelerdeki yeşil alan normlarına kaydırarak, oradan kapatılmasına çalışılmalıdır.

Ülkemizdeki yeşil alanların nicelik yönünden başarısızlığının nedenlerinden birisi de yasal sorunlardır. Örneğin, İmar Kanununun 33. maddesinde, "İmar ve yol istikamet planlarında yol, meydan, otopark, yeşil saha, park, çocuk bahçesi vb. kamu yararına ayrılmış yerlerin, iskan sınırları içinde bulunan alanlardan dört yıllık imar planından itibaren yeşil alan yerler, müddeti içerisinde, dört yıllık programa dahil bulunmayan yerler ise sahiplerinin yazılı müracaat gününden itibaren 5 yıl içerisinde istimlak edilmediği takdirde, talimatname hükümlerine uygun inşaat yapılmasına izin verilir" demektedir.

Belediyelerin sınırlı bütçeleri veya spekülasyonlarla imar planlarında yeşil alan olarak gösterilen yerler 5 yıl sonra İmar Kanununun 33. maddesi gereği yapı alanına dönüşerek yeşil alanlar plan üzerinde kalmaktadır.

Kentlerimizdeki mevcut yeşil alan durumları incelendiği zaman,

İstanbul'da kişi başına 2.1 m²

Ankara'da kişi başına 2.3 m²

İzmir'de kişi başına 2.8 m²

Antalya'da kişi başına 3.9 m² yeşil alan düşmektedir.

Yeşil alan miktarları kişi başına düşen m² olarak verilmektedir. Böyle bir hesaplama yeşil alanların bütün yerleşme dokusu içerisinde homojen bir şekilde dağılımı varsayımına dayanır. Kentlerimizde yeşil alanların dağılımı gelişigüzel bir durumda olup etki alanları yönünden de bu dengesizlik bulunmaktadır. İmar planları yapımında mevcut yerleşik doku içerisinde bu sorun dikkate alınarak gerçekleştirilen yeşil alan planlamalarında öncelikli yerler olarak Belediye, Hazine ve Vakıf mülkiyetindeki boş arsalar seçilmektedir. Ancak bu tür boş alanların kent her tarafında eşit bir şekilde dağıldığı herhalde varsıyalamaz. Bu nedenle etki alanlarına göre eşit dağılım gösteren çocuk bahçeleri, spor alanları ve parklar büyük bir istimlak programı gerektirmektedir. Belediyelerin sınırlı bütçeleriyle gerçekleştirilemeyecek plan üzerindeki bu yeşil alanlar sonradan yapı alanlarına dönüşmektedir.

Planlamada tamamen tersi bir durumla da karşılaşılabilir. Belediyelerin yeterli bütçeleri olmasına rağmen mevcut kent dokusu içerisinde boş alan bulma güçlüğü çekilebilir. Planlama açısından özellikle ikinci koşul için yapı adalarındaki arka bahçelerin kamuya açık iç avlular şeklinde değerlendirilebilmesinin çözümleri aranmalıdır. Tabii bu çözüm istimlak programı ile gerçekleştirilebilir.

İmar planlarında yeşil alan kullanımı getirilmiş alanların yeşil alan olarak topluma açılmamasının en önemli sorunu istimlak programlarının gerçekleştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Yeşil alanların elde edilmesi ve yeşil sistemin yaratılması arsa sorununun çözülmesine bağlıdır. Arsa sağlanmasına yönelik aktif bir şehircilik uygulamasına dayanmayan yeşil alan planlaması mutlak başarısızlığa mahkumdur.

İmar planları yapımında kamuya ait ortak kullanımlar Hazine ve Belediye arazileri üzerinde yoğunlaştırılmaya çalışılır, ancak çoğu kentlerimizde belediye mülkiyetindeki arazilerin azlığı sorunu çözememektedir.

Avrupa kentlerinde belediyelerin mülkiyetindeki toprakların oranı oldukça yüksektir. Örneğin, Federal Almanya'nın 9 büyük kentinde; yollar, meydanlar, otoparklar, yeşil alanlar vb. toprakları içine alan yerlerin Belediye mülkiyetindeki oranlar,

Berlin	%47	Frankfurt	%47	Köln	%39
Hamburg	%35	Hannover	%44.6	Münih	%23.8
Düsseldorf	%29.3	Stuttgart	29.5	Bremen	%25.2

Belediye mülkiyetindeki toprakların belde alanının %24-47'sini oluşturduğu bu gibi kentlerde İmar planlamasının ne kadar elastiki hazırlanabileceği ve yeşil sistem uygulamasının ne kadar kolay gerçekleştirildiği görülmektedir.

Ülkemizde 1969 yılında yürürlüğe giren Arsa Ofisi yasasında devletin kamu kuruluşları adına Konut Turizm ve Sanayi için lüzumlu arsa istimlakı yapabileceği belirtildiği halde yeşil alan ve rekreasyon alanları bu kapsamın dışında bırakılmıştır. Arsa Ofisine yeşil alan ve rekreasyon alanlarını da istimlak edebilme yetkisi verilmesi belki sorunu bir miktar hafifletir.

Son yıllarda yeşil alan amaçlı arsa edinme güçlükleri, istimlak programlarının gerçekleştirilememesi yeni bir takım yasal çözümler getirmiştir.

Örneğin; 3194 Sayılı İmar Kanununun 18. maddesinde kamu hizmetleri için ayrılması gerekli yerlerden bahseder. Bu maddede İmar planlarıyla düzenleme getirilen arsalarla meydana gelecek değer artışına karşılık, bu arsaların %35'i oranında bir pay, düzenleme ortaklık payı olarak bedel ödemeksizin alınabilir, hükmünü getiren yönetmelikle son zamanlarda yapılan İmar planlarında yeşil alan elde edilme olasılığını artırmıştır.

Yine İmar planları yapımında mevcut yerleşme dokusu içerisinde, özellikle çocuk bahçeleri gibi az bir alan isteyen yeşil alanların bulunma ve istimlaka sorunları olan yerlerde, trafiğe büyük olumsuz değerlendirilmesi ve buraların çocukların yararlanabileceği şekilde düzenleme çalışmalarına gidilmelidir.

İmar planlama çalışmalarında en önemli konulardan bir tanesi de kentteki fiziksel çevre koşullarının konfor veya yaşanabilir düzeyde tutulmasıdır. Bu nedenle gerek etken rüzgar, gerek havayı iyileştirme, gerek vantilasyon ve gerekse gürültü gibi rahatsız edici etmenlere karşı koymada da yeşil alanlardan yararlanılmaktadır. Ancak bu tür ayrılan yeşil alanlar, yerel idarelerin reklam niteliği taşıyan faaliyet alanlarından olmadığı için hiçbir zaman gerçekleşmeyen plan kararları olarak ortaya çıkmaktadır. Tabii İmar planları yapımında da, bu tür bir gerçekleştirilmeyi yapamayacağını ortaya koyan bir belediye karşısında ne plancı ne de bakanlık yetkilileri ideal planlamaya gidememekte ve gerçekleşme şansı olabilecek bir planlama örneğini vermeye çalışmaktadır ki o da bilimsel ve teknik yaklaşımlardan taviz vermekle ortaya çıkmaktadır.

B. UYGULAMADAN DOĞAN YEŞİL ALAN SORUNLARI

Uygulamadan doğan sorunlara, uygulamaya başlayabilmek için yapılan programdan başlamak gerekmektedir. Uygulamaya başlanılacak alanların tesbiti öncelik sıralarının belirlenmesi planlama ve park bahçeler hizmetleri bütününde ele alınması gerekir. Günümüzde çoğu kentlerin yeşil alan programlarını ortaya koyacak bir planlamaya rastlamak mümkün olmamıştır. Nerede bir ihtiyaç duyulmuşsa, nerede politik bir baskı varsa veya nerede bir reklam aracı varsa onlara hizmet götürülmüştür.

Yeşil alanların uygulamalarında program belirleme çalışmasında olaya iki açıdan bakmak gereklidir.

1. Yeşil alanların genişletilmesi,
2. Yeşil alanların donatımsal iyileştirilmesi.

Bu ikilemi çok iyi tartmak gereklidir. Programda ileride politik baskılar ve çeşitli nedenlerle kaybedilecek alanların yeşil alana dönüştürülmesi şüphesiz donatım iyileştirilmesinden daha öncelik taşır. Bazı mevcut yeşil alan niteliği taşıyıp da donatım açısından yeterli olmayan alanlarda da getirilecek yeni donatım çalışmaları buralardaki kullanım yoğunluğu artıracak topluma yeşil alan bilinç ve sevgisini aşılayacaktır.

Yeşil alanların kullanım yoğunlukları incelendiği zaman, yeni donatım ve düzenlemelerin büyük bir kullanım yoğunluğu getirdiği saptanmıştır. Bu nedenle toplumun kullanımına açılmış gerek donatım ve gerekse nitelik açısından yetersiz alanlardaki düşük kullanım yoğunluğu ancak yeni donatım gerçekleştirmeleri ve nitelik iyileştirmeleriyle artırabilir.

Belediyeler, sınırlı olan teknik eleman, araç, gereç ve mali kaynakları nedeniyle halkına yeterli nitelik ve nicelikte yeşil alan sağlayamamaktadır. Fakat bütün bu sınırlı olanaklara rağmen Belediyelerimizin yeşil alan tesisi açısından yapabileceği bir takım olanakları mevcuttur.

Belediyeler mülkiyetinde bulunan özellikle merkezi iş alanları içerisindeki arsalarla veya yeşil alan kullanım yoğunluğu veremeyecek olan, yüksek değerli küçük arsaları, yeşil alan olarak değerlendirmesi yerine bu arsaları satarak elde ettikleri gelirle yeşil alan için gerekli istimlak programlarını gerçekleştirmelidir.

KENTLERİN MAKROFORMUNU, KENTSEL AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMLERİNİ ARTIK DOĞAL VERİLER BELİRLEMELİDİR.

Dr. Kamutay TÜRKOĞLU
Y. Mimar-Şehir Plancısı

I. Giriş

Hızlı kentleşme ile biriken çeşitli sorunlar oldukça uzun bir süre ülkemizin gündemindedir. Bunların başlıcaları toprak, hava, su kirliliği, gürültü, trafik vb. çevre sorunlarıdır. Çağımız toplumunun yaşadığı, kaçınılmaz olarak ta yaşayacağı kentlerde sorunlar yoğunlaştıkça insan/çevre, doğal çevre/yapay çevre etkileşiminin sorgulanması gerekmektedir. Burada, bu amaçla kentli toplum/doğal çevre ilişkisi içinde kentsel açık ve yeşil alan sorunları irdelenecektir.

Kentsel açık ve yeşil alanların merkezi ve yerel yönetim bürokrasisi ve politikalar açısından idari, finans/kaynak açısından ekonomik, bunların yanısıra; toplumsal ve teknik nedenlerden gelen çeşitli sorunları vardır:

- Kentsel açık ve yeşil alanların azlığı, bazan da yokluğu temel sorundur. Yasa ve yönetmelik öngörüsü standartlara bir türlü ulaşamamıştır. Ankara'da bu standart yasal açıdan olması gereken 7 m²/kişi'nin çok altına, yaklaşık 2 m²/kişi'ye düşmüştür.

Hızlı ve plânsız gelişmeye de bağlı olarak kentsel alanlardaki konumları bozulmuş, dağılımları dengesizleşmiştir. Kuşkusuz bu Ankara içinde böyledir.

- Eksikliklere sonradan çözüm arama olgusu, tek tek ele alış, boyutsal sorunlar getirmiştir. Büyük kent mekânı içinde, salonda bir saksı gibi yapaylık kazanmıştır. Ankara'da da eksiklikler artık konut parselleri ölçeğinde tamamlanmaktadır.
- Parçacı gelişmeler ve yapaylık, oluşum ve işletme aşamalarında büyük harcamalar gerektirmektedir.
- Kent toplumunun gereksinmelerine zamanında sunulamamaktadır.
- Böyle bir süreç içinde oluşturulan açık ve yeşil alanlar, istenilen/olması gereken niteliğe de kavuşturulamamaktadır.
- Bu olgular Ankara'da yaşanmaktadır.
- Olumsuzlukların ortaya çıkışında, daha önce değindiğimiz genel etkenlerin yanısıra, onlarla iç içe gelişen temel nedenleyici; kentsel açık ve yeşil alanların üretilmesinde yasal/hukuksal araç olan bugünkü "kent plânlama/uygulama süreci"dir.

Kentsel sorunları azaltmayı, sorun oluşumunu önlemeyi ve daha iyi yaşanılır bir çevre üreterek yaşam kalitesini geliştirmeyi amaçlayan "plânlama"nın, bu açıdan da irdelenmesi tutarlı olacaktır. Daha açık bir anlatımla; açık ve yeşil alanların, doğal verilerin korunması, yenilenmesi ve geliştirilmesi ilkesi içinde oluşturulması, kent plânlamasının temel işlevlerinden biridir. Oysa; görünen, plânlamanın bunu yeterince sağlayamadığıdır.

Bu olumsuz sonucu nedenleyen öğeleri saptamak için önce kent plânlaması aracılığı ile açık ve yeşil alanların oluşturulması öyküsüne bakmak yararlı olacaktır.

II. "Kentleşme Plânlama/Uygulama Süreci"nde Açık ve Yeşil Alanların Oluşumu/Sorunlar

Açık ve Yeşil Alanlar'ın bir kentsel kullanım olarak arazi/arsa gerektireceği doğaldır. Oysa, bu arsa ve arazilerin bulunmasında; kent plânlaması ve uygulamasının tüm taraflarının bu alanların yaşamsal öneminde uzlaşmış olmalarına karşın, çeşitli zorluklar, engeller vardır:

Kentsel arsa/arazi serbest piyasa ekonomisi içinde değerlendirilir. Plânlama öncesi araziler kentsel rant beklentileri içinde alınır, satılır, elde tutulur ve fiyatı oluşturulur.

Serbest piyasa mekanizması içinde fiyatı gelişen bir taşınmazmalın, plân kararları ile rant getirmeyen bir kullanışa ayrılması sorunların başlangıcıdır. Kentsel toprakların büyük bir çoğunlukla özel mülkiyette olduğu ülkemiz kentlerinde, plânlama, açık ve yeşil alanların konumu ve boyutları açısından yıpratılmaya hazır demektir.

Açık ve yeşil alanları gerçekleştirecek girişim, ekonomik/parasal güç yeterli değil, bu nedenle uygulama ertelenir ise, sorunlar büyüyecek demektir. Artık iyiden iyiye, kent mekânındaki yerine bağlı adaletsizlik iddiaları gündeme getirilecek; "yeşil alan kararı"nın kaldırılması, uğrunda savaşılabilecek bir "fenomen" olacaktır.

Böyle bir yargının, oluşmasında imar planı yapım ve uygulaması süreci içinde; yönetimlerin toprak edinmemeleri ve bu amaçla parasal kaynak ayırmamalarının, 18. md. diye bilinen imar uygulamasını kendilerine bedelsiz toprak sağlamanın aracı olarak kullanılmalarının da payı vardır.

18. md. İmar Uygulaması'nın burada ayrıntısına değinmeyeceğimiz nedenlerle işletilmemesi, plânlamayı yapan, yaptıran, denetleyen tüm kurumları, açık ve yeşil alanları, varolan kadastro desene göre bir fiziksel plân üretmeye itmektedir.

Böyle bir fiziksel plânlamanın çok sınırlı alanlar dışında kentin bütünü için yapılamayacağı kuşkusuzdur.

Kadastro mülkiyet desenini aşırı gözetilen plânlama yerel yönetim ile toprak sahiplerini tek tek karşılaştırarak imar uygulaması yapmaya zorlamakta yönetim öncülüğünde bütüncül uygulamaları erteletmektedir. Tekil uygulamalar, tekil uygulamaları etkileyen fiziksel plânlamalar, haksız, çelişkili ve bazan da yanlış kararların üretilmesine fırsat vermektedir.

Yeni gelişme alanlarında açık ve yeşil alan oluşturmaya ilişkin plânlama sorunlarının benzerleri, yerleşik alanların kentsel yenileme süreçlerinde de yaşanmaktadır. Kuşkusuz hiçbir kent plânlaması varolanları yadsıyarak geliştirilemez. Özellikle ülkemiz’de son dönemlerde, plânlı/plânsız uygulamalar karmaşası/ikilemi içinde birikmiş sorunların çözümü yaşamsal önem taşımaktadır. Kentlerimizin büyük kesimlerinin yenilenmesi/restorasyonu gereklidir. Bu yapılırken en iyi onarıcı öge olan açık ve yeşil alanların olumlu katkısı olacaktır.

Kentsel Yenileme’nin varolan değerlerden yararlanma olanağı vardır. Kentteki açık ve yeşil alanları vardan potansiyeli önce yitirip, bunları sonradan ve yeniden üretme çabasına girilmemelidir.

Kentsel Yenilemede ağaçların korunması, şimdilerde Ankara-Kızılay’da olduğu gibi nakledilmesi, Hacettepe parkında olduğu gibi parkları, çevrelerinde soyutlayan duvar ve çitlerin arındırılması, özellikle kamu yapılarının çevrelerinin açık alanlara katılabilmesi; yol ağaçlamasının geliştirilmesi; Yenişehir’de oldukça yaygın uygulandığı gibi yayalaştırma ve yeni trafik düzenlemeleri yaparak yolların hiyerarşinin yeniden kurulması; profillerinin değiştirilmesi, toplu taşıma uygulamaları ile azalacak yüzey trafiğinden artan açık alanların tekrar düzenlenmesi vb., varolanları etkin kullanmanın yollarıdır.

Kolay ve çabuk üretilebilir; küçük katkılarla, kentte varolan parçalı ve küçük açık ve yeşil alanların olumlu etkilerini geliştirici uygulamalar yapılabilir. Gene de bu çabalar, eksikliği, kent plânlamasında açık ve yeşil alanların iyi kurgulanmadığı, süreklilik içinde bir sistem oluşturmadığı gerçeğini ortadan kaldıramaz.

III. Açık Ve Yeşil Alanların Oluşumunu Daha İyi Sağlıyacak “Kent Plânlama Uygulama Süreci’nin İlkeleri

Kent Plânlama ve Uygulama Süreci’nde temel ilke, plânlamaların etaplamalar/öncelikler taşımasının zorunlu olmasıdır. İmar Uygulama plânları, bu kademelenmeye ve gerçek bir yapılanma programına göre yapılmalıdır. Bu tutum, bütüncül ve toplu uygulamaları zorunlu/yaygın kılmalıdır.

Yapısal (Nâzım) plânlara bağlı bu “program plânları”, “eylem plânları” açık ve yeşil alanların uygun konum ve uygun zaman oluşturulmasını sağlayacaktır.

Böyle bir plânlama sistemi, uygulamaya geçmeden önce Kentsel Tasarım’dan yararlanılmasını sağlayacaktır. Kentsel Tasarım’ın devrede olmadığı bir plânlama süreci iyi bir açık ve yeşil alan sistemi kuramaz.

“Açık Ve Yeşil Alan” sorunlarına köklü kapsamlı ve kalıcı çözüm bulmak için hazırlıklar, fiziksel plânlama öncesi sürecin başında Araştırmalar/Analiz’ler aşamasında yapılmalıdır. Daha açık bir anlatımla; plânlama aşamasında değerlendirilmek ve geliştirilmek üzere çok işlevli bir açık ve yeşil alan sistemi, varolan doğal verilerden çıkarak, “ÖNCELİKLE UYULMASI GEREKEN BİR TEMEL VERİ” olarak hazırlanmalıdır.

Bu “TEMEL VERİ”

• Yaşamın doğallığı gereği, yapay kentsel çevrede yer olması gereken açık ve yeşil alan sisteminin, varolan doğal kırsal çevrenin sürekliliğinde,

• Doğal değerlerin korunması/kullanılması dengesinde, açık ve yeşil alanları aktif ve pasif olarak iyi tanımlayan,

• Toplumun dinlenmesi, eğlenmesi, bedensel ve kültürel gelişimini sağlamasına katkı amacıyla, bu açık ve yeşil alan sistemini eğitim, kültür, sağlık, turizm ve spor vb. kentsel kullanışlarla bütünleştirilen,

• Sürekli, bütüncül ve çok amaçlı bu sistemin, barınma çalışma ve ulaşım gibi diğer kentsel alanlarla olan ilişkilerini fiziksel plânlama aşamasında bir esneklik içinde kuran,

• Belirli ölçülerdeki değişebilirliği içinde, bölge bölge nitelik ve özellikleri belirlenmiş fiziksel sınırları bulunan,

• İyi tanımlanmış değişebilirlik ve esneklikleri ile tıpkı bir “Orman” alanı gibi “DOKUNULMAZLIĞI OLAN”, “YASAL/HUKUKSAL BİR BELGE” olmalıdır.

Böyle bir “KESİN VERİ/YASAL/HUKUKSAL BELGE”nin oluşturulmasında:

• Kent plâncıları, doğa bilimcileri, peyzaj mimarları, çevre mühendisleri işbirliği yapmalıdır.

• Bu işbirliği, belirlenecek bu sistemin, depremler, heyelan vb. toprakların bazı özellikleri ile jeolojik, yeraltı suları ve taşkınlarla ilgili hidrojeolojik vb. kesin verilerle ilişkilendirilmesinin zorunluğu açısından, bu uzmanlıklarla da kurulmalıdır.

• Varolan tarımsal kullanışlı alanları kentsel açık ve yeşil alan olarak belirlemedeki pozitif/negatif ekonomileri, ağaçlık ve ağaçlandırılabilir alanları, doğal karakteri korunması gereken bölgeleri iyi değerlendiren bir koruma/geliştirme/yenileme politikası izlenmelidir.

• Vadi tabanları, dere yatakları, belirli bir kota kadar ve belirli bir eğimden sonra yamaçlar, su yüzeyleri, tepelerdeki özel bazı noktaları; jeomorfolojik bazı özel kesimler vb.’leri bu bütüncül sisteme önceden ve kaybedilmeden katılmalıdır.

Özetle yinelemek gerekirse “BU SİSTEM ÖNCEDEN SAPTANMIŞ/VAROLAN, VAZGEÇİLMEZ, SINIRLAYICI VE YÖNLENDİRİCİ DOĞAL VERİLER DEĞERLER SİSTEMİNE OTURMALIDIR.”

IV. Yeni “Kent Plânlama/Uygulama Süreci’nin Kentlere Ve Ankara’ya Kazandıracığı Olanaklar

Kentsel “Açık ve Yeşil Alan Sistemi”nin sürecin başında bir veri olarak beninseyen plânlama tutumu daha önce değinilen sorunları azaltabileceğinin yanısıra:

• Kentin sorunlu, yoğun geometrik yapay çevrelerinden kısa zaman ve yürüyüş uzaklığında bir doğal çevreye çıkma olanağını verecektir. Ankara’da bu olanaklardan bazıları olarak; üzerinde çalışılan Dikmen Vadisi, Portakal Çiçeği, Mühye Vadisi çalışmaları vb. ile gelişimi sürdürülen Yeşil Kuşak’a Sıhhiye’den başlayıp Kültür ve Spor Bölgeleri, Gençlik Parkı aracılığı ve Atatürk Orman Çiftliği ile doğal çevreye açılmayı gösterebiliriz.

• Kentlerin akciğerleri olarak tanımlanan açık ve yeşil alan sistemlerinin kent ile kır arasındaki açık ve yeşil alan sistemlerini kent ile kır arasındaki sürekliliği tüm kentlerimizde, özellikle de Ankara’da hava kirliliğini azaltacaktır.

• Yalnız nicelik standartları sağlamayı hedefleyen bugünkü kısır tutumun aşılmasına, sorunun bütünü ile çözülmesine fırsat verecektir. Ankara Altınpark örneğinde olduğu gibi boyutlar büyüyebilecektir.

• Trafik yolları ve yapıları dizisi gibi yapay engellerle ulaşılması zor, küçük alanlı ve dağınık varolan açık ve yeşil alanların bütünleştirilmesi, ilişkilendirilmesi mümkün olacaktır. Bütünden koparılan küçük Kuşulupark örnekleri oluşmayacaktır.

- Bu ilişkilendirme, yaya dolaşımının boyutlarını ve yoğunluğunu artırarak kent içi ulaşım sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilecektir.

- Süreklilik içinde oluşturulacak kentsel açık ve yeşil alan sisteminin, diğer kentsel kullanışlarla oluşturduğu ara kesitler ana ulaşım aksları için kullanılabilmesi gibi; kapalı/açık raylı vb. toplu taşıma sistemleri için de potansiyel alanlar oluşturabilecektir.

- Su, kanalizasyon, gaz ana sistemlerinin, yüksek gerilim enerji hatlarının, haberleşme vb. tüm altyapıların yapım ve işletilmesinde kolaylık ve ekonomi sağlayabilecektir; Ankara'da Gençlik Parkı'nın, hipodrom'un bazı köşelerinin bu amaçla düzenlenmesi gibi.

- Kentsel rantı artırıcı, yaşam kalitesini geliştirici açık ve yeşil alanların kendi toprağında değil, komşu alanda olmasını arzulayan toplumdaki ikili ahlâk yapısının geriletilmesine yardımcı olabilecektir.

- Bu bütüncül/süreklilikli sistem içinde, sosyal altyapı/donatım diye adlandırdığımız kamusal/toplumsal diğer kentsel kullanışların da yer alması ilkesi, yönetimlerin zamanında ve uygun konumda bu amaçlarla toprak edenmelerine kolaylık ve hız kazandıracaktır. Bir başka anlatımla; kamunun piyasayı dengelemek, kendi adına toprak edinmek politikasında hedef belirleyecektir. Kamulaştırma, takas, satın alma, düzenleme payı olarak bedelsiz terk gibi eylemler programlanabilecektir.

V. Öneri'nin Gerçekleşmesine Yönelik Yapılması Gereken Düzenlemeler

Öneri'yi oluşturan temel ilkeler kuşkusuz Kent Planlama Biliminin de yer almaktadır. Oysa, bu ilkelerin palanlamaya aktarılması ve yaşama geçirilmesinin yasal/hukuksal araçları eksiktir; varolanlar iyi işletilememektedir; araçlar, geliştirilmelidir.

Plânlanmanın, açıkladığımız bu yeni temel veriye de bağımlılığını sağlamak amacıyla, İmar Yasası ile ilgili yönetmeliklerde değişiklik yapılmalıdır.

Tüm imar planlama ve uygulamalarında etaplamayı, yalnız öncelikler sırası ile imar uygulaması (18 md. dahil) yapmamayı öngören hükümler oluşturulmalıdır.

Bu "Temel Veri" kapsamındaki toprakların korunması, vergilendirilmesi ve kamuya aktarılması için özel düzenlemeler getirilmelidir.

Kamuya aktarımı ve oluşturulmasının parasal kaynağının özel fonlarla oluşturulmasının yolları aranmalıdır.

ANKARA KENTİNİN 2000'Lİ YILLAR İÇİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ OLANAKLARI

Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızın zaferle sonuçlanması, Ülkenin geleceği yönünden olduğu kadar, bir kentin yazgısında da çok önemli gelişme ve değişmelere neden olmuştur. Bu kent, 13 Ekim 1923'de Cumhuriyet Türkiye'sinin başkenti olarak seçilen Ankara'dır.

Ankara, Kurtuluş Savaşı'nın ardından Dersaadet gibi bir mitosu (masal, öykü, efsane), başka bir anlatımla Osmanlı Dönemi efsanesini yıkarak 13 Ekim 1923'de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne başkent seçildiğinde 1915 yangınıyla yıkıma uğramış 20-25 bin nüfuslu köy irisi bir Anadolu kasabasıydı. Ancak, başkent oluşu ile birlikte yüzlerce yıllık şansını birdenbire dönerek tarihi boyunca sahip olamadığı bir konuma kavuşmuş oldu.

1924 de benimsenen bir görüşe göre, Ankara doğulu bir dünyadan sıyrılarak, akılcı bir dünyaya yönelen bir yönetim merkezi olmalıydı. Bu itibarla, bu kentten beklenen yalnızca bir simge olmak değil, yeni dünya anlayışının tüm işlevlerini yerine getirebilecek ve ona uygun yaşam biçimini yansıtacak bir başkent örneğini oluşturmalıydı.

Kuşkusuz, bu görüş, kentbilim yada teknik bir anlayış ve yoruma dayanmaktan çok, siyasal yönü ağır basan bir belirlemedir.

Buna dayalı olarak, başkent Ankara'nın kuruluş programının ana hatları ve bazı ayrıntı verilerinin, zamanın siyasal ve yönetsel mekanizmalarından kaynaklanması gerekmiştir. Hatta, bu programlara göre hazırlanan planlar arasından en uygununu seçimde mantıksal olarak aynı yönetsel mekanizmalar etken olmuştur.

Cumhuriyet Devletinin kurucuları Ankara'nın modern, çağdaş bir kent olarak kurulması ve geliştirilmesini Cumhuriyet rejiminin başarısıyla birlikte düşündüklerinden, kentte kısa sürede yoğun bir imar faaliyetine girişildi. Bu imar faaliyeti iki önemli ve yoğun istem üzerinde toplanıyordu. Birincisi, merkezi yönetimin gereksinim duyduğu **yönetim yapıları**; ikincisi de, bu sistemi yürüten **personelin konutları** idi. Bu amaçla, ilk önce Ulus tarihi dokusu içinde, sonra Ulus yakın çevresinde, daha sonra da Yenışehir gibi yeni oluşturulan merkezlerde çeşitli kamu hizmet yapıları ve konutlar yapıldı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yapılaşmalara ait istatistik bilgi yoktur. En eski veriler 1926 yılında 405 konut yapımı ile başlar.

Eksik bilgilere karşın 1923 - 1927 yılları arasında Ankara'nın yoğun bir yapılaşmaya sahne olduğu düşünülebilir. Yapılaşma çoğunlukla eski kentin boş arsalarında yada eski kentin dış kenarlarında yer almaktadır. Ancak, Şehremaneti tarafından yeni şehrin yerleşim yeri olarak kamulaştırılan alan üzerinde de konut yapımı sürmektedir. Kamu yapıları ise, demiryolunun kuzeyinde ve güneyinde dağınık biçimde inşa edilmişlerdir.

Bu dönemde, yeni ve eski yerleşmeyi bütünleştirecek, geleceğin Ankara'sının büyümesini belirleyecek ve yönlendirecek bir çerçeve yoktur. Bu nedenle, yapı - sokak ilişkileri, yapıların diğer yapılarla görsel etkileşimi, dolu - boş mekân oranları düzenlenemediğinden kentin büyümesi 1927 yılına kadar çok rastgele olmuştur.

1930 lara kadar süren bu yapım organizasyonunda, kentin biçimlenişinde toplu konut yapımının etkin rolü olmakla birlikte, esas olarak kenti makroform ölçekte biçimleyen ve etkileyen yapılar kamu hizmet yapılarıdır. O yıllar Ankara'sının kent silüetinin genel çizgilerini bu tür yapılar oluşturmuştur. Özellikle de Ulus Merkezi çevresindeki banka yapıları çok biçimlendirici olmuştur.

Bu bol sütunlu, sivri kemerli anıtsal cepheleriyle klasik Osmanlı mimarlığının yapı ve süsleme elemanlarını kullanan ve özellikle cephe mimarlığı şeklinde görülen bir üslup süreci olan **I. ULUSAL MİMARLIK DÖNEMİ** ile 1940 lardan sonra başlayan **II. ULUSAL MİMARLIK DÖNEMİ** arasında genel bir plan disiplininin zorunlu görülmesi kuşkusuz önemli bir kilometre taşı niteliğini taşımaktadır.

Cumhuriyet'in ilanını takiben yapılan yapıların görsel ve yapısal yetersizliği, rastgele yer seçiminin kentsel makroformu dağıtması nedeniyle, dönemin ünlü kent plancıları J.Brix, L.Jausseley ve H. Jansen'e Ankara İmar Planı ismarlanmış, üç proje içinde Jansen'in çalışması uygun görüldüğünden uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu planla birlikte Yenışehir'de Devlet Mahallesi ve Bakanlıklar'ın yapımı, dolayısıyla "Yeni Ankara" şeklinde gelişen Yenışehir'in temeli atılmış oldu.

Kentlerimiz için Cumhuriyet Dönemi'nde bugüne kadar birçok imar planları yapılmış ve bir ölçüde uygulanmıştır. Bunlar arasında açık ve yeşil alanlar için bilimsel ve belirli bir sistemi örnekleyen çalışmanın Jansen'in Ankara İmar Planı olduğunu söyleyebiliriz. Çağdaş kent biliminin gerektirdiği: açık ve yeşil alanlar ile yapı kitleleri arasındaki denge, kişi başına düşen yeşil alan birim miktarı, açık ve yeşil alanların kent içi ve yakın çevresindeki dengeli dağılımları, ekolojik koşullara uygun alan kullanımı, estetik ve işlevsel değerlerde dış mekân planlaması ve bütün bu kullanımların belirgin ve etkin bir plan düzenini Jansen Planı'nda görüyoruz.

Jansen, planında doğal nitelikteki topoğrafik ve morfolojik özellikler ile mikroklimatik koşulları, açık ve yeşil alan olanakları ile eğlence-dinlenmeye dönük eylemler açısından olabildiğince korumuş ve değerlendirmiş, bu konudaki duyarlılığını ve önerilerini raporunda yer yer vurgulamıştır.

Saniyorum, Jansen Planı'na ilişkin bu bilgiler **"AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ"** kavramı ile nasıl olması gerektiği hakkında ip uçları vermekte ve bazı açıklamalar yapmaktadır.

Genel hatlarıyla bir tanımlama yapmak gerekirse, **"AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ"** bir kentin yapısındaki çeşitli kullanımlar için uzun süreli bir denge unsuru; aynı zamanda, çok yönlü dış mekân kullanımları için de çeşitli olanaklar yaratan, yaşayan ve yaşatan bir organizmadır. Bu organizmanın bulunduğu dönem için olduğu kadar, geleceğe ilişkin dönemler için de uzun süreli etkinliği ve geçerliliği söz konusudur.

Bu niteliğiyle ilgili olduğu için burada, Jansen Planı için bir hatırlatma yapmayı yerinde ve gerekli görüyoruz: günümüzdeki büyük ölçülü açık ve yeşil alanların birçoğu - Gençlik Parkı, Hipodrom, 19 Mayıs Spor Sitesi, Güven Parkı, Çubuk 1 Barajı Rekreasyon Alanı, Kale Parkı, Kurtuluş Parkı Alanı, Hacettepe ile A.O.Ç. de Hayvanat Bahçesi ve halka açık park ve bahçeler gibi - ile bahçeli konut yerleşmeleri söz konusu planın armağanıdır.

Ayrıca, İncesu Vadisi'nin rekreasyon alanı, kent içindeki tepelerin bakı terasları, Bent Deresi'nin yüzme havuzları tesisleri olarak değerlendirilmesi ve kent içindeki yeşilliklerin yeşil bantlarla birbirleriyle bağlanarak organik bir düzenin sağlanması Jansen planının bütüncül yaklaşımındaki ayrıntıları ve önerileridir.

ANKARA İÇİN PLAN DÖNEMLERİ YADA PLAN DENEYİMLERİ

1920'lerden 1990'a gelene kadar nüfusu 100 kat artan Ankara, 250 hektardan yaklaşık 80.000 hektara genişleyerek fiziksel olarak 320 kat büyümüş; bu arada, kentin mekânsal bünyesinde önemli değişimler biçimlenmiştir. Örneğin, 1920'lerin Ankara'sı yani Eski Ankara, 1990'ların büyük Ankara'sı içinde adeta bir semt durumuna gelmiş; 1930 - 1950'lerde yaratılan Cumhuriyet Ankara'sı yada Yenisehir, yıkılıp yeniden yapılmış; bu arada, gecekondü bölgeleri Eski ve Cumhuriyet Ankara'larını çepeçevre sararken, 1970'lere kadar toplu bir yerleşim düzeni gösteren kent, özellikle 1980 sonrasında karayolu bağlantıları boyunca uzayarak yayılmaya ve saçaklanmaya başlamıştır.

1932 onay tarihli Jansen Planı'na gelene kadar bazı parçacı planlama/projelendirme çalışmaları yapılan 1923-1932 arası yaklaşık 10 yıllık süreden sonra:

1. Jansen Planı Dönemi: 1932 - 1957
2. Uybadin - Yücel Planı Dönemi: 1957 - 1970
3. 1990 Ankara Nazım Planı Dönemi: 1970 - 1985 ile

4. 1985 - 1990 Dönemi içinde kuşkusuz Jansen Planı Dönemi'ni Türkiye'nin "İlk Planlanmış Kenti" olan Ankara için olduğu kadar, Ülkemiz ölçeğinde çok önemli bir girişim ve uygulama olarak kabul ediyoruz.

İkinci Dönem olan, 1957 de onararak yürürlüğe giren Uybadin - Yücel Planı Dönemi, kentin 2000 yılında 750.000 nüfusa ulaşacağı varsayımına göre hazırlandığı için, çeşitli bakımlardan ölü doğmuştu. Çünkü, Ankara daha 1965 lere gelmeden bu sınırı aşmıştı.

Belediye sınırları dışındaki spekülâtif gelişmeleri yönlendirmek ve düzene sokmak amacıyla 1969 yılında İmar ve İskân Bakanlığı bünyesinde kurulan Ankara Metropolitan Alan Nazım Planı Bürosu (AMANPB)'na ait Nazım Planı (Üçüncü Plan Dönemi), Ankara'nın bir ana koridora bağlı olarak yerleşim alanı içindeki çanak dışına çıkması öngörülmüştü. Plan, Ankara'nın belediye sınırları dışındaki gelişmeleri yönlendirmesi, kent merkezindeki yoğunlaşmaları, açık ve yeşil alanlar üzerindeki çeşitli baskıları önlemesi bakımından başarılı sayılabilir. Kuşkusuz, 1982 yılında onararak "1990 Ankara Metropolitan Alan Nazım Planı" olarak yürürlüğe giren ve günümüzde de yürürlükte olan bu şema, kısa zamanda yapılan nazım planı değişiklikleri ve ilave nazım planlarla adeta tanınmaz duruma gelmiştir.

1985 - 1990 yılları arası ise, ruhsatsız konut alanlarının düzenlenmesine dönük olduğu öne sürülen **"İslah İmar Planlama"** çalışmaları ile ODTÜ tarafından yapılan bir araştırmanın yasal dayanakları olmaksızın **"2015 Ankara Nazım Plan Şeması"** nın yer aldığı kendine özgü bir dönem olarak kabul edilmektedir.

Ancak, yetkililerce bugüne kadar yapılan haritalama, planlama ve tapulama çalışmaları sonunda, gecekondü alanlarında ne **"İslah"**, ne de **"İmar"** yolunda sağlıklı dönüşümlerin gerçekleştiği; ODTÜ tarafından hazırlanan **"Ankara: 1985'den 2015'e"** adlı araştırmanın ise gerekli inceleme, değerlendirme ve onama geçirilmeden aceleyle kullanıldığı, bu nedenle 1985 - 1990 döneminin başarısız olduğu belirtilmektedir.

Bütün bu deneyimlerden ve gerçeklerden sonra, 1990'ları takibedecek 2000'li yıllar, daha doğrusu gelecek yüzyıl için Ankara Kenti'nin sosyal ve kültürel yapısı, fiziksel dokusu, yaşam biçimi, kimliği ve çağdaşlığı ne durumda ve düzeyde olacaktır?

Acaba, akşamdan sabaha değişen yol güzergâhları, genişlikleri ile kat yükselmeleri ve trafik düzeni, büyüyen - küçülen meydanları, yaklaşık 70 yıldanberi süregelen kentin kimlik arayışları, daha doğrusu bocalamaları vb. gibi daha birçok konuları ne zaman batınının kararlı davranış ve değişmez uygulamalarına dönüşecek?

Ne zaman, bu arayışların kurbanı olarak eninde sonunda ya başları kesilen yada başka yerlere tayin olunan ağaçlarımızın güvencesi sağlanabilecek?

Şimdi, Ankara Büyükşehir Belediyesi mücavir alan sınırlarının yeniden belirleneceği bir yeni Ankara Nazım Planı çalışmasının kaçınılmaz olduğu söylenmekte, Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığı'nca 2025 yılını hedefleyen çalışmalar sürdürülmektedir. İlgililerin yaptıkları açıklamalardan, yürürlükteki 1990 Nazım Planı ve ODTÜ çalışması olan **"Ankara: 1985'den 2015'e"** desantralizasyon politikası benimsenmiştir.

Bu politikada, Ankara'nın ana topoğrafik çanak dışında gelişmesi, bu çanak içinde nüfus ve yapı yoğunlaşmasının artmayacağı, kentin 35-40 km. dışında bir yeni yerleşmeler kuşağının oluşturulacağı; gerek hava kirliliğini önlemesi ve yörenin hassas ekolojik dengelerindeki tahribatının giderilmesi ve gerekse yetersiz olan yeşil alan kullanımlarını çoğaltmak üzere, Ankara vadilerinin değerlendirileceği; metropoliten kuşak çalışmalarının hızlandırılacağı, İmrahor-Moğan gibi su havzalarının korunacağı, kent içinde ve çevresinde büyük parkların oluşturulacağı şeklinde önemli ve umut verici konulara yer verilmiştir.

Bildirimim bu kısmında, yaklaşık 30 yıldanberi aralıksız mesleki çalışmalarını sürdüren bir şehir plancısının bu sempozyumda sunduğu bildirisinin başlığına yer vermek istiyorum: **"Kentin Planla Üretilen Makroformunu ve Kentsel Yeşil Alan Sistemlerini Artık Doğal Değerler Belirlemelidir."** Bu başlığa dayalı olarak, 1990'lardan sonraki Ankara Kenti yeşil alan sistemini doğal değerler, bu sistemin de Ankara Kenti'nin planla üretilen makroformunu belirlemesi; daha açık bir anlatımla, geleceğin Ankara Kenti'ni tüm açık ve yeşil alan sistemine dayalı olarak yönlendirmek ve oluşturmak acaba gerçekçilikten uzak, ütopyik bir düşünce ürünüdür?

Sanmıyorum. Çünkü, biçimi ne olursa olsun, günümüzde Batı ülkelerinde yeşil ve açık alan sistemine umut bağlamış ve sorunlarını önemli ölçüde çözümlenmiş birçok kentler vardır.

Örneğin, Londra için 1938'de kabul edilen "YEŞİL KUŞAK" yasasına göre, satın alınan 150.000 dekarlık arazi ile oluşturulan yeşil kuşak, daha sonraları 1944'de Sir Patrick Abercrombie'nin "Greater London" önerisiyle ortalama genişliği 8-10 km olan ve bazı yerlerde imar alanlarına giren bir düzene getirilmiş; daha sonra, plan tashihiinden sonra 8-17 km arasında bir genişliğe ulaştırılmıştır. Bugün Londra şehri, İç Kuşak, Banliyö Kuşağı, Yeşil Kuşak ve en dışta Kırsal Kuşak olmak üzere merkezi kısmı iç içe çevreleyen 4 kuşaktan ibarettir.

Böylece, 1580 de Kraliçe Elizabeth I döneminde, Londra'da başlatılan, fakat o dönemlerde başka amaçları içeren yeşil kuşak çalışması, Yüzyılımızda endüstrinin başlattığı ve yoğunlaştırdığı gelişigüzel aşırı büyümenin kontrol altına alınması, kent ikliminin iyileştirilmesi, rekreasyon gereksinmelerinin karşılanması ve estetik katkı gibi işlevler için son derece önemli sonuçlar sağlamıştır.

İkinci örneğimiz olan Stuttgart (Almanya) kenti, 1960 yıllarına doğru, hava kirliliği ve yeşil alan azalması yönünden oldukça sorunlu kentler arasındaydı. Özellikle hava kirlenmesinin önlenmesi yada giderilmesi amacıyla İklim Planlama çalışmalarının yapılması zorunlu görülmüştür. Bu amaçla, kentin üzerinde meydana gelen durgun kirli havanın düşük hızdaki rüzgar tarafından itilmemesi ana sorunu yarattığından (Ankara için de bu durum söz konusudur), mikroklimatik sirkülasyon ile kent peyzajının korunması öncelik kazanan iki konu olarak benimsenmiştir. 1960'lardan sonra başlatılan plan ve uygulama çalışmaları bağlı olarak, kent, merkezden çevreye doğru ışınal karakterde parklar, tarım alanları ve ormanla bağlanarak organik bir düzen yaratılmıştır. Amaç, kente çevreden gelen havanın yeşillikler arasından süzülerek temiz olarak girmesini sağlamak; hava sirkülasyonu yaratmak ve yüksek yapı istilasını önlemektir. Bugün, Stuttgart'ın imarı, yılın çeşitli zamanlarında esen rüzgarın yön ve hızına göre düzenlenmiş meteorolojik haritaya göre yapılmaktadır. Yapıların yeri ve yüksekliği, yönlendirilmesi bu haritaya göre belirlenmekte, varolan açık alanlar yeşil alan olarak değerlendirilmektedir.

Yirmibeş yıllık bir uygulama sonucunda Stuttgart Kenti, merkezden dışa doğru ışınal biçimde açılan vadi yeşillikleri ve kenti çevreleyen bir yeşil kuşakla organik bir düzene getirilmiş, hava kirliliği asgari düzeye indirilmiştir.

Benzer sorunlar için Frankfurt için yapılan çalışmalar sonucunda, kent 3-5 km arasında genişlik gösteren bir yeşil kuşakla çevrelenmiştir.

Buraya kadar değindiğimiz konular ve örneklerden sonra, daha önce tanımını genel hatlarıyla yapmaya çalıştığımız "Açık ve Yeşil Alan Sistemi"ni yeniden gözden geçirdiğimizde, kent makroformunu denetleyen, çevre ilişkilerinden doğan sorunları doğal ve ekonomik yönden uzun süreli çözümlen bir güce sahip olduğunu ekleyebiliriz.

AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİNE İLİŞKİN BAZI ÖNERİLER

Şimdi, Ankara Kenti'nin geleceği için açık ve yeşil alan sistemi nasıl olmalıdır? kaynak yaratma olanağı var mıdır? gibi birçok sorular için yanıtlarımız neler olabilir?

Kuşkusuz, bu gibi birkaç günlük toplantılarda buna benzer konular için tartışmalar yapılır, önerilerde bulunulur, daha sonraları konuyla ilgili özel ve kamu kuruluşları gerekli araştırmalarını ve diğer çalışmalarını yaparak konuyu üzerinde tartışılacak somut düzeye getirirler.

Bu itibarla, bu anlayış içinde, bildiri süremi aşmamak düşüncesiyle konuya ilişkin önerilerimi özet olarak sunmak istiyorum:

1. Ankara Kenti'nin sağlıklı bir kent olmadığını, hatta batı ülkeleriyle karşılaştırma yaptığımızda "Hasta Kent" olduğunu söyleyebiliriz. Kuşkusuz, alışkanlıklarımızın, çirkinlikleri ve olumsuz çevre koşullarını giderek kanıksar duruma getirmesi nedeniyle, belkide bazı insanların bu kentte mutlu oldukları görülebilir?

Ancak, kaç insanımız kaldırımlardaki çukurlardan dolayı ilgililere başvurmuştur? yol ağaçlarımızın yanlış budanmaları konusunda kaç insanımız bilinlidir? veya, bir sanat yuvası olan Opera binamızın hergün önünden geçerken, bulvar orta refüjündeki parmaklıkların sivri demirlerinden ve Nervi'nin köprüsü altına kene gibi yuvalanmış dükkânlardan kaç insanımız rahatsız olmuştur?

Kuşkusuz, buna benzer yüzlerce soru üretmek mümkündür. Bu itibarla, her konuda olduğu gibi, "Açık ve Yeşil Alan Sistemi" için de "EĞİTİM" önemlidir ve bu konuda bilinçlenmek gereklidir.

Yaşamımızı sürdürdüğümüz ortamlarda güzel-çirkin, yeterli-yetersiz, kolay-zor gibi zıtlıklar arasındaki farkın ne olduğu kuşkusuz olumlu örneklerle farkedilir ve anlaşılır. Bu gibi örnekleri yaratmak suretiyle toplumun kültür düzeyini arttırmak ve bilinçlendirmek yetkililer için bir görevdir. Ama ne yazıkki, bu gibi konuların olumlu örneklerini genellikle batı ülkelerine gittiğimizde görüyoruz ve bilgi sahibi oluyoruz.

2. Ankara Kenti'nin 2000'li yıllara ait açık ve yeşil alan sistemini oluşturmak için gerçek verilere dayalı, yanlışları doğrulayan, gizli kalmış kaynakları ve potansiyeli ortaya çıkaran, ama konuya ciddi olarak yaklaşan bir politika zorunludur.

Ankara Kenti topoğrafyasının ışınal karakterde tepe-vadi dizisinden oluştuğunu, step iklim koşulları etkisinde olduğunu, bu koşulların kışın hava kirlenmesini yaratan "Isı Enverziyonu" olayını yarattığını biliyoruz. Doğal nitelikte gerçek verilerden bir kısmı bunlardır.

Diğer gerçeklerden biri de, kentin gerek nüfus artışı, gerekse yapılaşma yönünden özellikle 1970'li yıllardan sonra gelişigüzel büyüme göstermesi ve sorunlarının giderek yoğunlaşmakta oluşudur.

Gerçeklere devam ediyoruz: böyle bir ortam içinde,

- Kişi başına isabet eden yeşil alan miktarının giderek azaltmakta oluşu
- Varolan yeşil alanların kent içinde dengesiz dağılımları
- Herbir yeşil alanın işlevselliği ve görsel etkinliği açısından yetersizliği
- Geleceğe yönelik belirgin ve güvenceli bir politikanın varolmaması olumsuz koşullar arasında söylenebilir.

Ancak, yeşil alan konusunda yetersizlik durumu çok kez tartışmaya açık bir konudur. Örneğin,

— Bugün, nikâh salonu, lunapark, lokantalar, video gösteri yerleri ve dükkânlar ile istila edilmiş bir Gençlik Parkı yerine, bunlardan arındırılmış bir Gençlik Parkı'nın işlevi yine aynı ölçütler içinde mi değerlendirilecektir?

— Ankara kenti için yüzey yeşilliği mi, yoksa üç boyutlu kitle yeşilliği mi gereklidir ve hangisi yeterlilikte daha etkindir?

Konuya biraz ayrıntılı olarak açıklayalım: Örneğin, 1000 m² lik bir çim alan yerine, aynı ölçüdeki çim alan üzerinde 3-4 çınar yada ihlamur ağacı ile görsel etkiyi ve iklim planlama açısından işlevi 5-6 misli arttırmak mümkündür. Böylece, bir yeşil alanın m² ölçüsünü m³ ölçüsüne dönüştürmek suretiyle etkisini çoğaltmak mümkün olmaktadır.

— Bir yeşil alanın kısıtlı bir süre içinde kullanımı yerine yılboyu kullanımı durumunda kişi başına düşen yeşil alan miktarı yine aynı m² demi kabul edilecektir?

— Herhangi bir tasarım özelliğine kavuşturulmamış ve donatı elemanlarından yoksun, ama kentin yeşil alan standartlarında ancak sahip olduğu ölçüsüyle katkısı olan, örneğin 50. Yıl Parkı (Aktepe Parkı)'nın düzenlenerek hepimiz tarafından kullanılabilir duruma getirilmesi halinde kentin yeşil alan sisteminde etkisi ve katkısı önceki durumuyla aynı mı, yoksa artmış mı olacaktır? Aynı şekilde, bir zamanlar Ankara'nın "Botanik Bahçesi" konusunda Ankara'nın ekşiğini gözönünde bulundurarak 1970'li yıllarda düzenlenmeye başlanan, ancak halâ tamamlanmamış olan "Çankaya Botanik Parkı"nın gerçek bir botanik bahçesi durumuna getirilmesi halinde, yeşil örtüsü ile birlikte kültürel yönden "Ankara Kenti Açık ve Yeşil Alan Sistemi" için önemli bir katkı sağlayacağı kuşkusuzdur.

Bu gibi genelde ve ayrıntıdaki konuları çoğaltmak mümkündür. Bu örneklerle, Ankara Kenti'nin varolan açık ve yeşil alanlarının yeterince değerlendirilmediğini, bugünkü işlevleriyle belirtilen kişi başına düşen miktarın oransal olarak daha düşük olduğunu; ancak, bu alanların daha bilinçli düzenlenerek işlevlerinin artırılması halinde kişi başına düşen miktarın birkaç katına yükselebileceğini iddia etmek gerçek dışı değildir.

Örneğin, kent içi bulvar ve yol ağaçlarının sık sık budanma nedenlerinden biri olan elektrik tellerinin yer altına alınarak, kent içinde yeşil koridorlar yaratmak suretiyle yol ağaçlarından beklenen işlevler çok daha fazla etkin olabilir.

Oldukça zengin bir tür koleksiyonuna sahip "Anıt Kabir" in ilginç bitki örneklerinin etiketlenerek halka açılması, bugünkü kullanım biçimini daha yararlı ve anlamlı düzeye getirebilir.

Özet olarak, söylemek gerekirse, Ankara'da varolan açık ve yeşil alanların yeterince ve gereken biçimde değerlendirilmemiş olduğunu; buna karşın bugünkü durumdan çok daha etkin düzeye ulaşmanın mümkün olabileceğini söylemek mümkündür.

3. Ankara Kenti için olanak yaratmak amacıyla, bazı alanların bugünkü kullanım biçimlerinin belirli ölçüde yada bütünüyle yeşil alan kullanımına dönüştürülmesi düşünülebilir.

Geleneği olan yada öyle bir eğilim gösteren bazı kullanışlar ile bu kullanışların biçimlendirdiği çevre özelliklerinin korunarak o kente özgü kimlik yaratılması kuşkusuz önemlidir ve gereklidir.

Bu gibi özelliklerin yitirilmesi, ortadan kaldırılması yada değişikliğe uğratılması bazen tepkiyle karşılanabilir, eleştiri konusu olabilir. Örneğin, vaktiyle yalnızca ulusal bayram törenlerinin ve at koşullarının yapıldığı Hipodrom'un Atatürk Kültür Merkezi'ne, Golf Klubü alanının da Altın Park'a dönüştürülmesi zaman zaman tartışılan konular arasındadır.

Ancak, yılın belirli zamanlarında ve belirli sayıda insana hizmet üreten, yada işlevleri giderek önceki dönemlerdeki etkinliğini yitirmekte olan bazı alanların, kentin giderek artmakta olan açık ve yeşil alan gereksinimini karşılamak üzere, gerçek anlamda "Açık ve Yeşil Alan Sistemi" ne dahil edilmesi yanlış bir düşünce ve öneri değildir.

Bu anlayış içinde, kuruluşundan itibaren belirli döneme kadar kuşkusuz tarımın çeşitli konularında etkin ve örnek çalışmalar ortaya koyan; teknolojiye dayalı tarım yöntemlerini Ülkemize kazandıran Atatürk Orman Çiftliği'nin günümüzde uğraş konuları ve işlevleri açısından birçok alternatifleri olması nedeniyle, bu alandaki tarihi önemi olan yapı ve alanların korunarak kentin açık ve yeşil alan sistemine dahil edilmesi ve 2000'li yıllar için değerlendirilmesi önemli bir konudur.

Bu amaçla, 6-7 yıl önce Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın Fakültemize başvurusu üzerine Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde A.O.Ç.nin belirli bir kesimi için hazırlamış olduğumuz proje bu önerimiz için bir girişim ve başlangıç olarak kabul edilebilir.

Buna benzer olanaklar arasında kent içindeki askeri tesislerin kent dışına çıkarılarak açık ve yeşil alan olarak değerlendirilmeleri önemli bir kaynak yaratacaktır. Kuşkusuz, geçmişte kent içinde sefaretlar, askeri tesisler ve diğer kamu tesislerinin oldukça geniş alanlarda düşünülmüş olması günümüz koşulları açısından çok isabetli olmuştur.

Özet olarak söylemek gerekirse, kentin sorunları ve gereksinimleri göz önünde bulundurularak, nasıl ki yapı adalarında, kat yüksekliklerinde, yolların güzergah ve standartlarında zaman zaman değişiklikler yapılıyor ise, açık ve yeşil alan sistemi için de aynı duyarlılığı göstermek gereklidir.

4. Çağdaş kent planlama çalışmalarının temel uğraş alanlarından biri de "YEŞİL SİSTEM" arayışlarıdır.

Yeşilli bir sistem olarak ele alan ilk planlama anlayışı **YEŞİL KUŞAK** (Green Belt)'tir.

Yeşil Kuşak kavramının ardından gelen **YEŞİL KAMA** (Green Wedge) Sistemi ise, daha çok kent içinde uzanan akarsu ve vadi gibi çizgisel doğal ortamların varlığına bağlı olarak yeşil dokunun oluşturulmasıdır. Genellikle, kırsal nitelikli alanlardan kent merkezine doğru daralarak sokulan kama oluşumu, yeşil kuşağa kıyasla erişilebilirlik oranı daha yüksek olan bir planlama şeklidir.

Son olarak, tüm kent açık alanlarının yeşil yollarla birbirlerine bağlanarak oluşturulan **YEŞİL ÖRGÜN** (Green Network) Sistemi ortaya çıkmıştır.

Bu sistemler açısından Ankara Kenti'nde olanak arayışlarına girildiğinde, kuşkusuz 1960'lardan sonra bazı kaynakların yokedildiğini ve fırsatların kaçmış olduğunu üzüntüyle izliyoruz.

Örneğin, bugün gecekondularla çevrelenmiş alanların, belirli bir döneme kadar varolan bağ evleri, bahçeli iskan yeşillikleri, vadi içlerinin yeşil dokusu, ağaçlandırılmış alanlar ile tarım alanları, durgun su yüzeyleri ve boş alanların bir yeşil kuşak örneği yaratması mümkündür.

Bugün, Tarım ve Orman Köyişleri Bakanlığı ile Ankara Büyükşehir Belediyesi ve diğer belediyelerin yürüttükleri Yeşil Kuşak ve AKAP (Ankara Kenti Ağaçlandırma Ana Planı) çalışmaları övgüye layık olmakla birlikte, ideal bir yeşil kuşak yaratabileceği kuşkusuz mümkün değildir.

İkinci örnek olan Yeşil Kama Sistemi için Ankara Kenti topoğrafya bakımından ideal bir yapıya sahip olmakla birlikte, kent içinden geçen akarsuların hemen hepsinin üzerlerinin kapatılmış olması ve vadi içlerinin de yamaçlarıyla birlikte yapılaşmaya açık tutulması bu kaynakların önemli ölçüde yitirilmesine neden olmuştur.

Bu konuda Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin Dikmen ve İmrahor Vadileri için yürütmekte olduğu proje çalışmalarından dolayı kutluyor; geçen dönemde Ayrancı Vadisi (Portakal Çiçeği Vadisi) için hazırlanmış projenin de alanın mülkiyet sorunlarının çözümlenerek uygulamaya geçilmesini diliyorum.

Yeşil Kama Sistemi konusunda varolan vadi içlerinin titizlikle ve biran önce değerlendirilmesi ekoloji ve iklim yönünden zorunlu ve gereklidir.

Üçüncü örnek olan Yeşil Örgün Sistemi ise, kent makroformu içinde dağınık ve birbirlerinden kopuk yeşil alanların tüm kenti bir ağ gibi saracak İZ (Trail) Sisteminin uygulanması sonucu mümkün olacaktır.

Bu itibarla, Ankara Kenti için yukarıda değindiğimiz üç sisteme dayalı bir sistemler karmasının bir dereceye kadar halâ geçerli olduğunu görüyoruz.

Çünkü, Ankara Kenti yeşil alanlarının: bakım, onarım ve yeniden düzenlemelerle işlevlerinin birkaç katına yükseltilmesi mümkün olmakla birlikte, kent merkezinden yakın ve uzak çevresine doğru bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, organik bir doku oluşturulması, kentin yapısal yerleşme alanlarıyla entegrasyonunun sağlanması "SİSTEM" oluşturma bakımından çok daha önemli ve öncelik verilmesi gereken bir konudur.

Böyle bir yaklaşımda, kentin güney kesiminde başlayan ve batı yönüne doğru sıralanma göstererek bir dizi oluşturan: Mogan-Eymir Gölleri, İmrahor Vadisi, 50.Yıl Parkı, Kurtuluş Parkı, Abdi İpekçi Parkı, Atatürk Kültür Merkezi Kompleksi (I. Bölge-Hipodrom Kesimi, II.Bölge-19 Mayıs Spor Sitesi, III.Bölge-Gençlik Parkı, IV.Bölge-Adliye Sarayı Yanı), Atatürk Orman Çiftliği, Şeker Fabrikası Yerleşimi, Belediye Olimpik Oyunlar Alanı, Yeni Hipodrom Alanı ile Zir ve Mürted Ovaları önemli bir aks oluşturmaktadır. Çok önemli bir kaynak durumunda olan bu aksın açık ve yeşil alan sistemi için temel veri olarak kabul edilmesi ve değerlendirilmesi zorunludur.

Böylece, ana aksın değişik işlevleri yüklenmiş olarak birbirleriyle olabildiğince bağlanması, kent içinde dağınık olan diğer lokal yeşil alanların ise Yeşil İz'lerle bu aksla organik bir doku yaratması ve sistemin kent sınırları içinde belirgin duruma gelmesi; kent dışındaki yeşil kuşaklarla da ilişki kurmak suretiyle konunun bölge ölçeğine sıçraması mümkün olur.

Örneğin, Ankara Kenti'nin yakın çevresinde yer alan Moğan ve Eymir Gölleri, Beynam Ormanı, Elmadağı, Bayındır I Barajı, Kayaş Vadisi, Hüseyin Gazi Dağı, Çubuk I ve II Baraj Gölleri, A.O.Ç. ve ODTÜ yerleşim alanlarının oluşturduğu **Birinci Dizi**(I. YEŞİL KUŞAK) ile

Kurtboğazi Baraj Gölü, Kızılcahamam ve Soğuksu Milli Parkları, Bayındır II Barajı, Kırmir Çayı Vadisi, Ayaş Vadisi, Gölbaşı-Haymana arası, Kızılırmak Nehri yatağı ve Karagöl **İkinci Dizi** (II. YEŞİL KUŞAK) "ANKARA KENTİ'NİN 2000'Lİ YILLAR İÇİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ" açısından gerçekten önemli olanaklardır.

Bu olanakları çok iyi değerlendirmek kentimizin geleceği için çok önemlidir. Çünkü, ZAMAN ve MEKÂN sürekli olarak tüketilen, bir daha yaratılması mümkün olmayan iki temel kaynaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKÇURA, Y., 1971. ANKARA — Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma. ODTÜ Mimarlık Fakültesi / Yayın No. 16
- ALATABAN, Ö., 1985. Ankara Kentinde Yeşil Alan Sunumu ve Kullanma Özellikleri. Ankara Büyükşehir Belediyesi-Altınpark Düzenleme Yarışması Şartnamesi.
- BADEMLİ, R., 1990. 1990'dan 2000'li Yılların Ankara'sına Bir Bakış. Ankara Büyükşehir Belediyesi "ANKARA" Dergisi, Sayı 1
- ÇAĞDAŞ ŞEHİR, 1988. Ankara Özel Sayısı, Kasım 1988, Sayı 21.
- KELEŞ, R. 1990. Atatürk Orman Çiftliği. Ankara Büyükşehir Belediyesi "ANKARA" Dergisi, Sayı 1
- MİMARLIK DERGISİ, 1970 (Sayı 1-2), 1971 (Sayı 1-2), 1989 (Sayı 1).
- ÖZTAN, Y., 1968. Ankara Şehri ve Çevresi Yeşil Alan Sisteminin Peyzaj Mimarisi Prensipleri Yönünden Etüd ve Tayini (Doçentlik Tezi) A.Ü.Zir.Fak.Yayınları: 344
- ÖZTAN, Y., 1970. Ankara Havaasının Kirlenme Nedenleri ve Alınması Gereken Yeşil Alan Tedbirleri. A.Ü.Zir.Fak.Yıllığı, 1969
- ÖZTAN, Y., 1971. Ankara-Çankaya Vadisi'nin Botanik Bahçesi Olarak Kullanış İmkani ve Planlama Prensiplerinin Tesbiti Üzerinde Bir Araştırma. A.Ü.Adana Zir.Fak.Yıllığı 1971, Sayı 1-2
- ÖZTAN, Y., 1978. "Ankara'ya Gecekondulu Kuşağı mı, Yeşil Kuşak mı?" Milliyet Gazetesi, 27 Kasım 1978
- ÖZTAN, Y., 1985. Cumhuriyet Döneminde Ankara'nın Yeşil Alan Planlanması. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Altınpark Düzenleme Yarışması Şartnamesi.
- TANKUT, G., 1988. Ankara'nın Başkent Olma Süreci. O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1988 Cilt 8, Sayı 2
- YAVUZ, F., 1981. Başkent Ankara ve Jansen. O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi. Cilt 7, Sayı 1.
- TAZEBAY, İ., 1991. Ankara Kent Merkezi'nin Doğu-Batı Aksını Oluşturan Açık ve Yeşil Alan Dizisinin İşlevselliği Üzerinde Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). A.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.

ANKARA İÇİN HAZIRLANAN İMAR PLANLARINDA YEŞİL ALAN YAKLAŞIMI VE 2000'Lİ YILLAR

Dr. Ahmet UZEL
Y. Mimar-Şehir Plancısı

Tüm dünyada 2000'li yıllara ilişkin sosyal, ekonomik, giderek mekansal nitelik ve nicelik hedeflerinin konulduğu yıllar 60'lı, 70'li yıllardı. Oysa o yıllarda Türkiye'de hangi konuya ilişkin olursa olsun 2000'li yılları hedef alan çalışmalar pek rastlanmaz.(1) DPT'nin uzun dönemli kalkınma hedef ve stratejilerini belirleme çalışmaları üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlatılmış, bu çalışmalar bile 2000'li yıllara dokunmaya çekinircesine 1995'te kalmıştı. Bu çalışmaları sürdürenler belki de haklıydı. Türü, amacı ve kapsamı ne olursa olsun çok kısa erimli planları bile kabul ettirmede ve gerçekleştirmede önemli güçlüklerle karşılaşan ülkemizde, uzun erimli, geniş soluklu planların ve programların hazırlanması, yürürlüğe konulması, hele hele sadece teknik gerekçelerle revize edilerek yürürlüğünün sürdürülmesi şimdilik pek olası görülüyor. Bu durum, belki de, GELİŞEMEMEKTE olan bir ülke oluşumuzun en önemli nedenlerindendir.

Böyle karamsar bir girişten sonra bu sempozyumun geç kalmış, fakat, doğru ve yürekli bir arayış olduğunu söylemek istiyorum. Bu bir çelişki gibi görünmemelidir. Ülke ölçeğinde ve genel anlamda planlama olgusunun kısırlığı ve yetersizliği içinde 2000'Lİ YILLARDA ANKARA KENTİ'NİN YEŞİL ALAN SİSTEMİ NASIL OLMALIDIR? Sorusuna yanıt aramak üzere, hem de uluslararası bir sempozyum düzenlemek, planlamaya inancın açık bir ifadesidir.

Bu inanç Cumhuriyetin kurucularında da vardı. Bu yüzden Ankara'nın imarı; bir devlet girişimi olmuştur. Girişimin bir plana dayalı olarak başlatılması siyasal bir tercihtir.(2) Bu girişimin ve sürecin başarısı/başarısızlığı konumuzla sınırlı olarak tartışılacaktır.

1. GİRİŞ

Bir kenti oluşturan yerleşik alanının ve gelecekte bu kente eklenecek olan gelişme alanlarının farklı işlev bölgeleri içinde yer alan, alacak olan yeşil ve açık alanların gelecekte nasıl bir sisteme oluşturulması gerektiğine ilişkin bir sunuşta "sistem" kavramını tartışılması söz konusu olabilirdi. Ancak bu tartışma konumuzu soyutlaştırabilir ve amacından uzaklaştırabilirdi. Bu nedenle burada yalnız yeşil ve açık alanlara ilişkin yaklaşımlara kısaca değinilecek, ve konu olabildiğince somut bir düzeyde sunulacaktır. Bu bakımdan önce Ankara'nın planlamasına ilişkin ilk adımların atıldığı yıllar üretilen kimi ilkeler özetle sunulacak ve bu ilkeler kuramsal bir temel sayılacak, planlama ile kuram/ilke ilişkileri ortaya konacaktır. Bunun için yirminci yüzyılın başlarında gündemde bulunan bahçe-kent vb. yaklaşımlar bir yana bırakılarak, Ankara'nın Jansen planı ile akran olan ve Atina Anlaşması adı ile anılan belge üzerinde durulacaktır.

Ayrıca ölçülebilir değerlerin karşılaştırılmasını yapabilmek amacı ile açık ve yeşil alanların kişi başına düşen büyüklüklerine ilişkin bir değerlendirme yapılacak, öngörülen standartlara yakınlık/uzaklık sergilenen, standartların kendileri tartışılmayacaktır. Böyle bir öngörünün nedeni şudur: Jansen planında da, Uybadın-Yücel planında da, bu planlara temel olan çalışmalarda da herhangi bir standarttan söz edilmemiştir. Standart üzerine tartışmalar 1960'lı yıllarda yapılan çeşitli akademik çalışmalarda gündeme getirilmiş, planlar ile var olan durum arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu karşılaştırmalarda genellikle açık alan/yeşil alan kavramları birlikte ya da ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu yüzden bu farklı çalışmaları bir sürecin çeşitli kesitlerine ilişkin çalışmalar olarak değerlendirmek güçlüğü bulunmaktadır. Bu güçlüğü yenmek için varsayımlar, sayısal düşümler üretmek olasıdır. Ancak amaç, bir standart yeterliliğini/yetersizliğini ortaya koymak değil, bir sistemin olup olmadığını, gelecekte bugün var olan değerlere yaslanarak bir sistem oluşturulup oluşturulamıyacağını tartışmaktır.

2. ATINA ANLAŞMASI - 1933

1933'te Atina'dan toplanan Uluslararası Modern Mimari Kongresinde (CIAM) şehirciliğe ilişkin ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler içinde ve konumuza ilişkin "Boş Zamanların Değerlendirilmesi" ana başlığı altında, bugün bile geçerli gözlemler sergilenmiş; ardından, planlamada gözardı edilmemesi gereken kimi ilkeler ortaya konmuştur. (3) Burada sergilenen gözlemlere göre kentlerde:

- Serbest Sahalar yeterli değildir.
- Serbest Sahalar yeterli genişlikte oldukları zaman da, çoğu kere yerleri iyi seçilmemiştir; bu bakımdan, halk kütelleri tarafından yeterince kullanılmamaktadır.
- Serbest sahaların merkezden uzak oluşu, şehrin sıkışık bölgelerindeki mesken şartlarının düzelmesine imkan vermemektedir.

(1) Önemli ve ayrıcalıklı bir çalışma olarak 1979 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde 2000 YILINA DOĞRU SANATLAR SEMPOZYUMU düzenlendi ve bu sempozyumda sunulan bildiriler aynı yıl yayımlandı. Ayrıca İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsünün 6. Danışma Kurulu 25-26 Aralık 1975 toplantısı bildirileri 2000 YILINDA İSTANBUL adı ile yayımlandı.

(2) Tankut, Gönül, *Bir Başkent'in İmarı Ankara (1929-1939)*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara 1990, Sf. 1-2.

(3) İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi - 52, *Atina Anlaşması*, Ankara 1956, Sf. 51-60.

- Esasen nadir olan spor tesisleri genellikle, bu tesislerden faydalanacak olanların yakınına yerleştirilmiş olmak için, gelecekteki mesken veya endüstri mahalleleri olarak ayrılmış yerlerde, geçici olarak donatılmış, eğreti ve hiç durmadan yer değiştiren tesisler halinde kurulmuşlardır.
- Haftalık boş vakitlere ayrılabilir olan sahalara, çoğu zaman şehre iyi bir şekilde bağlanmamıştır.”

Olumsuzluklar sergileyen bu genel gözlemlerin, planlamada göz önünde bulundurulacak kimi ilkelerle iyileştirilmesi, ortadan kaldırılması olasıdır. Atina Anlaşmasına göre bu ilkeler de şöyle sıralanabilir:

- “• Her mesken mahallesi, bundan böyle çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin oyunlarını ve spor faaliyetlerini rasyonel bir şekilde düzenlemek için gereken yeşil sahalara kapsanmış olmalıdır.
- Sağlığa aykırı adacıklar ortadan kaldırılmalı ve bunların yerini yeşil sahalara almalıdır: bunlara bitişik olan mahalleler böylece sağlıklarını kazanmış olacaklardır.
- Yeni yeşil sahalara, açık ve seçik bir şekilde belirlenmiş gayelere hizmet etmelidir: çocuk bahçelerini, okulları, gençlik merkezlerini kapsamlı ve toplumun kullanacağı binaların hepsini meskene sıkı bir şekilde bağlamış olmalıdır.
- Haftalık serbest saatler elverişli bir şekilde hazırlanmış yerlerde geçirilmelidir: parklar, ormanlar, spor sahalara, stadyumlar, plajlar v.s.
- Bütün bunlar daha önce mevcut olan unsurlardan faydalanarak hazırlanmış olmalıdır: ırmaklar, ormanlar, tepeler, dağlar, vadiler, göl, deniz v.s....”

Bu ilkelerde açıkça bir sistemden, bütünlükten söz edilmemektedir. Ancak “meskenlerle sıkı bir şekilde bağlanmış olmak” “mevcut olan unsurlardan faydalanmak”, farklı yaş gruplarına yönelik düzenlemeler yapmak gibi ilkesel yaklaşımlar, tasarımcılara; bütünlüğe, birbirine eklenebilen, bir başka anlatımla sistemleştirilebilen alanları çağrıştırmaktadır.

Bu genel çerçeve doğrultusunda, bugün kent planlamada, kullanım biçimini dikkate alan ve “Neighbourhood”çu planlama anlayışının sınıflaması” olarak adlandırılabilir sınıflama oldukça sık kullanılmaktadır. Bu yaklaşım yeşil alan sorununu bir “standartlar” sorunu olarak ortaya koymaktadır. Daha geniş kapsamlı yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar üzerinde tartışmalar da sürüp gitmektedir. Tartışmalarda açık alanları, yeşil alanları birbirine bağlamanın kullanıcılar açısından pek de anlamı olmadığı, kullanıcıların bu bağlantıların farkında bile olmadıkları da ifade edilmiştir. Sürekliliği olan yeşil alanlara bu karşı çıkışın sonucunda dağınık ve parçalı biçimlenişin savunması yapılmıştır. Her iki yaklaşımda da bakım, işletme vb. sorunlar da ortaya konmuştur.

Bu alanların biçimsel özellikleri de ayrı bir tartışma konusudur. Örneğin, yeşil kuşaklar ve halkalar, yeşil kamalar, yeşil şebeke vb. biçimlerin harita üzerindeki dağılımları da türlü yara ve zararları ile tartışılmıştır.(4)

Tüm bu tartışmalar dünyada, bilim çevrelerinde Atina Anlaşması sonrasında ve 60’lı yılların başından bu yana sürdürülmüştür.

Ankara’da ise, planlamadan, uygulamadan, denetlemeden sorumlu tüm kişi ve kuruluşlar bilmekte ve kentte yaşayanlar görmekteki ki 50’li yılların başından bu yana yeşil alanlar giderek yetersizleşmiştir. Kentte bir yeşil alan sisteminin varlığından söz edilemez. Tüm çabalar da bu yetersizliği gidermeğe yöneliktir.

O halde bu noktaya, planlı yeşil yoksulluğuna nasıl gelinmiştir? Neden sonuç ilişkilerine değinmeden, önce kentin planlama öyküsü kısaca sunulacak, bu yolun nasıl katedildiği kısaca anlatılacaktır.

3. ANKARA’NIN PLANLAMA SÜRECİNİN KISA ÖYKÜSÜ

Ankara’nın başkent seçilişinden buyana geçen dönem, kentin başdöndürücü bir hızla büyüme dönemidir. Dönemin başlangıcında Cumhuriyet’e yakışacak bir başkent kurma isteği 1927 yılında açılan uluslararası bir yarışma ile kapsamlı bir plan fikrine oturtulmuştur. Elde edilen planın uygulanması süreci bu bildiriğin konusu içinde yer alamaz. Ancak şu söylenebilir: Kısaca “Jansen Planı” olarak anılan bu planın uygulanmasında plan müellifi Ankara belediyesi’ne danışmanlık yapmıştır. Herman Jansen’in görevden uzaklaştırılmasına kadar geçen on yılı aşkın bir süre Ankara İmar Planı, güçlü bir siyasal koruma altında bulunmasına karşın yine de sapmalara uğramıştır. Jansen 1938 yılında “Artık bu planın altından imzama silebilirsiniz.” demek zorunda kalmıştır.

Savaş yıllarının duraganlığından sonra 1950 yılların başında şehirleşme kasırgasının baskınına uğrayan tüm ülkemiz kentleri gibi, Ankara’nın savuşturamayacağı açıktı. Bu dönemin en belirgin imar tutumu da kentte giderek azalan kamu arsaları karşısında Belediye’nin yeşil ve açık alanlara yönelmesi ve bunları ortadan kaldırmasıdır.(5)

İşte bu ortamda yeni bir yarışma açılması, kararlaştırılmıştır.

İkinci yarışma sonunda elde edilen plan da “Kriz durumunda çözüm arayan bir çaba” olmaktan ileri gidememiştir.(6)

Kısaca 1957 planı ya da Uybadın-Yücel planı olarak anılan bu planda ölü bir plandı.(7)

Ankara için hazırlanan planlardan üçüncüsü metropoliten ölçeklerde ele alınmış ve 1990 yılı hedeflenmiştir. Ancak 1970 te başlayan üst ölçekli bu planlama çalışması 1982 yılında onaylanabilmiştir. Üst ölçekli bu planın yanısıra tüm değişiklik ve eklentileriyle Uybadın-Yücel planı kentin bir kesiminde uygulama planı olarak şimdi de yürürlüktedir.(8)

1980’li yılların ilk yarısı; Ankara’daki mevcut planların yasal düzenlemelere dayandırılan “ıslah” çalışmaları ile, siyasal ve ekonomik çalkantılarla, planlama-uygulama-denetleme örgütlerinin bütüncül davranışlarından, bakış açılarından tümü ile yoksun olduğu bir dönem olarak belirginleşmektedir.

1985 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanan “1985’TEN 2015’E ANKARA” adlı araştırma, çok yanlış kullanılması bir yana bırakılırsa, 2000’li yıllara ilk kez yönelmiş, önemli ve ciddi bir belge olma niteliğindedir. Ancak bu araştırma da 1990’lara geldiğinde bağımsız geliştirilen çok sayıda planlama ve uygulama ile saptırılmış bulunmaktadır. Bu çalışmanın da hızla gözden geçirilmesi kaçınılmaz görünmektedir.(9) Bu araştırma da bir plan değildir.

(4) Ateş, Turgay, Ankara Kenti Yeşil Alan Sisteminin Planlanmasında Mogan Gölü-Akköprü Arasındaki Göl-Akarsu Sistemi Çevresine İlişkin Potansiyel Ağırlığın Saptanması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Fen Bil. Enst. Peyzaj Mim. A. Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 1985, Sf. 6-15.

(5) Ateş, Turgay, age, Sf. 85.

(6) Tankut, Gönül, age, Sf. 5.

(7) Bademli, Raci, Ankara Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Ekim 1990, 1990’dan 2000’li Yılların Ankara’sına Bakış, Sf. 42.

(8) Bademli, Raci, agm, Sf. 42.

(9) Bademli, Raci, agm, Sf. 44.

1989 Yerel Seçimlerinde Ankara Büyükşehir Belediye Başkan adayı olan Murat Karayalçın seçim bildirgesi niteliğindeki Ankara Programında (10) Ankara'yı 21. yüzyıla çağdaş bir başkent olarak hazırlamaya söz vermektedir. Bu bağlamda Ankara'nın Yeşil olması gerektiğini ifade ile yapılması gerekenlerini yapacaklarını sıralamaktadır. Vaatler dizisi, metropoliten alan ölçeğinde kente büyük açık alanlar ve yeşil alanlar kazandırmaya yöneliktir. Kuşkusuz ve vaatler bir plan değildir, bir sistem önerisi değildir, planlanması ve uygulamaya dönüştürülmesi gerekli bir "program" dır.

4. ANKARA'NIN PLANLAMA SÜRECİNDE YEŞİL ALAN PLANLAMASINA YAKLAŞIM

Kısa öyküsü yukarıda sunulan planlama süreci içinde anılan planlar yeşil alanları nasıl ele almışlardır? Bu soruya yanıt olacak bulgular, konumuz açısından geçmişi tanımaya bugünü anlamaya yardımcı olacaklardır.

İlk planın müellifi Jansen'e göre: "Şehircinin vazifesi, şehirde mevcut bulunan tabii kıymetlerden göl, orman, tepelik ve yamaçlar, hakim yerler ve bahçeleri ele alarak, onları şehir dahilinde açacağı yeşil şeritlerle süsleyerek bir yeşillik ağı kurmaktır. Bunları da herhangi bir yapıdan istiladan koruyarak umum için muhafaza etmek şarttır. ...velhasıl bu kısım yeni şehirciliğin hayatı ve esası demektir." Ayrıca, çocukların evlerine gidip gelmelerini kolaylaştıracak yeşil şeritlerin de önemi büyüktür. Hava güvenliği açısından da "yeşillik ağlarının önemi giderek artmaktadır. Kentlerin "yeşillik kemerleri" ile parçalara ayrılarak korunması olasıdır. (11)

Jansen, Atina Anlaşmasında ortaya konan ilkelerle benzerlikleri olan bu temel ilkelerden çıkarak hazırladığı ve yukarıda giriş bölümünden alıntılar yaptığımız raporunda "Serbest Saha" başlığı ile "Dere Vadileri"ni, Kutrani Yeşillik Şeritleri"ni, "Gençlik Parkı"ni, "Spor Sahaları"ni, "Hipodrom ve Stadyom"u ayrı ayrı ve çeşitli yönleriyle açıklamıştır.(12)

Jansen planı bu ilkeler ve açıklamalar çerçevesinde incelendiğinde plancının; yeşil ve açık alanları yapısal bir tavırla ve bir peyzaj plancısı gibi yorumladığı, tasarladığı görülmektedir. Planda yeşil kuşaklar oluşturulmuş, yeşil alanlar konut alanları ile bütünleştirilmiş, bu yeşil alanların kendi aralarında bir sistem oluşturması sağlanmış, doğal değerler büyük yeşil alanlar ve parklar olarak değerlendirilmiştir.(13) Demek ki Atina Anlaşması ile somutlaştırılan planlama ilkeleri sıcaklığı sıcaklığına ülkemize taşınabilmiş uygulama olanağına kavuşturulmuştur. Bu yaklaşım dünya'ya ekonomik bir krizin egemen olduğu bir dönemde, güç koşullarda Ankara'nın çağdaşlaşma yolunda çağdaş oluşumlara ne kadar açık olduğunun en önemli kanıtlarından biridir.

1950'lerin başına gelindiğinde durum kötüleşmektedir. 1956'da sonuçlanacak olan imar planı proje yarışmasına hazırlık olmak üzere oluşturulan "İmar Komisyonu"nun 1953 yılında hazırladığı belgeye/rapora göre açık ve yeşil alan açısından durum, bugünküne oranla çok parlaktır. Kişi başına düşen park ve çocuk bahçesi 12.14 M² dir. Ancak hemen şunu söylemekte yarar vardır: bu alanların dağılımı da çok dengesizdir. İkinci yarışmayı yönlendirici olacak olan bu raporda yeşil ve açık alanların M² olarak miktarının ne olması gerektiğine ve dağılımına ilişkin bir tutarlı öneri bulunmamaktaydı.(14)

1957 Uybadın-Yücel Planı raporu'nda da "Yeşil Sahalar (Spor tesisleri, eğlence ve gezinti yerleri) başlığı altında konu incelenmiştir. Çok kısa ve dağınık olan bu inceleme aşağıya aynen alınmıştır:(15)

"Ankara'da bugün mevcut olan neviden tesislerden gayri, şehrin ihtiyacını karşılamak üzere projede yer yer yeni parklar ve spor sahaları gösterilmiştir. Bunlardan gayri olarak İncesu Barajı üzerinde kurulacak olan hayvanat bahçesi burada çok lüzumlu bir ihtiyacı şehre çok yakın olarak temin edecektir.

Belediyenin istekleri içine giren Olimpiyat Sitesi için bu günkü Orman Çiftliğinin düzlük olan yerlerinden istifade etmek imkanları her zaman için mevcuttur. Bu açık sahalar bu gaye için ve bilhassa ileride Hipodromun buraya nakli düşünülerek açık bırakılmalıdır.

Atlı spor kulübü ve golf sahası için Söğütözünde yer tefrik edilmiştir. Aynı zamanda tenis ve diğer küçük saha oyunları için yerler gösterilmiştir.

Sivil Hava alanının Esenboğa'ya naklinden sonra bugünkü Sivil hava alanı ileride havacılık kulüplerine tahsis olunabilir."

Uybadın-Yücel planı, ülkenin ve giderek Ankara'nın içinde bulunduğu kentleşme sürecinin tüm boyutlarıyla kavranmadığı bir dönemde yürürlüğe girmesiyle etkisiz ve talihsiz bir plan olmuştur.(16)

Ancak konumuz açısından plan incelendiğinde, bu planın, Jansen planının öngördüğü ve bir ölçüde gerçekleşmiş bulunan yeşil sistemini-İmar Komisyonu'nun yanlış yönlendirmesiyle-bozan bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Örneğin Kurtuluş Parkı içinde sürekli hizmet verecek bir lunapark önerilmiştir. Sıhhiye'deki bugünkü Abdi İpekçi Parkı'nın yerinde Belediye Sarayı düşünülmüştür. Dil-Tarih-Coğrafya fakültesi karşısındaki alanda yüksek bloklar ve Atatürk Bulvarına seçenek yollar tasarlanmıştır. Poligon Park Gar'a yakınlığı nedeniyle Şehirçi Otobüslere ayrılmıştır. Bütün bunlar Jansen planı'nın getirdiği yeşil sistemi bir başka planla bozan, yozlaştıran önerilerdir.

Planda yeşil ile ilgili olumlu sayılabilecek önemli öneriler, Ankara Çayı vadi tabanında bir Olimpiyat Sitesi ile İncesu vadisinde İncesu Barajı, rekreasyon alanları, ve Hayvanat Bahçesi önerileridir.(17)

Bu özellikleri ile plan raporuna göre kişi başına 32.2 M² yeşil karakterli alan düşmekte, kentsel alanlardaki yeşil alan ise yaklaşık 12 M² yi bulmaktadır. Ancak, Ankara hiçbir zaman bu değerlere ulaşamamıştır. (18)

1957 Planı sonrasında 1965'te yapılan bir araştırmaya göre yeşil alanlar, ve oran olarak hızla azalmaktadır. Bu araştırmalarda 1960 yılı nüfus alınarak yapılan bir hesaba göre bazı semtlerde kişi başına düşen yeşil alanlar hemen hemen cm 2 lerle ölçülür değerlere inmiştir. (19)

(10) Karayalçın, Murat , **Ankara Programı, Ankara Söz Veriyorum**. Ankara, 1989. Sf. 3-17.

(11) Ankara İmar Planı, Alaeddin Kral Basımevi, İstanbul 1937, Sf. 11-12.

(12) Ankara İmar Planı age, Sf. 29-35.

(13) Ateş, Turgay, age, Sf. 80.

(14) Ateş, Turgay, age, Sf. 98-100, Yüksel Öztan'ın Peyzaj Mimarlığı dergisininin 76/1 no. sayısında yayımlanan bir makalesinde 1950 yılında Ankara'da Yeşil / Açık alan miktarının 5.1 M² olduğu ifade edilmektedir.

(15) Ankara İmar Planı İzah Notu. Sf. 16.

(16) Ateş, Turgay, age, Sf. 106.

(17) Ateş, Turgay, age, Sf. 102-103.

(18) Ateş, Turgay, Sf. 103.

(19) Ateş, Turgay, Sf. 99.

Ankara'nın planlama sürecine "metropoliten" kavramının girdiği 1970'li yılların başlarında Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanacak olan 3. plan için çeşitli ön çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda yapılan bir araştırmanın başlangıcında bu araştırmanın "...kentsel servislerin durumunu saptamak ve yetersizlikleri ortaya koymak amacı ile" yapıldığı ifade edilmiştir.(20) Gerçekten araştırma, en büyük eksikliğin yeşil alanlarda olduğunu, kişi başına 0.42 M² yeşil alan bulunduğunu ortaya koymuştur. Yukarıda anılan araştırmaya ve diğer çalışmalara dayandırılarak ortaya konan nazım plan hedeflerinde de "kentsel alanda yaşayan ve yaşayacak olan bütün sosyo-ekonomik grupların barınma, çalışma ve **rekreatif** ihtiyaçlarını karşılayacak... fiziki çevre koşullarının" geliştirilmesinden söz edilmiştir.(21)

1990 yılını hedef alan Ankara Nazım Plan Şeması dikkatle incelendiğinde bu şemanın sadece eğilimlere değil doğal verilere uyumlu bir biçimde yönlendirildiği ve vadi tabanlarının yeşil işlevlere ayrıldığı, mevcut yerleşim alanları çevresinde bir yeşil kuşak oluşturulduğu, görülmektedir. Böylelikle kentsel gelişim; yeşil alanlar ve kültür ağırlıklı bir koridor etrafında Ankara Çayı Vadisi tabanında, kamu elindeki araziler üzerinde, batı yönüne çekilmiştir. (22) Bu doğrultuda 1970-85 döneminde bir iyileşmenin gerçekleştiğinden sözedilebilir. Yeşil kuşakları oluşturmak üzere kamu elinde büyük topraklar geçmiştir, kent içi yeşil alanların artırılması çabaları yoğunlaşmıştır. Artık kent içi açık alanlara AOÇ ve ODTÜ gibi alanlar katılmıştır. Nüfus artış hızının yavaşlaması da kendinden bir standart iyileşmesi aracı oluşturmuştur. Kentsel ölçekteki bu iyileşmelere karşın semt düzeyinde oransal bir geriye gidış söz konusu olmuştur. (23)

1980'lerin sonunda, 1990'ların başında içinde bulunduğumuz bu döneme gelince; Ankara Programı Uygulama Planı'nın gün ışığına çıkması ile bir bütünden çıkarak, metropoliten alanın yeşil alan ve açık alan gereksinmelerinin giderilmesi için çalışmalar başlatıldığı görülmektedir. Ankara Programı Uygulama Planı'nın, hazırlanıp, Büyük Şehir Belediye Meclisi'nin bilgisine sunulmuş olması, bir başka anlatımla Kamuoyuna Açıklanmış bulunması bu planı bağlayıcı bir belge haline getirmiştir. Planın bu niteliği du "Sunuş" yazısında özenle belirtilmiştir. Bu nedenle üzerinde durulması gerekli önemli bir belgedir.(24) Bu belge adından da anlaşılacağı gibi uygulamaya yöneliktir.

Ötedenberi ülkemiz planlama çevrelerinde yakınılagelen uygulamaya + planlama bütünlüğü sağlamayan yaklaşımlardan ders alındığını, çok dinamik bir kentleşme sürecinde uçları kapanmış bir planla yola çıkmanın anlamsız olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle ilginçtir.

İşte önemini ve ilginçliğini vurguladığımız bu uygulama planında, "Fiziksel Planlama ve Yeni Yerleşim Alanları" ana başlığı altında sunulan projelerin içinde "Yeşil Alanlar ve Dinlenme Yerleri" alt başlığı, konumuzla doğrudan ilintilidir.(25)

Altbaşlığın oluşturduğu bölümde 3 projeden sözedilmekte ve bu projelerin tanımları yapılmakta, özetle nitelikleri ortaya konmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili sorumlu kuruluş ile işbirliği yapacak diğer kuruluşlar belirtilmekte, zamanlama ve finansman gereği ile olası kaynaklar sıralanmaktadır.

Çerçevesi böylece kurulmuş olan ve bu bölümde yer alan projelerin adları ve nitelikleri şunlardır:

Birinci proje; "İmrahor Vadisi, Eymir Mogan Gölleri Havzası Doğal Park ve Ankara Metropoliten Alanı için Dinlenme ve Eğlence Yerleri Geliştirme Projesi"dir. Bu proje ile bu vadinin ekolojik özellikleri bozulmadan Ankara Metropoliten Alanı'nın hafta sonu dinlenme ve eğlenme gereksinmesini karşılayacak alanlardan biri olarak planlanması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

İkinci proje; "Yeşil Kuşak Projesi"dir. Bu proje ile Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığınca uygulaması sürdürülen, Yeşil Kuşağın 2015 Ankara Makroformu çalışmasında öngörülen genişlikte gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır.

Üçüncü Proje; "Dikmen Vadisi Çevre Düzenleme Projesi"dir. Kentin güney yamaçlarından kuzeye, kent merkezine doğru uzanan Dikmen Vadisi'nin çok amaçlı bir "özel geliştirme projesi" olarak tasarlanması ve uygulanmasına ilişkin bir projedir. Proje; doğal çevre niteliklerinin geliştirilip düzenlenmesi ile yoğun konut alanları arasında kolay ulaşılabilir, bir yandan şehir içindeki yeşil alanlara, öte yandan güneydeki orman ve göllere ulaşmada kesintisiz bir yeşil alan sağlanmasını amaçlamaktadır.

90'lı yılların bu projelerine ve amaçlarına bakıldığında Jansen planında var olan, ama elden kaçırılan değerlerin yeniden kazanılması için, artık kent ölçeğinde değil, Metropoliten Alan ölçeğinde çalışmalar yapıldığı, bir yeşil sistem oluşturulmaya çalışıldığı, doğal değerleri, doğal özellikleri korumaya özen gösterildiği ve planlama + uygulama bütünlüğü içinde konuya yaklaşıldığı görülmektedir.

Bu yaklaşım Ankara'nın 2000'li yıllara bir yeşil alan sistemi oluşturma çabası içinde gireceğinin somut belgeleridir. Ancak bu belgelerin belge olmaktan çıkarılarak mekanda da somutlaşması gerekir.

Öte Yandan Ankara'nın yerleşik alanındaki açık alan/yeşil alan noksanlıklarının giderilmesi konusunda Ankara Programı Uygulama Planında herhangi bir projeden söz edilmemektedir. Gelişme alanlarında bu eksikliğin kendi içinde giderilebileceği varsayılsa bile, var olan ve giderek yoğunlaşan yerleşik alandaki eksikliğin nasıl giderileceğine, ya da donatımsızlığın nasıl azaltılabileceğine ilişkin herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bu eksikliğin ilçe belediyelerin süregelen parçacı yaklaşımları, sınırlı olanakları ile nasıl giderilebileceği/azaltılabileceği ayrı ve ayrıntılı bir "uygulama planı" ile yukarıda anılan projelere entegre edilebilir, eşgüdüm sağlanabilir.

SONUÇ

1930'lu yılların başından günümüze Ankara planlaması sürecinde yeşil alanlara, açık alanlara ilişkin yaklaşımlara bakıldığında, sadece ilk plan olan Jansen Planı ile Metropoliten Alan'a ilişkin olan ve Ankara Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanan planlarda bir sistem oluşturma çabası görülmektedir. Bugün Büyükşehir Belediyesinin ele aldığı projeler de gelecekte makroformun belirleyicisi olacak yeşil alan sisteminin parçaları olabileceklerdir. Semt ölçeğindeki eksikliklerin giderilmesi ise giderek olanaksızlaşmaktadır.

Dikmen vadisi projesi bu bağlamda giderek güncellenen ancak çok önemli büyüklükte finansman gerektiren bir projedir. Gerçekleştirilmesi doğrultusunda önemli adımlar atılmıştır. Ankara'da bir yeşil sistem oluşturulması için benzer projelerin hızla üretilmesi, yaşama geçirilmesi, gerekmektedir.

(20) İmar ve İskan Başkanlığı Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu Yayın No. 3, **Ankara Kentsel Servisler ve Çevre Standartları**, 1937, Sf. 1.

(21) İmar ve İstanbul Bakanlığı age, Sf. 20.

(22) Ateş, Turgay, age, Sf. 108.

(23) Ankara Büyükşehir Belediyesi, ANKARA 1985'ten 2015'e Ankara, 1987, **Ankara Kent Makroformunun Değerlendirilmesi**, İlhan Tekeli, Sf. 171.

(24) Büyükşehir Belediyesi, Ankara Programı Uygulama Planı 1989, Ankara, Sf. 3.

(25) Büyükşehir Belediyesi age, Sf. 16-17.

Ankara'nın sorunlarını çözmek yalnızca yerel yönetimin görevi olmamalıdır. Ankara bir başkenttir. Başkent'in sorunlarının giderilmesinde, ülke ölçeğinde görev üstlenmiş tüm kurum ve kuruluşların, ve merkezi yönetimin de duyarlı davranması, kendini sorumlu görmesi söz konusu olmalıdır. Bu düşünce genelde Ankara'nın planlı gelişmesinin, özde yeşil alan/açık alan gereksiniminin olabildiğince giderilmesinin, merkezi yönetim politikaları içinde yer almasını gerektirir. Yerel yönetim bu bağlamda, eşgüdümü sağlayıcı, yönlendirici olmak konumundadır. Bu ilkedен çıkarak özellikle kamu elinde bulunan ve Ankara'nın açık alan gereksinimi için yeterince ya da hiç kullanmadığı arazilerin bu amaçla kullanılması sağlanmalıdır. Bu amaçla üretilecek dönüşüm projeleri, çok önem kazanmaktadır. Örneğin Askeri birliklerin ve okulların kullandığı ve artık kent içinde kalmış bulunan, belki de güvenlikleri de zedelenmiş bulunan alanların böyle bir dönüşüm için önemli bir potansiyel olduğu düşünülebilir. Bu potansiyelin kente kazandırılması için geliştirilecek dönüşüm projelerinin gerçekleşmesinin zor hatta olanaksız olduğu hemen söylenebilir. Ancak böyle bir yaklaşımın da tartışmaya açılması gerekmektedir. Önemli büyüklüklere ulaşan kamu kuruluşlarının bahçeleri de bu amaçlar için kullanılmak üzere düzenlemeye sokulmalıdır.

Atatürk Kültür Merkezi'nin gerçekleştirilmesi doğrultusundaki çabaların artırılması zorunludur.

Yeşil kuşak projesinin geliştirilmesi çabaları da yoğunlaştırılmalı ve bu alanların aktif olarak kullanılmasına olanak sağlanmalıdır.

Metropol ölçeğindeki bu çabalara, Semt ölçeğinde olanak yaratma çabalarının katılması sivil kütle örgütlerinin desteklenmesi ile olası görülmektedir. Bu çabalara proje bazında üniversiteler yardımcı olmalıdır. Semt ölçeğinde "Güzelleştirme Dernekleri" yarıştırmalıdır.

Ankara'nın başkent oluşundan bu yana yaşadığı planlama + uygulama sürecinde açık alan + yeşil alan açısından çok düşük değerlere sahip olabildiği ortadadır. Bu bakımdan yukarıda sıralanan öneriler bir sistemin oluşturulmasına yönelik değil, mevcut durumunun iyileştirilmesine yöneliktir. Ancak bu çabalar, bir sistem oluşturma ilkesi gözardı edilmeden sürdürülürse 2000'li yılların ikinci çeyreğinde tüm ülkede kentsel mekanlarda yoğun bir biçimde sürdürüleceğine inandığım, sağlıklılaştırma çabaları içinde Ankara'da bir yeşil alan sistemi oluşturulabilmesi için olanaklar hazırlanmış olur. Ankara'da bu olanak görülmektedir. Bizden sonraki plancı kuşaklara ve Ankara kentinde yaşayanlara bu olanakların sağlanması olasıdır.

ÖZET

Başkent Ankara'nın planlı bir biçimde geliştirilmesi, Cumhuriyetin kurucuları tarafından amaçlanmıştır. Bu amaç siyasal bir tercih olmuştur.

Kent imar planlarının ilki olan ve 1932 de onaylanan Jansen planında bir sistem oluşturan yeşil alanlar vardı. İkinci plan 1957'de onaylanan Uybadın-Yücel planıdır. Bu plan bir öncekinde oluşturulan yeşil alanları bir ölçüde korumuştur. Ancak bu planda da çok hızlı şehirleşme nedeniyle yetersiz kalmıştır. 1970'te ele alınan ve 1982 de onaylanan Ankara Metropolitan Alan Nazım İmar Planı açık ve yeşil alanlar oluşturma çabası içinde olmuştur. Ancak meskun alanlardaki yeşil alan yetersizliği giderek artmıştır. "ANKARA, 1985'TEN 2015'E adlı rapor metropoliten alan makroformunu ele alan bir yapısal plan olmuştur. Bu planda açık alanları bir sistem olarak ele alma çabası vardır. Bugün Ankara'da yapılan çalışmalar, 2000'li yılların makroformu için bir sistem oluşturabilirler. Yerleşik alanlardaki yeşil alan eksikliklerinin ise giderilmesi zor görünmektedir.

İkibinli yıllarda kentleşme yavaşlayacaktır ve kentlerde sağlıklılaştırma çabaları yoğunlaşacaktır. Bugünlerde yaratılması olası yeşil alanlar 2000'li yıllardaki sağlıklılaştırma çabaları ile bir sisteme dönüştürülebilir. Bu potansiyel Ankara'da vardır.

SUMMARY

GREEN AREA APPROACH in the IMPROVEMENT PLANS of ANKARA and 2000's.

Development of the capital city, Ankara by means of plans was aimed by the founders of the Republic. This aim has constituted a political preference.

In the Jansen Plan, the first of the city improvement plans which has been approved in 1932, there were green areas forming a system. The second plan, Uybadın-Yücel Plan, was approved in 1957. This plan has protected the areas reserved as green areas by the former one. Whereas, this particular plan soon has become inadequate because of the rapid urbanization. Ankara Metropolitan Area Master Plan, taken into consideration in 1970 and approved in 1982, has endeavored to create open areas as well as green areas. Yet, insufficiency of these green areas in the inhabited zones, has gradually increased. The report titled as "Ankara, from 1985 to 2015" has been a structural plan dealing with the metropolitan area macroform. In this plan, there has been the attempt to consider the open areas as a system. Today, the studies which have been conducted in Ankara can create a system for the macroform of the 2000's. It seems hard to remove the absence of green areas in the inhabited zones.

In the 2000's urbanization pace will become slower and improvement efforts will increase. Nowadays, the possible creation of the green areas can be transformed into a system by means of the improvement studies. This potential exists in Ankara.

GENEL KENT PLÂNLAMA SÜRECİNDE AÇIK ve YEŞİL ALAN DÜZENLEMELERİ ve İLLER BANKASI

Hazırlayanlar :

Perihan KİPER	Y. Şh. Pl.
Ayşegül Çil İDİKUT	Peyz. Mim.
Gülden KAYMAKLI	Peyz. Mim.
Eser GÜZELTEPE	Peyz. Mim.
Fazile Karalezli YURDAKUL	Peyz. Mim.
Esin ÇELENKOĞLU	Peyz. Mim.
İller Bankası Genel Müdürlüğü	

İnsanoğlunun yaşadığı çevreyi düzenleme çabaları varoldukları ilk günden başlamıştır. Ancak, özellikle son iki asırdır süregelen sanayileşme ve kentleşme süreçlerine paralel olarak artan çevre sorunları, plânlama konularına daha da önem verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu tebliğ çerçevesinde, ülkemizdeki yerel yönetimlerin farklı alanlardaki sorunlarına teknik ve finansman yardımı ile çözüme getirmeye çalışan İller Bankasının imar plâni ve proje çalışmaları kısaca aktarıldıktan sonra, genel kent plânlama sürecinde, açık ve yeşil alan düzenlemeleri ağırlıklı olarak bazı irdellemelere gidilecektir. Burada amaç, vurgulanan konuların, 2000 Ankara'sının açık ve yeşil alan düzenlemelerinde dikkate alınmasıdır. Sorunların çözümü ancak, geçmişte yapılan hataların tekrarlanmayıp onların giderilmesi ile mümkün görülmektedir. Özetle, kentsel gelişme, yalnızca ekonomik gelişme sorunu olarak görülmeyp sistemli ve bütüncül bir plânlama anlayışı çerçevesi içinde yönlendirilmelidir.

Bildirinin son bölümünde genel plânlama süreci içinde açık ve yeşil alan düzenlemeleri konusu Batıkent örneği incelenecektir.

KENT PLANLAMA SÜRECİNDE İLLER BANKASI:

İlk kez 1933 yılında Belediyeler Bankası adı ile kurulan Banka özde bir mahalli idareler bankasıdır. 1945 yılında ise yetkileri daha genişletilerek İller Bankasına dönüştürülmüştür. Kuruluş amaçlarında, belediyelerin imar işlerini çözmek konusu vurgulanmıştır. Bu amaca yönelik olarak da, finansman yardımı yanında teknik konularda da sorumluluk üstlenilmiştir. Banka kurulduğu tarihten bu yana harita alımı, yapı, su kanalizasyon işleri vb. çalışmalarına paralel olarak yoğun bir şekilde imar plâni çalışmalarını da yürütmüştür. Bugün sayıları 2064'ü bulan Belediyelerin % 95'ten fazlasının plâni en az 1 kez ele alınmış durumdadır. Belediyelerden istek gelmesi halinde ayrıca, İmar plânında yeşil ve açık alan kararı getirilen bölgelerin daha büyük ölçekli plân ve proje çalışmaları da yürütülmektedir. 1975 yılından bu yana, direkt olarak çevre düzenleme ve peyzaj projeleri de üretilmiştir.

Bankada, imar plâni ve peyzaj projeleri; yarışma, emanet yada ihale yöntemlerinden biri ile ele alınmaktadır. Çoğunlukla da ilk iki yöntemle ve bünyesindeki peyzaj mimarı, şehir plâncısı, mimar kadrolarınca yürütülmektedir. 1965'ten bu yana kentsel tasarım ağırlıklı 6 adet proje, yarışma yöntemi ile elde edilmiştir.

Özellikle son 3 yılda arttırılan peyzaj mimarı kadrosu ile, Banka bünyesinde değişik konu ve ölçeklerde toplam sayıları 75'i bulan peyzaj projesi üretilmiştir. Projelerin konusu değişik yerleşmelerin; tarihi çevre, termal alan, kıyı kesimi, karayolu çevresi, park, meydan, çocuk bahçesi v.b. düzenlemeleri gibi çok çeşitli konuları kapsamaktadır. Ayrıca, uygulama sürecinde de danışmanlık yapılmaktadır.

Bankanın plânlama konularında yürüttüğü çalışmalar, teknik eleman kadrosu göreceli olarak daha iyi durumda bulunan büyük şehir belediyelerinde pek söz konusu değildir. Diğer yandan, sempozyumun konusu da dikkate alınarak, genel planlama süreci içinde açık ve yeşil alan düzenlemelerinin yeri Batıkent örneği ile irdelenmeye çalışılacaktır. Bu konuya geçmeden önce geçmişte yapılan bazı tartışmaların yinelenmesi yararlı görülmüştür.

KENT PLÂNLAMA ve AÇIK YEŞİL ALANLAR:

Türkiye, bildiği gibi II. Dünya savaşından sonra hızla kentleşme sürecine giren bir ülkedir. Gelişme sürecinin kaçınılmaz bir sonucu gibi görünen kentleşme, beraberinde bir dizi sorunu da birlikte getirmektedir. Barınma ve ulaşım sorunları, doğal ve kültürel değerlerin yozlaştırılması, çevre kirliliği, teknik-sosyal altyapı ile yeşil alan yetersizlikleri gibi sorunlar bu sağlıksız kentleşmenin bilinen sonuçlarıdır.

Diğer yandan; düzenli ve sağlıklı bir çevre yaratmada açık ve yeşil alan sistemlerinin vurgulanması önemli olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar, açık ve yeşil alan düzenlemelerini doğrudan yada dolaylı olarak ilgilendirebilecek bir dizi yasa ve bu yasalarla da tanımlanmış, yetki ve sorumluluklarla donatılmış kurumlar mevcuttur. Bu kurumların sayısı da oldukça fazladır. Plânlama sürecinde yer alan önemli faktörler arasında; merkezi yönetim kurumları (ilgili Bakanlıklar, DPT, Çevre Müsteşarlığı) Yerel Yönetim Kurumları (Belediyeler ve Köyler), eğitim kurumları, meslek kurumları ve kullanıcılar sıralanabilir. Ancak, süreçte yer aldığı belirtilen bu denli çok kuruluş ve kullanıcılar arasında yetki ve sorumluluk açısından eşgüdümün sağlanması; plânların-

projelerin gerçekleştirilmesi için önemli olmaktadır. Bizde yaşanan plân uygulama kopukluğunun en büyük nedeni anılan eşgüdüm eksikliğindedir. Kaldı ki, birçok konu yasalarımızda yer almasına karşın pratikte gerçekleştirilememiştir. 3194 sayılı İmar yasasında kişi başına en az 7 m² lik alan ayrılması öngörülmüşken (Belediye ve mücavir alan sınırları dışında bu büyüklük 14 m² dir.), yapılan araştırmalar gerçekleşmenin bu değerin çok altında olduğunu göstermiştir.

İller Bankası, İmar Plânlama Dairesince, 1987 yılında yapılan bir çalışmada, 6 bölge ve 13 ilin kentsel yerleşmelerinde (belediye örgütü olan yerlerde) bugünkü arazi kullanım değerlerinin dökümü yapılmıştır. Ve tüm kentsel alan içinde yeşil alanların oranı % 0.4-3.5 arasında, kişi başına düşen yeşil alan büyüklüğünün ise 1-12.8 m² arasında değiştiği belirlenmiştir. Tüm çalışma alanı ortalama ise 4.3 m²/kişidir. Buradaki kentlerin daha çok orta ve küçük ölçekli kentler olduğu dikkate alınırsa büyük kentlerde bu standardın daha da düşeceği açıktır. Kentlerimizde yeşil alan miktarları artırılmalıdır. Ancak ne kadar? Tüm dünya ülkeleri için genel ve evrensel bir açık ve yeşil alan standardı olmayacağı doğaldır. Burada vurgulanmak istenen konu, yeşil ve açık alan miktarlarının artırılması kadar bu alanların konumları ve niteliklerine de önem verilmesidir.

Oysa, bizdeki tartışmalar hala henüz etkin varlığı bulunmayan açık ve yeşil alanların kentlerimizde ne büyüklükte yer alması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kent plânlama eylemi, farklı uzmanlık gruplarının birarada çalışmasını gerektiren bir süreçtir, ve karar vermeden plânlama ve uygulamaya kadar bu ekip çalışması sürdürülmelidir. Ancak, pratikte bunun sağlanamayışı sağlıklı kentsel çevrelerin yaratılmasının nedenleri arasında en az kuruluşlar arası eşgüdüm eksikliği kadar önemlidir. Sektörel yaklaşım kentsel plânlama çalışmalarına da yansımaktadır. Kısa vadeli çözümlere yönelik sektörel yaklaşım yerine, doğal süreçleri, doğanın yapı ve işlevleri ile toplumun gereksinimlerini belirli bir denge içinde doğru tanımlayan bütüncül bir çevresel yaklaşım benimsenmelidir.

Kaldı ki; "21.yy. çevre yüzyılı olacaktır." denilmektedir. 19. ve 20. yüzyıllarda toplumlar sanayileşme ve kalkınmayı ya da ekonomik gelişmeyi tek hedef olarak benimsemişler ve sonuçta doğal kaynakların sorumsuzca tüketildiği doğal ve yapay (kültürel) çevrenin giderek tahrip edildiği bir düzende modern toplum yaratma adı altında hemen tüm işlevlerin mekanize edildiği tekdüze bir yaşam biçimine girmişlerdir. Ve doğal olarak türlü toplumsal ve çevresel sorunları da beraberinde getirecektir.

Bu bağlamda; genel plânlama eylemi içinde sağlıklı yaşam çevreleri yaratmanın en önemli hedeflerinden birisi de, açık ve yeşil alan sistemlerinin oluşturulmasıdır ve bu alanlar kentsel alan içinde belirli bir doku ve yapıya sahip olmalıdır.

Kentlerin düzenli ve sağlıklı bir çevreye kavuşabilmesi, açık ve yeşil alanların, sistemli bir plânlama anlayışı içinde kent içindeki dağılımları, büyüklükleri ile estetik ve işlevsel niteliklerine bağlıdır. Bu nedenle, açık ve yeşil alan sistemleri kentlerin özelliklerine göre, yeşil kuşaklar-tampon yeşiller, yeşil koridorlar ya da daha önemlisi örgün yeşil sistemi ile düşünülerek tüm sistemlerin değerlendirildiği bir bütün olarak tasarlanıp uygulanmalıdır.

Açık ve yeşil alanların konut ile beraber plânlamaya katılımı açısından Batıkent örneğinin bu tebliğ kapsamında ele alınması yararlı görülmüştür.

ANKARA-BATIKENT ÖRNEĞİ

Ankara, başkent oluşundan bu yana sürekli göç alan nüfusunun % 70'i gecekondularda yaşayan, görsel, fiziksel ve sosyal sorunları olan bir kenttir. Ancak, bir yandan da sürekli plânlama çabalarına sahne olmuştur. Hazırlanan plânlarda doğal olarak açık ve yeşil alanlar da öngörülmüştür. Öngörülerin çoğu gerçekleşmese de kentte bugün var olan bir kısım yeşil alanlar hala Jansen plânının kalıntılarıdır.

Plânların çoğu hızlı gelişmeler nedeniyle uygulanamamıştır. Ankara Nazım Plân Bürosunun saptadığı yeşil alan standartlarının ancak % 17'sine ulaşılabildiği, mahalle ölçeğinde kişi başına düşen ortalama yeşil alan miktarının 0.42 m², kent ölçeğinde ise 2.78 m² lerde kaldığı belirtilmektedir.

Ankara, yoğunlaşma karşısında açık ve yeşil alan yetersizlikleri sonucunda, iklim-doğal/topoğrafik yapı ve kentsel gelişme açısından tutarlı bir yapıda gelişemediği için, dünyanın en kirli kentlerinden birisi olmak durumunda kalmıştır.

Kentlerin yaşayan olgular olarak zamanla büyümeleri doğal karşılanmaktadır. Ancak, büyümenin nasıl yönlendirileceği, kent plâncılarının önemli çalışma konularından birisi olmuştur. Genel olarak, kentlerin büyümesi, plâncıları ya var olan kentsel alanlarda yoğunluk arttırmaya, ya da kentsel gelişim için yeni alanlar bulmaya zorlamaktadır. Her iki seçenekte de kent-doğa ilişkilerinde farklı dengeler kurulması gereklidir. Ankara Batıkent yerleşmesi 2. seçenek için bir örnek olarak alınabilir.

Ankara'nın 13.5 km. batısında, yapımına hızla başlanan ve halen devam eden BATIKENT yerleşim alanı, toplu konut üretimi ve kooperatifçilik alanında atılan önemli bir adım olmasının yanı sıra, Ankara halkının yaşam biçimine etkisiyle de toplumun ilgiyle izlediği ve büyük bir grubun geleceğini şekillendirecek bir kent parçasıdır.

Batıkent, 1034 ha.lık alanda yaklaşık 300.000 kişinin yaşayacağı 55.000 konutluk bir alan olarak plânlanmıştır.

Batıkent projesi, gerek fiziki, gerek sosyal ve gerekse istihdam plânlamasında, Ankara kent bütünü içinde ele alınmıştır. Projenin üç temel amacı vardır:

1. Arsa-konut-barınma sorununun gerçek sahiplerini örgütleyerek konut politikalarındaki etkinliği arttırmak,
2. Profesyonel kooperatifçilik anlayışı ile konut kooperatiflerinin etkinliğini arttırmak,
3. Sağlıklı bir kent parçasını halkın katılımı ile yaratmak ve böylece plân kararlarını kamuya malederek kalıcılığı sağlamaktır.

Batı koridorunun seçilmesinde de iklimik faktörler ağırlık kazanmıştır.

Batıkent nazım plânında, kişi başına 10 m² alan hesabı ile toplam 218 ha. yeşil alan ayrılması öngörülmüştür. A.O.Ç. nin plân sınırı içine alınan kısmı da hesaba katılırsa bu ölçüt 22 m²/kişi ye çıkmaktadır. Plânlamada yeşil alanlara ilişkin diğer öngörüler şu şekildedir.

5000 kişilik konut birimlerinde; 1'er hektar park ve çocuk bahçesi; mahalle ölçeğinde; bunlara ilave olarak 1 ha. park-çocuk bahçesi, 1,5 ha. oyun alanı ve semtler bazında + 4 ha. park ve çocuk bahçesi ve 3.5 ha. oyun alanı, ayrıca Batıkent bütünü içinde, spor, oyun alanı, park ve çocuk bahçeleri olarak toplam 80 ha. daha yeşil alan ayrılmıştır. Bunların bir bölümü yaya aksları olarak düzenlenmiştir.

Batıkent projesinin uygulama sürecinde çevresel ve sosyal gereksinimler ikinci plânda kalıp öncelikle çok sayıda konut üretimi amaçlanmıştır. Ancak insan-doğa ilişkisinin giderek azaldığı yoğun ve sağlıklı konut çevrelerinin arttığı Ankara için teknik

ve diğer sosyal altyapı alanları ile birlikte yeşil alanlara da ağırlık verilmelidir. İlk aşamada barınma gereksiniminin önce çıkartılması doğal karşılanabilir ancak, zamanla bu alana yerleşmiş ve yerleşecek olan insanlara sağlıklı çevreler yaratmak da hedeflenmektedir. Unutulmamalıdır ki bu yerleşme birimi plânla geliştirilmiştir, ve Türkiye düzeyinde bir örnek olarak izlenmektedir. Ancak, bugünkü haliyle yoğun konutlaşma ve şantiye görüntüsünde olan Batıkent, henüz sosyal ve teknik altyapı açısından pek de iç açıcı değildir. Bu bağlamda yeterli bir yeşil alan sistemine kavuştuğu da söylenemez. Oysa konut inşaatlarına paralel olarak çevre düzenleme çalışmaları da yürütülebilirdi ve bugünkü beton yığıntısı görüntüsü yeşil ile dengelenebilirdi. Batıkent alanında, ilk yerleşime açılan bölgedeki yaklaşım ve düzenleme devam ettirilerek vakit geçirmeksizin plânda öngörülen yeşil alan sistemleri uygulanmalıdır. Aksi halde, plânla başlamış bu proje alanının Ankara'nın diğer bölgelerinden bir farkı kalmaz. Bölgede açık ve yeşil alan sistemi oluşturulurken, sanayi bölgeleri ve karayolunun olumsuz etkilerini ortadan kaldıracı peyzaj düzenlemelerine de gidilmelidir.

SONUÇ OLARAK:

Çağımızda kentsel gelişmelerin yönlendirilmesinde, politika (karar verme)-Plân-projelendirme ve uygulama süreçlerinde çok farklı uzmanlık alanlarının bir arada çalışmaları artık bir zorunluluktur. Şehir plâncısı, mimar ulaşım plâncısı, peyzaj mimarı inşaat mühendisi, jeolog, sosyolog, ekonomist ve hatta politikacı karar verme sürecinden uygulamaya kadar disiplinlerarası bir çalışmanın önemi kadar, soruna bütüncül ve kapsamlı bir yaklaşımda gerekmektedir. Bir kentsel sistemin algılanması ancak farklı konulardaki uzmanların bir arada çalışarak konuya sistemli bir yaklaşımla bakılması ile mümkündür. Hele ki çalışma alanı; Ankara gibi sosyal ve çevresel sorunlar açısından dünyadaki örnek kentler arasında yer alıyorsa.

Bu bağlamda, yeniden üretilmesi hiçbir zaman sözkonusu olmayan doğal kaynakların ve sınırlı kentsel toprakların duyarlılıkla kullanılması imar politikalarının ilk hedefi olmalıdır.

Kentlerin "imarî" ya da sağlıklı kentler yaratmak amacıyla çıkarılan farklı yasalar ve kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanmasının araçları da geliştirilmelidir.

Diğer yandan, plânların yapılması ve uygulanmasında kentlerimizin asıl sahibi olan kullanıcılara da önemli görevler düşmektedir. Yaşadıkları kente sahip çıkmak kullanıcılar açısından hem hak hem de ödev olmalıdır. Bu ise kullanıcı katılımı olgusunu çağrıştırmaktadır. Özellikle kentteki yeşil alanlar açısından bunun ne denli önemli olduğunu, Ankaralılar, Güvenpark ve Zafer Park örnekleri ile göstermişlerdir.

Son söz olarak, kullanıcıların bilinçlendirilmesi ve halk katılımını arttırıcı yöntemler araştırmalı ve uygulamaya konmalıdır.

ANKARA'DA TOPLU KONUT BAHÇELERİNİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ İÇİN KATKILARI NELER OLMALIDIR?

Doç. Dr. Halim PERÇİN
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

1. Giriş

Barınma, insanların en önemli gereksinmelerinden biri olarak çağların akışı içerisinde bugün önemini arttırarak korumaktadır. Konut sorunu konu edilirken, konut gereksinmesinin karşılanmasında büyük güçlüklerin var olduğunu, tümüyle geçerli çözümler getirilmediğini görüyoruz.

Konut sorununun iki farklı açıdan ele almak olasıdır. Bunlardan birincisi konut ve çevresini, çevredeki yaşam biçimini oluşturan sosyal, ekonomik ve ona bağlı ilişkilerin getirdiği sorunlar. İkincisi ise kişinin yaşamı boyunca, özellikle son yıllarda çalışarak geçirdiği saatlerin azalmasına karşın, tüm aile fertleriyle birlikte gelecek kuşakların içinde yetiştikleri ortamın fiziksel düzeyde ortaya çıkardığı sorunlardır. Bu sorunlara Toplu konut yerleşmesi bir çözüm olarak ortaya çıkmış ve hemen hemen dünyanın tamamında uygulama olanağı bulmuştur.

2. Toplu Konut Anlayışı

İnsan yerleşmelerinin en önemli süregelen şekli toplu konutlardır. Toplu konut, kısaca aynı birimleri birleştiren, aynı duvarları, tavanı ve zemini paylaşan bir yaşam çevresi olarak tanımlanabilir. Toplu konutun en önemli diğer bir özelliği ortak açık alan ve olanakları paylaşmasıdır.

Geleneksel olarak toplu yerleşmelerin düzen ve ölçeği yalnız fiziksel düzeye de değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve ona bağlı ilişkileri de kapsamaktadır. Binlerce sene evvel, geçmiş kültürlerde de yerleşimlerdeki fiziksel yapı zamanla yüksek yapılaşma durumuna gelmiştir. Bu sonuç kesinlikle konut formlarının kesin çizgiler içerdiği anlamına gelmez, aksine her toplum kendine özgü çizgi ve yaşam biçimine uygun çevreleri benimseyip tasarlamıştır.

Son zamanlarda Toplu Konutun tercih edilen birçok nedeni vardır. Esas amaç, toplum yararına istenilen ölçek ve genişlikte konutların belirlenmesi sosyal gruplar için uygun görünüş ve estetikte düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir. Ayrıca kent merkezlerindeki yoğun yerleşime karşın, kent çevrelerinde daha büyük lekeler halinde gelişen toplu konut alanlarında yeterli düzeyde özel yaşamı ve rekreasyon olanaklarını sunmaktadır. Bu olanaklar ancak toplu konut yerleşimlerinde, özel, yarı özel, ve halka açık alanlarda bir sistemin geliştirilmesi ile arttırılabilir.

Toplu konut alanlarının plânlanması, konut gelişiminin tarihi hakkında bir görüş açısı gerektirmektedir. Konut çevrelerinin gelişimini yıllar açısından incelediğimizde her toplumda birbirine benzer süreçlerden geçtiği görülmektedir.

Ancak farklı kültürlerde bir arayışın sonucu olarak toplu konut niteliğindeki yerleşmelerin benimsendiği ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni ise Toplu konutun çok değişik toplum kültür ve ölçeklerinde uygulanabilen bir kentsel konut tipi yaratması, zengin bir geleceğin en iyisi olarak tüm insanların aradığı geleneksel kent ve kırsal yerleşmelerin potansiyeline sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

3. Ankara'da Toplu Konut Alanlarının Gelişim Süreci

Ankara'da nüfus artışının yarattığı konut sorununa çözüm arayışlarında toplu konut yaptırmayı amaçlayan örgütlenmelerin değişik türleri olmuştur. Bunların birincisi büyük kent kooperatifleridir. Memur kooperatifi niteliğinde ve kentin plânlı alanları dışında ucuz arsaları yerleşime açmayı plânlamışlardır. Bu kooperatiflerin öncülüğünü Bahçelievler yapı kooperatifi yapmıştır.

3.1. Bahçelievler Yapı Kooperatifi

Bahçelievler kooperatif mahallesi yalnız imar plânında değil aynı zamanda tipleri de dahil olmak üzere bütün ayrıntıları ile Prof. H Jansen'in bir eseridir. Semtin kuzeyinde sıraevler, güney tarafında ise çift evler bulunmaktaydı. Ortada yer alan geniş bir alan üzerinde okul, gazino ve pazar bulunuyordu. Evler çift ya da sıra evler şeklinde bir ve iki katlı olarak plânlanmışlardı. Bütün evlerin kendilerine ait özel bahçeleri bulunuyordu. II. Dünya savaşıdan sonra yapımına başlanan Bahçelievler yüksek gelirli memur aileleri için düşünülmüştü. Zamanla prestijin Çankaya, Kavaklıdere ve Gaziosmanpaşa'yı semtlerine kayması nedeniyle değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik kendisini kat karşılığı satılan mülklerde yoğunluk farklılaşması ve toplumsal tabakaların yer değiştirmesi şeklinde göstermiştir. Mahalle 1960 yılında orta yoğunluktan (136 kişi/ha) 1970 yılında yüksek yoğunluğa geçmiştir. 565 ha.lık bir alanda kurulmuş olan Bahçelievler Mahallesi günümüzde yapıldığı dönemin toplu konut anlayışını tamamen yitirerek, çok katlı apartmanların yer aldığı nitelsiz bir görünüm kazanmıştır.

3.2. Saracoğlu Mahallesi

Aynı şekilde 1940 larda Devlet memurlarına konut sağlamak amacıyla çıkarılan yasanın ilk büyük uygulaması Saracoğlu Mahallesi'dir. 434 konutluk mahallenin yapımı 1946 yılı sonunda tamamlanmıştır. Bir komşuluk birimi anlayışı ile ele alınan mahalle Paul Bonanz tarafından plânlanmıştır. Bu mahalle plânlamasının ardında Ebenezer Howard'ın bahçe kent arayışları bulunmaktadır.

Mahalle 16.6 ha. lık bir alan üzerinde kurulmuş olup 434 adet konutta 117 kişi/ha.lık bir yoğunlukta plânlanmıştır. Kişi başına yeşil alan miktarı 1.26 m² dir. Küçük değişikliklerin dışında günümüze değişmeden gelen bir özellik göstermektedir. Fakat bu alanın kent merkezinde bir yerleşim birimi olarak kalması bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Saracoğlu mahallesi yeni bir kullanım getirilerek geliştirilmesi ile de bu olumsuzluklar ortadan kaldırılabilir.

3.3. Yenimahalle

Geçmişte diğer bir toplu konut anlayışı içerisinde yapılaşma örneğini Yenimahalle yerleşmesinde görebiliriz.

Yenimahalle'nin kurulması girişimi ilginç özellikler taşımaktadır. Burada konut sorunu karşısında girişimde bulunan belediye olmuştur. Belediyeyi bu yola iten kentin çevresini hızlı bir şekilde saran gecekonduların engellenmesi düşüncesidir. Fakat belediyenin ucuz konut yaparak satma istemi 2480 sayılı "Arttırma ve Eksiltme Kanununa bağlı olarak halka maliyetine satış olanağı bulanamamış, parselleme sonucu ortaya çıkan 175-300 m² büyüklükte 2900 arsa, konut yapımı için halka satılmıştır.

Ucuz arsaya ek olarak, arsaların boş durmasını engelleyen yapıya zorlama hükmü ise Yenimahalle'nin 3-4 yıl gibi kısa bir sürede Ankara'ya 6-7 km uzaklıkta uydur bir kent olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yenimahalle girişimi o günün anlayışı içerisinde başarılı olmuş bir deney olarak bulmamız mümkündür. Bu deneyin altında arsa tahsisi kavramının ilk getirilişi gibi özelliklerin yanında, parsellerin küçük olması nedeniyle yıkılıp yeniden yapılanma yolunda ki girişim pek uygulanmamış, günümüze değin pek bozulmadan kalabilmiştir. Ayrıca arsaların boş durmasını önleyen zorlama, mahallenin bir bütün olarak ortaya çıkışının yanısıra, boş arsaların ortaya koyduğu çirkin görüntüleri ve spekülasyonunda engellenmiştir.

3.4. Mebus Evleri

Mebus evleri 1950 yılında iki ayrı kooperatif tarafından geliştirilen bir konut alanıdır. İlk kuruluşunda 145 parselde 2 katlı bağımsız konut birimler tarafından oluşmakta idi. Ancak 1957 yılında yürürlüğe giren imar yönetmenliğinde kooperatif evleride normal inşaat düzenine alınması sonucunda Mebus Evlerinde kat artışına gidilmiştir.

1971 yılında ise yine kat artışı yapılarak 4 katlı yapı düzenine geçilmiştir. Böylece tasarlandığı biçimiyle her parselde ikişer katlı birer konutu içeren ve bu durumyla 148 kişi/ha bir nüfus yoğunluğuna sahip olan Mebus Evleri, her parselde 12 konut birimine 888 kişi/ha yoğunluğa varan bir kapasiteye ulaşmıştır.

3.5. Batıkent Yeni Yerleşim Alanı

1974 den sonra bazı yerel yönetimler tarafından düşük ve orta gelirliere dönük toplu yerleşme projeleri gündeme gelmiştir. Ankara'da Nazım plân kararlar doğrultusunda düşük ve orta gelirli kentli nüfusu tahsis edilmek üzere kamulaştırılmış olan Batıkent Yeni Yerleşim Alanı bunların en önemlisidir.

Batıkent Projesi 1990 Ankara Nazım Plân Koşulları değerlendirilerek hazırlanmıştır. Batıkent Ankara'nın 10 km batısında yaklaşık 250 000 kişinin yaşayacağı 47 890 konutun yerleşeceği büyüklükte bir kent olarak tasarlanmıştır. Bu konutların 17 890'ı iki katlı bağımsız konutları, 30.000'i ise çok katlı konutları oluşmaktadır. Ayrıca 4.500 konutta kiralık olarak Belediye mülkiyetinde ana merkez, altmerkez ve ticaret üstü merkezlerde bulunacak şekilde projede yer almaktaydı. Kişi başına ortalama 22 m² yeşil alan, 1034 ha alanın % 55'i sosyal servisler için, % 45'i konutlar için öngörülmüştür.

Batıkent alan bütününde yeşil ve açık alanlar bir sistem içerisinde düşünülmesine karşın 1985 yılında plân değişiklikleri ile yeşil ve açık alanlar üzerinde yeni kooperatiflere yer verilerek yoğunluk artışına gidilmiştir. Batıkent yeni yerleşim alanında yoğunluk farklılaşması daha uygulamalar tamamlanmadan başlayarak çok hızlı bir değişim süreci içerisine girmiştir.

3.5. Eryaman Toplu Konut Yerleşim Alanı

Bütününde 210 000 kişilik bir nüfus yerleştirecek olan Eryaman Toplu Konutlarının 1/5000 ölçekli Nazım Plânı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar plânları hazırlanmış ve onanmış bulunmaktadır. Yaklaşık 4800 konut olarak plânlanan ilk etap uygulama alanında çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Eryaman Toplu Yerleşim Alanı ile ilgili fizibilite etüdünde, değişik aile tiplerine, gereksinmelerine uygun konutu seçebilme ve estetik değeri yüksek, doğa ve yakınındaki yerleşmelere uyumlu sağlıklı ve kaliteli bir çevre oluşmasının temel belirleyici olduğu, ayrıca binaların sirkülasyon alanları en aza indirgenerek enerji kaybını önleyecek, düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda vaziyet plânları düzenlenirken, yerleşim prensiplerinde sekiz katlı bloklar anayol çevresinde yerleştirilmiş ve daha formal bir çevre düzenlemesine gidilmiştir. Anayol kenarındaki bloklar iki tepe ile dengelenmiş, yamaçlarda esnek ve topoğrafyaya göre şekillenen daha alçak binalar yer almıştır. Merkezde çarşı, idari yapılar, kültür merkezi, kreş ve temel eğitim sağlık ocağı vb. gibi tesisler meydan ve parklar etrafında düzenlenmiştir.

Yerleşim alanı üç mahalle birimine ayrılmış ve mahalle birimleri birer sosyal donatı çekirdeği etrafında düzenlenmiş adalardan oluşmuştur.

Yerleşim alanının tamamı 95.75 ha dır. Bunun 38.6 ha geniş yeşil alan, 6.35 ha yollar ve otoparklar, 13.63 ha ise sosyal donatı alanlarına ayrılmıştır. Geri kalan 31.6050 ha ise net konut alanları oluşturmaktadır.

Eryaman Toplu Konut Yerleşim Alanında yapı ve yeşil alanlar arasındaki ilişkiler olabildiğince iyi bir şekilde oluşturulmuştur. Ayrıca tüm açık ve yeşil alanlar genel açık alanlar olarak değerlendirilmiştir.

3.6. Çayyolu Toplu Konut Alanı

Önceleri kent içerisinde 1980'lerden sonra ise toplu yerleşmeler için kent dışında yer seçme eğilimleri başlamıştır. Bunun en tipik örneğini Ankara-Eskişehir karayolu çevresinde ilk olarak kooperatifler, daha sonra da arazi sahiplerinin ve konut şirketlerinin mevzii imar plânı adı altında plânlama yaptıkları çayyolu toplu konut alanıdır.

Yönetmeliklerin koyduğu büyüklük alt sınırı 15 ha dan başlayıp 200-300 ha ya kadar varan 5-10 bin nüfuslu yerleşmelere ait mevzii imar plânları, kooperatifler ve özel girişimciler tarafından hazırlanmıştır. Bu plânlarda toplam alanın % 30'luk bir parçasının ortak yeşile ayrılması öngörülmektedir. Fakat çok farklı büyüklüklerde plânlanan bu yerleşmelerde ortaya çıkan ortak yeşil ve açık alanlar bütüncül bir yaklaşımla ele alınmadığı, ve her yerleşmenin birbirinden farklı bir şekilde ortaya çıkan yerleşim düzeni açık ve yeşil alanlar arasında sistemli bir ilişkinin yaratılmasını engellemektedir.

4. Toplu Konutlarda Açık ve Yeşil Alan Plânlaması

Kentlerimizde gelişme yöntemi olarak genellikle birbirini dik kesen cadde ve sokakların oluşturduğu 2 parsel derinliğindeki adaların ve bazan adaları ayıran yolların şekillendirdiği izgara sistemler kullanılmaktadır. Bu şekilde bir doku oluşturmak parsel düzeninde satış ve gelişmenin en kolay yolu olarak görülmektedir. Ankara kenti içinde ve yakın çevresinde plânlanan toplu

konut alanlarında parsel düzeni arazi parçasının doğal formasyonu ve toprak özelliklerine dikkat edilmeksizin keyfi olarak dikdörtgen formu oluşturmaktadır. Ayrıca parsel üretimini teşvik edici yapıyla da değişimi ve yoğunluk artışına çok uygun bir yapı göstermektedir.

Fakat Toplu Konut Yerleşme Alanlarında küme biçimli gelişme için uygulanabilen bütüncül plânlama anlayışı, belli sayıda bir grup oluşturan ve ortak kullanımlar için bölünmemiş bir alan kullanımı öneren sistemin ortaya konması mümkün olabilmektedir. Küme biçimli gelişmelerde konut dışı alanların büyük bir kısmı ortak kullanıma açıktır. Yoğunluk aynı kalmakla birlikte bazı doğal ve ilginç özellikleri olan tepeler, vadiler gibi yükseklik farklılıklarında yaratılarak, paylaşılmaksızın ve işgal edilemeksizin ortak kullanıma açık halde bırakılabilirler. Ayrıca bu ortak açık alan bir rekreasyon çekirdeği ve kent yeşil alan sisteminin bir parçası olmaktadır.

Bu tür yerleşmelerde daha az sayıda ve boyutta alt yapı olanakları hizmeti sağlayabileceği için mekansal gelişme ile ilgili maliyetlerde daha küçük olabilmektedir. Daha az kaplamalı alanın varlığı yağmur sularının büyük bir kısmının toprakça emileceği varsayımından hareket edilerek, yüzey suyu drenajı için daha az masraf yapılabilecektir. Ayrıca suyun toprak tarafından emilmesinin engellenmemesi yörenin ekolojisi açısından da olumlu etkileri olacaktır.

Bir dizi ayrı ayrı mekanların oluşturduğu izole edilmiş parseller yerine Toplu Konut Yerleşme Alanlarının küme şekline plânlamasıyla açık alanları kent yeşil alan sisteminin alt parçaları olarak düşünmek ve geliştirmekte olasıdır. Ayrıca açık ve yeşil alanlar, okullar alışveriş yerleri vb. gibi bağlantılı olarak plânlanabilirse çok daha etkili bir yararlanma olanağı elde edilmiş olacaktır.

Toplu Konut Yerleşme alanlarının küme şeklinde geliştirilmesinde ortak alanlarda mülkiyet ve yönetim önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak açık alanlar öncelikle yalnız o yerleşme alanında yaşayanların yararlanılacağı mekanları olarak düşünülmelidir. Mülkiyeti ise tüm o alanda yaşayanlara ait, olmalıdır.

Küme şeklindeki yerleşme düzenini klâsik anlayış ile karşılaştırırsak alan kullanımında nitelik ve nicelikte büyük farklılıklar olduğunu görebiliriz. Küme düzende yapı yüzeyi % 50 azalmasına karşın konut sayısında % 2-2.5'luk bir artış sağlanabileceği gibi cadde ve sokakların tüm alana oranında % 10'luk bir azalma ortaya çıkmaktadır. Ayrıca açık ve yeşil alanlarda ortak kullanımlar öngörüldüğü için kişi başına düşen ortak yeşil miktarında önemli artışlar ortaya çıkmaktadır.

Ankara kent çekirdeğine Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar büyük lekeler halinde eklenen Toplu Konut Yerleşmelerinde bu yaklaşımların büyük bir kısmını görmek mümkün değildir.

Sonuç olarak Toplu Konut Yerleşim Alanlarının Yeşil ve açık alanlarında yapılabilecek çalışmalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

1. Toplu Konut tasarımlar değişik disiplinlerin oluşturduğu gruplar tarafından hazırlanmalıdır.
2. Toplu Konut imar plânlarında toprağın ortak mülkiyet düzeni özendirilen küme şeklinde gelişme sağlayan plânlamalar yapılmalıdır.
3. Toplu Konut grupları içinde yoğunluğun belli değerler içerisinde kalması ve bakım giderlerinin düşürülmesi için farklı konut tiplerinin aynı yerleşim içerisinde yer alması sağlanmalıdır. Bu değişim bir yandan, oturanların sosyolojik olarak uniform dağılımını ve diğer bir yandan da monoton görünümü engellemiş olacaktır.
4. Çevre bakım örgütlenmesine gidilmeli, sürekli bir bakım grubu oluşturularak kullanıcıların katılımını sağlayacak yasal dayanaklar geliştirilmelidir.
5. Mevcut bitki örtüsü ve topoğrafya yapı kitlelerinin yerleştirilmesinde ve biçim kazanmasında etkili bir araç olarak kabul edilmeli ve konutların yapımı sırasında üst toprağın korunmasını sağlayacak düzenlemeler getirilmelidir.
6. Apartman yöneticiliği müessesesi ve kapıcı gibi yükümlülüklerin dışında yeni yükümlülükler getirilmeli. Toplu yaşam biçimine toplumun alışması ve sosyal kurumların oluşması için sosyal örgütleyici gibi ileri ve kapsamlı işlevler geliştirilmelidir.

ANKARA KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN PLÂNLAMA ÇALIŞMALARINDA YILBOYU YEŞİLİN ÖNEMİ VE ÖNERİLER

Doç. Dr. Güniz AKINCI
Ç.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

1. GİRİŞ

Ülkemiz kentlerinde nüfus artışına paralel olarak artan yapılaşmanın bir beton yığını durumuna gelmesi sonucu ortaya çıkan yeşile özlem, doğal yapısı nedeni ile İç Anadolu Bölgesi gibi ekolojik özellik taşıyan bölge kentlerinde daha fazla hissedilmektedir. Diğer birçok kıyı bölgesi kentlerimizde, kent içinde olmasa da çevreye açıldığında, doğa ile kucaklaşma, yeşile doyma nispeten mümkün olabilmektedir.

Doğanın bir parçası olan insan, özellikle çağımızda ciğerlerinde taze havayı hissetmeye, gün ışığı ve sıcaklığına, toprak kokusuna hasret hale gelmekte, yeşile özlemi giderek artmaktadır. Bunda, modern çağa ayak uydurmaya çalışırken, uygun kültürel ortam yaratma çabaları sonucu bozulan doğal dengenin payı büyük olmaktadır. Giderek artan nüfus ve buna bağlı gereksinimler ile doğanın kendisini yenileyebilmek yerine olumsuz yönde etkilenmesi ve çeşitli doğa elemanlarının giderek yok olması, yeniden oluşturulabilme çabalarının da artmasına neden olmaktadır. Bu çabalardan olumlu sonuç alınmasında ve hızlı kentleşme süreci içinde açık ve yeşil alanların plânlanmasında önemi büyük olan peyzaj mimarlığının en önemli elemanını ise bitkiler oluşturmaktadır.

Yaşamımızın bir parçası olarak yüzyıllardır yararlanılan ve dinamik özellik taşıyan bitkiler, cansız yapı elemanları ile ayrılmaz bir bütün oluşturarak, teknik, iklimsel, estetik, ekonomik, ülke savunması, yerleşme ve nüfus hareketleri, vb. gibi birçok fonksiyonun yerine getirilmesinde çok önemli yere sahiptirler. Bu fonksiyonların yerine getirilmesinde ise, çevre etmenleri ve kendi aralarındaki ilişkiler, kısaca ekolojik etmenler önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle, bitkilerin seçilmelerinde tüm özellikleri ile tanınmaları gerekmektedir.

Açık ve yeşil alan plânlama çalışmalarında herdem yeşil bitkiler, estetik ve fonksiyonel özellikleri ile yıl boyu etkili olabilmektedirler. Ankara gibi, step özellikler taşıyan İç Anadolu Bölgesinin ortasında kurulmuş bir kent için herdem yeşil bitkilerin öneminin ne düzeyde olduğu anlaşılabilir.

Doğal özellikleri yanı sıra geniş yeşil alanlar ve kitleler yönünden yetersiz İç Anadolu Bölgesi kentleri içinde en fazla yeşil alana sahip olanı Ankara'dır. Ancak, burada da 1980'li yıllar öncesi verilerine göre kişi başına 4.2 m² düşen yeşil alan miktarının giderek düştüğü ve Ankara Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nün 1983 yılı verilerine göre değerinin 1.93 m² olduğu belirlenmiştir. Bu değer pek çok Avrupa ülke kentlerine göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Yeni yapılan yeşil alanlarla artırılmaya çalışılmakta ise de nüfus artışı karşısında yetersiz kalmaktadır. (Çizelge 1).

Çizelge 1 : Bazı Avrupa Kentlerindeki Açık ve Yeşil Alan Miktarları
(Akıncı, 1986)

Kentler	Açık ve Yeşil Alan (m ² /kişi)
Ankara	1.9
Batı Berlin	10.7
Hamburg	10.3
Münih	11.6
Lahey	19.9
Viyana	25.0

Kentlerde açık ve yeşil alanların genişlikleri yanı sıra dağılımları da önemlidir. Bu dağılımlarda da dengesizlikler görülmektedir. Yeşil alanlarda yer verilen bitki materyaline ilişkin yetersizlikler, özellikle herdemyeşillerin az kullanılmış olması ile, kış aylarında belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde, dünya ülkelerinin çoğu ve özellikle gelişmiş Avrupa ve Amerika ülkeleri, yeşilin değişik tonlarında renk gösterisine sahip ulu ağaçların yer verildiği geniş alanlı peyzaj düzenleme çalışmaları ile doğayı insanların ayaklarına getirmek, çeşitli kentlerde büyük hacimli bahçe sergileri düzenleyerek kent dokularına yeni ve kalıcı yeşil alanlar kazandırmak, çeşitli sorunlara çözüm bulmada bitkisel düzenlemelerden yararlanmak, çalışanların yıllık paralı tatil günlerini arttırarak düğaya açılma, dinlenme-eğlenme (rekreasyon) olanakları sağlamak yönünde yoğun çabalar, harcamakta, maddi olanaklar sağlamaktadırlar.

Çeşitli sorunların giderek artan bir hızla etkili olduğu ülkemiz kentlerinde de gecikmeden getirilecek çözüm yolları beklenmektedir.

İç Anadolu Bölgesi kentlerinde yeşil alan ve kitleleri yönünden görülen eksikliği gidermede yardımcı olabilmek, söz konusu alanlar ve sorunlarını inceleyerek, özellikle süreklilik açısından bölge koşullarında yetişebilecek ve çeşitli kent sorunlarının çözümünde daha etkili yıl boyu yeşil bitkileri saptamak, estetik olduğu kadar fonksiyonel yararlarını ve yararlanma biçimlerini, bu açıdan karşılaşılabilecek güçlükler ve alınması gereken önlemleri belirlemek amaçlandığı bir çalışma, 1983-1986 yılları arasında TÜBİTAK destekli olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, yeşil dokuda az da olsa yer verilen sürekli yeşil bitkilerle birlikte bölge doğal bitki örtüsünden, geçit ve komşu bölge bitkilerinden, ayrıca da yabancı yurtlu örneklerden yararlanılmıştır. Araştırma için bölgeyi temsilen 3 kent (Kuzeyde Ankara, Güneyde Konya ve Doğuda Kayseri) seçilerek incelenmiş, seçilen bitkiler Ankara'da denemeye alınmıştır. Araştırma süresince ortaya çıkan farklı iklim koşulları, uzun yıllara gerek gösterecek böyle bir çalışmadan sonuç alınmasında yardımcı olmuştur. Sonuçta bölge koşullarındaki bitkisel düzenleme çalışmalarına çeşit zenginliği yönünden katkı ve yeşil alan sorunlarının çözümü açısından süreklilik sağlanmaya yönelik öneriler verilmiştir.

Bu amaçla, ilk aşamada Ankara, Kayseri ve Konya gibi önemli bölge kentlerinde yapılan gezi ve gözlemlerle, kent yeşil alan sistemleri, yeşil alan ve kitleleri oluşturan düzenleme elemanları, sürekli yeşil ağaç ve çalıkların düzenlemedeki yerleri ve bu yönlü eksiklik ya da yetersizliklerden kaynaklanan çeşitli sorunlar belirlenmiştir.

2. Ankara Kenti Mevcut Yeşil Alanlarının Durumu ve Sorunları

İç Anadolu Bölgesi, olumsuz ortam koşulları nedeniyle yeşil alanlar yönünden diğer ve özellikle kıyı bölgelerimize göre fakir durumdadır. Aran (1948), Süs Bahçeciliğinde uygulanan ağaçlama biçimlerinin hiçbir bilimsel temele dayanmadığını ve ağaçların dendrolojik özelliklerinin göz önünde bulundurulmadığını belirttiği yıllar henüz peyzaj mimarlığı çalışmalarının yapılmadığı dönem için doğruluk göstermektedir. Hükümet merkezi olan, üniversite, yüksek okul ve modern iskan alanları ile de kültür kenti durumundaki Ankara'da o yıllarda bu yönlü eksiklikler bulunmaktadır. Ancak yine de ilk kez ve geniş ölçüde yabancı yurtlu bitkilerin kullanıldığı kent olmuştur. Kentlerin yeşil alanların bitkisel olduğu kadar sayısal ve alansal dağılışı yönlerinden de yetersizlik göstermektedir.

Araştırma için seçilen kentlerde yapılan belirlemeler hala yetersizlik bulunduğunu göstermiştir. Yine en iyi anlamda yeşil alan Ankara'da bulunmaktadır. Bunda, "ağaç yetişmeyen yerde insanların nasıl yaşayacağını, devlet merkezi olarak böyle bir yerin neden seçildiğini" soran insanlara, Atatürk'ün yepyeni bir mucize yaratma arzusu ve doğanın cömert davranmadığı bir bölgede, insan ihtiyaçlarına cevap verecek mükemmellikte kurulan modern kentin, yakıcı step güneşinin kavurucu ışıkları altında bunalacak insanlarına, özledikleri eşsiz güzelliklerle dolu, serin bir köşe yaratmayı düşünerek direktifleri ile kurulan çiftlik etkili olmuştur. Böylelikle Ankara çevresinde ağaç yetişmeyeceği görüşleri silinmiştir. Bozkır ortasında bir vaha niteliğindeki Gazi Orman Çiftliğinin kuruluş aşamasında (1928'lerde) akasya ve dişbudak ağaçları ile oluşturulan ağaçlık alanlar ve birçok nadide süs ağaçlarının toplandığı parklarla süs bahçeleri, yaklaşık 3300 dönüm bir alan kaplamaktaydı. Daha sonra akasya'lar yerlerini karaçam'lara bırakmıştır. Ayrıca, halkın isteklerinin karşılanması için fidanlık ve seralar kurulmuştur. Yağmur ve taşıma su bu ağaçlıkların gelişmelerinde yardımcı olmuştur.

Daha sonra kurulan Çubuk 1 Barajı çevresi ağaçlandırmaları, kıraç koşullara uyum sağlamış bölge kaynaklı ya da kısmen yabancı yurtlu bitkilerle yapılmıştır. Herdemyeşil çeşitlerin zenginleştirilmesi gerektiği yine Aran (1948) tarafından belirtilmiştir.

1925 yılında Löcher'in ve 1932 yılında Prof.Dr.H.Jansen'in hazırladıkları imar plânları uygulanarak ilk imarlı çalışmalar Ankara için yapılmıştır. Ancak o yıllarda yeterli olarak ayrılmış olan açık ve yeşil alanlar günümüz gelişmeleri karşısında çoğunlukla yok edilmiştir. Jansen'in plânlama kriterlerine göre açık ve yeşil alanların, tarım alanlarının çevrelediği sıkışık olmayan yerleşimde beklenenin üzerindeki nüfus artış hızı bazı aksaklıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Genel olarak, kenti çevreleyen tarım arazileri ile kent içine sokulan vadi içi yeşillikler, ağaçlandırılmış tepeler ve yollar, park ve spor alanlarının tümü Ankara İmar Plânına organik bir yeşil alan sistemi kazandırmıştır (Özcan, 1968). Günümüzde de etkisini sürdüren kent parkı niteliğindeki Gençlik Parkı, Hipodrom, 19 Mayıs Spor Sitesi, Golf Sahası, Güven Park, Ankara Kalesi Parkı, Çubuk 1 Rekreasyon Alanından oluşan en önemli açık ve yeşil alanlar, 1950 yılından sonra ortaya çıkan beklenenin üzerindeki nüfus artışından sonra yetersiz kalmaya başlamış, günümüze kadar yenileri yapılmışsa da yine de yeterli düzeye getirilememiştir.

Bölgenin ekolojik koşullarına göre santimetre karesi bile önem taşıyan açık ve yeşil alanlar giderek azaltılmaktadır. Chenchine (1946)'nin belirttiği alanlardan birçoğunun yerini yapılarla terk ettiği görülmektedir. Buna en belirgin örnek olarak bahçeli konutların yer aldığı Bahçelievler yerleşimi ve çevresi verilebilir.

İç Anadolu doğal bitki örtüsü, bitki türleri yönünden daha çok vadi içlerinde zenginlik gösterirken, kentlerde ve çevrelerinde kullanılan bitki türleri çeşitliliği daha fazladır. Bakım koşullarının fazla yapılmadığı kent dışı kırsal alanlarda doğal bitki örtüsü örnekleri daha başarılı sonuç vermekte, kent ortamlarında ise çeşitlilik artmaktadır.

Araştırmada ele alınan Bölge kentlerinde doğal bitki örtüsünden olan bazı türler dışında pekçok yabancı yurtlu ya da diğer bölge bitki örtüsü örneklerinin düzenlemelerde yer aldığı saptanmıştır. Bunların çoğunluğu Ankara kenti ve çevresinde bulunmaktadır. Kullanılan bitkilerin oluşturduğu listede 47 tür (23 cins) yaprak döken ağaç, 78 tür (46 cins) yaprak döken çalı; 10 tür (4 cins) yaygın, 6 tür (4 cins) az yaygın, 15 tür (8 cins) nadir olarak herdem yeşil ağaç, 24 tür (12 cins) yaygın ve 11 tür nadir olarak herdemyeşil çalı bulunmaktadır. Ayrıca az sayıda yeni bazı türlerin de denendiği görülmektedir. *Liriodendron tulipifera*, *Lagerstroemia indica* vb. gibi). Çeşitlilik yönünden herdem yeşillerin yaprak dökenlerden daha az bulunduğu kış aylarında yeşil alanlarda yapılan gezi ve gözlemlerden de anlaşılmaktadır. Ağaç ve çalıklar yanı sıra herdemyeşil özellikteki bazı çokyillik yerörtücü otsu bitkilere de yer verilmektedir. Su istekleri fazla olmadığından çoğu yerde çim alanların yerlerini alabilecek özelliktedirler. Bakım koşullarının yeterli olduğu yerlerde ise geniş çim alanlar sürekli yeşillik katkı sağlayabilir. Genellikle birkaç çeşit karşımından oluşanlar daha iyi uyum sağlamaktadır. Ancak, genellikle bakım koşullarının yetersizliği çim alanların genişliğinde sorun yaratmakta, ağaç ve çalıklar tercih edilmektedir. Örneğin; 12000 m² genişlikteki ve 120 ağaç, 120 kadar çalının bulunduğu Güven Park'ta 1300 m² çiçek ve çim alan olarak ayrılmıştır (Akıncı, 1986).

İç Anadolu Bölgesi Kentlerinde belirlenen açık ve yeşil alanlara ilişkin çeşitli sorunlar,

- Sayıları, alan büyüklükleri ve dağılımlarına,
- Bitki materyaline,
- Plânlama ve uygulamalara yönelik sorunlar
- Bakım sorunları,
- Eğitim sorunları,
- Maddi sorunlar olarak gruplandırılabilir.

Nüfus artışı karşısında ortaya çıkan yetersizliklerin sonucunda her biri ayrı ve birbirine bağlı tüm sorunlar hızlı çözüm yolları bulunmasını gerektirmektedir. Genellikle yatırımların diğer alanlara kaydırılması yeterli düzeyde yeşil alan oluşturulmasını güçleştirmekte, özellikle doğal koşulların da olumsuz etkili olduğu yörelerde daha fazla önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.

3. Bölge Koşullarına Uygun Bitki Materyali Saptanmaya Yönelik Deneme Sonuçları

Ankara'da A.Ü. Ziraat Fakültesi Kampusü içinde yer alan deneme alanına ilişkin doğal çevre etmenleri belirlendiğinde tümünün İç Anadolu Bölgesi verilerini temsil ettiği saptanmıştır. Toprak örnekleri alınarak analizler yapılmış, 1983-1986 yılları arasındaki meteorolojik veriler belirlenmiştir. Deneme süresinde kaydedilen çok değişik sıcaklık ve yağış değerleri uzun yıllar için geçerli olan değişikliklere ışık tutmuştur. Örneğin; Ankara'da 1984 yılı Aralık ayında ortalama sıcaklık -1.1°C iken, 1985 yılı Ocak ayında 2.0°C'ye yükselmiş, Şubat ayında ise ani düşüşle -3.5°C olmuş ve sürekli 0°C altında kalmıştır. Uzun yıllar ortalamasının çok altındaki bu düşük sıcaklık ve hemen hemen bir ay kadar bir süre ile kalkmayan ve kent ortamında 30 cm ye kadar ulaşan kar örtüsü ekstrem özellik göstermiştir. Mart ayında süren düşük ortalama sıcaklık (3.0°C) ile bitkiler olumsuz etkilenmiştir. Mart ayından sonra artan sıcaklık ve yağış vegetasyon dönemini geliştirmiş; ancak, Mart ayında başlayarak Eylül ayı ortalarına kadar süren kurak dönem ve yaz aylarındaki yüksek sıcaklık (özellikle Ağustos'ta 24.9°C) bitkilerin su düzenlerinin bozulmasına aşırı güneş ile yeni sürgünlerde kavrulmalar görülmesine neden olmuştur. Bu etkiler uyum sağlayarak yıllardır düzenlemelerde yer verilen pekçok bitki materyalinde de gözlenmiştir. Deneme süresinde Ankara'da en düşük sıcaklık, -21.5°C olarak 1985 yılı Şubat ayında, en yüksek sıcaklık ise 36.8°C olarak yine 1985 yılı Temmuz ayında kaydedilmiştir (Akıncı, 1986). Bunların bölgede kaydedilen en düşük ve en yüksek sıcaklık değerlerinden daha düşük olduğu görülmektedir.

Bulunduğu ekolojik koşulların çok ekstrem olmaması ile bölge koşullarında yetişebileceği düşünülen, ancak daha önce yer verilmeyen ya da bazı yerlerde bir-iki örneğine rastlanan herdem yeşil ağaç, ağaçcık, çalı ve bir kısmı otsu özellikte süs bitkileri, Çizelge 1'de özellikleri verilen her deneme alanına, her bitki çeşidinden 2-5 örnek olarak dikilmiş ve numaralanmıştır. 3 yıllık deneme sonuçları her bitki için ayrı ayrı yapılan fenolojik gözlemler ve istatistik analizlere göre değerlendirilmiştir.

Seçilen bitkilerde alanlar arası az da olsa farklılık görülmekle birlikte pekçok çeşidin uyum sağladığı belirlenmiştir (Çizelge1). 1986 yılından günümüze kadar bakım uygulanmadan yerlerinde kalan pekçok deneme bitkisinin gelişmelerini sürdürdüğü de gözlenmiştir.

Çizelge 1 : Ankara Kentinde Denemeye Alınan Herdem Yeşil Ağaç, Ağaçcık, Çalı ve Otsu Bitkilerin 3 Yıllık Gelişme Durumları (Akıncı, 1986)

Bitki Adı	Deneme Alanı			Bitki Adı	Deneme Alanı		
	I	II	III		I	II	III
Ağaçlar				Juniperus nana Wild *	x		
Cedrus deodora Loud.	x			Juniperus oxycedrus L *	xxx	xxx	x
Chamaecyparis obtusa Endl.		xxx	x	Laurus nobilis L.	xxx	x	xx
Chamaecyparis pisifera Endl.				Ligustrum ionandrum	x		
Cryptomeria japonica D. Don	xx	xxx		Ligustrum japonicum Thunb.	xxx	x	x
Pinus brutia Hery.				Ligustrum lucidum Ait.	x		
Pinus pinea L.	x			Lonicera nitida Wits.	xxx	x	x
Pinus strobus L.		xxx	xx	Nandina domestica Thun.	xxx	xx	xx
Thuja dolabrata Sieb. et. Zucc.	x			Phillyrea media L *			
Ağaçcık ve Çalılar				Pittosporum tobira (Thunb.) Ait.	x		
Arbutus unedo L.	x		x	P. tobira var nana			
Berberis weitchii Schneid.	xxx	xx	xx	Rhamnus alaternus L *	xxx	x	
Buxus balearica Lam.	xx	x	x	Rosmarinus officinalis L.			xx
B. microphylla Sieb. et Zucc.	xxx	xxx	xx	Taxus baccata L. var. fastigiata	xx		
Calluna vulgaris (L) Huli *	xx			Viburnum lucidum	xxx		
Cistus laurifolius L *	xx	xxx	xxx	Viburnum tinus L.	xxx	x	xx
C. salviifolius L. *	x	xx		Otsular			
C. villosus L. *				Acantholimon echinus (L.) Boiss. *		xxx	xxx
Elaeagnus pungens Thunb. var. variegata			xx	Acantholimon venustum Boiss. *		x	x
Erica arborea L. *	x		x	Hypericum calycinum L. *		xx	xx
Erica manipuliflora Salisb. *	x			Ruscus aculeatus L.		xx	xxx
Euonymus japonica Thanb.				Ruscus hypoglossum L.		xx	
var. microphylla	xx	x	xx				
Juniperus excelsa Bieb. *	xxx	xxx					
					Deneme Alanı IV		
					a	b	c
				Daphne pontica L *	xx		
				Ilex aquifolium L *		xx	
				Ilex colchica Poj. *		xx	
				Rhododendron ponticum L. *			x

x : az xx : orta xxx : iyi

* Doğal Bitki Örtüsünden Alınan Örnekler

Not : İşaret bulunmayan bitkiler 3 yıl sonunda çeşitli nedenlerle gelişmesi gözlenemeyenlerdir.

Bitkilerin hemen hemen hepsi gereken bazı koşullar sağlandıktan sonra Ankara ve diğer benzer koşullar gösteren İç Anadolu Bölgesi kentleri yeşil alanlarında yıl boyu yeşil sağlamak amacıyla kullanılabilirler.

Bu bitkiler, hava kirliliğini önleme, gürültüyü maskeleyen, ulaşım düzenini sağlama ve trafik ışıklarının olumsuz etkilerini, erozyonu önleme, iklim koşullarını iyileştirme ve estetik etkileri ile kentler ve yakın çevrelerinde sürekli yeşil özellikleri ile yer alabilirler. Ancak, her birisi için yapılacak denemeler, uygunluklarına kesinlik kazandırmada yararlı olur.

Değişen kent iklimleri yaratılan yeni mikroklimalar yeşil alanlar üzerinde etkili olmaktadır. Sıcaklık istekleri fazla olan bitkiler için özellikle kışın bu yararlı olurken, yüksek yağış isteyenler de ise ters etki göstermektedir. Ancak, kentlerin bakım koşullarının

yapılabildiği ortamlar olduğu düşüncesi, bitkilerin uyum sağlamalarında kolaylık olarak görülmektedir. İnsan yaşamına olduğu kadar hava kirliliği gibi etkilerin bitkiler üzerinde de olumsuz sonuçlar yaratacağının özellikle Ankara gibi yoğun etkili olduğu yörelerde gözardı edilmemesi gereklidir.

Bu çalışmada, seçilen bitkiler ile kış yeşilliğine katkı amaçlandığından tüm orijin özelliklerini göstermeleri aranmaksızın iklim koşullarına uyumları gözlenmiştir. Bu çalışmanın yapılmasında Ankara kentinde gözlenen, diğer kentlere ve doğal bitki örtüsüne göre biraz daha fazla olan yeşillik etken olmuştur. Seçilen bitkilerin çoğu kendi ortamlarında da çeşitli koşullardan (ekstrem iklim koşulları gibi) etkilenmektedirler. Örneğin; 1971-1972 yılları arasında İstanbul'da ortaya çıkan 40 yılda bir tekrarlanan aşırı soğuklar, uyum sağladığı bilinen pekçok egzotik orman ağacının zarar görmesine neden olduğu Ürgenç ve Arkadaşları (1975) tarafından belirtilmiştir. Aynı şekilde deneme sırasında görülen ekstrem soğuk yılda (1983) de yıllardır düzenlemelerde kullanılan pekçok bitki (*Pinus nigra*, *Cedrus libani*, *Pyracantha coccinea* gibi) zarar görmüştür (Akıncı, 1986).

Aynı özellikteki alanlardan elde edilecek üretim materyallerinden geliştirilen bitkilerin uyumları daha iyi olacaktır. Geniş yayılış alanlarına sahip bitkilerin uyum sağladıkları ortamlar daha fazla olmakta ve özelliklerini daha iyi gösterebilmektedirler. Çalışmada bazı üretim denemeleri de yapılmış, her bitki için uygun yöntemlerle üretim yapılarak gelişmiş bitki sağlama yönünde çalışmaların yoğunlaştırılması gerekliliği görülmüştür. Orman ağaçlarına yönelik çalışmalar yanısıra süs bitkileri yetiştiriciliğine de ağırlık kazandırılması gerekmektedir. Her ekolojik özelliğe uygun alanlardan alınan üretim materyalinden elde edilen bitkilerde adaptasyon daha iyi olduğu bilinmektedir. Ankara'daki tek örneğinden alınan çeliklerden geliştirilerek deneme bitkileri arasında yer verilen *Rhamnus alaternus*'ta görülen hızlı gelişme de kanıtlanmaktadır.

Sonuç olarak, araştırma sonuçlarına da dayanılarak mevcut örnekler yanısıra seçilecek yeni bitkiler ve geliştirilmiş üretim çalışmaları ile 2000 yılına doğru Ankara kenti ve çevresi, yıl boyu daha yeşil bir kent durumuna getirilebilir.

ABSTRACT: The plant-environment relations has begun since the formation of the plant environ(ethos), mutual interaction of plants with vivo and vitro living environmental conditions, by showing a complex structure is still continuing. Plants, with functional and esthetic characteristics, and being helpful as a reguisting material to human beings who are trying to make their environment more habitable.

In fact, although all plants can be considered to have deciduous characteristics, some of them although they fall their foliage perodically and in long terms, would remain as green continiously are called as continiously-green or evergreen plants. These plants can provide functional and esthetic effect lasting for longer periods by being able to remain green continously.

Especially in the areas such as Central Anatolia steppe conditions, the evergreen plants are quite important. For this reasson the aim of research has been decided as the utilization of evergreen plants in the development of the green cover which is diminishing in a very obvious way as a result of continiously increasing urbanization in the cities located at the middle of the steppe and lacking a natural plant cover.

In order to determine the method of this research which its material consists of evergreen trees, shrubs, ornamental plants having the characteristics of grass and semi-wooden, a number of research have been used for the observation and filled trips carried out in selected cities representing the area miscellaneous problems originating from insufficiencies or scarcities of designing green area systems have been tried to be pointed out.

The establishment of experimantal plots has been planned with some new, selected varieties of evergreen plants (46 varieties) which are considered to be planted in green areas of regional cities determined locations on the campus of the Faculty of Agriculture of University of Ankara in Ankara. They have been observed; for 3 years and obtained results about their increases in height are evaluated by statistical analysis it also has been tried to obtain the results of their adaptation to regional conditions which have partiy different characteristics.

CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN KENT EKOLOJİLERİNE KATKILARI

Arş. Gör. Aygen KEMALOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Oğuz YILMAZ
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarılığı Bölümü

1. GİRİŞ

Kentleşmenin getirdiği problemler bugün herkesce hissedilmekte, bilinmektedir.

Her yeni yapı, ulaşım ağı, otopark kente ait olan bahçeden, çayırdan veya tarladan bir parça alıp götürmekte, bu açık alanlar gün geçtikçe yerlerini beton ve asfalt yüzeylere bırakmaktadır.

Kent insanı kendisine mutlak gerekli olan doğayla ilişkisini yitirmiş, biyolojik ritmini kaybetmiş, mevsim değişikliklerini yaşayamaz hale gelmiştir. Doğadan gittikçe uzaklaşmak kişilerde bireyselliği, bencilliği ön plana çıkarmıştır.

Lüks iç mekanlara kapanmakla kentleşmenin getirdiği yükün hafifletileceğini düşünmek yanlıştır. Sorunun kaynağı dış mekandır. Çözümü de orada aranmalıdır.

Kentleşmenin olumlu yönde gelişmesinde, yaşanabilir mekanların devamlılığında bizleri çevreleyen ve canlı birer eleman olan bitkilere bağımlılığımız mutlaktır. Bu bağımlılık kent dokusu içinde bitki-insan ilişkisine olanak sağlayacak alan arayışlarına hız kazandırmıştır.

Önemli bir biyotop olabilecek yapı yüzeyleri bugüne kadar açık-yeşil alan sistemi içinde ne yazık ki hakettiği yeri alamamıştır. Yapı yüzeylerinin bitkilendirilmesi kentlere özgü yüksek sıcaklık, düşük nem, hava akımlarının kesintiye uğraması, gaz-sıvı-katı atıkların havayı kirletmesi ve buna bağlı olan gün ışığının azalması gibi insan sağlığını tehdit eden negatif etkilerin kesin çözümü değilse de rehabilitasyonu için hızlandırıcı bir etmendir.

2. YAPILARIN YEŞİLENDİRİLMESİ

Yapıların yeşillendirilmesi, yatay ve düşey boyutlarının bitkilerle bezenmesidir. Yatay boyutlarda bu bezemeler çatı, teras veya balkon düzenlemeleri şeklinde yapılmaktadır.

Bildirinin amacı yatay boyuttaki bu düzenlemelerin yanında düşey boyutta çephe yeşillendirmesinin de kent ekolojisine katkılarını, önemini vurgulamaktır.

3. CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN KENT EKOLOJİLERİNE KATKILARI

Cephe yeşillendirmesinin kent ekolojisine katkıları öncelikle çevre sorunlarına dolayısı ile sağlığınıza, kent estetiğine, mikroklimaya olmaktadır.

CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN ÇEVRE SORUNLARININ AZALTILMASINDAKİ KATKILARI

a) Oksijen Üretimi

Kentlerimizin, özellikle Ankara kentinin önemli sorunlarından hava kirliliğinin çözümü, doğru alan kullanım kararları alınmasının yanında, yeşil dokunun olabildiğince fazla olmasına bağlıdır.

Bitki yoğunluğunun artışı oksijen üretimini ve karbondioksit tüketimini çoğaltarak kent havasının süzülmesinde ve yenilenmesinde etkili rol oynamaktadır.

İki katlı bir evin tek bir duvarının sarılıcı-tırmanıcı-sarkıcı bitkilerle yeşillendirilmesi sonucu, büyük bir ağacın ulaştığı değerde oksijen üretimi-karbondioksit tüketimi sağlanır.

Kaba bir hesaplama bir sokaktaki 50 konutun bir duvarlarının yeşillendirilmesi o sokağa 50 ağaç dikmek ile eşdeğerdir denilebilir. Bu sayı o sokakta var olduğu sayılan 50 ağacın üstüne eklenirse kent yeşil alanları bir anda 2 katına çıkacaktır. Bu basit denklem kent havasının eskisine oranla 2 kat daha temiz olacağına bir işarettir.

b) Toz ve Mikrop Tutma

Toz; rüzgarın hiçbir engelle karşılaşmadan kuru yüzeylerden kaldırdığı döküntülerden oluşur. Bitkilendirme bu etkiyi engelleyen en önemli işlemdir. Bitkiler rüzgar hızını kestikleri gibi, kök veya yaprak bölgelerinde oluşturdukları nemli ortamlar sayesinde de toz partiküllerini tutarlar. Bu olay sırasında bitkiler bünyelerinde bulunan özsu veya salgılarla zararlı mikroorganizmaların yok olmalarına neden olurlar. Kentlerde rüzgarın önündeki engellerden biri konut duvarları olduğuna göre sözü edilen olayların gerçekleşmesinde bu duvarların yeşillendirilmesinin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

c) Gürültünün Azaltılması

Kentlerin önemli sorunlarından biri de insan sağlığı açısından zararı gün geçtikçe artan gürültüdür. Yapıların yoğun, olduğu yol çevrelerinde trafiğin gürültüsü yankı dolayısı ile çok daha artar. Boş arazilerde yol çevrelerinde ise ses çok uzaklara rahatlıkla ulaşır. Gürültüye en dekoratif engel ise kuşkusuz yine bitkilere. Cephe yeşillendirilmesinin ses dalgalarını kırarak, yansıtarak veya dağıtarak iç mekanlara tamamen ulaşmasını engellediği bir gerçektir.

CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN KENT İKLİMİ VE ESTETİĞİNE KATKILARI

Bilinen bazı sonuçlara göz attığımızda; bitkilerin:

— Işıma koşullarını, dolayısı ile sıcaklığı etkilediklerini, [Yaz aylarında güneşlenmenin fazla olduğu kentlerde güney - batı - doğu bakarlı cephelerin gölgelendirilmesi gerekir. Aksi halde cam yüzeylerin büyüklüğüne bağlı olarak sıcaklıkta %20 - %60 oranında artış olur (Baumann 1986).]

Cephe bitkilendirmesi güneş ışınlarının yalıtımında teknik sistemlere oranla daha başarılıdır. Bitkiler belki sıcak havayı ememezler ama diğer teknik sistemler gibi ısınmazlarda. Özellikle yapraklı bitkiler cepheleri tamamen örterek, gölgelendirerek sıcaklıkta azalmaya neden olurlar. Bu da yaz aylarında aranan serinliği klimalara gereksinim olmadan doğal yolla sağlar.

Bitkiler yapraklarını dışa yani ışığa çevirerek duvar ile bitki örtüsü arasında bir boşluk oluştururlar. Bu boşluk hava tüneli görevi üstlenerek aşağıdan aldığı serin havayı yukarıya doğru taşır. Bu sırada yapraklar arasından geçen hava üst katlara doğru oksijen taşır, ortamı temizleyerek serinletir.

Cephe Yeşillendirmesinin :

- Rüzgar gücünü azalttıklarını,
- Nem oranında artış sağladıklarını,
- Konut çevresinde mikroklima oluşturarak olumlu etki yarattıklarını,
- Kente yeşil bir görünüm kazandırırken kent silüetini güzelleştirdiklerini saptayabiliriz.

CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN FAUNA'YA KATKILARI

Cephe yeşillendirilmesinin floraya olduğu kadar faunaya yani hayvan varlığına da büyük katkısı vardır. Oluşturulan bitki kümesi öncelikle böcekler için çekici bir ortam haline gelir. Bunu doğanın kendi dengesi içinde kuşlar izlerler. Kuşlar hem bu kümeler içinde barınırlar hem de böcekleri avlayarak pek çok kişinin sandığının aksine böceklerin sarmaşıklara paralel olarak artmasına değil, azalmasına neden olurlar. Böceklerin evlere girmesinin engellenmesi bitkilerle de olasıdır. Örneğin herkesin çok iyi tanıdığı Sardunya bitkisi önemli bir böcek itici bitkidir. Pencere önlerine konacak sardunya, böcek ve sinekleri kolaylıkla uzaklaştıracaktır.

4. CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN İNSAN SAĞLIĞINA KATKILARI

Yukarıda sözü edilen tüm bu etkilerin insan sağlığına olumlu katkıları tartışılmaz bir gerçektir. Bunlara ek olarak temiz ve görsel estetiği güzel bir kent ortamının insanlara huzur, rahatlık ve mutluluk verdiği, dinlendirdiği, yaşama sevinci aşıladığı, çalışma hayatında verimliliği arttırdığını söyleyebiliriz.

5. CEPHE YEŞİLENDİRMESİNİN ÜLKE EKONOMİSİNE KATKILARI

Bitkilerle cephe yeşillendirmesi, enerji tasarrufu sağlayarak ekonomiye katkıda bulunur.

Herdemyeşil bitkilerle yapılan cephe yeşillendirmesi ısı izolasyonu görevi görür. Bitki örtüsü ile yapı dış yüzeyi arasında kalan hareketsiz hava katmanı konveksiyon yoluyla kaybolan sıcaklık miktarını azaltacaktır. Yalıtımdaki başarı, seçilen bitkinin cinsine, yaşına, gelişimine, yön durumuna ve bakım koşullarına göre değişir (BAUMANN 1986).

Tabloda görüldüğü gibi dış yüzeylerde herdemyeşil türlerle yapılan bitkisel örtüleme, sıcaklığın korunmasında önemli farklılıklara yol açar.

Duvar Tipleri	I.G.K. Çıplak	I.G.K. Yapraklı	% Kazanç
Ahşap Duvar	0.32	0.31	3.12
Yalıtımlı Tuğla Duvar	0.54	0.51	5.56
Yalıtımsız Tuğla Duvar	1.24	1.16	6.45
Beton Duvar	2.06	1.7	15.53
Doğal Taş Duvar	2.53	2.06	18.58

I.G.K. : Isı geçirim katsayısı

(Baumann 1986)

Ekonomiye diğer bir katkı da şudur: Genellikle duvara zarar verdiği sanılan sarılıcı-tırmanıcı-sarkıcı bitkilerin, aksine duvarları koruduğu, boya ve sıva masraflarını azalttığı, yıpranmayı önlediği Almanya'da yapılan bir araştırma ile saptanmıştır.

Doernach (1978)'e göre tırmanıcı bitkilerden oluşan cephe örtüsü 70 yıldan daha uzun bir süre sıvaya herhangi bir zarar vermemiş, tam tersine korumuştur. Zira aynı süre içinde komşu binaların cepheleri 3-4 kez yeniden sıvanmıştır. (Ayaşlıgil).

Ayrıca yine sanıldığı gibi duvara tutunan bitkiler yağışların cepheye ulaşmasını engelleyerek duvarın ıslanmasını önler ve duvarlardaki nemi de emerek alırlar.

6. BİTKİ SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sağlıklı ve uzun ömürlü yatırımlar için yörenin ekolojisine uygun cinslerin kullanılması gereklidir. Daha sonra bina yönü, konstrüksiyon tekniği, tasarruf tedbirleri de dikkate alınmalıdır.

Bitki seçimi yapılırken herdemyeşil bitkilerin genellikle gölge veya yarı gölge ve güneşli ortamları tercih ettikleri; güneşlenmenin arttığı oranda çiçeklenmenin de artacağı unutulmamalıdır. Tırmanıcı bitkilerin gelişme kapasiteleri ve dayanıklılıkları nedeniyle diğer bitkilere uyum sağlamaları zordur, fakat yeterli alanın ayrılması koşuluyla bir çok bitkinin kombinasyonu olasıdır.

Bunlar; Herdemyeşil - Yaprak döken
Çiçekli - Yapraklı
Tırmanıcı - Sarılıcı - Sarkıcı gibi

kombinasyonlar olabilir.

Bu tür kombinasyonlar monokültüre oranla ekolojik yönden daha tutarlıdır. Bu kombinasyonlarla tasarımın getirdiği farklılıklar da vurgulanabilir.

Bina yönü ve güneşlenme dikkate alınarak bitki seçimi yapılmalıdır. Genellikle kuzey yarım kürede binaların sürekli güneş alan cepheleri güney yönüdür. Daha sonra batı yönü gelir. Doğu yönü daha kısa ve daha zayıf ışık alır. Güneş almayan veya çok az alan yön ise doğal olarak kuzeydir.

Güney Cephe

Güney bakanlı yüzeylerde kullanılacak bitkilerin güneşe dayanıklı ve serinletici etkisi olması gerekir. Yapraklı bitkiler sık yapıları ve kaplayıcı etkileri ile daha fazla gölgelenme sağlarlar. Buharlaşma kapasiteleri ile gerçekleşen serin hava gölge ortamda hemen hissedilir. Bitkilerin duvar yüzeylerinden belli bir açıklığa dikilmesiyle yapı yüzeyi ile bitkiler arasında oluşacak baca etkisi, sıcak havanın atılmasını çabuklaştıracaktır.

Sonbaharda yaprakların düşmesi ile güneş, duvar yüzeylerinde yine etkili olacaktır. Cam yüzeyler ise kısa dalga boylarını bina içine kadar sokabileceklerdir. Yapı kitlelerinin de istenilen koyu bir renge boyanması ile sıcaklık artırılabilir.

Doğu / Batı Cepheleri

Güneşli doğu ve batı konumunda bulunan yüzeyler için de güney cephesinde anlatılan bilgiler geçerlidir. Bu yüzeylerde de bitkiler yaz güneşi için iyi birer engeldir. Yeterince güneşlenmeyen cepheler için ise bir elemana sarılarak çıkan cinsler tercih edilmelidir. Bu, rüzgar etkisinin olmadığı havadar bir ortam yaratır. Eğer bitki kalınlığı yeterli ise yüzeydeki termik kayıp azalır. Bu durumda bitki örtüsü ile yüzey arasındaki baca etkisi ters yönde işler.

Kuzey Cephe

Bu yönde kullanılacak bitkiler soğuğa dayanıklı, gölge ortamdaki hoşlanan ve mümkünse herdemyeşillerden seçilmelidir. Bu bitkiler yağmur-kar-soğuk rüzgarlar için iyi bir engel oluştururlar ve daha çok kuzey cephelerde söz konusu olan ısı kaybını azaltırlar. Eğer bitki örtüsünün kalınlığı yeterli ise hareketsiz bir hava tabakası oluşur, deneyimlere göre 50 cm. bitki kalınlığından itibaren hava katmanının sıcaklığını yitirmesi en aza indirgenir.

CEPHE YEŞİLENDİRİLMESİNDE KULLANILABİLECEK BİTKİLER

Campsis radicans
Clematis sp
Cobaea scandens
Eccremocarpus scabur
Euonymus fortunei
Forsythia suspensa
Hedera canariensis "variegata"
Hedera helix
Humulus scandens = Humulus japonicus
Hydrangea petiolaris
İpomea purpurea
İpomea rubro-caerulea
Jasminum nudiflorum
Lathyrus latifolius
Lathyrus odoratus
Lonicera caprifolium
Lonicera Japonica
Lonicera x brownii "Fuchsoides"
Parthenocissus henryana
Parthenocissus quinquefolia
Parthenocissus tricuspidata "veitchii"
Passiflora caerulea
Polygonum sp.
Rosa sp.
Solanum crispum
Tropaeolum majus
Tropaeolum peregrinum
Thunbergia alata
Vitis coignetiae
Wisteria sinensis

7. SONUÇ

Cephe yeşillendirmesinin kent ekolojisine katkıları, ülke ekonomisine getireceği yararlar, kentliye sunabileceği sağlıklı çevre, kent silüetine getireceği boyut, günlük yaşama katacağı renk fazla harcamalara gerek kalmadan gerçekleştirilebilecek olgulardır. Bugüne kadar fazla değinilmeyen, önemsenmeyen bu konunun halka tanıtılması, sevdirilmesi ancak örneklerin görsel etkileri ile mümkündür. Yerel yönetimlerin ve kamu kuruluşlarının bu konuya önderlik etmeleri, Ankara kentine m²'lerle ifade edilmesi zor yeşil alanlar katacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Dr. Ing. Rudi Baumann. Importance Des Plantes Grimpantes Dans La Technique de Construction. Anthos 1/1986. Almanya
Dr. Yahya Ayaşlıgil. İ.Ü. Orman Fak. Peyzaj Mimarlığı Bölümü Cephe Yeşillendirmeleri.

ANKARA KENTİ YOL AĞAÇLARININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Arş. Gör. M. Emin BARIŞ
Arş. Gör. Şükran ŞAHİN
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Gelişmiş ülkelerin kentlerinde, yeşil alanların ve onların dominant elemanları olan ağaçların fiziksel estetik ve psikolojik işlevleri kabul edilmiş ve bu nedenle yol ağaçlarına özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra büyük önem verilmiştir.

Cumhuriyetin ilânıyla beraber yeni kurulan başkent Ankara'da da her konuda olduğu gibi modern bir kent yaratma isteği yol ağaçlandırmalarında da ortaya çıkmış ve yeni açılan yollar, meydan ve rejüler hızla ağaçlandırılmaya başlanmıştır. Bütün bu gelişmeler 1932'deki Jansen imar plânından sonra daha düzenli ve plânlı bir şekilde sürdürülmüştür. Bu nedenle Ankara yol ağacı varlığı açısından Türkiye'nin en şanslı kentlerinden biri olmuştur. Ancak hızlı ve kontrolsüz kentleşmenin neden olduğu çevre baskıları ile yetersiz ve çoğunlukla uygun olmayan koruma, onarım ve bakım önlemleri dolayısıyla yol ağaçlarının sayısı giderek azalmaktadır. Kentsel çevre baskıları gözönüne alınmaksızın sürdürülen yeni plantasyon çalışmaları ise başarısız ve etkisiz kalmaktadır. Kent içi yolları birçok yerde ya yeşilden yoksun ya da tekniğe uygun olmayan ağaçlamalar sonucu bir türlü tam başarıya ulaşamadığı mekanlar durumundadır. Kumrular cad., Necatibey Cad., Cinnah Cad., Bahçelievler semtinin sokakları gibi eskiden kalma etkili örnekler kentin bugünkü büyüklüğünde çok yetersizdir. Kaldı ki bu yolların gelecekteki durumu da garanti edilememektedir.

Mevcut yol ağaçlarının yaşam şansını arttırabilmenin ve yeni plantasyon çalışmalarında başarıya ulaşabilmenin ana koşulu, mevcut sorunların belirlenmesidir. Buna göre alınan çözüm kararları, akılcı ve uygulanabilir nitelikte olacaktır. Mevcut sorunların aşamalı olarak yönetsel, plânlama, uygulama, bakım-onarım ve koruma açılarından araştırılması gereklidir. Bir yol ağacının yaşam şansını ve beklenen etkiyi sağlama belirlenen aşamaların gereği gibi ve bütünsel bir yaklaşımla sağlanmasına bağlıdır.

1. YÖNETSEL SORUNLAR

Belediyelerin yetki ve gelir kaynaklarını arttıran 3030 Sayılı kanun ve yönetmeliğinde yol ağaçlamalarına özel olarak değinilmemiştir. Ancak bazı maddelerin kapsamı altında bu konuya çok az yer verilmiştir. Bunlar, yeşil alanların düzenlenmesi, imar plânlarının hazırlanması, yol ve kavşakların düzenlenmesi ile ilgili maddelerdir. Ancak kanun kapsamında ayrı maddelerin oluşturulmaması konunun önemini azaltmaktadır.

Gerek 1580 sayılı ve gerekse 3030 sayılı yasalar ve yönetmeliğin yol ağaçlarının plânlama, uygulama, denetim ve korumasını sağlama ile ilgili olarak tam bir açıklık getirmemesi önemli bir yönetsel sorundur. Bu durum belediyelerin yol ağaçları konusundaki sorumluluk bilincine ulaşmasını ve gereğini tekniğe uygun olarak yerine getirmesini geciktirmektedir.

Diğer bir önemli sorun ise yönetim mekanizmasındaki bağlantısızlıklardır. 3030 sayılı kanuna ilişkin yönetmeliğin 53. maddesine göre belediye hizmetlerinin koordinasyonunu sağlama Büyük Şehir Belediye Başkanlığının görevidir. İlçe belediyeleri, aralarında doğrudan iletişime girememektedir. Ayrıca bu yönetmelik belediyelerin kendi içlerindeki hizmet birimleri arasındaki koordinasyonun sağlanabilmesi için de yeterli değildir. Dolayısıyla Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nün bilgisi dışında kalan her türlü altyapı çalışmalarından ağaç zarar görmekte ve koruma önlemleri zamanında alınamamaktadır.

Yönetsel açıdan diğer bir sorun da Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nde yol ağaçlarından sorumlu teknik elemanların niteliği ve dağılımıdır. Yol ağaçlarının ve yetiştirme ortamlarının özel koşullara sahip olması, bu konuda çalışacak kişilerin özel bilgi ve yeteneğe sahip olmalarını gerektirir. Oysa, belediyelerde çeşitli hizmet birimleri oluşturulmasına karşın, elemanlar arasında bu hizmet birimlerine göre uzmanlaşma tam olarak belirmemiştir. Genellikle her eleman plânlama uygulama, bakım, onarım ve üretimle ilgili her işte çalışabilmektedir.

Kentiçi yol ağaçlamasının plânlanması, uygulanması, bakım ve onarımın sağlanması konusunda uygulayıcılar için gerekli standartlar henüz hazırlanmamıştır. Ancak bu konuda Türk Standartları Enstitüsü tarafından yapılan tasarı durumunda olan bir çalışma vardır.

2. PLÂNLAMA SORUNLARI

9 Mayıs 1985 tarih ve 19749 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmış olan 3194 no'lu İmar Yasası'nın, 8. maddesinde Belediyelerin genel alan kullanımını gösteren Nazım İmar Plânı ile Uygulama İmar Plânlarını hazırlayacağı belirtilmiştir. Yolların güzergâhları, genişlikleri, yaya yolları ve refüjleri bu imar plânlarında belirlenir.

Belediyelerce imara göre yeni açılan ya da çeşitli nedenlerle ağaçtan yoksun yollara çoğu zaman doğrudan ve plânsız olarak dikim yapılmaktadır. Bir tasarım olgusuna dayanmayan bu çalışmalar ise etkisiz kalmaktadır.

Yol ağaçlama projelerinin hazırlanmasındaki önemli bir amaç, ağaçların gelişmelerini sınırlandıran koşulların saptanmasıdır. Ancak bu yolla gerekli önlemler alınabilir ve uygun türler seçilebilir. Ankara'da gerek plânlama çalışmalarında gerekse doğrudan dikimlerde yol ağaçlarına olan ekolojik ve kültürel çevre baskıları dikkate alınmamaktadır. Bu durumda gereken önlemler de alınmadığından ağaçlar normal gelişmelerini gösterememekte ve kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirememektedirler.

Günümüzde başarılı sayılabilecek yol ağaçlarına sahip yolların çoğu 1960'lı yıllara kadar yapılmış ağaçlamalardır. Daha sonraki yıllarda revize edilen bu yollarda daha çok kent estetiğini arttırmak amaçlanmış, ağacı korumaya yönelik hiçbir uygulama yapılmamıştır. Oysa ağaç mekan içinde sağlığı ölçüsünde güçlü ve kalıcı bir etkiye sahiptir.

2.1 Kent yollarının sınıflandırılması ve standardizasyonu ile ilgili sorunlar

Yol ağaçlaması plânları hazırlanırken bitkilendirilecek yolun sınıfını gösteren dökümanların hazır olması ya da yol yeni yapılıyorsa uygulanan standartların bilinmesi gerekir. Farklı işlevlere sahip yollar, farklı boyutları içerir. Boyutlar ise kullanılacak yol ağacı türünü, dikim sırası sayısını ve ağacın yola göre konumunu belirler. Bu nedenle ilgili kuruluşlar tarafından kentiçi yollarının sınıflandırılmış olması ve yeni açılacak yollar için belirlenen sınıflar dahilinde standartların geliştirilmesi gereklidir. Ankara kentiçi yollarının ayrıntılı bir sınıflaması yapılmamıştır. Ancak Ankara Büyük Şehir Belediyesi Trafik Şube Müdürlüğüne bu konuda girişimler vardır.

2.2. Yolağacı - yol ilişkisi açısından sorunlar

Ankara'nın birçok semtinde kentiçi yolları belirli bir imar plânına dayanmayıp daha çok imarsız yerleşim sonucunda ortaya çıkmıştır. Böylece belirli bir standarda uymayan dar yollarda ağaçlar için uygun mekanlar bulmak oldukça zordur. Ayrıca aynı mekana alt yapı tesislerinin de gireceği düşünülürse ağaçlamada başarıya ulaşmak hemen hemen olanaksızlaşır. Belirli imara dayanılarak geçirilen yolların ise, zamanında uygun standartlarda yapılmadığından, bir çok kez genişletilmiş olması, ağaçları tretuvarla hemen aynı şeride ya da çok yakınına getirmiştir. Bu durumda ağaçların sık sık taşıt çarpmalarından zarar görmeleri kaçınılmazdır.

Yol boylarına ağaç dikme olanağı, yapı cepheleriyle tretuvar arasındaki uzaklığın 5. m. ve yaya yolunun 3.5 m. olması halinde ortaya çıkar. Ankara'da ise bu özelliklere sahip yollar çok sınırlıdır.

2.3. Yol ağacı - yapı ilişkisi açısından sorunlar

Ankara kenti için yol ağaçlarının bitki-yapı ilişkisi açısından en önemli sorunu, kaldırım genişliğinin darlığı ile ortaya çıkmaktadır. Özellikle ön bahçelerin olmadığı durumlarda, yapılara yakın ağaçlarda tek yönlü ışıklandırma nedeniyle, gelişim daha çok yola doğru olmaktadır. Ayrıca ağaçların yapılara ışık girişini engellemesi, belediyelere en sık yapılan şikayetlerdir. Bu durumlarda, çoğu kez ağaçların tek tarafı budanmakta ve ağaçlar estetik etkilerini büyük ölçüde kaybetmektedirler.

2.4. Yol ağacı - alt yapı ilişkisi açısından sorunlar

Ankara kentinin Cumhuriyet Bulvarı dışındaki bütün caddelerinde yol ağaçlarının kökleri ile altyapı tesisatları iç içedir ve aralarında birbirine zarar verici etkileşim vardır. Ayrıca yol ağaçları, türlere uygun bir kök yayılma alanının bulunup bulunmadığı kontrol edilmeden dikilmektedir. Bu soruna, bilgisizliğin yanı sıra, plânlama sırasında bitki - altyapı ilişkisini değerlendirebilmek için gerekli altyapı projelerinin bulunmaması da neden olmaktadır. Öte yandan alt yapı tesisatları yol ağaçlarının kökleri için de özgür bir mekan ayıran belirli bir standarda göre oluşturulmamıştır.

2.5. Tür seçimi ile ilgili sorunlar

Yol ağaçlamaları bir plâna dayalı olarak yapılmadığından, plânlamada tasarımın önemli bir aşaması olan tür seçim ilkeleri göz ardı edilmektedir. Böylece seçilen türlerin çevre koşullarına dayanmaması ve onlardan beklenen estetik ve işlevsel özelliklere uygun olmaması, ya da bu özellikleri yerine getirmemesi olasılığı yüksektir.

Yol boylarına gelişigüzel seçilerek dikilen ağaç türleri, çevre baskılarına dayanmamakta ya da gelişim karakteristiği açısından dikim yerinin boyutlarıyla bağdaşmayan ağaç, sık ve derin budamalara uğramaktadır.

Tür seçiminde karşılaşılan diğer sorun da, tür seçiminin özel ya da devlete ait fidanlıklarda mevcut türler ve sayılarla sınırlı oluşudur. Dolayısıyla yollarda dikili bulunan bitkilerin yol mekanlarının düzenlenmesi açısından hatalı türlerden seçilme olasılığı daha da yükselmektedir.

2.6. Dikim aralığı ve dikim sistemi ile ilgili sorunlar

Ankara'da ilgili kuruluşlar dikim aralığını belirlemede birinci derecede ağaç türünü esas almakta ve genellikle 6.00 - 8.00 m. dikim aralığını hedeflemektedir. Küçük ve orta taç genişliğine sahip ağaçlar için, bu değerler çok uygundur. Ancak çınar gibi çok geniş taç yapan ağaçlar için dikim aralığının çok dar tutulduğu durumlara da rastlanmaktadır.

Tamamlama dikimlerinde, daha önce dikilen ağaçların aralıkları esas alınmaktadır. Ancak yol boyunca tamamlamada kullanılan bitkinin mevcut bitki türüyle aynı olmadığı durumlarda, dikim aralığı geniş ya da dar kalabilmektedir.

Ankara'da dikimler genellikle yolun her iki yanında ve yol boyunca eşit aralıklı dikim şeklinde (Allee tipi) uygulanmaktadır. Bu durumda bütün sokaklar birbirine benzemekte, dolayısıyla bir monotonluk ortaya çıkmaktadır.

3. UYGULAMA SORUNLARI

Uygulamada karşılaşılan önemli bir sorun dikim materyalinin elde edilmesidir. Ankara Büyük Şehir ve Keçiören Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlükleri yol ağaçları için gerekli bitki materyalinin bir kısmını kendi üretim fidanlıklarından sağlamaktadırlar. Diğer ilçe belediyeleri ise, çoğunlukla orman fidanlıklarından satın almaktadır.

Yol ağaçları özel yetiştirme teknikleriyle diğer ağaçlardan ayrıcalık gösterir. Belediyelere ait fidanlıklarda, orman fidanlıklarında ya da özel kuruluşlarda, yol ağacı olma özelliğine sahip fidan yetiştirilmemektedir. Ayrıca niteliksiz fidan kullanımı nedeniyle her yıl binlerce fidan yitirilmiştir.

3.1. Yetiştirme ortamı koşulları ile ilgili sorunlar

Ağaç kök sisteminin normal büyümesini ve yanal kök yayılmasını yapabilmesi için en azından ağacın taç çapının yarısı kadar kök genişleme alanına gereksinim vardır. Ancak kent koşullarında bu ölçüler minimum düzeyde bile sağlanamamakta ya da bu ölçüler içinde toprak sıkışık duruma gelmekte ve gevşetilememektedir. Bu durumda bitki kökleri serbestçe gelişmemektedir.

Yolağacı dikimlerinde bitkinin dikim yeri koşullarını iyileştirici önlemler alınmamaktadır. Bu durum özellikle niteliksiz fidan kullanıldığında, bitkilerin zarar görmesine ya da tamamen elden çıkmasına neden olmaktadır.

3.2. Dikim sonrası destekleme ve koruma ile ilgili sorunlar

Ankara'da yapılan yol ağaçlamalarında genellikle fidanı destekleme ve korumaya yönelik bir çalışma yapılmamaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda da ya gelişi güzel uygulamalar olmakta ya da farklı malzeme ve konstrüksiyona sahip malzemeler kullanılmaktadır.

4 — BAKIM VE ONARIM SORUNLARI

Ağaçlar diğer bütün canlı varlıklar gibi bakım ve gerektiğinde onarım ister. Yol ağaçları ise yaşam koşullarının güçlüğü nedeniyle daha düzenli bir bakım ve onarım uygulamalarına gereksinim gösterir.

Ankara Büyük Şehir ve ilçe belediyelerinde yol ağaçları dahil bütün yeşil alanların bakım ve onarımı ayrı bir birim tarafından yürütülmektedir. Yapılan araştırmalar, bu birimde görevli teknik elemanların ağaçların bakım ve onarımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermiştir.

Belediyelerce yol ağaçlarına uygulanan bakım işleri, sulama, gübreleme, ilaçlama ve budamadır. Ağaç yaralarının onarımı ile ilgili olarak yapılan işlemlere rastlanmamıştır. Belirtilen bakım işleri için yol ağaçlarıyla ilgili olarak çalışma ve ihtiyaç programları düzenli olarak hazırlanmamakta, bu nedenle de fidanların yıllık bakımları gereği gibi yapılamamaktadır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yeni plantasyon çalışmalarında başarıya ulaşabilmenin ve dikim, bakım, onarım ve korumalarını sağlamanın bazı temel ilkeleri vardır. Bu ilkeler doğrultusunda alınacak kararlar akılcı ve uygulanabilir nitelikte olacaktır. Aşağıda yol ağaçlama çalışmalarında önemli ilkeler aşama aşama ve maddeler halinde tartışılmıştır.

A. Yönetmelikler

1. Yol ağaçlarının önemi ile ağaçlama projelerini hazırlama, tekniğe uygun uygulama, bakım onarım ve koruma zorunluluğu yasalarla belirlenmelidir.

2. Yol ağaçlarından sorumlu Park ve Bahçeler Müdürlüğü ilgili kuruluşlarla her zaman koordineli olmalıdır. Bu kuruluşlar belediyelere bağlı İmar, Trafik ve Fen İşleri Müdürlükleri ile EGO, ASU ve PTT dir.

İmar plânları yol ağaçlamalarının hareket noktasıdır. Bu nedenle imar plânları hazırlanırken diğer yeşil alanlarla birlikte yol ağaçlarına da gereken değerin verilmesi ve peyzaj plâncısının bu konudaki katılımı çok önemlidir. Ayrıca imar çalışmaları sırasında plânlamaya katılan tüm sektörler (Trafik, Kentsel alt ve üst yapı, peyzaj plânlama vb.) özenli bir uyum içerisinde olmalıdır.

Belediyeler Fen İşleri Müdürlükleri, EGO, ASU ve PTT'nin ağaçlara zarar verebilecek yapısal çalışmalarına başlamadan önce ilgili kuruluşlarla iletişim kurma zorunluluğu yönetmeliklerle belirlenmelidir.

Park ve Bahçeler Müdürlüğü yol ve yolun tamamlayıcı elemanlarını (alt ve üst donanım) plânlayan ve/veya uygulayan kamu kuruluşları ile eşgüdüm içerisinde örgütlenmelidir.

3. Yol ağaçlama çalışmaları özel mekan ve özel materyali ile ayrı bir tasarım olgusuna dayanır ve bu nedenle ayrı bir uzmanlık dalıdır. Bu durumda yol ağaçlamalarının çeşitli aşamalarında görev alacak kişilerin özel bilgi ve yeteneğe sahip olmaları gereklidir.

B. Plânlama ve Tasarım İlkeleri

Her alanda olduğu gibi ağaçlama çalışmaları da belirli plân ve tasarım ilkelerine dayalı olarak yürütüldüğünde başarı oranı yüksektir. Böylece ağaç türü ile ağacın gelişimi ve çevre estetiği açısından uygun sistem belirlemede en doğruya yaklaşılabileceğinden gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlar daha başlangıçta önlenmiş olacaktır.

Yol ağaçlamalarına ilişkin proje çalışmalarının başlangıcı imar plânlarıdır. Bu plândaki ağaçlı yollar plânlamanın ön proje aşamasını oluşturur. Bu durumda ağaçlar için gerekli mekanlar bulunabileceğinden gelecekte kök ve taç gelişimini zorlayacak koşullar ortaya çıkmayacaktır. Kentlerin imar plânları hazırlanırken yol ağaçları için kök mekan gereksinimini belirlemede kullanılacak ölçüler araştırmalarla saptanmıştır. Bu ölçüler içinden hiçbir zaman yeraltı donanımı geçirilmemelidir.

Yol ağaçlamalarına ilişkin proje hazırlama aşamasına geçmeden önce, tasarıma yön verecek bilgiler saptanmalı ve standartlar oluşturulmalıdır. Bunlar önemli başlıklarıyla şunlardır:

1. Amacın belirlenmesi,
2. Yetiştirme ortamına ait ekolojik ve kültürel özelliklerin saptanması,
3. Yolun sınıfının (Refüj, yaya ve taşıt yolu genişliğine ve trafik yoğunluğuna göre) ve işlevinin (ticari, sanayi ve konut) saptanması,
4. Yol ağacının gelişim koşullarının sağlanabilmesi açısından bitki-yol, -Yapı ve -altyapı ilişkilerinin araştırılması,
5. Tür seçimi; ağaçların estetik ve fizyolojik özelliklerine, yetiştirme ortamı koşullarına, ağaçların trafik tekniğine katkılarına ve gürültü önlemedeki yeteneklerine göre,
6. Dikim sistemini belirleme (Dikim aralığı ile ağacın yola, yapıya, yaya yoluna göre konumu ve uygun ölçüler).
7. Proje Hazırlama

Burada önemli olan koşullardan birisi ağacın, gelişim döneminde gereksinim duyduğu en az 3-4 saatlik güneş ışığını alabilmesidir. Öte yandan bitki konumunun taşıt ve yaya yoluna binaya ve altyapı donanımlarına uzaklığının uygun ölçülerde olması sağlanmalıdır.

C. Uygulama İlkeleri

Projenin başarılı olması doğrudan uygulamanın niteliğine ve olanaklara bağlıdır. Uygulamada göz önünde bulundurulacak konular sırasıyla şunlardır.

1. Fidanların yol ağacı niteliğinde olması
2. Kök bölgesi koşullarının iyileştirilmesi
3. Dikim sonrası desteklemenin yapılması ve korunmanın sağlanması

D. Bakım ve Onarım İlkeleri

Çeşitli amaçlarla kullanılan cansız malzemeler yıllar geçtikçe değer kaybederken ağaç daha kıymetlenir. Ancak bu kıymet artışı tekniğe uygun olarak uygulanan bakım ve onarım sistemleriyle doğru orantılıdır. Kentsel yeşil alanlar içinde ağaçların en çok

zarar gördüğü ortamların yol boyları olduğu göz önüne alındığında yol ağaçları için bakım ve onarım işlerinin ne derece önemli olduğu ortaya çıkacaktır. Bu açıdan ağaçlara uygulanacak işlemler aşağıda belirtilmiştir.

Burada önemli olan her işlemin günün tekniğine uygun olarak ve gerektiği gibi yapılmasıdır.

1. Sulama
2. Gübreleme
3. İlaçlama
4. Budama
5. Ağaç yaralarının onarımı

Yol ağaçlamalarında başarıyı elde etmede diğer önemli bir konu da yeterli ödeneğin bütçeden ayrılmasıdır. Yol ağaçlama projelerinin uygulanması bakım ve onarımın sağlanması için gerekli maddi kaynak başlangıçta belirlenmelidir. Böylece hem her yıl belediye bütçesinden gerekli ödenek ayrılacak hem de yol ağaçlarının diğer yeşil alanlara göre ayrıcalıkları ve önemi daha iyi anlaşılacaktır.

ANKARA KENTİ GECEKONU ALANLARININ KENTSEL AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİNE ETKİLERİ

Arş. Gör. Ekrem KURUM
Arş. Gör. Aysel ODABAŞ
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyjaz Mimarlığı Bölümü

Nüfusun, yerleşim alanlarındaki dağılımı tamamen rastlantısal bir sonuç değildir. Yerleşimin tipi, nüfus yapısı ve yoğunluğu, belirli güçlerin, toplumsal yasaların ve hatta sosyo-ekonomik yapının bir sonucudur. "Gecekondu" kavramı ile açıklanan yerleşim tipinin dağılımı ve kurulduğu alanlar da kent içinde zamanla oluşan değişimlerle biçimlenir, Bu değişimler öncelikle;

- 1— Ekonomik, teknik ve fiziksel gelişme ile oluşan nüfus hareketliliği,
- 2— Toprak kullanımlarındaki değişim
- 3— Ekonomik değişim ve
- 4— Kültürel yapının değişimi'dir.

Ekonomik, sosyal ve demografik değişimleri beraberinde konut, eğitim, sağlık hizmetleri gibi sosyal atlayıcı ile yol, su, iletişim gibi teknik altyapı ihtiyacını doğurmuştur. Barınma ihtiyaçlarını devlet tarafından karşılanamaması ile halk problemini kendi çözümlerle konutunu da kendi yapmak zorunda bırakılmıştır. Böylece ilk gecekondu tipi konutlar ortaya çıkmıştır.

Gecekondu, konut sorunu ile başlayan ve toplumda aşama aşama gerçekleşen hareketlerin mekandaki biçimidir.

Ankara kentinde özellikle II. dünya savaşından sonra kırsal alanlarda kentlere yığınlar halinde göçler başlamıştır. Bu ani nüfus baskısı, gecekondu tipi konutların hatırı sayılır ölçüde artmasına neden olmuştur. Kentin 1923 yılında başkent olması ile yeni iş kollarının (inşaat, sanayi ve hizmet) açılması ile çevre kasabalardan nüfus baskısı olsada bu fazla değildir. Cumhuriyet öncesi dönemde ise Ankara bir Anadolu kasabası görünümünde, dar sokakları, kerpiç evlerin'le kale eteklerinde yer almaktadır. Kent çevresinde ise bağ, bostanlar ve tarım alanları yer almaktadır. Kentin kuzeyinde Keçiören ve Etlik Bağları güneyinde Çankaya ve Kavaklıdere Bağları, kent çevresinde zamanla yerleşime açılacak olan alanlardır. Kent çevresinde tarımla uğraşan köylerde vardır. Bunlar; Solfasol, Bağlum, Pusaklar, Kıbrıs, Yakacık, Yuva, Susuz, Kayaş, Nenek, Yalıncağ, Ludumlu, Karapürçek, Gicik, İmrakor köyleridir (Erdoğan 1985; Şenyapılıdan 1985).

Bu alanların, bugün büyük bir yoğunluğu gecekondu tipi konutlarla yerleşim için kullanılmaktadır. Cumhuriyet Ankara'sında Hatip Çayı gibi bahçe ve bostan olan alanlar ile yazlık ev ya da mesire yeri olan Çankaya ve Etlik Bağları yerini gecekondu ile başlayıp, apartmanlarla sonuçlanan yerleşim alanları haline almıştır.

Ankara'da kent çevresinde ve merkezinde yer alan gecekondulaşmanın başlıca nedenleri;

— Nüfus değişiminde olan hareketlilik. 1924 yılında 70.000 olan nüfus, başkent işlevinin getirdiği inşaat, ticaret ve hizmetlerde çalışma olanağı ile 110.000'e yükselmiştir. Özellikle 1956 yılından sonra hızlanan kent nüfusu, 1970 yılında 3 kat artmıştır. Buna bağlı olarak alansal büyüme 7 kat artmıştır. Kentin mekansal dağılımı, kent çevresindeki açık ve yeşil alanlar üzerinde olmuştur.

— Ankara'da gecekondulaşmayı hızlandıran etmenlerden biride konut üretim hızının, artan konut gereksiniminin hızına yetişememesidir. Yapılan konutların da daha çok orta ve üst gelir grubuna yönelik olması, alt gelir gruplarını gecekondu tipi konut yapmaya zorlamıştır.

— Ekonomik ve politik mekanlarda değişen statü, gelişen, değişen ve zamanla yerleşip kendini kabul ettiren gecekondu mahallelerini oluşturmuştur.

— Oy potansiyeli dikkate alınarak imar afları çıkarılıp, tapu ile yasallık kazanan gecekondu, daha sonrakileri özendirir olmuş, gecekondulaşma sürecini de hızlandırmıştır.

Özetle; Ankara kenti henüz ciddi boyutlarda olmasada başkent adını almasıyla nüfus baskısı altında kalmış, Daha sonraki yıllarda; ekonomik sosyal ve politik nedenlerle gecekondu sorunu ile karşı karşıya gelmiştir. Bugün kent nüfusunun yaklaşık %70'i gecekonduya yaşamaktadır. Çankaya, Mamak, Keçiören, Altındağ ve Yenimahalle İlçe Belediyeleri sınırları içinde yapılan araştırmada gecekondu alanlarının imarlı alanlara oranla daha çok alan kapladığı gözlenmiştir.

Önceleri, merkezi otoriteden uzak boş kalan ya da topoğrafik eşikler üzerinde oluşan gecekondu zamanla kent çevresinde hatta merkezinde dahi yer almıştır.

Yine kent sınırları içinde gecekondu mahallelerinin yer aldığı alanlar incelendiğinde, bu yerleşimlerin Dikmen Vadisi, Hacıkadın Vadisi, Hatip Çayı ve Çubuk Çayı ovalarında olduğu, Dikmen ve Çankaya sırtları gibi kent çevresinde ve hatta Ulus gibi merkezde de yer alarak heterojen bir yapı gösterdiği dikkati çekmektedir.

Oluşum süreci özetlenen gecekonduların getirdiği bir başka konuda, apartmanlaşmadır. Tek yada iki katlı konut olarak başlayan gecekondu imar afları ve kat izni ile yerini daha yoğun nüfusun barınacağı apartmanlara bırakmıştır.

Gecekondu alanlarının kentsel açık-yeşil alan sistemine etkisine gelince; anlatıldığı gibi Ankara da gecekonduların büyük yoğunluğu ova, vadi ve tepelerde kurulmuştur. Ayrıca, bir zamanlar bağ olan alanlar, tarımla uğraşan civar köyler kentsel nitelik

kazanarak yerleşime açılmıştır. Oysa; vadiler doğal hava koridorları olduklarından yerleşime açılmaması gerekir. Yine ovaların, düşük yoğunluklu kullanımlara açılması uygundur. Bu alanların artık apartman tipi gecekondulara açılması kent bacalarının tıkanması anlamındadır. Gecekonduların ilk etkisi, daha yoğun nüfusu barındıracak yerleşim alanına temel teşkil ettiğinden doğal açık ve yeşil alanlarının niteliğini bozmasıdır. 2. bir etkisi ise; kentte toprak rantın artması ile mevcut gecekondular alanlarındaki açık alanların hızla yapılaşması kentte kitle boşluk dengesini bozmaktadır. Gecekondular mahalleleri (alanları) gelişme çağındaki genç bir insan gibi hızla kabuk değiştirmektedir. Bu süreç içinde de kentte rekreasyonel amaca hizmet verecek pek çok alanın konut, ticaret gibi alanlarla dönüşmesine neden olmaktadır. Bu alanların kaybı ve eksikliği ise yalnızca gecekondular ölçeğinde değil tüm kent ölçeğinde etkilidir.

— Ayrıca bugün için maliyeti yüksek yatırım gerektiren eski bağ, bostan ve vadilerde kurulan gecekondular gelecekte kentin alacağı formu da etkilemektedirler.

Ancak tüm bu olumsuz etkilerine karşın Ankara'da gecekondular alanlarının heterojen yapıda olması kentsel açık ve yeşil alan sistemi açısından potansiyel olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar apartmanlaşma yoğun olsa da Keçiören Etlik gibi bazı gecekondular mahallelerinde henüz yapılaşma süreci tamamlanmamıştır. Tek katlı bahçeli konutların yoğun olduğu gecekondular mahalleleri, tarımsal nitelikli gecekondularda kat izni verilmeden mevcut doku korunabilir. Konut ve çevre de yapılacak iyileştirme çalışmaları, yaşanabilir sevimli mekanlar yaratabilir.

Kentin geleneksel ve insancıl özelliklerinin niteliksiz ve soğuk çevrelere dönüşmesi engellenmelidir.

Gerçekçi boyutta düşünüldüğünde gecekondular alanlarının tamamen yıkılıp vadilerin, ovaların, tarım alanlarının boş bırakılması imkansızdır. Ancak daha kötüye gitmeden mevcut yapı iyileştirilebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Bademli, R. 1984. "Yerleşme Dizgilerinin Çevre Bilimsel bir Yorumu" Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisinden Seçmeler: 2 OLGAÇ Matbaası.

Keleş, R. 1971 "Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi" A.Ü.S.B.F. Yayın No: 314. Ankara.

Odabaş, A. 1990. "Ankara Kenti Gecekondular Bölgelerinde Açık Yeşil Alan İlişkileri, Bu yönde Karşılaşılan Sorunlar ve Keçiören Örneği" A.Ü.Z.F. Fen Bilimleri Enst. Master Tezi.

Özcan, Y. 1969. "Ankara Havzasının Kirlenme Nedenleri ve Alınması Gerekli Yeşil Saha Tedbirleri A.Ü.Z.F. Yıllığı, No: 19. Ankara.

Şenyapılı, T., 1985. "Ankara Kentinde Gecekondular Gelişimi" Kent-Koop. Yayını, Yayın No. 44, Ankara.

KENT ESTETİĞİ AÇISINDAN ANKARA KENTİ İÇİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİNİN İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Şükrü Sezar AYGEN
Y. Müh. Mimar

GİRİŞ

Peyzaj Mimarisi Derneği'nin düzenlemiş bulunduğu, "2000'Lİ YILLAR İÇİN ANKARA KENTİ'NİN AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ NE OLMALIDIR?" konulu Uluslararası Sempozyum nedeniyle, Ankara'da 30 yıldır yaşayan bir Mimar, bir Ankara hemşehrisi olarak teşekkürlerimi belirtmek isterim. Doğaldır ki, bu Sempozyumu gerekli ciddiyet ve güçle destekleyen, TÜBİTAK, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlığına da hem kutlamalarımı hemde teşekkürlerimi sunuyorum.

Bilindiği gibi ilk İmar Planı 1932 yılında, Büyük Atatürk'ün direktifleri ile Prof. Hermann JANSEN tarafından hazırlanan Ankara, aradan geçen 60 yıla yakın süre içerisinde, o gün ki koşullarla hiç bir şekilde düşünülemediği bir gelişme ve değişim süresi geçirmiştir. Prof. Jansen imar planına ait raporda aynen şöyle söylemektedir.

"Tetkikler neticesinde, müsait şehir büyüklüklerinin 200.000 - 300.000 arasında olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir şehirde herkes kendini aynı cemiyetin azası olarak kabul eder. Böyle bir Şehir, düşünülmüş bir organizasyonun misali olarak canlanır. Burada yaya yürüyen, vasıta kullanmadan oldukça kısa bir zamanda, şehir hududuna, harici yeşilliklere çıkabilir. Böylece tabiat şehirden tamamiyle ayrılmış sayılmaz.

Böylece Ankara'nın ihtiyacı ve müstakbel nüfusu tayin edilerek, şehir halkının 300.000 i aşmamasını temin etmek lâzımdır. Hatta icap ederse kati tedbirlerle, şehrin aleyhine olacak inkişafı men etmelidir. Böylelikle Ankara tam manası ile oturulabilecek bir şehir halini alır."

Bu sözlerin yazıldığı yıllarda Ankara nüfusunun 124.000 e vardığı düşünülürse, 300.000. lik bir kent için o zaman ki bürokrasi ve basında kopartılan kıyamet daha iyi anlaşılacaktır.

Bugün 1990 yılı sayımına göre Ankara'nın nüfusu 2.900.000. e varmış bulunmaktadır. Bırakalım Ankara'yı 2 - 300.000 nüfusta noktalamayı, artık Ankara kenarlarına uydu kent adı altında 2 - 300.000 lik yerleşimler yapılmaktadır.

Aslında 1980 - 85 arası %4,5, 1985 - 90 arası, (Kırıkkale'nin ayrılması nedeniyle) %4,2 olarak artan nüfus, doğaldır ki bugün ki rakkamıyla da kalmayacaktır. Politika ve Stratejilerin iyi saptanması halinde 15-20 milyonluk Ankara'nın görünümünü de öyle yarım yüzyıl ötede de değildir.

Kent oluşumunda nüfusun büyük etkinliği nedeniyle bu konu üzerinde şimdilik bu kadar durmuş bulunuyoruz.

Bir kentte yeşil alan sistemleri, o kent hemşehrisi için, insan için gereklidir. Ancak, kent nüfusunun hiçbir plan ve programa uymaksızın hızla büyümesi, kent plancılarının gerekli ciddi çalışmaları yapamamaları ya da uygulayamamaları, toplumun tüm kesimleriyle soruna sahip çıkmaması, kasi dönem yada kişisel çıkarların, her zaman uzun dönem ve toplumsal çıkarlardan önde tutulması, Ankara yeşilinin 2000'li yılları için ciddi kaygıları da beraberinde getirmektedir.

Bildiri süresince, yeşille ilişkisi pek de direkt görünmeyen bir kısım konuya daha dokunmamız zorunluluğu doğmuştur. Ancak hemen belirtmeliyizki, yeşil konusunu, çok kullanılan bir deyimle ifade edersek, kent ve kent bilimciliğinin her türlü bölümden soyutlamak olanaksızdır. Konular, bölümler birbirlerinin içersine girmişler, birbirlerini etkilemişlerdir. Hatta bazı konuların üst üste çakıştığını bile görmekteyiz. Onun için yeşil konusunu kentin tüm diğer konularıyla birlikte irdelemek zorunluluğu içersindeyiz.

Bu arada şahsımızla ilgili, çok kısa olarak aktarmanın gerekliliğine inandığımız bazı bilgileri de öncelikle sunmalıyız. Bazı görüşlerin daha iyi değerlendirilebilmesi için bu zorunluluk doğmaktadır.

1963 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesinden mezun olduk. Daha Fakülte bitmeden 1962 yılında Ankara'ya gelip yerleştik. 29 yıldır Ankara'da yaşıyor ve Serbest Mimar olarak çalışıyoruz. Biz Kent Bilimciliği dalı uzmanı değiliz. Herhangi bir Üniversite içersinde Akademik Kariyer çalışması yapmadık. Dolayısıyla "Mimar" dan başka herhangi bir Titr'e de sahip bulunmamaktayız. Ancak özellikle ilk Ortadoğu Ülkeleri gezilerimiz olan 1975'li yıllardan bu yana, Başkentimiz ve sorunları, hakkında çok düşündük. Yazılanları, tüm ilgili konularla birlikte istahla okuduk, okumaktayız. Bu birikimlerin sonucunda da birkaç yazı ve Kitabımız yayınlandı. En önemlisi, Ankara'da yaşayan bir Mimar olarak, kentin her parçası için tasarladığımız yapı projelerinde, hep başkentliyi düşünmeye, ona layık bir eser oluşturmaya Ankara'nın kent estetiğine katkıda bulunmaya büyük bir özenle gayret sarfettik. Bugün burada bulanarak tümüyle kişisel görüş ve fikirlerimizi içeren bu bildiriye sunma fırsatının, şansının bize verilmiş olmasını bu saydıklarımıza bağlıyor ve bu şans içinde teşekkürlerimizi sunuyoruz.

GENELDE, KENT VE KENTLEŞMEDE YEŞİL

"Yeşil"i kesin ayrıntılarına girmeden önce kısaca "Doğa" diye tanımlamak doğru bir yaklaşım olacaktır. Üstünde yaşadığımız yer yuvarlağını, Amerikalı peyzaj mimarı, Garrett ECKBO'nun güzel bir anlatımı vardır.

İnsan + İnsan..... = Sosyal yapı

İnsan + Doğa..... = Fiziksel yapı

Sosyal yapı + Fiziksel yapı = Dünya

diyor ECKBO...

Bilindiği gibi 18. yüzyılda başlayan endüstrileşme hareketi, beraberinde yoğun kentleşmeyi getirmiştir. Daha önceleri, Tarım toplumlarında insanoğlunun Doğa kaygısı yoktu. Kentleşme, hele hızlı ve düzensiz kentleşme sonucunda insan, doğadan giderek koptuğunu fark etmiştir. Doğadan kopma ile birlikte insanoğlunda fiziksel ve moral sorunlar artmıştır. Önceleri yalnızca estetik amaçlara yönelik kent yeşilleri, yukarıda belirttiğimiz sorunların artmasıyla birlikte vazgeçilemez niteliğe kavuşmuştur. İçinde bulunduğumuz bu yüzyılın son yarısında bilinçlenme olayı, örgütlenme haline gelmiştir. Önce batıda başlatılan çevre hareketi giderek dünyaya yayılma eğilimine girmiştir. Artık bugün pek çok ülkede çevre ile ilgili kurum ve kuruluşlar bulunduğu gibi, politik arenada da Bakanlık düzeyinde kendine yer bulduğunu görüyor ve gelecek için daha fazla umutlanıyoruz.

Hemen şunu söylemek kanımızca olanaklıdır. Kentleşme dünyamızda giderek artmasına rağmen, İnsan - Doğa ilişkileri geçtiğimiz yüzyıldan, çok daha büyük özen ve önemle ele alınacağı için gelecek yüzyılda çok daha başarılı olarak kurulacak, oluşturulacaktır.

Ülkemizde de sorunun üzerine gidilmeye başlandığını sevinerek görmekteyiz. Başbakanlığa bağlı bir çevre Müsteşarlığı'nın kurulması, bazı siyasi partilerimizin bir çevre bakanlığı kuracaklarına ilişkin vaatleri, hatta konuyla ilgili bir siyasi partinin Türkiye'de çalışmaya başlaması ve son olarak da bugün yapılmakta olan bu sempozyum, sözlerimizin ve geleceğe umutla bakışımızın nedenleri ve kanıtları durumundadırlar.

Evet, taşlaşan ve betonlaşan kentlerimiz ve kentlerimiz artık bu gereksinimi daha ciddi biçimde hissetmeye başlamış, konuda baskı grupları oluşturma yoluna da girmiştir.

İster Aktif, ister yarı Aktif, ister pasif olsun, toplam yeşil ve açık alan gereksinimleri, diğer hızlı gelişen kentlerimizin olduğu gibi Başkentimizin en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinde tarihleri pek fazla eski olmayan kentlerde Doğa kaygısı hiç bir zaman göz ardı edilmemiş, büyük yoğunluğu olan kent merkezlerinde bile mutlaka dev yeşil alanlar bırakılmış ve bu bırakılan yeşil alanlar özenle korunmuşlardır.

Avrupa'nın eski kentlerinde bile yeşil alan sevgisini görmekteyiz. Ne yazık ki Ankara'mız, 60 yıllık kısa geçmişi içinde kendisi için yaşamsal önem taşıyan yeşil alanları koruyamamış, buna karşılık yenilerini de yeteri ölçekte ekleyememiştir. Ankara yeşilli ile ilgili kısa bilgileri vermeden önce şu kıyaslama rakamlarını bilgilerinize sunmak istiyoruz.

Kentler	Kişi başına düşen Toplam yeşil alan
ABD Kentleri	100 m ²
Amsterdam	50 m ²
Stokholm	80 m ²
Roma	46 m ²
Varşova	50 m ²
Ankara (1982 yılı envanteri ve yeni eklenecek yeşil alanları ile)	31 m ²

ÖZELDE, ANKARA'DA YEŞİL

Ankara için yukarıda belirttiğimiz kişi başına 31 m² lik yeşil alan miktarını söylerken hemen arkasından Bayındırlık ve İskân Bakanlığının, yeni oluşturulacak kentlerdeki yeşil alan normunu da vermemiz gerekmektedir.

Bu rakam toplam 9,25 m² dir. İngiliz resmi kurumları bu rakamı 70-80 m², Fransızlar ise 40 m² olarak saptamışlardır.

Bu durumda biz Ankara olarak, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı normlarını 3'e katlamış görünmekteyiz. Ancak unutmamak gerekirken bu 31 m² içinde yeni oluşturulması düşünülen yeşil bölgeler de yer almaktadır.

Alman Kent Bilimcisi, Prof. BRIX'in 20. yüzyıl başlarında ortaya koyduğu teori bugün de geçerliğini sürdürmektedir. Prof. BRIX yeşil alanların, kent kenarındaki doğa parçalarından, kent merkezine doğru kamalar şeklinde girmesini, bunların çevrede ve kentin içinde yeşil kuşaklarla bağlanmasını önermiştir. Bu öneri kent içinde yaşayanların yeşille ilişkilerinin hiçbir zaman kesilmemesi kaygısından kaynaklanmaktadır.

Ankara'nın Jansen imar planında, bu teoriye uygun en önemli yeşil bölgesi, Atatürk Orman Çiftliğinden başlayan geniş kamanın, Hipodrum, 19 Mayıs Stadı ve Gençlik Parkı ile sonuçlanarak merkeze saplanması olgusudur. Bu büyük kamanın bugün ki halini daha ayrıntılı olarak ileride ortaya koymaya çalışacağız.

1982 yılında Ankara Belediyesine hazırlanmış, Ankara yeşil envanterinde yer alan bazı bölgeler aşağıda belirtilmiştir.

- Çankaya Vadisi
- Dikmen Vadisi
- Portakal Çiçeği Vadisi
- Büyük Esat Vadisi
- İmrahor Vadisi
- Macun Vadisi
- Keçiören Dutluğ mevki
- Hatip Çayı Vadisi

Bu bölgeler, Ankara Kent planındaki büyük yeşil lekeler durumundadır. Tabii bu büyük lekeler dışında mahalle parkları, çocuk bahçeleri, spor alanları, mezarlıklar vb. de kent içinde dağılmış durumdadırlar.

1982 yılı envanterine göre, Ankara'da kişi başına düşen aktif yeşil alan 3,5 m², yarı aktif yeşil alan 21,94 m², pasif yeşil alan 6,05 m² dir. 1990 yılında gene Ankara Büyük Şehir Belediyesine yapılan bir çalışmayla bu rakamlar artırılmaya uğraşmıştır. Bazı yeni bölgelerin eklenmesi programlanmıştır. Bu çalışmaya göre rakamlar şöyle olmaktadır, olacaktır.

Kişi başına düşen aktif yeşil alan	6,31 m ²
Kişi başına düşen yarı aktif yeşil alan	22,33 m ²
Kişi başına düşen pasif yeşil alan	9,41 m ²

Kişi başına düşen toplam yeşil alan	38,05 m ²
-------------------------------------	----------------------

Daha öncede belirttiğimiz gibi bu çalışmaların yapılması sevindiricidir, umutlandırıcıdır. 1982 de 31,49 m² lik yeşil, 1990 da 38,05 m² ye kadar çıkarılmıştır. Ancak yeşil alanlar, daha doğru bir sözcükle doğa gereksinimleri, böylesine kuru rakam belirlemeleriyle giderilememektedir.

BİR MİMARIN ANKARA YEŞİL İLE İLGİLİ GÖRÜŞ, DÜŞÜNCE VE ÖZLEMLERİ

Yeşil, ya da Doğa gereksiniminin rakamlarla giderilemeyeceğini söylemiştik. Bu rakamları ne kadar büyütsek büyütelim soruna önce pratik olarak-gerçekçi olarak bakmak zorunluluğu vardır. Peşinen söylemeliyiz ki 38 m² ye ulaşan bu rakam bir kere yeterli sonuç değildir. Diğer ve bizce asıl önemli yanı yeşilin gereksinimleri giderebilecek fonksiyonel niteliklerde olup olmadıklarıdır.

Acaba elimizdeki yeşil gerçekten fonksiyonel mi, değil mi? Ya da yeterli dağılımda mı? Ya da bu dağılım kent estetiğine gereken katkıyı, kent hemşehrisine gereken rahatlığı sağlıyor mu?

Bu soruların yanıtlarının pozitif olduğunu söyleyebilmek ne yazık ki olanak içinde değildir. İtiş kakış olmuş yerleşim bölgeleri, bazı bölgelerde yaşayanların spor, park vb. gibi yeşillere sahip olmamaları, hele hele ithal kömür, ardından doğal gaz uygulanmasına başlamadan önce ölümcül hale gelen hava kirliliği sözlerimizin kanıtı durumundadır.

Tek tek incelenmesi ve önirler getirilmesi çok uzun zaman ve çalışmayla giderilebilecek eksiklikleri, ilgililerin uğraşlarına bırakırken, biz spot önemli gördüğümüz, kent estetiği açısından önemli gördüğümüz konularımızı aktarmalıyız.

Bu bağlamda, sözlerimize öncelikle Jansen'in "Büyük Kaması" ile başlamak istiyoruz. Hani Atatürk Orman Çiftliği ile başlayan, Hipodrom, 19 Mayıs Stadyumu ile devam eden ve Gençlik Parkı ile biten büyük kamadan. Atatürk Orman Çiftliği 1950'li yıllardan sonra konum ve durumunu ne yazık ki koruyamamıştır. Yeşil alan parçalanmıştır. Hızlı bir yapılaşma başlamış ve devam etmektedir. Bu yapılaşma içinde kamu kurumlarının etkisi ağır basmıştır. Bu gün, fevkalade olanak ve koşullarla devraldığımız A.O.Ç. ana yeşili, artık bir yapı ve yerleşim alanı haline gelme durumuyla karşı karşıyadır. İlk yapılacak iş bölgeye hiç bir koşulla yapı yapılmasına izin vermemek, hiç değilse bugün ki haliyle korumaya çalışmak olmalıdır. Hipodrom ise bir diğer talihsizlik örneği durumundadır. Atatürk'ün kurdurmuş olduğu bu yeşil bölge, gene Atatürk adına binalaştırılmak yoluna gidilmiştir. Atatürk Kültür merkezinin ilk yapısı bitmiş durumundadır. Bu yapının diğer eklerinin yapılması hazırlıkları da başlamıştır. Kanımızca mevcut yapının yalnız bırakılması, yeni yapıların eklenmemesi yaşamsal bir önemlilik göstermektedir. Daha sonra gelen 19 Mayıs Stadyum adası da yapılaşma olgusundan payını almıştır. Sayıları giderek artacağa benzeyen bu tür yeşil alan katili yapılar ne yazık ki gençlik parkına kadar uzanmış, orayı da kemirmeye başlamıştır. Diğer yandan bu kamayı kesen çevre yolu, Kâzım Karabekir ve İstasyon caddeleri yeşilin etkin bütünlüğünü parçalayan arterlerdir. Biz bu kamada, hiçbir koşul altında yapı yapılmasına, hatta Kâzım Karabekir ve İstasyon Caddelerinin yer altına alınarak yeşilin bütünlüğüne, kesintisizleştirilmesine taraftarız.

Bu önlemler eğer gecikmeksizin alınırsa, büyüyen Ankara fonksiyonel bir yeşil kamaya sahip olabilecek ve nefes alabilecektir.

Kent nüfusunun ve yoğun olduğu bölgelerden biri de Çankaya'dır. Buradaki Çankaya vadisi aynı tehlike ve tehditle karşı karşıyadır. İlk önce Hindistan Sefareti'nin yapıyla başlanan vadinin tahribatı, eteklerinde konut yapıyla sürmüş, en son olarak da Atakule ile şimdilik durmuştur. Çankaya'nın Akciğeri olan bu vadi için en olumsuz yapısında Atakule olduğunu belirtmek bizim için bir görevdir. Cinnah ve Köroğlu caddelerinin sınırını çevirdiği bu güzelim yeşil, tam Çankaya kavşağında bu yapı ile, Çankaya'ya kapatılmış, küstürülmüştür. Kaygımız odur ki, benzeri biçimde "Kamu yararına yapı yapma" adı altında yapılaşma bu vadiyi dolduracak, Çankaya'nın ciğersiz kalmasına neden olunacaktır. Bu bölge içinde aynı öneriyi getiriyoruz ve diyoruz ki, hiç bir isim ve koşul altında bu vadiye hiçbir yapı yapılmamalı, kentin yaşam bölgesi ve estetiği fazla tahribata uğratılmamalıdır.

Diğer bir değinmek istediğimiz nokta, Harp Okulu tepesi olmaktadır. Bu tepe 1980 yılına kadar, yalnızca Harp Okulu ile ilgili resmi yapıların yer aldığı, özenle ağaçlandırılmış, çevresini tümüyle konut bölgelerinin oluşturduğu, Ankara'nın bu bölgesinde az bulunur bir yeşil alan olduğu kadar bir heykel niteliğindedir. 1980 yılından sonra bu tepedeki yeşilinde kamu kuruluşları eli ile tahrip edilmeye başlandığına tanık oluyoruz. Dikmen Caddesi kenarına önce bir sıra, sonra bir diğer sıra, sonra da başkaları...

Harp Okulu tepesi lojman yapımı isteği ile konut alanı haline doğru itilmektedir. Bilindiği gibi, tüm dünyada ve ülkemizde, yeşil alan kıyımı önce daima böyle başlamıştır. "Canım ne olur yani şu ormanın içine bir küçük kulübecik koyuversek" yada "20-30 lojman için, Ankara'nın yeşili mi azalmış" gibi sözlerle başlayan kıyım zaman içinde benzer gerekçelerle daima başını alıp gitmiştir ve doğa parçasının imhası ile sonuçlandırılmıştır. Biz Harp Okulu Tepesinin tümüyle kent içi oluşturulmasını, eteklerinde açık spor alanları gerçekleştirilmesini ve mevcut Harp Okulu yapısında müzeye dönüştürülmesini öneriyoruz. Biliyoruz ki böyle bir uygulama günümüzdeki koşullarla son derece zor, adeta olanaksızdır. Ancak konu da taraflar arasında bir uzlaşma yolunun bulunması olasılığı da göz ardı edilmemelidir. Sözümüzü bu noktada, Kent merkezinde yer alan Askeri Tesislere getirmek istiyor ve diyoruz ki, Bir kaç önemli yapı dışında-ki bunlar Milli Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı yapılarıdır.- Tüm Askeri Tesisler için kent dışında komple gereksinimleri ile birlikte yeni bir yerleşme bölgesi kurulmalı, mevcut alanlar yeşil, örman olarak değerlendirilmelidir. Özellikle açık ve geniş yeşil alan sıkıntısı çeken Başkent Merkezi eğer bu uygulama yapılabilirse rahatlayacak ve nefes alabileceği yeşil bölgelere sahip olabilecektir. Öyle sanıyoruz ki bu çözüm, hem ülkemizin savunma işlevini yürüten Askerlerimiz, hem de kentte yaşayan Başkent Hemşehrileri için en yararlı yollardan birisi olacaktır.

Ankara Kent Merkezinde bilindiği gibi yerleşim bölgesi vardır. Adı Saracoğlu mahallesi. Ankara'nın Başkent olmasını izleyen yıllarda, memurların konut gereksinimlerinin giderilmesi amacı ile planlanmış ve uygulanmıştır. Aradan geçen yıllar içersinde, bu bölge kentin Ticaret ve Yönetim Merkezleri arasında kalmış, adeta yapıldığı yıllardaki fonksiyonunu kaybetmiştir. Günümüzde, bizce bu bölgenin çok daha yararlı bir alan haline getirilmesi olanaklıdır. Bizce bu tarihi ve sanat değeri yüksek yapılardan oluşan mahalle, Başkentlinin kültür ve eğlenme ile birlikte yeşil gereksinimini giderebileceği bir kültür mahallesine dönüştürülmelidir. Konut bölgesi içinde yer alan sokaklar tümüyle kaldırılmalı bu alanlar gerekli modern tasarımlarla yeşil haline getirilmeli, bölgenin oto park gereksinimi yer altında karşılanmalıdır. Bu bölgede yer alan yapılara ise, müzik evleri, lokantalar, kafeler, sergi salonları, müzeler, gibi kültür ve eğlence fonksiyonları yüklenmelidir. Aslında Kumrular sokakta yer alan eski Milli Kütüphane yapısı da bu yeni biçimleniş destekler durumdadır.

Son olarak da Ankara Kent Merkezi için zaman zaman duyduğumuz, zaman zaman gördüğümüz, bizce yanlış olan bazı eğilimleri de belirtmek istiyoruz. Kent ortasında yer alan park alanları, kanımızca hiçbir zaman bir yapı parseli gibi düşünülmemeli, irdelenmemelidir. Özellikle bu tür alanlar, kent planlaması içinde varsa, çevre ile bağlantıları, çevreden görünüm ve kullanımları iyi çözülmüşse gerçek bir park niteliği taşırlar.

Herhangi bir yapı parseline, yapı yapma izni vermeyerek, içini yeşilleyerek bizce modern anlamda bir park elde edilmiş olmaz. Bu tür bir yaklaşım kanımızca bilimsel değil, politik amaçlıdır ve böyle kararlar günümüzdeki hiçbir yönetime yakışmaz. Sözlerimize bir örnek vermek istiyoruz. Ünlü Kızılay Meydanımız ve Kızılaya ait arsamız. Bilindiği gibi bu arsa üzerinde tartışmalar 30 yılı aşkın bir zamandır sürmektedir. Henüz de kesin bir karar varılmış değildir. Bu alan tipik bir yapı parselidir, ve kanımızca mutlaka bu alana yapı yapılmalıdır. Çevresindeki yapıların tasarımları, konumları, bu alanın bir kent içi yeşil alan olmasını engellemektedir. Tam karşısında yer alan Tarihi Güven Park ise bu günkü anlamsızlığından, işlevsizliğinden, ve kent plastiğine katgısızlığından mutlaka kurtarılmalı, modern, çağdaş bir Kent Merkezi parkı haline dönüştürülmelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak, bu sempozyumda tartışılmasını istediğimiz konuları kısa başlıkları ile özetliyerek yeniden takdim ediyoruz.

1 — Atatürk Orman Çiftliği ile başlayıp, Gençlik Parkı ile biten en büyük yeşil kanama üzerindeki yapılaşma kesin olarak durdurulmalı, Atatürk Kültür Merkezi'nin devamı yapılar da başka bir bölgede düşünülmelidir.

2 — Çankaya Vadisine, kulübe dahil hiçbir yeni yapının oluşturulmasına izin verilmemelidir.

3 — Harb Okulu Tepesi, orman haline, Tarihi Harb Okulu binası Müze'ye dönüştürülmelidir. Doğaldır ki yeni hiçbir yapı eklemekle mümkün değildir.

4 — Kent merkezinde yer alan Askeri Bölgeler, Kent dışında toplanarak yerleri yeşil bölge haline getirilmelidir.

5 — Saracoğlu Mahallesi, Kültür ve Eğlence Merkezi olarak yeni bir anlayışla yeşillendirilmeli ve değerlendirilmelidir.

6 — Kent içinde yapı parselleri, kesinlikle park-yeşil haline getirilerek, kent estetiğinin bozulmasına izin verilmemelidir. Kent içi yeşiller kendi koşullarına göre organize edilmelidir.

Fazla rakam ve hesaplara girmemeyi yeğliyerek, özellikle Ankara Merkezine ait bir kısım yeşil alan, bölge üzerindeki düşünce ve görüşlerimizi aktarmış bulunmaktayız. Bizce Ankara'nın "Yeşil Sistemi" ne yeni bir gözle bakmanın zamanı çoktan gelmiştir. Bu bakış, bugün daha da uygulanabilirlik kazanmıştır. Çünkü doğa hasreti ile kent halkı bilinçlenmiş, yeşil konusu artık yalnızca uzmanların tekelinde kalmaktan çıkmış, kamuya mal olmuştur. Bundan sonra yapılacak olan, konunun planlanmasında ülkemizde var olan gerçek uzmanlara görev verilmesidir. Bu yolla nüfusu 15-20 milyona çıkabilecek Başkentimize yaşanabilir bir yapıyı getirebilmek olanaklıdır. Sözlerimizi ünlü Japon Mimarı Kenzo TANGE'nin çok sevdiğimiz bir cümlesi ile bitiriyoruz.

"Yirmibirinci yüzyılın başlarında, toplum, dev kentlerin kesin olarak durumlarını çözmek ve onlara yaşamlarını sürdürebilecekleri gerekli yapıyı vermek, kurmak zorunda kalacaktır. İnsanlığın umutlarını gerçekleştirebileceği yeni şehircilik sistemleri yaratmak zorunluluğu bizlerindir."

KENT, ESTETİK, ANKARA

Yrd. Doç. Dr. Can KUMBARACIBAŞI
Bilkent Üniversitesi
İç Mimarlık ve Çevre
Tasarımı Bölüm Başkanı

Kent estetiğini etkileyen olumsuz biçimlenmeler “kent” bir bütün olarak düşünülmemesinde veya bütünlüğünün bilincine varılmadan sorunlara çözümler aranmasından kaynaklanmaktadır.

Yapay çevrenin oluşumu kentleşme olgusu ile paraleldir. Kentlerin gelişme ve büyüme süreçlerinin hızı, yani kentleşme temposu, kuşkusuz kentlerde tanık olduğumuz çarpık yapılaşma ve buna bağlı sayısız denilebilecek alt yapı, ulaşım, çevre kirliliği gibi sorunlarla paralellik göstermektedir.

Kırdan kente göç ve yüksek doğurganlık oranları kent nüfuslarını arttırmaktadır. Özellikle “çekiciliği” fazla olan kentlerde nüfusun hızla büyümesi, sorunları bir anda dev boyutlara ulaştırmaktadır. Bugün Türkiye’de İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi metropolleşme durumundaki kent yerel yönetimlerinin karşılaştığı sorunlar bu nüfus artış temposu ile iyice içinden çıkılmaz hale dönüşmektedir.

Basın ve yayın organlarının sıkça dile getirmeleri sonucu büyük kentlerimizin sorunlarını daha yakından tanımaktayız. Ancak Anadolu’nun bir çok yöresinde benzer demografik değişimler olmaktadır ve bu nedenle Türkiye’de son yıllarda göreceli olarak kent nüfusunda genelde bir artış olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Acaba kentlerin nüfus artışına neden olan “çekicilik” nereden kaynaklanıyor? Bunu kentlerin estetik niteliklerine bağlamak ne derece doğru olabilir?! Kuşkusuz pek olamaz. Kente yerleşmek düşüncesi ile kırsal yörelerden gelen insanların, kent yapısının ve yaşam biçiminin farklılık göstermesinden ötürü etkilendikleri doğaldır, ancak bu etkinin tümünde olumlu olduğunu varsaymak ve doğrudan bunu kent estetik niteliğine bağlamak büyük bir yanılğı olur.

Göç olgusunun temelinde ekonomik güdülerin yattığı bir gerçektir, fakat özellikle büyük kentlerde hızla artan gecekondulaşmanın getirdiği yerleşim kolaylıklarının (!) da çekim gücünü küçümsememek gerekir. Bu “kolaylığın” en önemli desteği yasal boşluklar, denetim eksiklikleri ve insani zaaflardır. Devlet veya şahıs arazilerine “kaçak” olarak yerleşen vatandaşın, yerleştiği kenti ve bölgeyi kısa sürede benimsemesi ekonomik, politik ve sosyal etkenler, yerel yönetimleri kısa sürede taraf durumuna getirmekte ve çaresiz bırakmaktadır.

Böyle bir tablodan olumlu sonuçlar beklemek, yani dengeli bir kent dokusu, peyzajı ve estetiği ummak aşırı hayale kapılmak olacaktır. Birbirinden kopuk ve tümüyle bağımsız kararlar doğrultusunda yapılan denetimsiz ve eşgüdüksüz uygulamalarla bütüne çözüm getirmek hem olanaksız hem de anlamsızdır. Belki karamsarlığa kapılmak doğru olmayacaktır ama bu oluşumda hepimizin payı olduğunun bilincine varmamızı sağlayabilmek açısından sanırım bazı vurgular gereklidir. Kent estetiğine ilişkin sorunların çözümü yediden yetmişe herkesin katılımı ile gerçekleştirilebilir, çünkü kentler toplumların yaşam biçimlerini, kültürlerini, sosyal ve ekonomik yapılarını yansıtan bir aynadır ve temelde kitlelere bağımlıdır. Doğal olarak yönlendirme ve teknik donatı sağlamak açısından tüm plançılara -Mimarlar, Kent ve Peyzaj Plancılarına, Mühendislere- ve özellikle Eğitimcilerle Politikacılara düşen sorumluluk payları biraz daha fazla olmak zorundadır.

Yeni gelişmekte olan ülkelerde sınırlı ekonomik, teknik olanaklar ve bunlara ilave yoğun nüfus yapısı, sosyo-politik yapıda sıkça rastlanan bireysel çıkarıcı yaklaşımların, kent ve estetiği konusunda oluşturduğu olumsuzluklara karşın, sınırlı olanaklara sahip bu ülkelerde, çözüm olarak sunulacak düzenlemelerde “sanatsal” nitelikten çok, basitlik ve işlevsel ağırlıklı öneri beklentisi, maliyet düzeyini düşüreceğinden az da olsa yüreğimize su serpeceğini varsayabiliriz. Kısacası çok basit önlemler ve uygulamalarda kent estetiğinin ve peyzajının tümünden olmasa da kısmen, görsel ve işlevsel bir rehabilitasyon sağlanacağı söylenebilir.

Kentlerimizi içinde daha zevkle yaşanır bir hale getirmek ve görsel niteliklerinin geliştirilebilmesi için önce kent estetiğini olumsuz yönde etkileyen unsurlara Ankara örneğinde kısaca bir göz gezdirmekte yarar olacaktır.

Bu unsurlar:

- Kent makro yapısı
- Kent mikro yapısı
- Detay

ölçeğinde olmak üzere üç grupta toplanabilir.

Makro ölçekte en önemli etken, arazi kullanımı ve buna bağlı oluşan yapı alanları ve açık alan ilişkileridir. Türkiye’de imar planı alan tahsis kararlarına esas olan kişi başına birim metre kare kullanım alanı uygulaması, nüfus büyüklüğü ile doğrudan orantılı olduğu için, bazı durumlarda dengesiz dağılım ve ilişkilere neden olabilmektedir. Örneğin aynı nüfusa sahip ancak yoğunlukları farklı iki bölgede tahsis edilen açık ve yeşil alan miktarı aynı olmaktadır. Ancak TAKS farklılıklarından, yani yapının tabanda oturduğu alan arttığından veya azaldığından yapılar arasındaki gerçek mekansal ilişkiler farklılıklar gösterebilmektedir. Gereksinim dışı alanlar çoğu kez spekülâtif amaçlarla yapı alanlarına dönüşmekte veya kaçak moloz dökülen, pislik odakları oluşturmaktadırlar.

Eski yapılar yeni inşa edilen yapılar genelde talep fazlalığından -çoğunlukla, Kızılay, Ulus gibi merkezlerde- yüksek KAKS ve yoğunluklarla mekansal boyutları değiştirmektedirler. Bu uygulamalar sonucunda 1960 yıllarının yaya meydanları niteliğindeki Ulus, Kızılay, Sıhhiye, Kurtuluş ve hatta Tandoğan ölçek ve aynı zamanda işlev değişikliğine uğramışlardır. Bugünkü düzenleri ile bu alanlar yıllar öncesi estetik değerlerini ne yazık ki yitirmişlerdir.

Büyük bir olasılıkla Çankaya ve Gaziosmanpaşa gibi semtlerdeki meydancıkların da gelecekları pek farklı olmayacaktır.

Kent bütününe önemli etkenlerden bir diğeri de ulaşım sistemidir. Yanlış ve kısıtlı görüşlerle yapılan projeksiyonlar ve genelde kısmi çözüm arayışları, toplu taşımacılıkta sadece otobüs, dolmuş gibi araçlara bağımlı kalınması; imar yönetmeliklerinde yer alan, otopark yapma zorunluğunun uygulanmayarak -yerel yönetimlere gelir sağlamak amacı ile paraya dönüştürülmesi- Ankara'da kent içi yolların artık iş saatleri dışında bile tıkanmasına kaldırımların işgaline ve tahribine ve de yoğun bir görsel kirlenmeye neden olmaktadır.

Bu arada tahsisli otobüs yollarını ayıran demir parmaklıkları ve ana arterler üzerinde boyları kilometreleri bulan otobüs durakları dizilerini de unutmamak gerekli.

Ankara'da bu sancılar uzun yıllar çekilmiştir ve maalesef bir süre daha Ankara bu sancılara fazlası ile katlanarak raylı toplu taşıma sistemine geçiş operasyonu sonucu rahat nefes alabilecektir.

Ankara bütünü için bir Peyzaj Planlaması bulunmamaktadır. Nazım Plan içinde yer alan yeşil ve açık lekelerin işlevsel dağılım ve nitelikleri belirsizdir. Bölge ve semt ölçeğinde yapılan uygulamaların kent bütününe ilişkin bir kritere bağılı olmadan gerçekleştirilmesi, standart dışı ekipman yanlış konumlandırma ve benzeri nedenlerle, zaman içinde, ekonomik kayıpların yanı sıra görsel kirliliğe de yol açmaktadır.

Kent mikro yapısına bakıldığında doğal olarak mekan belirleyici niteliklerinden ötürü yapıların önemi büyüktür. Her ne kadar yapı nizamları (TAKS, KAKS, gabari vb.) Belediye İmar Yönetmeliklerinde yapı formunun oluşumunu belirleyen genel maddeler içermekle beraber, özellikle kent merkezlerinde yeni işlev değişikliğine uğrayan ve bu değişiklik doğrultusunda biçimsel değişim gösteren yapı veya birimlerinin, buldukları kent mekanı ile uyumluluklarını sağlayıcı detayda kuralların, yer aldığı yönetmelikler ve denetim mekanizmaları yoktur. Bu nedenle oldukça özgür (!) bir seçenekler dizesi ve uygulama özgürlüğü bulunduğu söylenebilir. Yapılara yapılan ekler, cephe değişiklikleri, cephe ve karakter farklılıkları ve bunların birbirleri ile yarattıkları uyumsuzluklar sayıca bir hayli fazladır. Sonuç çok sesli bir koronun yöneticisiz icrasına benzemektedir.

Detaylara inildiğinde karşılaşılan görüntüler karşısında karamsarlığa kapılmamak olanaksızdır. Bu konuda saymakla bitmeyecek örneklerle içiçe yaşamaktayız. Ezilmiş çöp bidonları; döşenişlerinin üçüncü ayında kırılıp dökülen bordür taşları, parkeler, çöken asfaltlar; çarpılmış yol ve işaret levhaları; akıla gelen ve gelmeyen ve hiç bir kural tanımayan reklam panoları; elektrik direklerinden sallanan ip ve tel parçaları; dükkan vitrinlerini süsleyen, yeni okuma yazma öğrenmiş ilkokul öğrencisine bile yakıştıramıyacak, yazı örnekleri!

Acıdır ki, bir çoğumuz artık bu görünümünü kanıksadık. Ancak psikosomatik etkilerini yaşamadığımızı veya bilinçaltında biriken bu izlerin hiçbir fiziksel etkisinin olmadığını iddia edemeyiz.

Artık şapkamızı önümüze koyup kara kara düşünmek yerine Orta Doğu'da kültürel, sosyal, politik ve ekonomik etkinliğe sahip bir ülkeye yakışacak "Başkenti" oluşturmak için elele vermeliyiz.

Yapılacak işlerin en başında toplum olarak bu konuda bilinçlenmenin sağlanması gereklidir. Tüm öğretim kurumlarına bireysel eğitim sağlama yönünde ağır bir görev düşmektedir. Bireylerin kendi özel yaşam birimlerine -evlerine, bahçelerine- sahip çıktıkları gibi, yaşadıkları mahalleleri ve kentleri benimsemeleri başarının temel kuralıdır. İçinde yaşayanların otel odası gibi kullandıkları bir kentte, türlü teknik, ekonomik, idari vb. sıkıntılar içindeki yerel yönetimleri sadece suçlamak ve eleştirmek bizlere daha iyi bir çevre yaratmaz.

Resmen başkent olduğu 1923 yılından bu yana kentleşme sürecine giren Ankara'da, Jansen'in hazırladığı imar planı ile başlayan yapılaşma, devletin ve de yeni Cumhuriyet Türkiye'sinin getirdiği birlik ruhunun desteği ile bireylerce sahiplenilmiş ve oldukça estetik nitelikleri olan modern bir başkent in temelleri atılmıştır.

O günlerden bu güne Ankara'da az gelişme olmamıştır. Ancak başta da değinildiği gibi, hızlı kentleşme, ekonomik ve politik etkenler bütüne ilişkin çabaları oldukça kösteklemiştir.

Kızılay ve Ulus bölgelerinde yapılan mevzii imar plan uygulamaları ve özellikle toplu taşıma sorununa köklü çözüm getirmesi beklenen "Metro ve Ankaray" projeleri, uzun dönemde Ankara'nın kentsel estetiği üzerinde çok olumlu etkiler oluşturacaktır.

Özetle, geçmişe bakarak ve de deneyimlerden ders alarak bir sonuca varmak için başta da değinildiği gibi, öncelikle kent bütününe ilişkin -makro ölçekte- projeksiyonların, ulaşım arazi kullanım karar ve politikalarının net olarak belirlenip, yasallaştırılması -ve teknik nedenler dışında değişikliğe gidilmemesi- bölgesel ve mevzii uygulamaların bu esaslara göre, bir bütünün parçaları olarak gerçekleştirilmeleri şarttır.

Bunlar sağlanabildiği takdirde çok basit önlemler dahi kent estetiğini olumlu yönde dramatik ölçüde değiştirebilecektir.

Kent donatı elemanlarında belirli bir standartlaşmaya gidilmesi ve uygulamaların, başlangıçta özellikle merkez noktalarda - eski veya yeni - örnek oluşturarak bireysel eğitimi sağlayıcı unsurlar olarak değerlendirilmeleri yararlı olabilir.

Yasal düzenlemelerin hızla ve detaylı biçimde hazırlanması, sağlıklı mevzii plan uygulamalarına geçiş sürecine kadar olumsuz gelişmelerin önlenmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Ankara Anakent Belediyesi'nin reklam tabela ve panolarının düzenlenmesine ilişkin yeni hazırladığı yönetmelik sevindirici bir başlangıçtır. Bu tür yasal düzenlemelerin ileride daha kapsamlı şekile dönüştürülmesi ve denetim mekanizmasının oluşturulması Ankara kent estetiği üzerinde etkin olacaktır.

Eşgüdüm bozukluklarının ortadan kaldırılmasında, alt yapı çalışmalarının bilimsel ve pratik etaplama ve plan hedefleri ile paralelliğin sağlanmasında yerel yönetim kadrosundaki tüm idareci, mimar, mühendis, kent plancıları ve peyzaj mimarlarına büyük sorumluluklar düşmektedir.

Ankara'yı hepimizin gurur duyabileceği, çağdaş bir estetiğe kavuşturacak potansiyele sahibiz.

Öyle ise ne bekliyoruz?..

SUMMARY

TOWN, AESTHETICS, ANKARA

The development of the built environment is in parallel with urbanization. Innumerable number of problems like slum housing, inadequate infrastructure, traffic jams, environmental pollution and so forth do have a direct relationship with the high place of urbanization.

Definetly it is the economic reasons rather than the aesthetic appeal that attracts people from rural areas to towns; but due to that increse in population the local authorities are now facing serious problems of urban beauty.

The aesthetics of Ankara is affected negatively in macro, micro and detail scales.

Land use allotments that are based on "square meter per person" unit calculation that does not consider population and building densities; narrow scaped projections related to mass transportation systems are of macro scale effects.

Lack of detailed codes and regulations are the major causes of degeneration at adaptive re-use or re-building phases.

At the detail scale we can display a millon examples that appears to be a monster when added up!

The time for a major attempt has already come, Planners, Architects, Landscape Architects and all citizens has to collaborate to over come this undesirable visual pollution and its psychosomatic effects.

SON YILLARDA YAPILAN BAZI ÇEVRE DÜZENLEME PROJE YARIŞMALARININ ANKARA AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ YÖNÜNDEN İRDELENMESİ

Gaye ÇULCUOĞLU
Ziraat Y. Müh.-Peyzaj Mimarı
İller Bankası Genel Müdürlüğü

Fiziksel plânlama konularına ilişkin proje yarışmalarının amaç ve katkılarını şöyle sıralayabiliriz;

- Güzel sanatları desteklemek ve özendirmek,
- Günün mimarlık, mühendislik ve sanat anlayışı ile kullanım yönünden ekonomik ve gerçekçi çözümleri sunan tasarımların elde edilmesi,

— Yarışmaların eğitici yönü;

Yarışmaların önemli katkılarından biri de yarışmaların eğitici yönüdür. Yarışmalar araştırmaya dönük yapıdadır ve doğası yenilikten yanadır.

— Kollegyumların önemi;

Tartışma olanağı hazırlar ve karşılıklı iletişimi sağlar. Yarışmaların eğitici yönünün bir diğer uzantısıdır.

— Mesleki birikiminin artırılması,

— Evrensel sanat anlayışının belirtilmesi;

Proje yarışmaları, bir ülkenin, o dönemin mimarlık, mühendislik ve sanat anlayışını ortaya koyar; ülkenin yaşamını ve isteklerini anlatır.

Fiziksel plânlama çalışmaları içerisinde “Peyzaj Mimarlığı” önemli bir yere sahiptir. Peyzaj Mimarlığı konusu ve meslek disiplini ülkemizde yeterince tanınmamaktadır. Ancak, son yıllarda yerel yönetimlerin öncülüğünde büyük parkların, çocuk oyun alanlarının, meydanların, yaya bölgelerinin düzenlenmesi, turizm yatırımlarındaki artışlar ile otel, motel ve tatil köylerindeki çevre düzenleme çalışmaları, hızla peyzaj mimarlığının daha iyi ve büyük boyutlar içinde tanınmasını sağlamıştır.

Değişik meslek disiplinleri içinde peyzaj mimarlığını tanıtan diğer önemli ortam da proje yarışmalarıdır.

Ankara, ilk çevre düzenleme proje yarışması deneyimini; 1965 yılında TBMM Bahçesinin Peyzaj Mimarisi proje yarışması ve gene aynı yılda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, D.S.İ. Genel Müdürlüğü’nce düzenlenen, “Ankara Kurtboğazi Barajı Rekreasyon Tesisleri Peyzaj Mimarisi Fikir Müsabakası” isimli proje yarışması ile yaşamıştır.

1980’li yıllarda yerel yönetimler ve kamu kuruluşlarının önceki yıllara göre daha fazla sayıda çevre düzenleme yarışması yapılmıştır.

“ANKARA KENTİ ALTINPARK DÜZENLEME YARIŞMASI”, “M.S.B. DEVLET MEZARLIĞI PROJE YARIŞMASI”, “ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ PROJE YARIŞMASI”, “TARİHİ ANKARA KALESİ VE ÇEVRESİ DÜZENLEME PROJE YARIŞMASI”, “GÜZEL ANKARA PROJESİ-KENT GİRİŞLERİ DÜZENLEMESİ, İSTANBUL GİRİŞİ PROJE YARIŞMASI” son dönemde açılan çevre düzenleme proje yarışmalarıdır.

Yarışma projelerinden pek azı uygulama şansını elde etmiştir. Uygulanmama nedenlerinin çoğunluğunu ekonomik nedenler oluşturmaktadır. Bu şansı elde etmiş olan “ANKARA KENTİ ALTINPARK DÜZENLEME YARIŞMASI” ile “M.S.B. DEVLET MEZARLIĞI PROJE YARIŞMASI” ve konusu gereği ilk olması nedeniyle “GÜZEL ANKARA PROJESİ-KENT GİRİŞLERİ DÜZENLEMESİ, İSTANBUL GİRİŞİ PROJE YARIŞMASI” aşağıda Ankara açık ve yeşil alan sistemi yönünden irdelenecektir.

ANKARA KENTİ ALTINPARK DÜZENLEME YARIŞMASI

Ankara kenti içinde ve Ulus merkezinin kuzeyindeki Aydınlıkevler ve Hasköy yaşama bölgeleri içinde konumlanmış olan, yürürlükteki Nazım Plân ve İmar Uygulama Plânında bir kentsel park olarak gösterilen, Ankara Büyükşehir Belediyesi sahipliğindeki Altınpark alanının kentsel tasarımı yanısıra, programdaki bazı kullanışlar için mimari tasarımının yapılması ve böylece kentin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamına katkı sağlanması bu yarışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Şartnamede yarışmanın temel amaçları;

— Ankara kentinin dinlenme, eğlence, kültür ve sosyal faaliyetleri ile spor faaliyetlerine ilişkin mekansal ihtiyaçlarına cevap verilmesi,

— Kentin, özellikle kuzeydeki kent parçalarında yaşayan nüfusun sosyal ve bir ölçüde ekonomik ilişkilerini mekansal boyuta sağlanan fırsatlarla katkı, zenginlik ve çeşitlilik getirilmesi,

— Ankara’nın hızlı ve yoğun bir kentleşme süreci içinde kent bütünü ve yaşama alanları ölçeğinde ortaya çıkan kamu servis alanları yetersizliğini dikkate alarak, Belediye mülkiyetindeki bu çok önemli açık alanın hem bütün kente, hem de yakın çevresindeki yaşama bölgelerine etkin hizmet sunacak her yaş grubundan kentli insanın aktif olarak kullanabileceği bir işlevsel alana dönüştürülmesi,

— Kentli nüfusunun bu alanlara rahatça ve etkinliklere katılarak kullanımını sağlamak için kapalı mekanlarda ve düzenlenmiş tabii çevrede çeşitli aktivite odaklarının yaratılması, tüm alanda davet edici ve yıl boyu canlı bir ortamın hazırlanması olarak açıklanmıştır.

“ANKARA KENTİ ALTINPARK DÜZENLEME YARIŞMASI”, kentin kuzey parçasındaki yetersiz olan yeşil alan miktarını arttırması, dengeli dağılımını sağlaması ve nitelik kazandırması açısından önemlidir. Ayrıca, peyzaj mimarlığı hizmetleri açısından bugüne kadar oluşturulan şartnameler içerisinde, en iyilerinden olması, değişik konulardaki bitkisel ve sert peyzaj uygulama çalışmalarını amaçlaması nedeniyle de önemlidir.

Yarışmanın niteliğinin temelde yeşil alan ağırlıklı tasarımlar olarak belirlenmesine karşın, değişik kullanımlara göre bütünlük içerisinde alanın karakteri tam olarak saptanamamıştır. Gereksinme programı, mimari kullanımlar açısından oldukça yoğundur. Programda yer alan mimari kullanımlar şunlardır: **Otel Kongre Salonları, Belediye Sergi ve Satış Tesisleri, 23 Nisan Çocuk Kültür Sitesi, Okuma Salonu, Kitaplık, Çok Amaçlı Salon, El Sanatları Yapım ve Satış Merkezi, Gazinolar, Özelleşmiş Kültür Lokantaları ve Gençlik Spor Merkezi**’dir.

Kent parkından beklenen; ona özgü bir anlatımla Ankara için çok değerli bir alanda her kullanıma yer vermek suretiyle yapılan plânlama yanlışlığı ortadadır. Ancak, olumlu yönü, her mimari kullanımın açık alanlarla bütünleştirilmeye çalışılmasıdır. Yarışmalar çağdaş donatı elemanları tasarımına yönlendirilmiştir. Açık alan kullanımının bir kısmı bilimsel ve kültürel kullanıma amaçlandırılmıştır.

DEVLET MEZARLIĞI PROJE YARIŞMASI

Milli Savunma Bakanlığı tarafından düzenlenen “DEVLET MEZARLIĞI PROJE YARIŞMASI” peyzaj mimarlığının farklı bir alandaki çalışmasını ortaya koymuştur.

Şartnamede; yarışmanın konusunu, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Devlet Başkanı ile Cumhuriyetin kurucusu Ulu Önder Atatürk’ün en yakın silah arkadaşları olan Kurtuluş Savaşının Komutanlarının defni için Ankara’da bir Devlet Mezarlığı yapımı için gerekli projelerin elde edilmesi oluşturmaktadır.

“Devlet Mezarlığı Proje Yarışması”nın uygulaması finansman açısından oldukça desteklenmiş ve uygulama hemen hemen bütünüyle gerçekleştirilmiştir. Yarışma, kentlerimizde hızla çirkinleşen mezarlık düzenlemelerine karşın, çağdaş düzenleme anlayışını ortaya koymuştur. Uygulama sonrasında, Devlet Mezarlığı Ankara’lılar için anma, ziyaret, dinleme yeri ve eşsiz güzellikte bir bakı noktası oluşturmaktadır. Yarışmanın konusu gereği kendine özgü kullanım niteliği vardır.

Yarışma alanındaki geniş ağaçlandırma alanları, Atatürk Orman Çiftliği arazisiyle birleşerek bir düzenleme oluşturarak, Ankara Açık ve Yeşil Alan Sistemine katkıda bulunmaktadır.

“GÜZEL ANKARA” PROJESİ - KENT GİRİŞLERİ DÜZENLEMESİ, İSTANBUL GİRİŞİ PROJE YARIŞMASI

Ankara Büyükşehir İmar Müdürlüğü çalışmaları kapsamında beş tane “Proje” paketi bulunmaktadır. “Eski Ankara”, “Güzel Ankara”, “Tek Ankara”, “Yeni Ankara” ve “Yeşil Ankara” olarak tanımlanan bu projeler kentin varolan dokusunun iyileştirilmesi ve yeni gelişmelerin bir program kapsamı içinde diğer plân ve projelerle uyumlu gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Proje yarışmaları bağlamında ilk örnek olan bu kent girişi yarışması “Güzel Ankara” projeler grubunun içindedir. Paket, dört kent girişini, İnsan Hakları, Anıt Heykel Projesi’ni, Kent Omurgası Projesi’ni ve sayıları yirmiyediyi bulan Heykeller Projesi’ni kapsamaktadır.

Ankara için kabul edilen (5) girişin tümünün birden yarışmaya çıkarılmasının, tanım, projelendirme, değerlendirme, yarışan ekip bulma yönlerinden doğru olmadığı, bu girişlerden bir tanesinin yarışmaya açılarak elde edilecek deneyimler ışığında diğerlerinin programlanabileceği görüşünden yola çıkan jüri, (5) giriş için bir ön çalışma yapmış ve yapılan tartışmalarda bu girişlere farklı isimler verilebileceği ve farklı anlamlar yüklenebileceği ortaya çıkmıştır.

GİRİŞ	YÖN	İSİM	ANLAM/TEMA
Konya / Adana	Güney	Mevlana	Sevgi, Doğa, İnsan
Samsun / Erzurum	Kuzey ve Doğu	19 Mayıs	Bağımsızlık, Tarih
Eserboğa / Çankırı	Kuzey	Barış	Evrensenlik, Uygarlık
İstanbul	Kuzey Batı	İpek Yolu	Çağdaşlık, Sanayi, Teknoloji
İzmir / Antalya	Batı ve Güneybatı	Akdeniz yada İlk hedef	Kültür, Sanat, Bilim

Tartışmalarda giriş kavramının bir noktaya indirgenemeyeceği, tüm koridor boyunca yapılacak müdahalelere yön göstermesi gerektiği görüşü benimsenmiştir. Böylece hem günümüz Ankara’sı için rekreasyonel ve sembolik bir odak yaratılması, hem de koridorun zaman içindeki imgesel, görsel ve sembolik yapısının ele alınması amaçlanmıştır.

Bu yarışma ile geleceğin Ankara’sının yalnızca işlevsel temelde değil, birlikte oluşacak imgeler ve semboller dizini içinde tüm girişlerin tasarımı hedeflenmektedir. Bu hedefle, kent girişlerinin peyzaj mimarlığı ilkeleri doğrultusunda tasarımının yapılması ile bu alanlar, yeşil kuşak ağaçlandırma çalışmalarıyla bütünleşerek ANKARA AÇIK VE YEŞİL ALAN SİSTEMİ’ne katkıda bulunacaktır.

ÖNERİLER

Yarışmaları, düzenleyenler kamu kuruluşları ve genellikle de yerel yönetimlerdir. Kuruluşların, projelerini yarışma yolu ile elde etmek istedikleri alanlar oldukça büyüktür. Ankara’da büyüklükleri ve nitelikleri açısından böylesine önem taşıyan alanların proje yarışmalarında, yarışmanlara verilen yardımcı dökümanlarda kent açık ve yeşil alan sistemini anlatan, eksikliklerini ortaya koyan ve yarışmanların tasarımlarını yönlendirebilecek bilgi materyalinin sunulması zorunludur.

Ülkemizde, son yıllarda yapılan çevre düzenleme yarışmalarında peyzaj mimarlığı hizmetlerinin yeterince tanımlanmaması ve değerlendirilmemesi nedeniyle, plânlama bütününde yapılan çalışmalarda eksiklik söz konusudur. “Ankara Kenti Altınpark Düzenleme Yarışması” bu açıdan bugüne kadar oluşturulan şartnameler içerisinde en iyilerdendir. Jüride görev alacak üyelerin, mesleki grup dağılımlarının yarışma konusuna göre belirlenmesi önemlidir. Çevre düzenleme yarışmalarında, jüri üyelerinin oluşumunda asil ve danışman jüri üyesi olarak peyzaj mimarlarına yer verilmelidir.

“Devlet Mezarlığı Proje Yarışması”nın uygulaması Milli Savunma Bakanlığı’nın imkanlarıyla gerçekleştirilmiştir.

“Ankara Kenti Altınpark Düzenleme Yarışması”, Ankara Büyükşehir Belediyesi’nce gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.”

“Ulus Tarihi Kent Merkezi Proje Yarışması” ve “Tarihi Ankara Kalesi ve Çevresi Düzenleme Proje Yarışması”nın uygulama projeleri çizilmektedir. Bu projelerinin maliyetleri oldukça yüksektir. Uygulanmama nedenleri de genellikle ekonomik koşullardır.

Seçilen danışman ve asil jüri üyelerinin yarışmayı düzenleyen kuruluşlara, gereksinme programı çerçevesinde ortaya çıkabilecek maliyetleri açıklamaları gerekmektedir. Düzenlenen yarışmalarda, günümüz ekonomik koşulları içerisinde finansman, oto finansman, organizasyon, işletme gibi sorunların çok iyi düşünülmesi ve bu konularla ilgili modellerin oluşturulması zorunludur.

Yarışmalar, yarışmayı açan kuruluşlar tarafından yarışma projelerinin elde edilmesi, ödüllerin verilmesi, uygulama projelerinin hazırlanması, uygulama, uygulama sonrası bakım maliyetleri ve sürekliliğinin sağlanması şeklinde bir bütün olarak düşünülmelidir.

Ülkemizde jüri üyeleri, yarışmalarda projelerin değerlendirilmesi, ödüllerin seçimine kadar görev almaktadır. Jüri üyelerinin belirli ölçü ve sorumlulukla olmak üzere uygulama projelerinin hazırlanması ve uygulama çalışmaları sırasında da katılımları sağlanmalıdır.

Çevre düzenleme proje yarışmaları yapan kamu kuruluşları ve genellikle de yerel yönetimler, yarışma alanı olarak seçilen kentin önemli parçalarını başlangıçta yeşil alan ağırlıklı olarak değerlendirmek isteselerde, “ANKARA KENTİ ALTINPARK DÜZENLEME YARIŞMASI” örneğinde de olduğu gibi, sonuçta gereksinim programlarında kentlerin hızlı gelişimi sonucu ortaya çıkan sosyal, kültürel ve ticari mekanlar gereksinimini de bu alanlar içinde çözmek istemişlerdir. Böylece, kentler için son derece önemli olan yarışma alanları niteliklerini kaybetmişlerdir. Yarışmayı düzenleyen kuruluş tarafından, yarışma alanında beklenen öncelikler ile alanın niteliği ve özelliği belirlenmeli, kime, nasıl, hangi hizmeti vereceği iyice değerlendirilmelidir. Yarışmayı düzenleyen kuruluşun ekonomik olanakları ile kuruluşun yarışma alanı için belirlediği öncelikler birlikte değerlendirilerek gereksinme programı oluşturulmalıdır. Kuruluşun istekleri karşısında jüri üyeleri önemli görevler üstlenmektedirler.

Yarışma alanına özgü gereksinim programı oluşturulmalıdır. Belirlenecek her nitelik ve kullanım için oluşturulacak, istenecek mimari ve peyzaj mimarlığı çalışmaları farklı olacaktır. Bu niteliğe bağlı olarak peyzaj mimarlığı kullanımları getirilmeli ve uygun bitki kompozisyonları istenmelidir.

Bilimsel ve kültürel ağırlıklı, peyzaj mimarlığı kullanımlarına da yer verilmelidir. “ANKARA KENTİ ALTINPARK DÜZENLEME YARIŞMASI”nın gereksinme programında bu tip kullanımlara yer verilerek, Arboretum, Step Bitkileri, Botanik Bahçesi, İç Anadolu Bölgesi Kuş Türleri Kafesleri, Tıbbi Bitkiler Bahçesi, Jeo-Morfolojik Tanıtımlar, Çevre Sorunlarını Çözmeye Yönelik Doğa Onarımı, Bilgi Bahçeleri içerisinde Terk Edilmiş Alanlar (kum, çakıl, tuğla ocakları), Katı ve Sıvı Atıkların Değerlendirilmesi (çöplük, petrol sızıntısı), gibi çalışmalardan örnekler ve Heykel, Seramik, Su Bahçeleri istenmiştir.

Günümüzde artan çevre sorunları içerisinde kentlerimiz için artan yeşil alan gereksinimi ortadadır. Ülkemizde de yapılacak çalışmalar bu bakış açısında değerlendirilmelidir.

KENT VE ESTETİK YAŞAM

Doç. Zafer GENÇAYDIN
H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi

Bundan 240 yıl önce Diderot, "Sanat yeterince şarkı söyledi. Şimdi yeni bir sanat doğuyor. Faydalı sanat: endüstri." demiş. Endüstrinin getirdiklerine bakılırsa, bugün sanata her zamankinden daha fazla gereksinim duyduğumuz ortadadır.

Endüstrileşmeyle gelen yeni yaşam biçimi, milyonların birarada yaşadığı metropol denilen nüfus balonlaşmalarına neden olmuştur. Teknoloji çağının yarattığı kendine yabancılaşmış, yalnızlık içindeki yeni insan tipi kendi mutsuzluğunun da nedeni olmuş, çağın antisosyal toplum yapısı intiharların ve cinayetlerin artmasını etkilemiştir. Örneğin:

19. yy.'da Paris'te, yüz bin nüfus başına 1835'te 237 olan suçlu sayısı 1847'de 375'e, 1868'de 444'e yükselmiştir. 18. yy.'ın yabancı olduğu profesyonel caniler artık bir gerçektir. Balzac'ın tahminine göre Restorasyon Dönemi'nde Paris'te (nüfus 1 250 000) 20 000 kadar profesyonel cani vardı. (Ernest Mandel, Hoş Cinayet, Ç.N. Saraçoğlu, Yazın Yayınevi, sayfa 15)

Endüstrileşmenin getirdiği kent insanı, sadece sosyopsikolojik açıdan kendi kişiliğinin mahvoluşunu hazırlamakla kalmamış, aynı zamanda çevresini çirkinleştirmeye, kirletmeye; giderek okyanusları bile öldürmeye ve dünyayı neredeyse kocaman bir çöplüğe çevirmeye başlamıştır.

Teknoloji, kuşkusuz, insanlığa umulanın ötesinde bir konfor da getirmiştir. Ummadığı bir anda kendini gökyüzünde bulan insanoğlu teknoloji karşısında girdiği şokun da bedelini ödemeye başlamıştır. 20. yy.'ın en büyük sorununun teknoloji-insan karşıtlığının dengelenmesi konusu olduğunda bilimadamları birleşmektedirler. Açlık, hızlı nüfus artışı, kitle silahları, nükleer korku, çevre kirliliği, trafik cehennemi, konut sorunu, işsizlik, geleceğe güvensizlik gibi sorunlar berbat edilmiş bir yaşamın belirtileridir. Umutlarını, duygularını, özlemlerini, özgürlüğünü, iradesini, kısacası insana özgü tüm özelliklerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalan bireyin kurtuluşu, onun duygu varlığı olarak eğitilmesiyle mümkündür. Yani estetik eğitimi ile.. Duyguları hazla beslenen insanın çirkinliklere, çarpıklıklara ve düzensizliklere tahammülü olamaz. Ekonomi ve teknoloji, insanı çok şey sahibi yapabilir ama çok şey olmalarını sağlayamaz. Örneğin, en lüks teknoloji harikalarına sahip olmak başka, onları uygarca kullanabilmek başkadır.

İnsanı insan kılan estetik eğitimi verecek olan çevredir: doğal, sosyal, kültürel yaşam ortamı...

Günümüz Türkiye'sinde nüfusun %55'inin kentlerde yaşadığını ve 2000'li yıllarda da %70'lere ulaşacağını düşünürsek, çağın hızla değişen koşullarına ve dinamik yapısına ayak uydurabilecek bireyin eğitiminde kentlerin ne denli önem taşıdığını kestirmek zor değildir. Bu nedenle, uygarca yaşamın temel gereksinimlerini karşılayacak alt yapıdan yoksun, düzensiz, çirkin ve insan doğasıyla bağdaşmayan bir ortamda yetişen bireylerin, insan olmanın gururunu duyumsamaları olanaksızdır. Kişiliğine değer verilen insan o saygınlığa layık olmaya çalışır. Temizlik ve düzen telkin etmeyen bir ortamda temiz ve düzenli olmaya; kendisi için varolduğuna inanmadığı şeyleri de korumaya çalışmaz insan. Güzelliklerle donanmamış bir çevredeki insanlardan güzel ve uygarca davranışlar da beklenmemelidir. Çağ atlamakla övündüğümüz bir zamanda, içinde yaşadığımız kentler lüks donanımlara sahip olmayabilirler. Ama hiç olmazsa ekonomik boyutlarımıza uygun sadelikte estetik ve insancıl bir ortama kavuşturulabilirler. Kuşkusuz tüm kenti yıkip yeniden yapmanın olanağı yoktur. Özellikle yeni düzenlenecek yerlerin bir bütün olarak ele alınması; yapılarıyla, yeşil alanlarıyla, yollarıyla, kullanım alanlarıyla, alışveriş ve kültür merkezleriyle birlikte uyumlu bir kent peyzajı yaratılmasına çalışılmalıdır. Ayrıca var olan kent dokusunu iyileştirmek için 'makyajcı' bir yaklaşım soruna çözüm getirmese de içinde yaşadığımız ortama biraz insan duyarlığı katarak estetik bir çehre kazandırmak, hiç olmazsa kötünün iyisine sahip olmamızı sağlayabilir. Belki, dört damla yağmur düşünce kocaman bir havuza ve çamur deryasına dönüşen Ankara'nın altyapısına çözüm getirmek; birbiriyle hiç bir ilgisi olmayan 'üslupsuzluktaki' yapıları ortadan kaldırarak yeni bir kent silüeti yaratmak, Mimar Sinan'ın kemiklerin sızlatacak ve "500 yıldır beni hala anlayamadınız" dedirtecek denli çağdaş karakterden yoksun Kocatepe Camisi'ni değiştirmek, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin simgesi haline gelmiş olan Ulus Anıtı'nın üzerine karabasan gibi çökmüş olan kişiliksiz binaları yok etmek olanaksızdır ama, hiç olmazsa, kentin caddelerini yazı ve tasarım estetiğinden yoksun çirkin tabelalardan manav ve bakkalların saldırısından, kaldırımlara taşmış eskici dükkanlarının derbederliğinden, pazar yerlerini çöplükten, binaları sıvasızlıktan, vitrinleri baş döndüren 1001 çeşitlilikten, tarihi Konservatuvar binası Mamak Belediyesi'nin tabelasından, mavi telefon kulubelerini çirkinliklerinden, kaldırım döşemelerini kötü işçilikten kurtarmanın olanağı vardır. Tüm bunlar genelde bir ayrıntı gibi gözükse de güzelliğe ve kültüre ilişkin eğitimin basit ama ilk adımlarıdır. Kültür ve sanat toplumu aşamasına ancak bundan sonra gelinebilir.

Toplumların kalkınmasında itici güç olacak olan dinamiğin kentlerde yoğunlaştığını düşünürsek, kentlilerin estetik-dolayısıyla yaratıcı-egitimlerinin en ekonomik yolu, kamu kullanım alanları ve yapıları başta olmak üzere tüm kenti estetik bir anlayışla ele alarak, içinde yaşayanlara bir okul görevi yapacak biçimde düzenlenmektedir. Kültürlenme sürecinde en etkili araçlardan biri de sanattır. Sanat yapıları, -nerede olursa olsun- sadece dekoratif işlevi olan ürünler değil, toplumun kültür düzeyinin bir göstergesi, bireyin yaratıcı güçlerini ve imgelemine harekete geçiren itici güç; düşünce ve bilgi kaynağıdır. Bir ulusun kültür yaşı, yetiştirdiği sanatçılar ve sanat yapıtlarının sayısı ile ölçülür. Bu bağlamda sanatsal etkinliklere, sanatsal yaratmayla ilgili koşulların hazırlanmasına ve sanat yapıtlarına yapılan yatırımlar endüstriye yapılan yatırımlardan daha az önemli değildir. Ancak bu yolla insan "çevre ve çevre kullanımı" bilincine ulaşabilecektir.

ÖNERİLER:

- 1 — Resmi ve özel yapılara maliyetlerinin belli oranlarında sanat yapıtları konulması için yasal düzenlemelerin yapılmasına çalışılmalıdır.
- 2 — Kentin uygun yerlerindeki duvar ve bina yüzeylerine kalıcı tekniklerle - mimariyle bütünleşen - sanatsal çalışmalar yaptırılmalıdır.
- 3 — Kamuya açık kullanım alanlarına sanatsal değere sahip heykel ve kent mobilyaları gibi yapıtların konulması sağlanmalı, Ankara niteliksiz anıt heykellerden arındırılmalıdır.
- 4 — Herkesin ilgisine ve yararlanmasına açık rekreasyon alanları oluşturulmalıdır.
- 5 — Yapılmakta olan metro istasyonları ve çevresinin sanatsal içerikle düzenlenmesi için plastik sanatlar çalışan sanatçılarla işbirliği yapılmalı ve kendilerine düzenleme olanakları tanınmalıdır.
- 6 — Sanatçıların yararlanabileceği sanatçı sokak ve atelyeleri düzenlenmelidir.
- 7 — Kent plânlamasında plastik sanatçılardan yararlanılmalı ve mimarlarla sanatçılar arasında işbirliği sağlanmalıdır.
- 8 — Kent içindeki askeri birlik ve kuruluşların kent dışına kaldırılarak bu alanların yeşil alan ve yaratıcılıkla ilgili amaçlarla kullanılması sağlanmalıdır.
- 9 — Uzmanların ve halk temsilcilerinin oluşturacağı kültür ve sanat danışma kurulları oluşturularak bu kurulların önerileri doğrultusunda çalışmalar yapılmalıdır.
- 10 — Üniversite ve diğer eğitim kurumlarıyla işbirliği yoluna gidilmelidir.

ANKARA VE KENT MOBİLYALARI

Doç. Hamiye ÇOLAKOĞLU
H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi
Uygulamalı Sanatlar Bölümü

Çağımızın değerli sanatçısı MAX-BILL insan tüm güzelliklere değer, yaşadığı yer ona yaraşır olmalıdır der.

Bu görüşü benimsemek olanaksız, ancak bu güzelliği her yerde ve her insan için bulabilmek çok zor. O nedenle toplu olarak yaşadığımız yere bir biçim vererek onu yaşanılır kılarak çağdaş gereksinimlerini yerine getirmeliyiz.

Çoğu zaman içimizden birileri kentlerle beraber büyür, ona birşeyler katar, alır, belki de özdeşleşir ve dünyasından gider.

Kentlerin yaşamları, her dönem insanından, kültürlerinden, zevklerinden birşeyler alarak yaşamına devam eder.

Bu etkilenmelerin sürecinde, tarihi ve sanat değeri yüksek olan kültür varlıklarımızı korumamız görev olmalıdır. Ne yazık ki, günümüz yaşamının hızlı gelişmesi, beton yapılaşmanın yaygın olması, köyden kente göçün durdurulamaması çarpık yerleşmeye neden olmuştur.

Hızla gelişen bu göçler, kent dokusunu da değiştirmiştir. Başkentimiz ekolojik açıdan çağdaş bir şehir modeli belirlemeden gelişi güzel bir yapılaşma örneğidir. Türk mimari üslubunun yasallaştırılmaması hızla büyüyen Ankara'ya beton yığını görünümü vermiştir. Oysa, Ankara'nın kent plastiğinin doğasal hareketinde, parlamenter ve diplomasi kenti olma özelliği gözetilerek Türk mimari çizgisi uygulanabilseydi örnek bir kent olarak ülkemizde ve dünyada özel bir yeri olacaktı.

Ankara; yıllar önce Çankaya'dan, Yıldırım Beyazıt meydanına kadar uzanan, tek bir bulvar üzerine kurulmuş bir kent görünümündeydi. Günümüzde dörtte üçü gecekondu olan ve merkez çevrelerini kuşatan bu düzensiz yerleşim, kentin nefes alışını da etkilemiş, zaman zaman sağlık açısından zor günler yaşanmıştır.

Bütün bu düzensizliklere karşın, son yıllarda Ankara yeşil bir kent görünümüne bürünmüştür.

Kentin ve kentlinin yaşamını, kültürünü etkileyen en önemli alanlar parklardır. Bugünün Ankara kentlisi, kent dışında, doğayı yaşama zevkini, yürümeyi arar olmuş, olanakları doğrultusunda da uygulamaya başlamıştır.

Toplumlar, ortak kültürlerini bölüşen bireyler topluluğudur. Sosyo-ekonomik nedenlerle, kent nüfuslarının göçlerle hızla artması, birbirlerinden farklı gelenek ve kültür ayrıcalığını da beraberinde getirmiştir.

Bireylerin kent yaşamına kültür ve geleneklerine, kente özgü tavır ve davranışları, değerleri, benimseme yerine getirme kısaca kentleşmenin zaman sürecinde, kültür sorunu olarak karşımıza çıkar.

Yaşamını doğal ve yapay çevre arasında kuran insanoğlu tüm etkinliğini, bugünün endüstri ötesi çağında yaşarken, yapay çevreye, uzay teknolojisinden tutun çeşitli yeniliklere sayısız ürünler kazandırmıştır.

Daha doğrusu insan, bütün arayışını, uygulayışını doğal, toplumsal ve yapay çevreler üstüne kurmuştur. Kentler, bu çevreler bileşkesinin somutlaştığı canlı bir yaşam ortamıdır.

Kentleri oluşturan tüm yapay çevreler toplumsal ve kültürel yaşamını sürdürürken, önceki kuşakların izlerini taşır, yaşadığı döneme uymak için yenilenir ve sonraki kuşaklara daha iyiyi sunmayı arar.

Bu nedenlerle kentler insanın kültürünü zevkini, teknolojisini yansıtan bir ayna gibidir, yaşam biçimimizi, kültürümüzü, sanatımızı ve tarihi değerlerimizi yansıtır.

İnsanoğlu çağlar önce yapmış olduğu tarım devriminden başlayarak bedensel ve düşünsel varlığını kullanarak çevresini, yaşadığı çağın doğal koşullarına uygun yaşama biçimi kurar.

İnsan tarihin her döneminde yaşamını sürdürebilmek için çevresiyle sıkı ilişkiler kurmak zorunda kalmıştır. Yaşamında doğal, sosyal ve yapay bir çevre vardır ve bu üç çevre birbirini ve insanı doğrudan etkilemektedir.

Deneyimlerini, bilgilerini, yaratıcı özelliğini hergün geliştirmekte olan teknolojiyle birleştirmeyi bilen insan, çağdaştır.

Yeni bilgiler, buluşlar, yaşanan çağın gereksinimlerine daha kolay cevap verecektir. Kentel sorunların giderilmesi çevrenin çağdaş bir görüntü kazanması, insanın kent içi yaşam sorunlarının giderilmesi açısından yapılan araştırmaların bir bölümü "Kent Mobilyalarını", oluşturmaktadır.

Kent mobilyaları, toplumsal kullanım açısından, fiziksel fonksiyonundan çok görsel, sanatsal ve kültürel açıdan dikkati çekerler.

Kent yaşamında bireylerarası iletişim sağlayan kent mobilyaları, ülkemizde çevre bilimcileri ve peyzajcılar tarafından 1980'li yıllarda kullanılmaya başlamıştır. Kent donatı öğeleri, kent aksesuarları, çevre düzenleme elemanları gibi terimler düşünülebilir.

Kentin karakteri ve yaşamı için gerekli olan alt yapıyı da içeren tüm elemanları "Kent Mobilyaları" adı altında toplamak 'Tubitak' tarafından benimsenmiştir.

İnsan, özgür ve egemen olma tutkusuyla çevresindeki iklim ve doğa değişikliğine hakim olmaya çalışır. Bu özelliğini ilk dönemde yaşama güdüsü ile gerçekleştirir. Daha sonra kavramlarının bilincinde estetik açıdan kendisini ve çevresini süslemeye başlar. İlk kent mobilyaları; yer döşemeleri, bayrak flama direkleri aydınlatma ve benzeri elemanlar sayılır.

Kent Mobilyaları'nın, kent yaşamında yerini alması, kentsel tasarımda bir alan olarak kabul edilmesi, endüstri devrimi sonucu gerçekleşmiştir.

Alt yapıya bağlı olan, alt yapıya bağlı olmayan diye iki grupta topladığımız'' Kent Mobilyaları'', kentsel sorunların giderilmesi hem de çevreye uygun bir görüntü kazandırması açısından yaşamımızın bir parçası olmaktadır.

Bir kentin kültürel yaşamı ya da yüreğinin atışını 'Afiş'lerinden izleyebilirsiniz. Afiş panolarının önemini unutmamalıyız.

Alt yapıya bağlı olan Kent Mobilyaları;

- Alt yapı tesisleri bakım kapakları, ızgaralar.
- Aydınlatma kolonları-havuzları ve su oyunları.
- Çeşmeler, vitrinler, büfeler, otobüs durakları, telefon kabinleri
- Gazetelikler, parkmetreler, meydan saatleri, trafik lambaları
- Işıklı trafik kolonları, alan ve yol aydınlatıcıları, üst geçitler

Alt yapıya bağlı olmayanlarsa;

- Yaya bariyerleri, sınırlayıcılar, caydırıcılar
- Yer döşeme plakaları, sokak ve bina isim-numara levhaları,
- Geçici trafik levhaları-Lambaları, yönlendiriciler, ticari tabelalar
- İsimler, trafik işaretleri, gölgelikler, tenteler, dinlenme park ve piknik alanı elemanları, oyun alanı elemanları
- Bayrak flama direkleri, duvarlar, separasyonlar, çöp kutuları, kaldırım taşları gibi.

Kent mobilyaları kentlerin doğal konumlarıyla çeşitlilik ve farklılık gösterirler.

Kent mobilyalarının tarihine baktığımızda seri üretim endüstrisinin Anadolu'da Hititlere kadar uzandığını görürüz.

İlk beton Roma İmparatorluğu döneminde kullanılmıştır. Çimentonun yaygın bir biçimde kullanımıysa 1917'lerden sonra başlamış ikinci dünya savaşı yıllarından sonra tüm inşaat sektörüne egemen olmuştur.

Başlangıçta taş döşemeciliği, daha sonra kerpiç ve tuğla olarak uygulanmış günümüzde çok çeşitli, doğal ve yapay malzemelerin kullanımı yaygınlaşmıştır.

Bu zengin malzemeler doğanın ve canlıların verecekleri zararlara karşın fiziksel ve kimyasal açıdan çok dayanıklıdır.

Çeşitli metaller, cam, plâstik, akrilik, fiberglas, mermer, granit, plastifiye kumaş, çadır bezi ve çeşitlerinden oluşmakta, hergün gelişen teknolojiyle çeşitlilik kazanmasına devam edecektir.

Kent yaşamında kullanım ve görsel açıdan önemli bir yeri olan Kent Mobilyası Avrupa'da ilk kez ikinci dünya savaşından sonra başlamıştır.

1920'lerde İngiltere'de; İngiliz Kraliyet Güzel Sanatlar kuruluna bağlı çalışan tasarımcılar günümüze uzanan binlerce çeşit kent mobilyaları üretmişlerdir.

Ülkemizde hızlı kentleşme 1950 yıllarında başlar. 1970 yıllarında kentsel sorunlar büyük boyutlara ulaşır.

Çok kısıtlı gelirleri olan belediyelerimizin maddi açısından rahatlaması 1986'da emlak vergilerinin onlara devredilmesiyle başlar. Önce üç büyük ilimizin belediyeleri kentlerimize uygar bir görünüm vermek amacıyla çeşitli uygulamalara başladılar.

Ankara'da en belirgin olan ve başlangıçta çok sözü edilen kaldırımları, Sakarya yaya bölgesi yenileme projesini, Şili meydanı ve meclis parkını gösterebiliriz.

Kent yaşamına kolaylıklar sağlayan, birbirine bağımsız olan öğelerin ithal ürünü olması çevreyle ve kendi aralarında bütünlük sağlayamamıştır.

Özellikle park lambaları, son yıllarda moda olan beton balkon korkulukları kültür yapımıza ters düşmektedir.

Yavaş ta olsa bize yakın olanın seçilmeye, çevresiyle uyum sağlamayan öğelerin değiştirilmeye başlaması sevindirici bir olaydır.

Günümüz belediyeleri, sanatçılar ve tasarımcılarla ortak projeler geliştirmeye, onların deneyim ve görüşlerinden yararlanmaya başlamışlardır.

Kentler insanın toplumsal kültürünü, zevkini tarihi değerlerini, teknolojisini yansıtan yapay çevreler olduğuna göre onu birlikte koruyup geliştirmeliyiz.

Yaşadığımız kenti kendimize eşdeğer kılmalıyız.

BAŞKENT VE ANIT-HEYKELLERİ

Doç. Dr. Kaya ÖZSEZGİN
H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi
Uygulamalı Sanatlar Bölümü

Anıt (monument) kavramı, Batı dillerinde olduğu gibi Türkçemizde de mimarlık ve heykel alanlarını içeren bir terim olarak kullanılıyor. Bir olayın, bir kişinin ya da bir topluluğun anısına adanmış, o olay kişi ya da topluluğu anısını yaşatmak amacıyla yapılmış her tür yapı ya da heykel "anıt" kapsamı içine giriyor. Ancak kentsel dokusu içinde yer alan her yapı, kuşkusuz ki anıt sayılmıyor. Mimarlık anlamında bir yapının anıt sayılabilmesi için, kentin genel dokusu ya da görünümü içinde, öteki yapıların oluşturduğu tekdüze ve bir örnek çoğunluktan ayrılması işlevselliğe estetiği, belli bir anlayış çerçevesinde birleştirilmesi, döneminin mimarlığı içinde kişilikli bir yapı özelliğini yansıtmaya gerekiyor. Uluslararası Müzeler ve Anıtlar Konseyi (ICOMOS)'nin tanımına göre, koruma bağlamında anıt, "arkeolojik, tarihsel, estetik ya da etnografik önemiyle tanınan ve bundan ötürü korunmaya değer görülen her tür taşınmaz mal"dır.

Bizim burada üzerinde duracağımız ve Ankara kenti düzeyinde ele alacağımız anıt kavramı ise, mimarlık dışında kalan ve kentsel mekânda yer alan heykel anlamındaki anıtları (anıt-heykel) kapsıyor. Türklerin İslâm dinini kitle halinde benimsemeye başladıkları 9. yüzyıldan önceki genel kültür akışı içinde, heykel türündeki anıt yapımına önem verdiklerini, özellikle büyük devlet adamlarının anısını yaşatmak için yazılı belgeleri de içeren anıtlar diktiklerini biliyoruz. İslâm dininin kabulünden sonra ve Türklerin Anadolu'ya yerleştikleri 11. yüzyılı izleyen dönemlerde ise anıtçılık, mimari türde yoğunlaşmıştır. Gerçekte herhangi bir yasak sözkonusu olmadığı halde, salt putatapıcılığı (paganizm) önlemek ve insanları tek tanrıya yönlendirmek için çeşitli hadisler yoluyla heykel anlamında anıt yapımına getirilen gizli yasağın, İslâm ve dolayısıyla türk kültüründe bu türün gelişmesini engellediği bilinmektedir.

Bizde mimarlık dışında kalan anıt-heykellerin yapımı konusunda devletin özendirici bir program izleyerek, önce Ankara ve İstanbul gibi kentlerde başlattığı, giderek yaygınlaştırdığı gelişmeler, Cumhuriyet döneminin getirdiği fikir yapısıyla yakından ilgilidir. Ankara 1923'te başkent yapıldığında, yıkık ve bakımsız bir kasaba görünümünde, 20 bin nüfuslu küçük bir yerleşme birimiydi. Sonradan önemli kararların alınacağı, Cumhuriyet ideallerinin bir yapıya dönüştürüleceği bu kenti, Batı'nın uygar metropollerini düzeyinde bir merkez görüntüsüne kavuşturmak için, ilk düşünülen şey, imar hareketi olmuştur. Artan nüfusa yeni yerleşim yerleri gerekiyordu. Ayrıca yönetim kademeleri için de yeni yapılara ihtiyaç vardı. Böylece bataklık halinde olan yerlerin kurutulmasıyla başlayan ilk girişimler, yeni hükümet binalarının ve yeni mahallelerin kurulmasıyla sürdü. Gelişmeye başlayan kente, temelli bir imar plânı gerekmekeydi. Bu nedenle, Ankara'nın başkent oluşundan beş yıl sonra (1928) Jansen davet edilerek, kendisinden Ankara'nın imar plânı istendi. Jansen'in ilerde 300 bin nüfuslu bir metropole dönüşmesi planlanan Ankara için önerileri arasında, eski Ankara'nın özelliğini korumak ve kenti yeni yapılarla, anıtlarla donatmak düşüncesi de yer almaktaydı. Yeni açılan alanlar ve parklar, bu tür anıtlar için uygun mekânlar oluşturmaktaydı.

İlk heykel-anıtların ve daha sonra inşa edilen Anıt-Kabir'in iki hakim tepe üzerine yerleştirilmiş olması bu bakımdan önemlidir. Amaç, kentin her yerinden kolayca görülebilecek olan bu heykellerin, büyük kurtarıcıyı simgeleştirici bir anlam taşıması ve onun da ötesinde yeni devletin, genç cumhuriyetin gücünü ve güven duygusunu geniş kitlelere iletmektir. Aslında anıt kavramının kökeninde yer alan bu amaç, aynı zamanda cumhuriyet idealinin de birleştirici bir ögesi yerine geçmekteydi.

Bu iki hakim tepeden biri, bugün Etnografya ve Resim-Heykel müzelerinin yer aldığı Namazgâh tepesi, öteki ise şimdi Anıt-Kabir'in bulunduğu Rasattepe'dir. Bir başka yükseltiyi oluşturan eski Ankara kalesi, o dönemde eski kentin bir simgesi olarak korumaya alınmıştı. Öte yandan eski Ankara'nın çekirdeği olma özelliğini bugün de taşımakta olan Ulus alanı ile bu alanı Kızılay'a ve Çankaya'ya bağlayan ana cadde, anıt olarak dikilecek heykeller için uygun bir çevre oluşturmaktaydı. Bu ana cadde, Çankaya'ya doğru yabancı elçiliklerin yer aldığı ana arterlerden biri olması nedeniyle önem taşıyordu.

Anıtlarla süslenmesi öngörülen yeni Ankara'nın karşısında kalenin yer aldığı eski Ankara, bugün de korumaya alınmış bir sit alanıdır. Evliya Çelebi, 17. yüzyılda gezip gördüğü Ankara kalesinden, "yüksek bir tepenin üzerinde, beyaz taşlardan yapılmış, dört katlı metin ve yüksek bir kale" diye söz eder ve "düşmanların bu metin kalenin bir taşına bin taş verip yüzbin savaş etmeye razı olduklarını" anlatır.

Evliya Çelebi'nin bu sözleri, Ankara'nın Hitit ve Frigyalılardan Bizanslılara ve Araplara, oradan Selçuklu ve Osmanlı'ya kadar uzanan zengin bir tarihsel geçmişe sahip olduğu gerçeğini akla getirmektedir.

Aynı Ankara, cumhuriyetten sonra modern bir başkent olma niteliğini de hızla kazanmış olduğu için, konumuz açısından onun yakın tarihini ilgilendiren anıt-heykellere değinmek gerekecektir. Cumhuriyetin ilk döneminde Ankara'ya dikilmiş olan anıt-heykellerle 1970'li ve 1980'li yıllarda hızlanmış görünen aynı nitelikli işler arasında yaklaşık otuz yıllık bir boşluğun bulunduğunu görüyoruz. Ankara bu otuz yıl içinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında kazanmış olduğu anıt-heykellerin görüntüsünü korumuş, onlara yenilerini katma gereğini pek duymamıştır.

Ankara denince akla gelen ilk anıt-heykel, kuşkusuz Ulus meydanında Viyanalı heykeltıraş Krippel (1883-1945)'nin yapmış olduğu Cumhuriyet Anıtı'dır. Ne var ki bu anıt, Ankara'da yapılan ilk anıt değildir. İlk eser, Atatürk'ü at üstünde başkomutan giyimiyle gösteren, Namazgâh tepesindeki heykeldir. Açılışı 27 Ekim 1927'de yapılan bu tunç heykel, dört yüzü kabartma motiflerle süslenmiş mermer bir kaide üzerinde yer almaktadır. Aşağıdaki caddeye hakim bir yerde bulunmasına karşın, sonradan yapılan inşaat, anıtın görünümünü bir ölçüde engellemiştir. Canonica, anılarında Atatürk'ün bu heykelini yapması için kendisinden

askeri üniformasını giyerek modellik yapmasını istediğini, savaştan nefret ettiği için Kurtuluş savaşından sonra bir daha giymediği bu üniformasını giyerek Atatürk'ün poz verdiğini anlatır.

Bu heykelden hemen sonra 4 Kasım 1927'de açılışı yapılan ikinci heykel, bugün Zafer alanının ortasında bulvar üzerindeki ayakta duran Atatürk heykelidir. Kaide gene mermer, heykel ise tunç dökümüdür. Bu heykelde, üstünde yakası kapalı bir kaput bulunan Atatürk, iki eliyle önünde tuttuğu kılıcına dayanmaktadır. Canonica'nın bu heykeli de ötekiler gibi, sonradan "Ankara üslubu" olarak da adlandırılan yeni-klasik tarzda bir anıttır. Canonica (1869-1959) bu heykellerinde klasik Türk mimarisinden bazı motifler de kullanmak suretiyle yöre karakterine uyum göstermeye çalışmıştır.

Açılış töreni 24 Kasım 1927'de yapılan (en büyük ve renkli tören bu anıt için yapılmıştır) Ulus'taki Cumhuriyet anıtı (bazı kaynaklarda bu anıt Yeni Gün ya da Zafer anıtı adıyla geçmektedir), önceleri Sümerbank önünde iken, sonradan alanın genişletilme çalışmaları sırasında buradan sökülerek şimdiki yerine dikilmiştir. Üzerinde Kurtuluş savaşını simgeleyen kabartmaların yer aldığı mermer üçgen bir kaideye oturan heykel, Atatürk'ü gene at üzerinde başkomutan üniforması ile göstermektedir. Üçgen kaidenin üç köşesine de üç ayrı heykel yerleştirilmiştir. Bir eli silâhında, öteki elini alnına götürerek düşmanı gözetleyen mehmetçik figürü bir köşede, cephede arkadaşlarına hücum emri veren çavuş figürü ikinci köşede, mermer taşıyan ve Kara Fatma olarak bilinen köylü kadın figürü ise üçüncü köşede yer alır. Krippel'in bu anıttan başka, Sümerbank binasının girişinde taşta oyduğu Atatürk'ü oturur biçimde gösteren bir başka heykeli daha vardır.

Cumhuriyet anıtının bir benzeri sayacağımız bir başka anıt Anton Hanak (1875-1934) ve Josef Thorak (1889-1952) ikilisinin Kızılay Güven Park için yaptıkları Güvenlik anıtı'dır. Bu, söz konusu heykeltıraşların Türkiye'de ve dolayısıyla Ankara'daki anıt olarak yapılmış tek eserlerdir. Thorak'ın Dil-Tarih Fakültesinde ayrıca granit bir Atatürk maskı bulunmaktadır. Güvenlik Anıtı (eski adı Emniyet Anıtı), Bakanlıklara ve Kızılay yönüne bakan iki cepheden oluşmaktadır. Bakanlıklara bakan yüzünde Atatürk, Kurtuluş Savaşındaki yakın arkadaşlarıyla bir arada görülür. Kızılay'a bakan yüzünde ise çalışmayı simgeleyen iki güçlü-kuvvetli insan figürü yer alır. Anıtın kaide bölümünde de taş üzerine oyulmuş kabartmalar grup anıtının bütünlüğünü tamamlar. Temel figürleri oluşturan iki bronz figürün dökümü 1934'te tamamlanmış ve bir yıl sonra 1935'te anıt gene görkemli bir törenle açılmıştır.

Ankara'nın Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşan kent dokusu içindeki ilk görkemli anıtları bunlardır. Türkiye'deki anıt yapımcılığında yabancı sanatçıların görev aldığı ilk dönem olarak da tanımlayabileceğimiz bu heykelleri, gene anıt düzeyindeki Türk sanatçıların yapmış oldukları eserler izlemektedir. Ratip Aşir Acudoğu'nun Ziraat Fakültesi önündeki taş Atatürk heykeli, Hüseyin Anka Özkan'ın Anıtkabir girişinde iki yanda yer alan üçlü heykel grupları ile Dil-Tarih Fakültesi bahçesindeki Mimar Sinan anıtı, ayrıca Ziraat Bankası genel müdürlüğü önündeki Mithat Paşa heykeli; Nusret Suman'ın Zafer alanı girişinde yer alan ve Hitit egemenliği altındaki dönemin Ankara'sını simgeleyen Hitit güneşi anıtı; Hüseyin Gezer'in Hacettepe merkez kampusundaki Atatürk anıtı; Şadi Çalık'ın 1960'lı yılların ortasında Ortadoğu Teknik Üniversitesi kampusu için tasarladığı Atatürk anıtı; Tamer Başoğlu'nun gene aynı mekânda yer alan Ata ve devrimleri aldı soyut anıtı ile, Kızılay'da bir bankanın cephesi için tasarladığı genç kadın figürü; Zühtü Müridoğlu ve İlhan Koman'ın Rasattepe üzerindeki Anıt-Kabir'in merdivenli çıkışının iki yanına işledikleri kabartmalar; Gürdal Duyar'ın MTA bahçesindeki Atatürk heykeli ve nihayet Kuzgun Acar'ın uzun süre gökdelen cephesinde yer aldıktan sonra sökülüp ve yerine sıradan bir reklâm panosu yerleştirilen soyut düzenlemesi, Ankara'da 1980'li yıllara girinceye kadar geçen ara dönemin başlıca eserleri olarak sayılabilir.

1980'li yıllara girerken Ankara'nın kent ölçeğinde, anakent belediyesi tarafından plânlanan yeni anıt-heykel projelerine tanık olmaktayız. İmar yetkilerinin merkezi yönetimden belediyelere verilmesi sonucunda ortaya çıkan bu olumlu hareket, içinde ileriye dönük atılımlar taşımakla beraber, birbirinden kopuk girişimlere dayandığı ve uzun vadeli bir çözümü içermediği için kanımızca yetersizdir. Başkent'in değişik kesimlerine konulan anıt türündeki heykellerde, son on-onbeş yıllık döneme ilişkin olarak görülen başlıca özellik, Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk anıtlarıyla başlamış olan gelişmeyi, serbest içerikli eserler düzeyinde genişletmek ve anıt-heykel kavramının anlamını, bu yönde modern anıtçı görüşle pekiştirmektir. Kanımızca bu girişime paralel olarak ele alınması gereken önemli konulardan biri de, daha önce yapılmış olan anıt-heykellerin çevresini açmak, onlara soluk aldırma. Ankara'nın 500 bin dolayında olan 1950'lerin başındaki nüfusu bugün, Jansen'in öngördüğü tahminleri aşmış, 4 milyon dolayına yükselmiştir. Bu hızlı nüfus artışı, ister istemez yapılaşmayı da olumsuz yönde etkilemiş, kentte anıt boyutunda heykel konulacak alanları kısıtlamıştır. Ama kentler, özellikle metropol niteliğindeki önemli merkezler, geçmişten bugüne uzanan ve tarihsel-kültürel gelişmeleri yansıtan heykelleriyle, sanatsal değer taşıyan anıtlarıyla yaşar. Bütün büyük kentlerin, isimleriyle birlikte anılan bu tür anıtları olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Ankara uzun yıllar, kalesiyle yaşadı. Ankara denilince, daha çok kale akla geldi. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapımı plânlanan anıtlar, çağdaş dünyadaki gelişmelere katılması istenen başkente yeni bir çehre kazandırma amacına yönelikti. Yeni çehrenin, elbette ki yeni anıtları olacaktı. Bugün Ankara'nın son yıllardaki kazanımı sayabileceğimiz birkaç anıtı yok değil. Ancak bunların sayısı yeterli değildir. Kültür Bakanlığı, bu gerçeği göz önüne alarak yurt ölçeğinde yeni anıtlar yapılmasını sağlamak amacıyla bir proje başlatmıştır. Yarışma yoluyla saptanması öngörülen bu anıtlar arasında Ankara için düşünülenler de var elbet. Ancak söz konusu yarışma ilk etapta olumlu sonuç vermemiş, yarışmaya profesyonel sanatçıların çoğu katılmamıştır. Dolayısıyla beklenen sonuç alınamamıştır. Kanımızca yapılması plânlanacak anıt-heykellerin neler olacağı ve nerelere dikileceği, içinde sanat tarihçilerinin, kent plânlamacılarının, uzmanların ve sanatçıların da yer alacağı bir bilim ve sanat komisyonu tarafından saptanmalı ve bu projeler anıt yapımcılarının görüşleri de alınarak sipariş yoluyla sanatçılara verilmeli. Böylece siparişi alacak olan sanatçıların, anıt tasarımı yapacakları yöreyi iyi tanımlarını sağlayacak etüd ve araştırma aşamasına zaman ayrılmalıdır. Halkın ya da geniş kitlenin, çevresinde yaşadığı anıtları benimsemesi, onlara sahip çıkması, ancak bu yolla sağlanabilir.

2000'Lİ YILLARDA ANKARA KENTİNİN AÇIK VE YEŞİL ALANLARINDA HEYKELİN YERİ NE OLMALIDIR?

Burhan ALKAR
Heykeltıraş

Peyzaj Mimarisi Derneği'nin düzenlediği ve Kültür Bakanlığı, Tübitak, Ankara Büyükşehir Belediyesi, A.Ü.Z.F. Dekanlığı'nın destekleri ile gerçekleştirilen "2000'li Yıllarda Ankara'nın Açık ve Yeşil Alan Sistemi Ne Olmalıdır?" konulu sempozyumda peyzaj mimarı, mimar, kent plâncıları, doğa bilimcileri yanında plâstik sanatçılara da yer verilmesi ve görüşlerinin istenmesi yerinde ve son derece olumlu bir uygulama.

Heykeltıraşı yalnızca belli bir mekânda, boyutları sınırlı heykel yapan bir kişi olarak görenler açısından Peyzaj Mimarisi Derneği'nin bu çağrısı bir yerde yadırganabilir. Ancak, konusu form olan, boşluk ve kitle ilişkilerini, düzenini uğraş edinen bu meslek dalı sahiplerinin tabii ki evvelâ heykel uygulamalarında, sonra da en küçük endüstriyel ürün olan objelerden, insanın en güzel ve büyük eseri olan kentlere kadar her uygulama alanında katkısı ve rolü az veya çok olmalıdır, olmak zorundadır. Bir de peyzaj mimarı, mimar ve çevre plâncılarının hele günümüzde teknoloji ve işlevselliğe yönelik öylesine karmaşık işlemleri vardır ki onlar için çok zaman konuya estetik ve plâstik değerler açısından yaklaşmak, bazı istisnalar dışında çok zordur. Bu nedenle, yaşanacak, sıcak ve insanı mutlu kılacak kentsel düzenleme ve uygulamalar; içlerinde plâstik sanatçıların da yer alacağı ekibin kolektif çalışması ile mümkündür.

2000'li yıllarda Ankara'da heykel ne olmalıdır konusuna girmeden önce heykelin ne olduğuna, heykelin insan ve kent olgusu ile olan ilişkisine kısaca değinmek isterim.

Plâstik sanatların bir dalı olan heykel, boşlukta kitle düzenleme sanatıdır. Maddeye şekil vermek, yaşama yeni bir düzen ve anlam kazandırmak insanın zekâyâ dayalı en saygın özelliği. Uygarlık bilindiği üzere insanda var olan bu potansiyelin ürünü. Sanata gelince o da bu anlamda insanın ortaya koyduğu değerlerin en mükemmeli ve güzeli. Dünyamız bu sayede renklendi, yeni boyutlar ve anlamlar kazandı. Genelde dış mekân elemanı olan ve kent içinde yerleri, konumları peyzaj mimarı, kent plâncıları ve mimar işbirliği ile belirlenen heykellerin bulunduğu açık ve yeşil alanlar kentlerin daima en renkli, en anlamlı ve ilginç alanlarıdır.

Toplumun ilgi ve beğenisini kazanan heykeller genellikle kent için üstün birer sanat harikasıdır. Bu tür eserler kente kazandırdıkları estetik görüntü yanında yüzyıllar sürecek sanat eğitimi ile kültür hizmeti görevini de üstlenmiş olurlar. Bu hizmeti günün 24 saatinde aralıksız yapmaları için yalnızca geceleri aydınlatılmaları yeterli. Hiçbir sanat dalı topluma bu denli yakın, bu denli açık ve cömert değildir.

Heykel ve anıtlar çoğu zaman kentlerin simgeleridir. Kentler bu simgelerle tanınırlar. Meselâ Newyork denince "Hürriyet Heykeli", Londra denince "Trafalgar anıtı", Paris denince "Eyfel Kulesi", Roma denince "İl. Emanüel Anıtı", İstanbul denince camilerimizin silüetleri göz önüne gelir.

Bu ön açıklamalardan sonra Ankara'da heykel konusuna da kısaca değinmek ve heykelin günümüze kadarki durumuna ışık tutmak gerekiyor.

Yurdumuzda pek çok alanda olduğu gibi plâstik sanatlardaki ciddi ve bilinçli atılımlar Cumhuriyetin ilânından sonradır. İlk insanla yapıt olan sanat Anadolu toprağında M.Ö. 9 bin yıl öncesine uzanır. Çatalhöyük Alacahöyük bize kilin pişirilip madenin eritildiği yerleri ve heykelleri hatırlatır. Ama aynı Anadolu toprağında resim ve heykel bildiğimiz daha nice zengin mirasına rağmen, sanayii nefise ve bazı cılız örnekler hariç bir dönem geçmişine zit bir suskunluğa düşürülmüştür. Dış dünyadan kopuk, gelişme ve genişlemeye yönelik hareketten yoksun bu sanat dalları Cumhuriyete kadar bu suskunluklarını sürdürmüşlerdir.

Genç Cumhuriyet, geçmişin uyuşukluğunu atıp gecikmişliğini kapatmak için önlemler aldı. Cumhuriyetimizin kurucusu M.Kemal Atatürk için amaç topyekün kalkınma ve çağdaş uygarlık seviyesini aşmaktı. Endüstri devrimini gerçekleştirmiş Avrupa karşısında bir dizi hamleyi yapabilmek için tüm olanakları seferber eden Atatürk, bu arada birçok yabancı bilimadamı ve sanatçıları ülkemize getirdi. Medreselerin yerini üniversiteler alırken, harf devrimi ile eğitim seferberliğini başlatmış oldu. Başkent Ankara'nın imarı ve gelişmesi için yabancı mimar ve heykeltıraşlardan yararlandı. **Krippel, Torak, Kanonika** gibi heykeltıraşlar **H. Jansen**'in hazırlamış olduğu imar plâni çerçevesinde ve **C. Hoilzmeister**'in projeleri doğrultusunda anıt ve heykellerini uyguladılar.

Atmışsekiz yıllık bir geçmişi olan başkent Ankara'da Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan bu anıt ve heykeller yabancı sanatçıların proje dahilinde gerçekleştirdikleri kolektif çalışmalarının ürünüdür. Güven Anıtı (Torak Honak) ve Ulus Atatürk Anıtı (Krippel), Etnografya Atlı Atatürk Anıtı ve zafer meydanındaki Atatürk heykeli (Kanonika), Devlet desteği ile yapılan bu uygulamaların bazılarının çevrelerindeki yapı özelliklerinin büyük ölçüde değişmesine rağmen bugün yine de çevreleri ile ilişkilerini az çok sürdürebilmelerini uygulama dönemindeki mimar-heykeltıraş işbirliği ile açıklayabiliriz. Bu uygulamalar bugün bile buldukları yerlerde bir yama konumunda değildirlir.

Ankara'da Türk heykeltıraşlarının uygulamaları ikinci cihan savaşından sonra gündeme gelmiştir. Heykel, hele anıt uygulamaları büyük ölçüde deneyimi gerektiren, ayrıca usta ve atelye olanaklarını zorlayan bir alandır. Devlet desteği ile Ankara'da yapılan ilk uygulamalar yabancı heykeltıraş yanında yabancı dökümcü ve yontuculara devredildiğinden sonuca kolayca ulaşıldı. Devlet desteğinden çoğu zaman yoksun ve kısıtlı imkânlar ve yetersiz usta ve teknik olanaklarla uygulamaları sonuçlandırmak zorunda kalan sanatçılarımız büyük ölçüde yıprandılar. Tüm iyi niyetlerine rağmen çoğu zaman istediklerine asgari ölçülerde dahi ulaşamadılar. Bu olumsuzluğa bir de endüstri ürünlerinin yaratılışında ve kentsel uygulamalarda heykeltıraş'a rol verilme alışkanlığımızın yok denecek kadar azlığı eklenince sanırım bu sanat dalının cılız ve güçsüz kalmasının nedenleri açıkça ortaya çıkar. Oysa, gelişmiş toplumlarda heykellerden öte kentlerin plâstik kimliğinde de söz ve rol sahibi olan sanatçı, ekonominin lokomotifini olan endüstri ürünlerinin albenisi olan form'un da yaratıcısıdır.

Bu şartlar altında heykeltraşlarımızın Ankara'da yaptıklarına gelince:

Anıtkabir ülkemiz heykel sanatçıların Ankara'da gerçekleştirdikleri ilk ciddi uygulamadır. Heykeller **Hüseyin Anka**, Röliyefler **Zühtü Müridoğlu** ve **İlhan Koman'a** aittir. Taşa uygulamaları yabancı ustalar yapmıştır. Mimar-heykeltraş işbirliği son derece olumludur. Uygulaması, dökümü devlet desteği nedeniyle dışarda yapılmış T.B.M.M. Atatürk anıtı heykeltraş Hüseyin Gezer'in eseridir. T.B.M.M. içinde yerini bulamamış Ankara Atatürk Kültür Merkezi Röliyefleri heykeltraş Ferit Özşen'in eseri olup ışık durumu gözönüne alınmadan türü ve yeri tayin edilmiş bir uygulamadır. Böylesi önemli bir mekânda röliyefte gündüz ışığı olmalıydı. Aksi halde röliyefte ısrar edilmemeli idi. Heykeltraş **Rahmi Aksungur'un** Devlet Mezarlığı'nda yapmış olduğu taş heykelleri ile T.B.M.M. Egemenlik Parkı'ndaki "Egemenlik Anıtı" peyzaj mimarı ve heykeltraş işbirliğinin olumlu örnekleridir. Egemenlik Anıtı'nın gece ışıklandırılmaması anıt ve Ankara için kayıptır. **Hüseyin Anka'nın** Ziraat Bankası'daki Mithat Paşa heykeli, Kredi ve yurtlar kurumundaki kompozisyon, D.T.C.F. bahçesindeki Mimar Sinan'ı; **Hüseyin Gezer'in** H.Ü. önündeki Atatürk, bakanlıklardaki polis şehitleri anıtları yanında **Tamer Başoğlu'nun** O.D.T.Ü. de bilim ağacı, **Şadi Çalık'ın** O.D.T.Ü. Atatürk anıtı, **Belling'in** A.Ü.Z.F. bahçesindeki İnönü heykeli, Ankara'nın sayılı eserleridirler.

Bu uygulamalar tüm ülkemiz genelinde olduğu gibi Ankara'da da İstanbul Akademi çıkışlı heykeltraşlarımızın eserleri idi. Bunlara Ankaralı heykeltraşların eserlerini de katmamız gerekir. Ankaralı heykeltraşların varlığı 1970'li yıllardan itibaren gündeme geldi. Başkentimiz için son derece olumlu olan bu hareket 1965 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümünde Fransa'dan heykel ihtisasından dönen **Burhan Alkar**'la başladı. Bu dönemde Avrupa'ya ihtisas için öğrenciler gönderilirken T.B.M.M. parkında G.E.E.Resim-İş bölümü öğrencileri ve Peyzaj Mimarisi Derneği'nin işbirliği ile Ankara'da ilk açikhava heykel sergisi açıldı. 1970'li yıllar Ankara'lı heykeltraşların devlet sergilerinde ve yarışmalarda varlıklarını duyurmaya başladıkları yıllardır.

Heykeltraş Burhan Alkar Sakarya yaya bölgesinde Barış ve Atılım adlı heykellerin, Seymenler parkında Seymenler, A.O.Ç. nde Tarımcı Atatürk O.D.T.Ü. nde Gençlik, T.M.O. nde Hasat Sonu anıtlarının yapımcısıdır. Bunlardan Barış heykeli ile Seymenler anıtının ışıklandırma ve çevre sorunları vardır. Atılım adlı heykelim 3 sene evvel bir çevre tanzimi anında tahribe uğramıştır. Tarımcı Atatürk, Hasat Sonu ve Gençlik anıtları peyzaj mimarı ve heykeltraş işbirliğinin olumlu örnekleri olup Hasat Sonu ve Tarımcı Atatürk yapay ışıklandırmada örnek uygulamalardır.

Heykeltraş **Remzi Savaş** yakında açılışı yapılacak olan H.Ü. Atatürk Anıtı ile Abdi İpekçi parkında bulunan havuzdaki plâstiğin yapımcısıdır. Heykeltraş **Metin Yurdanur** Abdi İpekçi parkındaki Eller'in uygulayıcısıdır. Meydan ve parklara henüz uygulanmış heykelleri olmadığı halde devlet ve karma sergilerde başarılı olan Ankaralı heykeltraşlardan **Suat Kızıltuğ** ve **Hayati Severoğlu**'nu sayabiliriz.

Bugün Ankara heykelde düne göre birhayli yol almış durumdadır. Gazi, Hacettepe ve Bilkent üniversitelerinde sürdürülen sanat eğitimi yanında galerileri, sergi salonları ve geniş sanatsever kitlesiyle Ankara düne göre sanatsal açıdan küçümsenmeyecek bir alt yapıya sahiptir. Ankara'da 2000'li yılların heykeli kuşkusuz bu alt yapının ürünü olacaktır.

2000'li yıllarda Ankara kentinin açık ve yeşil alanlarında heykelin yeri ne olmalıdır?

Heykel öncelikle kentte açık ve yeşil alanların elemanıdır..

Heykel ancak buralarda gerçek kimliğine ve görünümüne kavuşur. Bu nedenle Ankara de mevcut ve açılacak açık ve yeşil alanlar Peyzaj mimarı, kent plâncısı, mimar ve heykeltraşların kolektif çalışmaları sonucu ele alınıp heykellerle değerlendirilmelidir. Açık ve yeşil alanlardan bazıları, içlerinde yabancı ünlü heykel sanatçıların da bulunduğu açık hava heykel sergilerine tahsis edilmeli. Kentin güzelliğine insanımızın katılımının sözkonusu olduğu bir çağda başta heykel olmak üzere kolektif çalışma dışında kalan tüm uygulamaların kentsel mekânlarda yeri olmamalıdır. Kaldırım taşlarının renk seçiminin Ankara halkının oyuna sunulduğu bir dönemde jürisiz, yarışmasız heykel uygulamalarının yeri olmamalıdır.

2000'li yıllarda Ankara'da heykel açık ve yeşil alanlarla birlikte tüm kente estetik ve plâstik değerleri ile yansımalıdır. Sanat Ankara kentinin simgesi olmalıdır.

PM

ÇİÇEKÇİLİK
PEYZAJ PLANLAMA
UYGULAMA
PAZARLAMA

Hasan Kemaloğlu
Peyzaj Mimarı

- PEYZAJ PROJE - UYGULAMA
- SÜS BİTKİLERİ FİDANLIĞI
- GÜBRE, TOHUM
- KESME ÇİÇEK (Sepet, Çelenk, Aranjman)
- KURU ÇİÇEK
- YAPMA ÇİÇEK
- BAHÇE ARAÇ VE GEREÇLERİ

Mahatma Gandhi Cad. Kahraman Kadın Sok. 17/7
Gaziosmanpaşa / ANKARA • Tel : 146 19 76

HOLLANDA ÇİM TOHUMLARI

- **Loliumm Perenne**
- **Poa Pratensis**
- **Festuca Rubra**
- **Festuca Ovina**
- **Festuce Arundinacea**
- **Trifolium Repens**
- **Agrostis Tenius**
- **Agrostis Stolonifera**
- **Trifolium Pratense**
- **Cynosorus Cristatus**
- **Dactilus Glomerata**
- **Bermuda**
- **Akdeniz Karışımı**
- **Silver Karışımı**
- **Gold Karışımı**

GARDENA

ÇİM KESME MAKİNELERİ VE TRAKTÖRLERİ; OTOMATİK VE YERÜSTÜ YERALTI VE YERÜSTÜ SULAMA APARATLARI, PULVERİZATÖR VE ATOMİZÖRLER, BUDAMA MAKASLARI, HORTUM VE ADAPTÖRLERİ, GÜBRE, TORF, YABANI OT ÖLDÜRÜCÜLERİ

JÜT SANAYİ VE İTHALAT A.Ş.
EMİNÖNÜ KIZILHAN SOK. NO : 15, 34460 İSTANBUL
TEL : 511 42 00 (6 Hat) FAX : 596 50 20 TELEKS : 22388 fat TR

ANKARA BAŞBAYI : AKYOL TİCARET SANAYİ A.Ş.

POSTA CADDESİ TİRİTOĞLU HAN 18/B

TEL : 324 39 12 - 310 51 54 - 311 73 52 FAX : 324 41 16 TELEX : 44179 A.T.S.T.

ULUS/ANKARA